

BÁRÓ
PODMANICZKY JÁNOS
(1786—1883)
ÉLETRAJZA

DR VARGHA ZOLTÁN

BUDAPEST, 1933
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA

Városi nyomda Debrecen. 1933.

TARTALOM-M UTATÓ.

I. FEJEZET.

Br. Podmaniczky János szülei, születése, neveltetése, iskoláz-
tatása. Fuchs János megfigyelései. A francia háborúk. Oldal
A detki zálogbirtok. Pénzügyi viszonyok 1

II. FEJEZET.

A család bizalma. A Podmaniczky-uradalom. Anya és fia. Az
ifjú jószágfelügyelő. Podmaniczky János gazdálkodása a
közös birtokon. Gazdasági tervei. Érdemei. Földesúr és
jobbágyai. Szükség-magtárak. A Beleznay-, Bujanovszky-
örökség. József báró halála és hagyatéka. A levéltár.
Birtokszerzések. Számadások. A detki bonyodalmak. Ott-
hagyja Detket 16

III. FEJEZET.

Harc a nőággal; örökösödési perek. A béke ára. Podmaniczky
János szerepe. A báró és barátai; demokratikus felfogása.
Hodossy Mária házikisasszony; feleségül veszi 46

IV. FEJEZET.

A Béccsel való összeköttetés. A nemzet ébredése. Széchenyi
fellépése. Podmaniczky János és testvérei. Az osztály
nehézségei. János báró örökrésze. Anyja halála. Földvárt
bérbe adják. Gazdasági bajok. Tisza—Körös-áradás; véde-
kezés. A pesti árvíz. A báró mentő munkája. A reform-
korszak. Podmaniczky János a hevesi ellenzékben. A reform-
korszak. Kolerajárvány. Vallásügy és vegyes házasa-
ságok. A báró Pozsonyban. Kapcsolata evangélikus egy-
házával. A jobbágykérdés rendezése. A báró alapítványai..... 57

V. FEJEZET.

A Podmaniczky-család anyagi bajai. Andor, Lajos, Mihály
bárók bukása. Podmaniczky János megveszi, amit meg-
vehet. Nő az adóssága. Viszály a báró és Mihály öccse közt.
Küzdelem a zálogbirtokosokkal és bérlőkkel. A közös
vagyon végleges felosztása. Ellentét az ifjabb ággal..... 85

VI. FEJEZET.

A Beleznay-hitbizomány: Dömsöd, Apaj, pesti házak. A vagyoni
kezelés, a jövedelem felosztása. A régi Pest; a város fej-
lődése. János báró pesti szerzeményei. Podmaniczky János
családja. Felesége halála. Az árvák neveltetése. Mariska
férjhez megy. A báró barátai. Olvasmányai 102

VII. FEJEZET.

A szabadságharc. A báró és a pesti csatárok. Pest bombázása. A báró és a forradalom. Az üldözött hazafiak. Podmaniczky János szerepe. A Bach-korszak jellemzése. Betyárvilág. A báró és a pesti poroszlók. A protestáns egyházak nehéz küzdelme. Podmaniczky János áldásos működése. A pro-vizórium. A kiegyezés 110

VIII. FEJEZET.

Podmaniczky János birtokszerzésének története. A jószágok leírása. Egyéb tervei és próbálkozásai. A báró jövedelmei, regálékából, gazdálkodásból. Allattenyésztés, gabona-, takarmány-, szőlő-, erdőtermesztés. Terményeladások és szállíttatás. Gazdasági nehézségek, bajok, elemi csapások. A báró nagy takarékosága, különösége 143

IX. FEJEZET.

Podmaniczky Zsuzsi Radványban, majd otthon. Férjhez megy, de nem boldog. A báró anyagi gondjai. A kibontakozás útja. Az adománylevél. Zsuzsámra bárónő válása. Perei férjével és atyjával. A Beleznay hitbizománnyal járó gondok; annak felosztása. A báró pesti telkeinek parcellázása. Apa és leányai. Mária atyja kegyeiben, majd elhidegedik tőle. Kibékül Zsuzsáiméval. Podmaniczky János végrendeletei. Halála, temetése. A Gondviselés útja..... 172

Név- és tárgymutató..... 199

A KÉPEK JEGYZÉKE.

<i>Br. Podmaniczky Lászlómé Radvánszky Karolina</i> , olajfestmény Nemcsényben, Bars vm., a Kosztolányi-család birtokában.....	2—3 lap
<i>Br. Podmaniczky László</i> , olajfestmény u. o t t	3—4 „
<i>A mikoskeresztúri kastély szárnyépülete</i> , fénykép után ..	30—31 „
<i>Br. Podmaniczky Jánosné Hodossy Mária</i> , miniatűrkép a rákoskeresztúri kastélyban.....	54—55 „
<i>Rákoskeresztúr a 19. század első felében</i> , színes rajz, ugyanott	144 „

1. FEJEZET.

Br. Podmaniczky János szülei, születése, neveltetése, iskoláztatása. Fuchs János megfigyelései. A francia háborúk. A detki zálogbirtok. Pénzügyi viszonyok.

A XVIII. század nagy politikai átalakulásainak szomorú előhírnöke volt, az egykor hatalmas, de aztán mélyen aláhanyatlott, boldogtalan *Lengyelországnak* a föld színéről való *eltörlése*. A lavinát, mely hármas rohamban söpörte el, Nagy Frigyes indította meg, de értelmi szerzője Katalin cárnő volt. A hódításvágytól elvakult uralkodók ezzel éppen azt a történelmi jogot tiporták sárba, mely nemsokára recsegő-ropogó trónjuknak legerősebb pillére lett volna. Mária Terézia nem örömmel, hanem sírva egyezett bele a változhatatlanba s ezt írta: „Úgy látom, most nem lehet másképpen tenni, de belenyugodni nem tudok ennek a két hatalomnak nagyobbodásába s még kevésbbé abba, hogy velük nekünk is osztoznunk kell.“¹

A királynő, az 1772. évi első felosztáskor, hivatkozással a régi magyar királyok jogára, a tizenhat szepesi városon kívül, megkapta Galíciát és Lodomériát s ezt a területet 30—10.000 főnyi haddal Esterházy, Hadik, D’Alton meg is szállotta.

Lengyelország, a három oldalról jövő támadás ellen mitsem tehetett s kénytelen volt beletörödni sorsába; Ausztriának azonban, hogy ezt a földet biztosítsa, védenie kellett új határait, nem is annyira a lengyelek, mint inkább Oroszország ellen. Jelentékeny haderő állomásozott ezen a vidéken József császár korában is s a katonák közt sok volt

¹ Márki Sándor: Újkor és legújabb kor története 283. 1.

az osztrák örökösödési és hétéves háborúban világhírré emelkedett magyar *huszárság*.

Az orosz határ felé az első védelmi vonal a Búg folyó völgye. Itt fekszik Lembergől északkelet felé, dombok alján, a *kis Kamionka városa*, melyben a XVIII. század nyolcvanas éveiben, mint a császár nevét viselő lovasezred primárius kapitánya, br. Podmaniczky László teljesített helyőrségi szolgálatot.² Ide hozta magával 1783. nov. 28-án történt egybekelése után³ ifjú feleségét, Radvánszky Karolinát, Radvánszky János zólyomvármegyei földesúr és Prónay Éva leányát.⁴

Kamionkán, az „Isten háta mögött“, a nyomorúságos orosz parasztok közt unalmas élet folyt, mit csak néha-néha enyhített egy-egy leMBERGI kirándulás,⁶ mert Lemberg jó-távol, vagy 50 km-re feküdt. Még szerencse, hogy Radvánszky Karolin olyan nevelést kapott, hogy helyét nemcsak a szalonokban állotta meg, hanem feltalálta magát a galíciai rengetegegekben is. A tisztek főmulatsága a vadászat volt s a fiatal asszony, ki férfi módra megülte a tüzes paripát,⁶ férjével együtt kergette a szarvast a roppant erdőségekben.

A gazdag, tömött hajú, villogó fekete szemű, *életerős*

² Lengyelországban van más azonos nevű helység is, közel a sáros-szepesi határhoz. Az egykorú levelezésből azonban (rákoskeresztúri Podmaniczky—Vigyázó levéltár III. 1. 317. és II. 10. 313. fasciculusokban) világos, hogy a Lemberg melletti Kamionkáról van szó. Adataim javarészt az ezrekre menő családi levéltárból merítettem; hol minden fasciculusnak, egyik-másik 500—1000 drb. iratot is tartalmaz, három száma van. Ha idézeteim közt négy szám fordul elő, ez a negyedik az illető kötegben az aktaszámot jelöli, ahol t. i. a hatalmas levéltár rendezése ennyire haladt.

³ Az esküvő br. Podmaniczky János feljegyzése szerint kiadványban ment végbe, de a közeli besztercebányai ág. ev. egyház anyakönyvében van feljegyezve a III. kötetben. Hiteles kivonat br. Prónay Dezső birtokában, Acsán.

⁴ Kinek a köteles 6000 conv. frt. kaució fejében lekötötte 30.200 c. frt. értékű rákoskeresztúri birtokát, mely a helység ötöd-résztét alkotta s így 1213 kát. holdra rúgott. Holdját tehát nem egészen 25 conv. frt-ra becsülték. A conv. frt., másként rajnai frt., mely 3 ezüst húszasra, vagy 60 kr-ra volt felosztva, volt abban az időben a törvényes ércpénz.

⁵ III. 1. 317.

⁶ *Br. Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek III. köt. 167. 1.*

BR. PODMANICZKY LÁSZLÓNÉ
RADVÁNSZKY KAROLINA
1764—1835

asszony, mikor a Gondviselés gyermekkel ajándékozta meg boldog frigyüket, nem keresett sem több kényelmet, sem nagyobb biztonságot s *János fiát* 1786-ban ebben a nyomorúságos kisvárosban, *Kamionkán, hozta világra*⁷. Protestáns lelkész nem akadván elérhető távolságban, de úgy látszik, még katolikus sem, az ág. ev. szülők, hogy legyőzzék a babonás orosz lakosság ellenszenvét a kis pogány iránt, orosz pópával kereszteltették meg gyermeküket. Mikor negyedfél esztendő múlva Podmaniczky László családostul visszaköltözött Magyarországra, a keresztelést megismételtette egy protestáns lelkéssel.⁸

Br. Podmaniczky László 1790-ben, mikora szent koronát nagy ünnepélyesség közepette hazaszállították, a nádori fényes bandérium segédtszije volt,⁹ s fel van róla jegyezve, hogy a budai országgyűlés idején megmentette az egyetem épületét, melyet az Aranysas fogadóbeli tűzvész pusztulással fenyegetett.¹⁰ Még ugyanebben az esztendőben ott hagyta a katonaságot; valószínűleg a nagy nemzeti felbuzdulás vett rajta is erőt s tovább nem állhatta a hadsereg idegen szellemét.¹¹ Ettől az időtől kezdve hol *Pesten* lakott családjával a Kecskeméti u.-ban, hol a nógrádvármegyei Kökényesen, de leggyakrabban a család törzsfészkében, *Aszódon*. A báró a községnek negyedrésztét bírta, József öccse ugyanannyit. A kastély keleti fele azonban, mely a család idősebb ágát illette, melyből László báró is származott, a Tripartitum értelmében egészen Józsefé volt,¹² a nyugati szárny pedig az ifjabb ágé. Podmaniczky József azonban, kit hivatalos

⁷ Podmaniczky János többször feljegyezte, hogy ő a lengyelországi Kamionkán született.

⁸ V. ö. *Jamriska Lajos* cikkét a Pesti Naplóban, 1883. febr. 11-én. A báró maga személyesen többször elbeszélte ezt az esetet a cikk írójának.

⁹ *Doby Antal*, A Podmaniczky-család 27. 1.

¹⁰ *Br. Podmaniczky Frigyes*: Naplótöredékek III. 107. I.

¹¹ III. 1. 322. 19.; v. ö. *Acsúdy Ignác*: A magyar birodalom története II. köt. 580. 1.

¹² A kastély földszintes, kis dombon álló középső részét I. Podmaniczky János építette 1720. táján; az U alakú épület emeletes, francia ízlésű barokk-stílusú pavillonba végződő szárnyait félszázaddal később János és Sándor fiai emelték, kiktől a család két ága származott.

kötelessége¹³ Aszódról távortartott, egy-két szoba fenntartása mellett, bátyjának, Lászlónak engedte át a félkastély használatát, mert neki nem volt családja. Ebben az ősi házban töltötte gyermekkorát János báró, szülei és öt testvére társaságában.¹⁴

A *családfő* keménykötésű katonaeMBER, ki a *katonás szellemet* érvényesítette a gyermeknevelésben is. Ez volt különben a letűnt századok nevelési elve. Az *édesanya*, mint az akkori úri társaság általában, *németes műveltséget* nyert s így a Podmaniczky-háznál németül folyt a szó. Az édesapa azonban megkívánta fiától, hogy a latinon kívül a nemzeti nyelvben is tökéletesítse magát; így János egész fiatalon megtanult három nyelven beszélni és fogalmazni. Anyjával, ha távol volt tőle, németül, apjával magyarul és deákul levelezett, sőt a tót cselédek és jobbágyok kedvéért még ezt a nyelvet is elsajátította.

A csendes gyermekszobába is elhatoltak azonban azok a félelmes hangok, melyeket a Franciaországban kigyult tűz nyomán a régi világ égő gerendáinak ropogása idézett elő. Hat esztendő volt János, mikor a *francia törvényhozógyűlés* 1792. ápr. 19-én *megízente* I. Ferencnek a *háborút*.

Podmaniczky János sokat hallhatott a nehéz harcokról, hiszen a család uradalmiból többen elmentek katonának. Bizonyára elbeszélt családi körben (míg anyagi kérdések el nem távolították a két családot egymástól) egy-egy részletet, érdekes epizódot a hős br. Splényi Gábor tábornok, vagy fia Ignác, kik közeli rokonai voltak.

A tiszaföldvári közös családi uradalom évenként körülbelül ötven paripát szállított a hadsereg számára s ezek is elkerültek a harctérre.¹⁵ Csoda-e, hogy az élénk eszű *gyermek képzeletét inkább a háború foglalkoztatta* ez időben, mint a tanulás. Kénytelen volt ezért őt tanítója Skultéty Mihály meg is róni. Abban a „baráti tanács“-nak nevezett füzetben, melyet Jánoshoz intézett,¹⁷ elsősorban is arra figyelmezteti,

¹³ Főispán, majd diplomata volt.

¹⁴ Kettő ezek közül Aszódon született*

¹⁵ Pl. 1797-ben III. 4. 371.

¹⁶ *Szinnyei*: Magyar írók XII. 803. 1. Skultéty később Rozsnyón lett ev. lelkész. .

¹⁷ Csal. lt. számozatlan.

BR. PODMANICZKY LÁSZLÓ
1747—1803

ne töltse az időt pergament játékok nyírkálásával. Az utókor tájékoztatásául aztán mellékelt egy ilyen lapot: békés, becsukott bugyli-bicska az, alatta e felírással: „Zum neuen Jahre“, de ha a világosság felé tartjuk: ágyúcsővé alakul át keréktalpakokkal felszerelve s okádja magából a tüzet...¹⁸

1800. szept. 10-én *iratkozott* be a tizenéves ifjú a *lőcsei ág. ev. gimnáziumba*.¹⁹ *Édesapja* komoly intelmek között bocsátotta útnak s *jó tanácsait* írásban is megismételte: „Ajánlom neked, hogy érdemes professor tanítóidnak szófogadó tanítványok légy, ha ez vagy, célunkat és magad ezéledat el éred: úgy belőled emberséges jó böcsületes ember lehet, az ki nékiink szüleidnek, kik nevelésedben iparkodnak, gyönyörűséget és vigasztalást, magadnak pedig az ágyadat úgy megveded, hogy életed fogytáig kedved szerint fekhetsz, az az mindenkoron jó dolgod lesz. Az elmúlt examen iránt vártam relatiodat, nem szeretem hallgatásodat. Tiszteletes professor urakat különös tisztelettel köszöntöm. Istentől egészséget kívánok, az jó erkölcsöknek majmozását, szorgalmatosságot, szófogadást ajánlom atyai képen maradván tenéked igaz szívű atyád B. Podmaniczky László.“²⁰

A báró *gyermeknevelési elveire nézve* nagyon jellemző a fenti levél bevezető része, mely a már akkor tizenöt éves ifjúhoz szól: „Kedves Fiam! Szükségtelennek lenni ítéltém, hogy első hozzám írt leveledre, mely októberben vala, azonnal

¹⁸ Skultéty jótanácsai még kiterjednek az ismétlés, könyvnélküli, fogalmazás, helyesírás kérdéseire. Óvja növendékét az ítékezésről. A meggondolatlan dicséret ítélőképességének hitelét rontja, az ócsárlás pedig ellenségeket szerez. Ne árulkodjék tanuló társaira, de ha kérdezik, mondja el az igazat. Próbálja menteni mások hibáját, így tehet szert hű barátokra. Ne igyekezzék magát első helyre tolni, még ha megilletné is az. Hetenként egyszer adjon számot magának a tanultakról s hozza rendbe írását, könyvét és ruháját. Idegen holmit ujjal se érintsen, így sok kellemetlenséget elkerülhet. Szokják öntevékenységre a kötelesség teljesítésben, így fogja szüleinek és tanítóinak óhaját betölteni. Csal. lt.

¹⁹ A lőcsei ág. ev. gimn. anyakönyvében (1730—1801-ig terjedő III. kötet) többek közt a következő szöveg olvasható: Nómén Joannes L. B. Podmanitzky, Páter Ladislaus L. B. Podmanitzky, patria Aszódíána C. Pestiensis, religio A. C. (augustanae confessionis) aetas 14. Studia secundana, adventus 10. Sept. 1800.

²⁰ III. 8. 385.

válaszadást adjak tenéked... Oly sorsban még nem vagy, hogy correspondentiába ereszkedjek veled, meggondolhattad volna, hogy fiúi kötelességed és akaratom vala, valamint kívánságos akaratomat neked megmondottam, minden holnapban leveledet vehetnem. Ezen kívánságomat és akaratomat pro l'utura cautela et directione megírni neked akarom.

Ezentúl kívánom tehát minden holnapnak az elein alternative magyarul és deákul írjál nekem, hanem azt kikérem magamnak, hogy senki által vagy conceptust magadnak csináltassad, valamint hozzám írott első leveledben magadat elárultad. Én magyarságodban erődöt és tudatlanságodat ösmérem és ezért ítéletet erről tenni tudok."²¹ Hogy ez az előkelő mágnás milyen szerénységre és a tisztas munkára megbecsülésére nevelte fiát, következő sorai tanúsítják: „Az schusterral stiblid iránt való büszke viselésed nekem nem tetszett; ójjad magadat ez rossz erköltstől. Sokszor ez hiba iránt intettek tégedet.”²²

Lőcsei tanárai között legjobban vonzódott *Fuchs János Sámuel* (1770-1817.) professzorhoz,²³ ki valóban kiváló pedagógus lehetett, ki tanítványaival egyénileg tudott foglalkozni. Fuchs közben egyszer a soproni iskolához akarta magát áthelyeztetni s Podmaniczky „János szívszorongva gondolt a válásra. Mikor kedves tanára letett szándékáról, ezt írta atyjának: „Elhatározásának ez a kinyilatkoztatása lelkemet nagy örömmel töltötte el, mert annak nagy érdeke, hogy ilyen kiváló férfiú intézkedéseinek legyen alávetve.”²⁴

Podmaniczky János négy esztendő telt a lőcsei gimnáziumban, s mikor 1804-ben elhagyta, Fuchs János Sámuel a reményteljes ifjúnak egy rendkívül érdekes *emlékiratot* nyújtott át.²⁵ Ebben a melegszívű és éleslátású mester

²¹ III. 8. 385.

²² III. 8. 385.

²³ Életrajzát lásd *Szinnyei*: Magyar írók III. 839. 1.

²⁴ „Haec declaratio sui propositi cuiusque animum maximé perfundit laetitia, cuique enim interest institutioni eiusmodi viri, qualis Clarissimus Dominus Fuchs est, subjectum esse.“ III. 8. 386. Ugyanekkor kedves tanárának a jog természetéről szóló tanulmányát 5 példányban küldte haza, atyja, rokonai és barátai számára.

²⁵ A családi levéltárban található.

távozó növendékének nemcsak atyai tanácsokkal szolgált, hanem eléje tárta, mit talán legkevésbé ismert, tehetségének és szunnyadó ösztöneinek tükörképét. Ez az igen becses, egyéni vonásokat tartalmazó, német nyelvű füzet méltán megérdemli, hogy vele bővebben foglalkozzunk.

Azzal kezdi, hogy az önszeretettől mentes, tehát az egyedül helyes önismeret a bölcsesség alapja; fogadja el tőle szívesen, ha nem mond is mindenben kellemes dolgokat.

Az iljű bárónak van érzéke a rend, szépség és szimmetria iránt, akár a természetben, akár a művészetben vagy az emberi cselekedetekben nyilatkozzék is meg; viszont ezeknek ellenkezője visszataszítólag hat rá. Ha önképzéssel és gyakorlattal fejleszteni fogja ezt a tulajdonságot magában, a veszedelmes eltévelyedésektől mentes lesz.

A rokonszenv, részvét, a másokkal együtt örvendezés még nem sajátja; igyekezzék kifejleszteni magában e nemes vonásokat, a józan értelem korlátai között. Ha gyöngéd férj és apa, odaadó barát nem válik is belőle, kötelességteljesítő, értékes tagja még mindig lehet az emberi közösségeknek.

A sértések haragra lobbantják és ilyenkor gyűlöletre hajlandó, pedig az összeveszéseknek igen gyakran ő az oka. Akire haragszik, arról minden rosszat elhisz; ítélkezéseiben nem vezeti a méltányosság és kímélet, inkább ad helyet a gyanúnak és bizalmatlanságnak. Nyugalma és boldogsága érdekében kerüljön mindenkit, ki ilyen hatással van rá.

Hamis politikától, önző intrikáktól, hihetőleg távol fogja magát tartani, de az eszélvesség aligha fogja kísérni a világgal való érintkezésben. Az emberi méltóság sérelme nélkül való alkalmazkodó képesség, az önmaga-feltalálás minden helyzetben, idegenekkel szemben való szíves barátság: olyan tulajdonságok, melyekkel még nem dicsekedhetik. Pedig ezek nélkül keveset tehet nemcsak önmaga, hanem az emberiség javára is.

De vannak jó tulajdonságai is. Az állhatatos és erős jellemre szerencsés hajlama van, csak össze ne tévessze a szilárdságot a makacssággal. A makacs ember nekirohan az akadályoknak s összetöri magát, míg a szilárd jellem anélkül, hogy irányt tévesztene, itt-ott kissé meghajol és célját eléri.

A rászorulóknak szívesen adakozik, de maga másoktól a legkisebb szívességet sem fogadja el, sértve vele barátait, mert a visszautasítás módjában sem ismer tapintatot.

Önzés, kicsinyes nyereségvágy, kegyvesztéstől való félelem idegen az ifjú báró szívéből; hazájának és egyházának sokat használhat, ha e bűnöktől továbbra is ment marad. Bízunk benne mestere, hogy a közjót szolgálni fogja minden időben, még áldozatok árán is.

Tanúságát adta az ifjú, hogy a hasznos munkának neki tud feküdni; egészen bizonyos, hogy soha sem hagyja erőit berozsdásodni. Azonban kívánatos lenne, hogy kiválasztva egy speciális tudományszakot, annak legbensőbb szentélyébe is behatoljon, úgy, mint a kevés kiválasztott.

Emlékezőképessége lehetne jobb is, képzelőtehetsége némi táplálékra szorul, de értelme annyira átható, hogy alkalmas a legelvontabb tudományok tanulására is és szellemenye gyönyörűségét találja a legtestetlenebb elmélkedésekben is. Alaposság és pontosság nagy becsben állanak az ifjú előtt, s annál kedvesebb szemében egy tudomány minél nagyobb erőfeszítéssel jár annak elsajátítása. Nagy hajlama van önálló gondolkodásra, csak az a kár, hogy szenvedélyes természete befolyásolja higgadt ítéletét.

Fuchs professzor azután megállapítja, hogy a fiatal báró külseje, ha kicsit összeszedi magát, szeretetreméltó, nemes, származásához és jövőjéhez méltó. Ha azonban megfeledekzik magáról és kijön a sodrából, mi, sajnos, elég gyakran történik, szinte ijesztő ábrázatot ölt. Igyekezzék tehát vidám és elfogulatlan kedélyre szert tenni, mert érzelmei arcára vannak írva. „Ez az ön jellemének képe“ — fejezi be az emlékiratot, „csak általánosságban, néhány fő vonásban van ugyan megrajzolva, tekintse mégis úgy, mint emlékjelét az én állandó szeretetemnek s bizonyítékát a reményeknek, melyeket ön iránt táplálok”.²⁶

Ez igazán bizalmas természetű irat mellé 1804. jún. 14-én az intézet kiadta *hivatalos bizonyítványát* is, mely a

²⁶ „Dies ist ein Gemälde Ihres Characters. Es ist blos im AUGE-meynen nach einigen Hauptzügen entworfen. Betrachten Sie es als ein Denkmal meiner fortwährenden Liebe und als einen Beweis meiner Hoffnungen, die ich von Ihnen gefasst habe.“

következő, nem mindennapi elismeréssel adózott az ifjú tehetségeinek: „*Dísze volt gimnáziumunknak és dísze lesz, kétségen kívül, hazánknek is.*“²⁷

Lőcséről távoztában magával vitte János báró azt a barnabőr, aranydíszítésű *emlékkönyvet*²⁸ is, melyben tanárai, barátai, ismerősei német, latin vagy francia nyelvű sorokkal búcsúztak tőle, vagy művészi készségüket festményekkel örökítették meg. Láthatjuk ott a felvidéki úri társaságból többek közt a Dessewffy, Radvánszky, Újházy, Máriássy, Bánó, Pfanschmidt, Szakmáry, Bégányi, Metzner, Toperczer, Raisz és annyi más család érdemes tagjainak bejegyzéseit. Vitt azonban magával egy másik érdekes okmányt is, még 1802. február 1-i kelettel. Címe: Barátság-bizonyítvány (Testimonium Amicitiae). Ebben osztálytársával Czupra Dáviddal kölcsönösen megfogadták, hogy hű barátok maradnak, egymást támogatni fogják „tanáccsal, javakkal és segítséggel“ (consilio, ope et auxilio). ígérik, hogy a legigazibb erény útján haladnak vállvetett erővel; pecsétes levelük pedig mindig emlékeztetni fogja őket vállalt kötelezettségeikre.²⁹

Lőcséről Sárospatakra ment az ifjú, hol Miskolczi Mihály széniorása alatt 1804. szeptember 18-án neve aláírásával kötelezte magát a kollégium törvényeinek megtartására.³⁰ Mint a vagyonos nemesség fiai szokták, ő sem költözött be a rövid pórázon tartott togatus diákok közé, hanem a városban keresett magának szállást.³¹ Patakra bizonyára a nagyhírű Kövy Sándor vonzotta,³² ki a magyar magánjognak volt kitűnő magyarázója. Olyan buzgalommal vetette rá magát a tanulásra, hogy a kollégium már egy esztendő múlva,

²⁷ „Fuit decus gymnasi nostri et decus sine dubio etiam futurus est pátriáé nostrae.“

²⁸ Családi levéltár.

²⁹ III. 4. 373.

³⁰⁻³¹ Sub senioratu Humanissinii Michaelis Miskolczi legibus íncltyi Collegii subscripserunt NON TOGATI anno 1804. Numerus 15. Nómén: Joannes Podmaniczky, Conditio civilis: Liber Baro, Locus natalis: Aszód, Comitatus: Pestiensis, Subscriptionis mensis Sept., dies 18. annus 1804. Annus aetatis 19. (Szilágyi Benő tanár úr szíves közlése.)

³² Jamriska Lajos cikke a Pesti Naplóban, 1883. febr.

1805. júl. 18-án kiállíthatta számára a minden tárgyból kitűnő bizonyítványt. Ebből az okiratból tudjuk meg, hogy a „kitűnő erényű ifjú“ beszélt a magyar, német, tót és a latin nyelvet és értett franciául is.³³

Innen, hogy jogi ismereteit tökéletesítse, Szrogh Sámuel ügyvédi irodájában keresett elhelyezkedést, hol félesztendeig ügyvéd b o j tárk odott.³⁴

Kész férfiú volt már húsz esztendőskorában, tele munkakedvvel, nemes ambícióval, tettvágygal. Atyja, Podmaniczky László, ki már 1803. május 20-án meghalt, mikor János még a lőcsei iskolát járta, az aszódi kriptában nyugodott. Idősebb nővére, Amália, 1802-ben férjhez mentén gr. Wartensleben Károlyhoz, elhagyta a szülői házat. Fiatalabb testvérei: Mihály, László, Zsuzsánna és Andor még tanulmányaikat folytatták, míg ő iskolái elvégzése után alig várta, hogy önálló munkakörre tegyen szert. Az lett volna a legtermészetesebb, hogy a családi jószágok igazgatását ő, a legidősebb fiú, vegye át. Anyjában, Radvánszky Karolinában azonban olyan férfias energia lobogott, hogy a magyar törvényekben biztosított özvegyi jogát legkevésbé sem engedte csorfaitatni; maga vezette ügyvédjei és tisztjei segítségével az egész uradalom ügyeit.³⁵ Úgy látszik, még nem is nagyon bízott, az iskola porát csak az imént lerázott ifjú rátermettségében és szakértelmében.

A fiatal báró ekkor nagyatyja, Radvánszky János hívására a Felvidékre ment, hol *Sajókazán*, meg az ódon *radványi várkastélyban*, melyben anyai ágú ősei annyi vihart állottak ki, időzött.³⁶ „A torony lőréseiből a régi szakállas puskák látszottak, a nagyteremben II. Rákóczi Ferencnek és fiainak Mányoki által festett arcképei“.³⁷

Radványban, saját bevallása szerint *élete legboldogabb idejét* élte.³⁸ Mindazáltal az önállóság utáni vágy nem halt

³³ IV. 2. 417.

³⁴ Szrogh bizonyítványa félévi ügyvédi gyakorlatról. Fest, 1806. jan. 19.

³⁵ *Podmaniczky Frigyes*: i. m. III. 167.

³⁶ V. ö. *Jamriská* idézett cikkét.

³⁷ *Br. Prónay Dezső*: Emlékeim című munkájában 56. 1.

³⁸ V. ö. *Jamriská* cikkét, kinek a báró maga emlegette.

ki lelkéből, minél inkább ráeszmélt a falusi örömökben elmerült élete meddőségére. Mivel pedig otthon nem nyerte meg ezt a munkakört, máshol keresett érvényesülést.

*

Podmaniczky János, mikor eltökölte, hogy önálló gazdálkodást kezd, széttekintett, hogy hol található megfelelő birtokot. Ajánlatban nem volt hiány s neki különösen egy hevesvármegyei jószág tetszett meg, melyet tulajdonosa, Szabó László svadronyos kapitány, kit adósság szorongatott, minden áron el akart zálogosítani.³⁹

A szóban forgó birtok *Beiken* feküdt, a kis Bene patak mellett, termékeny fekete föld, hol a Mátra hegyei már alacsony dombokká lapulnak.

A báró hamarosan megegyezett Szabó Lászlónál s annak anyai örökségét Detken és a körülötte fekvő falvakban 1807. január 1-től kezdve harminckét esztendőre zálogba vette

27.000 rajnai frt-ért váltóban számítva, 1000 r. frt vinculum alatt.⁴⁰A jószágba aztán, Halassy Márton és br. Brudern tiltakozása ellenére⁴¹ is beleült, sőt 1809-ben zálogba vette a kapitánynak nagynénjétől, a magtalanul elhalt Bessenyei Nagy Imrénétől örökölt részjószágát is 15.000 rajnai frt-ért, szintén harminckét évre,⁴² mert Szabó László a fölkelő sereggel hadba vonult s hazatérte nagyon távolinak látszott. Ezenkívül 1807-től kezdődőleg kibérelte *Szabó József* táblabírónak (László bátyjának) örökségét évi 800 rajnai frt-ért s fizetett az előbbi bérlőnek 3000 frt kártalanítást.⁴³

Csakhamar újabb alkalom kínálkozott, hogy a báró gazdaságát szélesebb alapokra fektesse. *Tarródy István* helytartósági tanácsos, ki nagyon belefáradt a gazdálkodásba s terhes adósság is nyomta, valósággal könyörgött nemcsak az ifjú bárónak, hanem Podmaniczky Lászlónénak is,⁴⁴ hogy terjedelmes jószágait Detken és környékén vegye bérbe.. A 18.000 frt-nyi bérösszeget, hosszabb alkudozás után,

³⁹ IV. 7. 573. 5.

⁴⁰ III. 4. 372.

⁴¹ IV. 1. 577.

⁴² Ugyanott és IV. 7. 573. 7.

⁴³ IV. 7. 573. 12., III. 4. 372., IV. 7. 577.

⁴⁴ IV. 7. 576.

14.000 frt-ra mérsékelvén, 1800—1824-i hatállyal megkötötték a bérszerződést,⁴⁵ melyhez a gyermektelen Tarródynak testvérei is hozzájárultak⁴⁶ azzal a feltétellel, hogy a báró magára vállalja az egri káptalannál levő 70.000 bankó frt-os adósságot, viszont azonban ennek az összegnek kamatait az évi bérből mindenkor levonhatja.

1823-ban megszerezte Halassy Károly alispán detki és markazi 200 holdas erdőbirtokát negyedfél jobbágy telekkel 0000 frt-ért.⁴⁷ 1827-ben Perlaky Flórián táblabíróval cserélt, ugyancsak Detken⁴⁸ s az egyezsége 1000 frt-ot, 4 tinót és 2 jó fejőstehenet fizetett rá.⁴⁹ így gyarapíttatta gazdaságát ezen a környéken.⁵⁰

1806-ban lépett ki *Podmaniczky János* az életbe. Mivel hazulról igen csekély támogatást nyert,⁵¹ a maga erejéből szerezte meg a zálogoláshoz, bérléhez, beruházáshoz szükséges, *igen tekintélyes összegeket*, abban a korban, melyben a teljesen rendezetlen hitelviszonyok miatt kölcsönhöz alig-alig lehetett jutni. Hogy mégis nagy utánjárással, száz felől összeszedte a szükséges pénzt, abban mindenesetre része lehetett annak a történeti névnek, melyet viselt s a háta-megett álló, nagy értéket képviselő, bár még anyja kezén levő s teljesen lekötött ősi vagyonnak. Jó megjelenése is biztatólag hatott, mégis 1808-ban csak úgy kapott 5000 rajnai frt-ot kölcsön Majzik Andrástól és Sárossy Györgytől, hogy Mandl Ignác kezességet vállalt érte.⁵² Kölcsön vett Detken való tartózkodása alatt 200 20.000 frt-ig terjedő

⁴⁵ III. 5. 374., IV. 7. 570.

⁴⁶ IV. 7. 570.

⁴⁷ III. 7. 383.

⁴⁸ III. 3. 369.

⁴⁹ IV. 7. 577., III. 9. 389., III. 7. 383., III. 7. 382.

⁵⁰ Kapott még ajánlatot többektől is, így Lisznyay Damó Boldizsár 1826-ban sürgősen kínálta halmaji jószágát 1000 írt. évi bérért (III. 7. 382.); 1828-ban Monostor-pusztá kilencedrészét 05.000 v. frt-ért ajánlotta zálogba Nagy Antal özvegye (III. 9. 389.); Petrovay Farkas kapitány meg Domoszló nyolcadát. (III. 9. 389., III. 7. 383.) Ugyanez évben Alatka-pusztá bérletére kapott 6000 p. frt-ért felhívást. (III. 7. 383.) Hogy azonban Podmaniczky János szerzett-e ezekből valamit, nem lehet megállapítani.

⁵¹ III. 7. 382.

⁵² III. 3. 369.

összegeket s hitelezői sorában a birtokos osztályon kívül a polgári rend, kegyes alapítványok s végül ezidőben még csekély számú zsidók szerepeltek.

A kölcsönvett összegek eleinte egyre romló bankóban, majd új váltóforintban, illetve conventiós ezüst pénzben voltak megállapítva, ami a visszafizetéskor többször nézeteltérést okozott; továbbá, mivel a kamatfizetés nem egy esetben késett, e hitelügyletek egy része végetérni nem akaró pereknek lett forrásává.⁵³ A báró vagy kézzel írt, megpecsételt adóslevelet adott, vagy ritkább esetben nyomtatott váltóblankettát töltött ki, mely az 1792. évi XVII. te. értelmében az adóst, ha nem fizet, az örökös tartományok váltótörvényszéke elé utalta. Ez bizony ellentétben állott a magyar jogrenddel s éppen ezért a törvény másik paragrafusa kibúvóról is gondoskodott az adós számára.⁵⁴ A gyakorlatban nemes emberre nem is terjedt ki az idegen váltótörvényszék jogköre.⁵⁵

A történeti hűség kedvéért meg kell említenem, hogy kisebb-nagyobb összegeket ő is adott megszorult embereknek, sőt az igazán szegényeknek kamatmentesen.⁵⁶

A világ ezalatt egyre jobban belebonyolódott a francia háborúba.

⁵³ Pl. 1819-ben Majtliényi Károllyal 111. 8. 385. stb. 1821-ben meg ő perelte hitelezőjének Molnár Jánosnak özvegyét, mert az 1816-ban kölcsönvett összeget nem akarta elfogadni, t. i. keveselte a kormányrendeletileg megállapított, új pénzben kifejezett összeget. III. 3. 367.

⁵⁴ *Vargha Gyula*: A magyar hitelügy és hitelintézetek története. 42. 1.

⁵⁵ Podmaniczky János hagyatékában roppant számmal maradtak fenn már visszaváltott kötelezvények és váltók, sőt több, néhány ezer frt.-ról szóló üres váltó, ú. n. alba, melyeket nem értékesített.

⁵⁶ Kölcsön adott a Dvornikovich-családnak 10.200 frt-ot (III. 8. 386.), követelése 1840-ben 25.500 frt. (III. 9. 389.) Retsky Lászlónak 1838-ban 5000 v. frt-ot (III. 9. 388.), Benyovszky Péternek 1840-ben 2000 v. frt-ot, Ilkey Sándornak 1850-ben 6000 p. frt-ot (IV. 1. 390.), Hajós Jánosnak 1000 p. frt-ot, 1852-ben (III. 5. 375.), Kosztolányi Józsefnek 1856—60 közt összesen 14.800 frt-ot, Dömsöd községnek 1854-ben 5000 p. frt-ot (III. 8. 386.). A bankházi birtokosoknak 10.000 frt-ot (III. 9. 388.), Singer Sámuelnek 2000 frt-ot 1870-ben (III. 6. 378.), Kubinyi Ferencnek 1850-ben 2000 p. frt-ot, ki végtelenül hálás levélben köszönte ezt meg (III. 3. 368.), Nagy

Heves vármegye, melyben Podmaniczky János ezidőben lakozott, egy ideig meglehetősen közönnel nézte az események fejlődését s csak akkor szánta rá magát nagyobb áldozatokra, mikor a király parancsából maga a primás személyesen tüzelte harcra. Ekkor aztán az országgyűlés által megszavazott rendes felkelő-sereghez még 150 önkéntes lovas-katonát is megajánlott.⁵⁷

Podmaniczky János, ki 1808 óta három vármegyében gazdálkodott, nem tartotta meg mindig a fizetési határidőt s 1814. decemberében Heves vármegye főispánja, Fischer István érsek azzal fenyegette meg, hogyha egy hónap leforgása alatt sem fizetné meg a kívánt *hadiségélyt*: „Kénytelen lesz ü Felségének bejelenteni.“⁵⁸ Hogy a főispán 1815-ben megkapta az adót, bizonyítja következő levele: „Körülbelől kétszer annyit fizessen, mint tavaly.“⁵⁹ Még 1820-ban is, mikor a harc régen elült, a helytartótanács heves-vm.-i birtokei után 300 pozsonyi mérő árpát követelt a Podmaniczky-családtól, az 1805. esztendőben a háború következtében károsodott ausztriai lakosság felsegítésére.⁶⁰

A Napóleon ellen viselt háborúk korában az *állami szükségletek oly szédítő gyorsasággal emelkedtek*, hogy azokat nemzetünk példátlan áldozatkészsége sem tudta fedezni. Megindult a fedezetlen bankóáradat s ennek természetes következménye gyanánt az árucikkek árának felszökése. 1796-tól 1811-ig a forgalomban levő bankócédulák névértéke több

Istvánnak 1855-ben 7000 p. frt-ot (III. 5. 375.), br. Prónay Albertnek 1863-ban 3130 frt-ot (III. 4. 370.). Br. Prónay Gábor az öcsödi perből kifolyólag, 1863-ban, 2756 frt-tal tartozott neki (III. 4. 371.). Bernáth Andrásnak többször jelentékeny összegeket adott kölcsön, kisebbeket pedig számtalan esetben. A kisemberek bizalommal sokszor felkeresték s kamat nélkül 200—800 frt-okat sokszor kölcsönözött nekik. (III. 5. 375., III. 6. 378., III. 4. 373., III. 6. 381., III. 9. 389., III. 6. 386., III. 9. 388.)

Nagy Istvánnak, 1855-ben, 935 aranyat kölcsönzött s mikor visszakapta, a kamatot azzal utasította vissza, hogy: „Az aranyak nálam sem kamatoztak volna.“ (P. J. feljegyzése, III. 5. 375.)

⁵⁷ V. ö. Nagy Béni tanulmányát: *Borovszky*: Heves vármegye monográfiájában 590. 1.)

⁵⁸ III. 8. 385.

⁵⁹ Ugyanott.

⁶⁰ Ugyanott.

mint húszszorosára emelkedett.⁶¹ A termények ára természetesen megfelelő mértékben nőtt s így a *gazdálkodás* még a törvényesen megállapított, sőt olykor még több mint 6%-os kölcsönpénz mellett is, életrevaló kezek közt *kifizette magát*. Podmaniczky János detki és egyéb gazdaságában berendezkedett, a romladozó épületeket kitaroztatta, beállított megfelelő számú igavonó állatot, hizómarhát, juhot és tehenet. Bár a gabona-termesztésre nem fektetett különös súlyt, mégis maradt fölösleges búzája, kétszerese, melyet kocsin fuvarosokkal Pestre szállított.⁶² Gazdag rétjein sok szénája termett, így 1812-ben 327 és fél boglyája.⁶³ Volt jövedelme az erdőkből a jobbágyok után s a közös regálékból, de a legfontosabb jövedelmi forrása mégis juhászata volt.

1817-ben 3574 font gyapjút adott el 13.014 v. frt-ért, 1819-ben már 5377 font gyapjút szállított a pesti piacra, míg 1821-ben 6712 fontnyit adott el.⁶⁴ Juhvételnél hamarosan elsőrangú szakemberré nőtte ki magát s barátja, Bernáth András, ki erre kérte fel őt, 1820-ban így írt neki: „A juhok felől óhajtva várom tudósításodat s abba, mit te cselekszel, jobban megnyugszom, mintha magam cselekedném.”⁶⁵ A ló-ídomításhoz azonban ez időben Bernáth értett jobban, mint következő leveléből kitűnik: „A csikók tanulnak; mellyik azok közül a te számodra való, igen szeretném tudni, hogy legalább annak megkülönböztetett nevelést adhatnék.”⁶⁶

A báró rendbeszedette 1811-ben és 1822-ben a detki kastélyt. Az egyes szobák elnevezése ebben az időben: kantinos, vörös, kék, zöld és szállá szoba.⁶⁷ 1825-ben a vén házat már megint javíttatnia kellett, ami hű barátjának, Bernáth Andrásnak felügyelete alatt ment végbe. Az épület bebútorozása, úgy látszik, nem egyszerre történt s két alkalommal is vett oda, egyszer árverésen, bútorokat.⁶⁸

⁶¹ *Vargha Gyula*: i. in. 49. 1.

⁶³ III. 4. 370., III. 5. 376., III. 5. 374., III. 3. 369.

^{63a} III. 4. 372.

⁶⁴ III. 3. 367., III. 5. 376., III. 5., 375., III. 3., 369., III. 9. 389.

⁶⁵ IV. 1. 392., Egerből írta 1820 dec. 29.

⁶⁶ III. 9. 389.

⁶⁷ III. 1. 373., III. 5. 375., III. 8. 387., III. 2. 365., III. 4. 370., IV. 1. 392.

⁶⁸ III. 5. 375., III. 2. 365.

II. FEJEZET.

A család bizalma. A Podmaniczky-uradalom. Anya és fia. Az ifjú jószágfelügyelő. Podmaniczky János gazdálkodása a közös birtokon. Gazdasági tervei. Erdemei. Földesúr és jobbágyai. Szükség-magtárak. A Beleznay-, Bujanovszky-örökség. József báró halála és hagyatéka. A levéltár. Birtok-szerzések. Számadások. A detki bonyodalmak. Otthagyja Detket.

A sikeres detki vállalkozás nem maradt következmények nélkül. Az édesanya, valamint az egész atyafiság, kik eleinte bizonyos lekicsinyléssel szemlélték az ifjúnak merész próbálkozását, lassanként megváltoztatták véleményüket és csodálkozva vették észre a semmiből teremtett szép gazdaságot. Kora reggeltől napestig talpon volt, a gazdálkodás legkisebb mozzanata, szántás, vetés, birkanyírás, göbolyhízlalás, szénagyűjtés s annyi más egyszerű falusi foglalkozás, nem történhetett meg az ő részvétele nélkül.¹

A család megbecsülésének első jele volt, hogy br. Podmaniczky Lászlóné, Sándor és Károly, továbbá gr. Wartensleben Károly, gr. Ráday Gedeon és özv. gr. Ráday Gedeonné Fáy Zsuzsánna, az ifjú br. Podmaniczky Jánost bízta meg, hogy őket az *1808. évi pozsonyi országgyűlésen* képviselje.² Ezt a diaetát a király látszólag azért hívta össze, hogy harmadik feleségét, Mária Ludovikát, megkoronáztassa, valójában pedig, hogy fegyverkezzék. A hangulat már ekkor Napóleon ellen fordult s ezért az országgyűlés úgy szavazta meg a nemesi felkelést, hogy azt a király három év leforgása alatt, külön hozzájárulás nélkül, bármikor összehívhassa³.

¹ A keresztúri levéltárban százával találhatók emlékeztető feljegyzések a báró napi tennivalóiról. III. 3. 369.

² IV. 2. 417. 6.

³ *Marczali*: Magyarország története. Műv. kvt. 603. 1. Az 1811. évi, a devalváció miatt annyira szenvedélyes országgyűlésen már

A Podmaniczky-család nagykiterjedésű, *osztatlan birtokait* régi megállapodás szerint a család mindenkori legidősebb férfitagja szokta kormányozni. „József bárót azonban főhivatali dolgai, Sándor és Károly bárókat a kényelmesebb élethez szokott voltuk.”⁴ akadályozván, úgy ezek, mint az özvegy báróné, 1808. aug. 18-án Aszódon kiállított oklevélben a fiatal *Podmaniczky Jánost bízták meg* a közösen birtokolt uradalmak főfelügyeletével, hogy „a tisztek hűségesen végrehajtsák rendeleteiket s jogaik csorbát ne szenvedjenek.”⁵ Kiterjedt ez a megbízatás a báró édesanyja összes, özvegyi haszonélvezete alatt álló javaira is. Podmaniczky Lászlóné 1809. február 12-én Örményi József országbíró előtt János fiát vallotta teljhatalmú megbízottjának.⁸

Hogy ez intézkedéseknek jelentőségét megérthessük, vessünk egy futó pillantást a Podmaniczky-család vagyoni viszonyaira.

A család felemelője a XVIII. század elején, Podmaniczky I. János, kincstári ügyész, országgyűlési követ volt, ki szorgalmával, élelmességével s nemkevésbé házassága révén nagy vagyont szerzett s ezt királyi és nádori adományokkal utódai számára biztosította is.⁷

Az ősi, I. Jánostól és feleségétől, Osztroluczky Judittól származó Podmaniczky-birtokok többfelé feküdtek. Az *uradalom* központja a pusztaságból hamarosan mezővárossá fejlesztett Aszód volt s ettől északkelet felé terült el egy csomóban Pest vármegyében: Verseg falu, Varsány, Mindszent, Kerekharaszt-puszta, Nógrád vármegyében pedig: Heréd, Dengeleg, Kökényes község, Sáp⁸ és Daróc-puszta⁹

nem volt jelen Podmaniczky János s a tárgyalásokról Bernáth Zsig-áimul referált neki. III. 7. 383.

⁴ Benyovszky Péter jellemezte így a helyzetet 1844. okt. 6-án kelt levelében. IV. 1. 402.

⁵ IV. 1. 402.

⁶ II. 10. 301. 6.

⁷ Orsz. levélt. Kir. tábl. perek 4—7061.

⁸ Ma Malom- és Vörössáp.

⁹ Kálló határában.

egészen, illetve nagyobb részt kezükön. Ugyancsak Nógrádban feküdt, a Cserhát oldalán, alacsony dombok közt, de amazoktól mintegy húsz kilométernyire: Penc és Peténv falu s jóval feljebb, vagy negyven kilométerre, már Hont vármegye területén, Palojta község; távolabb tőle, Aszódtól azonban körülbelül akkora távolságra, Kisfalud-pusztá¹⁰ már meglehetősen hegyes vidéken, hol szintén volt a családnak részjószága. Külön birtoktestet alkotott Rákoskeresztúr helység, Pest város szomszédságában, teljes egészében Podmaniczky-birtok.¹¹

Jóval távolabb feküdt amazoktól a tiszaföldvári uradalom, Földvár, Vezseny falvak is, Martfű, Homok, Bökönyepuszták.¹² Mindez összesen körülbelül 50.000 kát. holdra rúgott s belőle a közös, János báró igazgatása alá került földvári uradalom maga 31.944 kát. hold volt, míg a szintén közös penცი, petényi, palojtai birtok 1000 hold körül lehetett, a vérségi ugyanannyi, az özvegy báróné tulajdon birtoka ebben az időben a 10.000 holdat nem érte el.¹³ Mindezen fölül volt még a család közös, Beleznaynétól örökölt hitbizománya: Dömsöd falu, Apaj-pusztá 23.381 kat. hold, a Duna mellett,¹⁴ mintegy száz kilométerre Aszódtól, a család legidősebb tagjának, ebben az időben József bárónak felügyelete alatt. János báró 1808-ban körülbelül 40.000 hold-

¹⁰ Sóshartyán közelében.

¹¹ III. 2. 324. 8.

¹² IV. 1. 402.

¹³ A Podmaniczky-levelekben használatos területmértékek nagyon sokfélék. Holdnak nevezték az 1.000, 1.100, 1.200, 1.000 □-öles területet egyaránt s egy és ugyanazon iratban más mértékkel mérték a különböző földeket. A belsőséget, szőlőt, meg a pestrákosi réteket pl. duplán számították. Legeredetibb számításuk azonban az volt-hogy az összes földeket, termékenységük szerint „kilenc magra reducálták“, vagyis akkora darab földet vettek egységnek, amelyik a vetőmagot kilencszeresen adta vissza. Ez meglehetősen önkényes és ingatag megállapítás lévén, ez az oka a pontatlan felmérés mellett, hogy a jószágoknak különböző időből származó felmérései közt lényeges eltérések mutatkoznak s egészen pontos adatokat csak a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott Helységnévtár szolgáltat. Ennek csupán az a hiánya, hogy a puszták területét nem adja külön, csupán a helységével összefoglalva.

¹⁴ IV. 1. 390.

nak kezelésével bízott meg, később még sokkal nagyobb területen gazdálkodott. E széles hatáskört abban az időben nyerte, mikor a francia háború tisztességes befejezésére Ausztria olyan óriási erőfeszítéseket tett. Ebből a munkából sem vonhatta ki magát Podmaniczky János és hogy saját szavait idézzük: „Még alig láboltam súlyos betegségemből annyira-mennyire fel, már is Heves vármegye részéről az insurrectiot felállító commissioba bele húzattattam, mely egy napi nyugodalmat, vagy otthon létet sem enged.“¹⁵

Podmaniczky I. Jánosnak vagyónán János és Sándor fiai és három leánya: br. Orczy Lőrincné, Beleznay Miklósné és Bujanovszky Sylvius-Sándorné, mind egy-egy tábornoknak a felesége, osztozott; mivel azonban a jószágok egy része fiági adomány volt, továbbá az 1766. évi osztályos egység értelmében, a leányok lényegesen kevesebbet örököltek. Egyenlő mértékben örökölt a nőág a férfiakkal: Kőkényes, Dengeleg, Daróc, Keresztár, Kisfalud, Penc, Petény, Palojta birtokokból, valamint az aszódi szőlőkben, de nem részesült: Varsány, Verseg, Mindszent, Kerekharaszt, Heréd, Sáp, Földvár, Vezseny, Martfű, Homok, Bökönye és Aszód igen terjedelmes jószágokban.¹⁶

T. János fia II. János vonalán a XIX. század elején László özvegye, kinek négy fia volt és a gyermektelen József titkos tanácsos képviselte a férfiágot; Sándor vonalán pedig II. Sándor és Károly, kik, mint láttuk, mind János bárót bízták meg a közös vagyon igazgatásával.

Az *ifjú jószágfelügyelőnek nem volt könnyű helyzete*; édesanyja hihetetlen energiájú asszony volt, aki nélkül semmit sem tehetett.¹⁷ Mint Frigyes báró feljegyezte róla „hatalmas asszony volt“, kire minden pillanatban útrakészen várt felszerszámozott négyesfogata és összecsomagolt utazó holmija.¹⁸ Anyja megkövetelte tőle, hogy a „jószágbeli újításokhoz“ beleegyezését kikérje, a jövedelmeket pon-

¹⁵ III. 4. 372. Benne volt abban a bizottságban is bárónk, mely a vármegyében a felkeléshez szükséges lóanyagot válogatta össze. (Ugyanott.)

¹⁶ III. 2. 324. 8.

¹⁷ Maga írja ezt, III. 4. 372.

¹⁸ *Podmaniczky F.*: Naplótöredékek III. 167.

tosan átszolgáltassa, a szükséges naturáliákat előteremtse, nehogy „a pontosságnak hiányossága miatt háza dísze, vagy szokása legkisebbet is szenvedjen“.¹⁹ Az uradalom jövedelmeit, Frigyes báró tanúságaképen, sokáig természetben adták ki a család tagjainak, quarták szerint. Úgy hordották össze a ló-, szarvasmarha-, gyümölcs-, vaj-, sajt-, mézhasznót.²⁰

1817-ben ezt írta az özvegy báróné: „...megkértem ugyan János fiamat az administratio iránt, de abból magamnak normát ő általa nem szabatok, hanem inkább én szabok neki“.²¹

Bár anyjához intézett minden levele a legnagyobb tisztelet hangján íratott („Gnädige“, vagy „Gnädigste Mutter“ a megszólítás) s anyja is kikérte mindenben fia véleményét, ilyen erőteljes egyéniségek között elkerülhetetlen volt olykor-olykor az összeütközés. Ilyenkor Felső-Kubinyi Miklóstra, a család jogügyi igazgatójára várt a hivatás, hogy a megértés útját egyengesse. „Ha puhulni tud is a gyermeki szív, de férfi sohasem szünhetek meg lenni“ — írta neki az ifjú egy ilyen alkalommal.²²

A nagy függés nem volt ínyére az önállóságra vágyó ifjúnak. Így nyilatkozott erről: „Vérembe iktatott érzés és a közjót ügyelő szándékom nem hagy nyugtot.“²³ Majd arra kérte anyját, hogy az egész uradalom helyett csak a varányi, penci és kislaludi jószágok igazgatását bízza rá, de ezt aztán függetlenebbül (unabhänglich), mert ő se nem gyermek, se pedig láncos kutya.²⁴

Az özvegy mindazáltal szerette elsőszülött fiát s az is őszintén ragaszkodott hozzá. Nagyon aggódik Jánosért,

¹⁸ II. 10. 301. 16.

²⁰ Naplótöredék. II. 9.

²¹ III. 6. 380. A bárónének számtalan levele maradt fenn, tele részletes utasítással, a gazdaság, termény, állat, jövedelemkezelés felhasználására vonatkozólag. (III. 8. 385., III. 7. 384.) Figyelnie mindenre kiterjedt s nélküle nem adhatott fia utasításokat a család ügyvédjeinek, vagy az uradalom mérnökének sem. (II. 10. 301. 16., III. 6. 380.)

²² III. 6. 380.

²³ Kubinyi Miklóshoz intézett levele, 1812. oki. 24., III. 6. 380.

²⁴ III. 4. 372.

mikor beteg. „Örülök“, — írja neki — „hogy szerencsésen hazatértél és nem mentél ebben a változó időben a vásárra.“²⁵
 „Istennek hála, hogy egészségesen és végre itthon vagy. . .“²⁶

*

Podmaniczky János részletesen *kidolgozott tervvel fogott u gazdálkodáshoz*. Mikor az uradalmat kezelésre átvette, abban a legkülterjesebb gazdálkodás folyt. Tiszaföldvár, Vezseny, Martfű, Homok, Bökönye, leszámítva az úrbéres-
 telkek jövedelmét, legnagyobbbrészt legelő volt, sok hely vizjárta terület, amelyen azonban alig tartottak pár száz számos marhát.²⁷ Szántóföld még sokkal kevesebb, alig tudták a terményekből fedezni a gazdaság szükségletét; mindössze 60 köböl!²⁸

János báró tisztában volt vele, hogy ekkora földön sokkal több állat is megélhet, szántóföldnek pedig feltörhethének húszannyi legelőt. Mivel azonban a pénznek szűkében volt, ezt a tervbevett nagymérvű szaporítást csak fokozatosan és nagy körültekintéssel hajthatta végre. Személyesen járta végig a nevezetesebb vásárokat és pedig, hogy gyorsan történjék és minél kevesebb költséggel, lóháton. ^Annyira értett a marha-kiválasztáshoz, hogy azt is megmondta, hogy melyik tehén fiából válik jó rudasökör, vagy előfogatos.³⁰ Lassanként kicserélte a kivénült ökröket, amelyek a Podmaniczky Sándor igazgatása alatti időből maradtak a gazdaságban, de panaszosan írta egyik előterjesztésében, hogy közülök, vénség miatt nem egy eldőglött.³¹ Fáradságot nem kímélve, ha betegségéből, mely ez időben többször elővette, kicsit kilábolt, útrakelt. „Tegnap óta jobban vagyok és még ma Peszérre megyek, meg Apajra,³² aztán Pestre a

²⁵ III. 8. 385., Varsány, 1828. márc. 25.

²⁶ „Dank sey Gott, ... (láss du gesund und entlich zu Hause bist.“ (III. 7. 384.) Varsány, 1830. febr. 12.

²⁷ Podmaniczky János feljegyzése szerint csak 600 drb. közön-séges juh, 300 szarvasmarha és 160 ló.

²⁸ III. 2. 341.

²⁹ Br. Prónay Dezső szíves közlése, 1931. dec.

³⁰ Br. Prónay Dezső közi.

³¹ III. 8. 385 l.

³² Mint alább látni fogjuk, ott bérlete volt.

vásárra“, írta német nyelven anyjának.³³ Összevásárolta a sovány, lehajtott, de egészséges ökröket és meghízalva jó haszonnal adta el. Megtörtént, hogy harmadfű tinókat kész jármösökrökért cserélt el, mikor a szántóföld területét Földváron nagyobbra fogta.³⁴ Széna-és egyéb takarmánykészletei szerint a marhákat gyakran hajtatta egyik gazdaságából a másikba.³⁵ Egy-egy gyöngyösi, kecskeméti, vagy pesti vásár alkalmával megtörtént, hogy 100—150 göbölye, ökre, tinaja és tehene is gazdát cserélt, ami 10 15.000 írt. bevételt jelentett.³⁶ Sőt 1817-ben, a napóleoni háborúk után 102 drb. ökörért 32.100 rajnai frt-ot kapott, míg 1828-ban, mikor a háború pusztítását kiheverte a gazdasági élet, csak 120 frt-ot adtak a göbölyért; tehénért, tinóért pedig csak 50 frt-ot.³⁷

János báró megfelelő *tenyészmарhákat* vásárolván, a tehénállományt természetes szaporítással évről-évre gyarapította.³⁸

Sokkal nagyobb jelentősége volt Földváron a tehenészetnél a *lónevelésnek*. Mikor bárónk átvette a kormányt, már akkor is volt 160 drb. ló, abból a keveredés nélküli magyar lófajtából, amilyen már abban az időben is csak itt-ott akadt néhány nevezetesebb erdélyi gazdaságban. Ennek a nemes fajtájú ménesnek fenntartása, szaporítása volt az ifjú gazda gondoskodásának fő tárgya. Sokat adott erre József báró is, ki azt ajánlotta unokaöccsének, hogy a bécsi spanyol lovaglóliskolából szerezzen be, vérfelfrissítés céljából méneket.³⁹ Az ifjú báró számontartotta a nevezetesebb hazai méneseket s 1827-ben Podmaniczky Károly útján Zsibóra is odaigérkezett Wesselényi Miklóshoz, ki számára

³³ Keresztúr, 1830. aug. 28., III. 8. 385.

³⁴ III. 5. 374.

³⁵ Sok feljegyzést találunk iratai között a detki, földvári, istvánházi ökrök, tinók kicseréléséről. III. 3. 369., III. 5. 374.

³⁶ III. 5. 375., III. 4. 370., III. 4. 371., III. 5. 374.

³⁷ III. 5. 375., III. 4. 370. A kereskedő egy-két ráadást mindig megkívánt.

³⁸ 1822-ben 718 tökemarha és 276 tinó volt Földváron, 1826-ban 1.106, illetve 192 drb., III. 4. 371. Egy-egy vásáron 20—30 tehenet adtak el, III. 2. 365. 1828-ban 73 drb.-ot. III. 4. 370.

³⁹ III. 1. 392.

tartott vissza húsz kancát, nem küldvén el azokat a kolozsvári vásárra.⁴⁰

A földvári ménesnek egyre nagyobb híre lett. Nemcsak a Podmaniczky-család fogataiban kényeskedtek az onnan kikerült paripák, örömmel vették azokat más előkelő urak is. 1819-ben József báró azért küldött vissza Jánosnak a négy deres közül kettőt, mert nagyon szilajak voltak,⁴¹ de azért a másik kettőt is csak onnan szerezte be megint. Retsky László főszolgabíró azt írta, hogy feltétlenül megveszi a kiszemelt földvári lovat, mert tökéletesen vág az övéhez.⁴² Bernáth András főszolgabíró szavai szerint: „Olyan egy pár lesz, hogy dicséretre válik, ha akárkinek azt mondom, hogy Podmaniczky méneséből való.”⁴³ „Czugomnak való-ságos dísze lesz“ állapította meg Földvály Miklós péteri földesúr a tiszaiöldvári ménes egyik paripájára. „Most olyan sárga csikót keresek a báró ménesében, melyet rúdra lehet fogni¹”.⁴⁴ Vették ezeket a kitűnő lovakat magánosok úgy, mint testületek, vármegyék, ez utóbbiak főleg tenyésztési célokra. Egyesek, főleg Heves vármegye ismételten megjelent Földváron lovakért.⁴⁵ 1821-ben a négy ménlő darab-jáért 450 frt-ot fizetett; ugyanekkor a palatínus regementje 303 frt-ot fizetett kancákért, paripákért átlagban.⁴⁶ Különben a katonaság volt a ménesnek leghűségesebb vásárlója.⁴⁷ Megesett, hogy a vételárra sokáig kellett a bárónak várakoznia; 1828-ban ügyvédje, ki panaszra ment emiatt, így írt: „Az Óbester mikor hallotta, hogy az általok megvett remondák árát a budai Kriegskommissarius még most sem fizette meg, igen megharagudott, hogy így rontják az ezred becsületét.”⁴⁸

⁴⁰ Wesselényi levele P. Károlyhoz. Zsibó, 1827. aug.29., III. 9. 389.

⁴¹ III. 8. 385., III. 7. 382.”

⁴² III. 8. 385.

⁴³ IV. 1. 392.

⁴⁴ IV. 1. 390.

⁴⁵ IV. 1. 390., III. 9. 389., III. 7. 383.

⁴⁶ III. 4. 371.

⁴⁷ A keresztúri levéltár százával őrzi az erre vonatkozó leveleket III. 6. 380. III. 9. 389. III. 5. 376., III. 7. 383., III. 8. 385., III. 5. 376., III. 3. 369., IV. 1. 390.

⁴⁸ III. 9. 389.

1808 táján az egész földvári uradalomban nem volt több 600 drb. közönséges juhnál.⁴⁹ Podmaniczky János, mivel a *gyapjú*-nak igen magas ára volt, a *juhászal*-ra nagy gondot fordított. Fokozatosan nemcsak szinte meghúszszorozta az állományt, hanem ki is cserélte finom, értékes gyapjúval bíró fajtákkal. A báró a nagy keresletnek örvendő árut nemcsak pesti kereskedőknek adta el, hanem összeköttetést keresett a legelső bécsi gyapjúkereskedőházakkal.⁵⁰ Ha meg volt szorulva pénzben, előre adta el a gyapjút,⁵¹ de ha emelkedő árra számított, évekig is meggyűjtögette. Mivel alapjában véve halogató természetű voll, többször elszalasztotta a jó alkalmakat.⁵²

Kétségtelen, hogy *Podmaniczky János* keze alatt a földvári uradalom sokat gyarapodott értékben, állatállományban. De ő mindezzel nem volt megelégedve; többször számíthatott, *tervezgetett*, hogy miként fokozhatná még a termelést. Egy időben, a magas gyapjú-árakat látván, azon gondolkozott, hogy a méneseket, gulyákat feloszlatja s áttér a kizárólagos birka-tenyésztésre. Kifejtette egyik, a családhoz intézett emlékiratában, hogy megélne ott 67.700 juh, nyírhatnának 1354 mázsa gyapjút évenként s ebből 115.090 conv. írt. jövedelmük lennek, ami 5%-kal vétén a hasznot, 2.300.000 conv. írt. tőkének felel meg. Ha pedig, folytatta tovább az elmékedést 1000 holdon dohányt termeszténe, ez maga 12.000 mázsa hozam mellett 72.000 c. írt-ot jövedelmezne.⁵³ Ez azonban mind csak terv maradt; a 20-as években még csak 7—8000 a földvári juhok száma s csak a 30-as években emelkedett 11.000-re.⁵⁴ A báró szaktudása azonban széles körben ismeretes lett s tanácsát többször kikérték.⁵⁵

⁴⁹III. 2. áll.

⁵⁰Pl. Gebrüder Lejeune, III. 3. 367., III. 6. 380.

⁵¹III. 5. 375.

⁵²Juhtejből készítettett sajtot is, kerek és téglalakú formában. 1810-ből van rá adat, III. 5. 375.

⁵³Az előterjesztés címe: „Oekonomische Ansicht dér Tisza-Földvár Herrschaft“, III. 6. 380.

⁵⁴III. 4. 371., III. 4. 372.

⁵⁵Földvály Miklós is hozzá fordult juholtóért himlő ellen. Péteri, 1827. ápr. 29., III. 7. 382.

Bárónk a földvári uradalom *gabonatermelését* 60 köböl-ről 1000 köböl vetőmagig *fokozta*.⁵⁶ Szőlőt is telepített a földvári homokos részre.⁵⁷ Az ő szorgalmát és ügyességét hirdeti a méhes és nagyszerű gyümölcsös, az ú. n. „aranykert”.⁵⁸ A hamar száradó laposok szénájának pótlására takarmányt is termesztett; beállított kenderföldet is, melynek termését vászonná szőtték házilag cselédei.⁵⁹

Podmaniczky János *ismerte a maga értékét* s anyjához intézett egyik felterjesztésében nyomatékosan hangsúlyozta, hogy ő mindennek utánanéz, korán kel és ifjúságát kemény munkában tölti el.⁶⁰ Joggal elmondhatta magáról, hogy „nekem a gazdálkodáshoz tehetségem van”⁶¹, hogy „fáradtságom és szorgalmam nem volt hiábavaló s az Ön, (t. i. anyja) gazdasága mind máig jobban megy bármely más a környéken fekvő gazdaságnál”.⁶² Később is, már anyja halála után, mikor emlékezetbe idézte gazdasági tevékenységét, így nyilatkozott: „Alkotója valék anyám gazdaságának, tanácsadója ügyes-bajos dolgaiban, segédje, sőt támasza viszontagságaiban s anyai szeretete minden titkainak részévé tett.”⁶³

A báró önérzetes szavai kézzelfogható eredményeken alapultak s üres dicsekvésnek annál kevésbé kell tartanunk, mert érdemeit, a különben szigorú kritikus *József és Károly bátyja is elismerte*. Az első 1819-ben ezt írta: „Az ugyan most is kívánságom, hogy te ezentúl is viseljed gondját ennek a közös, osztatlan jószágoknak és okosságoddal ezt a kényesebb dolgot is úgy fogod vinni és igazgatni, valamint a dolog magában megkívánja.”⁶⁴ Másik levelében pedig:

⁵⁶ III. 2. 341.

⁵⁷ 1820-ban a bort akónként, 50.6 liter, hat, illetve négy firt-jával adták el, IV. 7. 392.

⁵⁸ *Br. Podmaniczky Frigyes* Naplótöredékei szerint.

⁵⁹ 1827-ben felhívást kapott, hogy a selyemhernyótenyésztés érdekében epreskertet telepítsen, III. 9. 389.

⁶⁰ III. 4. 372.

⁶¹ *Mir die Natur zür Wirtschaft Talente gegeben.*

⁶² „Meine Mühe und Fleiss war aucli nicht ohne Erfolg; es ging Ilire Wirtschaft bis jetzt immer besser, als allé übrigen herumliegenden Wirtschafte.” III. 4. 372.

⁶³ 1839-ben, III. 2. 324. 8.

⁶⁴ Pest. 1819. jan. 7., III. 7. 382.

„Megismerem a gazdaság dolgában való tudományodat és tapasztalásodat s... annak előmozdításában sok és sikeres jót tettél.“⁶⁵ Ugyanígy nyilatkozott róla Podmaniczky Károly is, elismervén öccse kézzelfogható eredményeit.⁶⁶ Egy idegen szemlélő így írt: „Méltóságos Urnák gazdasági serénységén és passióján, melyet Méltóságos Famíliája Nagyságodnak soha elégségesen meg nem köszönhet, nem győzénk csodálkozni.“⁶⁷

Volt is az ifjú embernek ezerféle tennivalója. Lehetőleg mindent maga intéz. Ő írja az utalványokat csizmára, borra cselédei számára, csizmadiákhoz, meg korcsmárosokhoz stb.⁶⁸ Nyíratja a birkákat és gondoskodik a gyapjú értékesítéséről.⁶⁹ Számbaveszi a takarmányt, hogy milyen beosztással lesz elég az állatoknak; ha pedig nem elég, pótolja a hiányt más birtokáról, esetleg idegenből. Letörelti a kukoricát s eladja a felesleget.⁷⁰ Gondoskodik a sertéseleségről s mivel anyja kisfaludi gazdaságában nem volt makk, bérbeveszi József bátyja mindszei erdejének makkoltatási jogát évi 120 v. frt-ért.⁷¹

*

Abban a korban, melyben Podmaniczky János a gazdálkodást megkezdte, hazánkban még *virágkorát élte az tiir-bériség*.

A Podmaniczky-vagyon jelentékeny része úrbéri földekből állott s így a jövedelem tekintélyes része is *jobbágy-szolgáltatás* volt: füstpénz, kilenced, robot. Ezeket az uraság számára az ispánok szedték be.

Volt azonban a földesuraságnak kellemetlenebb oldala is. Olyan uradalomban, melyben százakra ment a szolgálónépek száma, sok súrlódás volt közöttük és sok sérelem érte őket a tiszték, vagy a falusi eljáróság részéről.⁷² Ilyenkor a

⁶⁵ Pest, 1819. jan. 23., III. 7. 382.

⁶⁶ 1831-ben, IV. 1. 402.

⁶⁷ Pest, 1829. május 19. Aláírás: Török.

⁶⁸ III. 4. 371., III. 5. 375.

⁶⁹ III. 3. 367.

⁷⁰ III. 3. 369. és III. 4. 370.

⁷¹ III. 4. 371., III. 4. 373.

⁷² III. 8. 385.

földesúrnak kellett *igazságot* osztania s Podmaniczky János rászolgált a parasztok bizalmára. 1821-ben Dömsöd helység jobbágysai könyörögtek, hogy vegye védelmébe őket a bírák igazságtalanságával szemben,⁷³ ő pártatlanul ki is vizsgálta az esetet s akkor is pártjára állt jobbágyainak, mikor a vármegye zaklatta őket és pusztá gyanúra elfogatott közülök.⁷⁴ Ha kérdéssé vált a határmegye, megint csak őhöz fordultak; akkor is, ha a szolgáltatás dolgában volt nézeteltérés. Sokszor nyomta Podmaniczky János vállát jobbágyainak minden gondja-baja. Ha meghalt a családfő, ő döntött örökösödési kérdésekben. Ha több fiú maradt, ő intézkedett, hogy melyik kapja a lakóházat.⁷⁵ Gondoskodott a telepítésről, ha több munkáskézre volt szükség. Úriszéken intézték el, a vármegye közbejöttével, a legelőkihasítást is.⁷⁶ Hozzáfordultak jobbágysai, ha elfogyott a gabonájuk.⁷⁷ — Gyakran kisegített sürgős pénz-zavarából sok kis embert.⁷⁸

János báró sokszor *segélyezte* rászoruló *népét*; rengeteg

⁷³ I. 8. 162. 15.

⁷⁴ III. 6. 380.

⁷⁵ III. 4. 371.

⁷⁸ III. 7. 382., III. 9. 389.

⁷⁷ 1813-ban Földvár és Vezseny éhezőinek kielégítését külön bizottságra bízta. (III. 8. 387.) 1837-ben a családi gyűlés határozata-
képpen 500 mérő árpát adott ingyen nekik, meg 2000 v. frt-ot. (IV. 1. 402.) Ha szükség volt, saját hatáskörében gyorssegélyt osztott, többször ingyen. (III. 4. 370.) pl. 1828-ban 18 keresztúri jobbágyának adott ingyen Istvánházáról 51 kila árpát és 102 kila (1 kila 60 l.) csöves tengerit.

⁷⁸ Beteg cselédjeit kórházba szállította (III. 7. 384.), vagy ha nagyon sürgős volt a veszedelem, kihozatta számukra a sebészorvost. (III. 4. 370.) Pártfogásába vette a talált gyermeket is. (III. 3. 369.)

1844-ben 600 v. frt-ot osztott ki a vezsenyi éhezők közt. 1845-ben 500 v. frt-ot. (III. 3. 367.) Ugyanez évben az árvavármegyei tömegnyomor enyhítésére 100 pozsonyi mérő rozst adott s hogy a szállítást egyszerűsítse, megegyezett Draskóczy Sámuel gömörvármegyei földbirtokossal, hogy a saját termését vitesse Árvába s a báró ezt neki a pesti piacon természetben adta meg. (III. 4. 372.) 1847-ben nemcsak öcsödi szegényeit kellett segélyeznie (III. 7. 384.), rászorult arra Dömsöd lakossága is, melynek 153 kila rozst és 2000 frt-ot adott kölcsön. (III. 3. 367., III. 5. 375.) Ugyanakkor a pesti szegények közt is kiosztott 500 v. frt-ot és 16 pozsonyi mérő rozst. (III. 3. 369.)

hálálkodó irat tanúskodik erről: „Kedves érzéssel emlékezünk vissza többszöri jótéteményére..., melyekkel az idők csapásait rajtunk könnyíteni... tulajdon javaiból segíteni, a nyomort enyhíteni méltóztatott.“⁷⁹

Alamizsnánál sokkal többet ér a munka, melynek jutalma felemeli a munkást, míg a könyöradományban van valami megszegyenítő. Podmaniczky János sem elégedett meg a puszta segítséggel, magyar népet öntevékenységre akarta szoktatni. 1834-ben 240 pozsonyi mérő gabonával⁸⁰ megalapította *Dömsödön* az ország legelső *takarék-magtárát*, (nevezték szükség-hambárnak is,) amilyent hamarosan *Rákoskeresztáron* és *Gyónón* is létesített.⁸¹ Az volt a célja ezzel az intézménnyel, hogy szűk esztendőben megmentse a népet az uzsorától s azt a gabonát, melyet cséplés után a kölcsön ellenében kamatostul visszafizetett, a következő évben ismét segélyezésre fordították. Ivánka Imre a gyóni szükség-hambár jelentőségét, melyet Podmaniczky János „önzetlenül ... a szegényebb sorsúak iránti lelkesedéssel az ottani igen szegény ev. egyház javára alapított“, így jellemezte: „Az egyház tagjai szűk esztendőben marhájukat kenyérért elvesztegetni, vagy uzsorások markába kerülni és mélyebben elsüllyedni ettől az időtől fogva nem kénytelenítettek.“⁸²

Nagyritkán történt, hogy az összhang Podmaniczky János és jobbágysai között megzavartatott. Ilyen eset fordult első Vezsenyben, hol a falu népe bírót mindenáron kandi-

⁷⁹ írta neki Vezseny község 1837-ben, IV. 1. 390. Ugyanekkor Földvár bírái is beszámoltak, hogy a kapott pénzen Tetétlenül jó rozstot vásároltak inségeseik számára, köblit 6 v. írt-ért. (U. o. 1 köből: 120 liter, 100 ezüst, vagyis 250 v. fit-ot kaptak a bárótól.)

⁸⁰ Egy pozsonyi mérő: 02.5 liter.

⁸¹ III. 2. 365.

⁸² III. 8. 386. A báró 1860-ban nem engedte, hogy a kamatjövendelmet más célra fordítsák. Fogalmazványa Ivánka Imre levelén. Lássunk egy kis számvetést az egyik takarékmagtárról. 1838-ban 29 gazdának kiosztottak tavasszal 153 véka rozstot; őszre kamattal 170-et kaptak vissza. (III. 8. 386.) 1840-ben már 185 vékával oszthattak ki. (III. 6. 380.) Mikor 1847-ben János báró Dömsödön házhelyeket osztott, megkívánta az új emberektől is, hogy lépjenek be a takarékmagtár tagjai közé. III. 8. 386. Dömsöd község félszázad múlva is (1883-ban a báró halálakor) hálásan emlegette ezt az áldásos intézményt, mellyel Podmaniczky János nevét halhatatlanná tette.

dáció nélkül akart választani⁸³ és 1832-ben Földváron, hol 40—42 nemes származású jobbágy ki akarta magát vonni a közterhek alól⁸⁴ abban a korban, melyben a nemesi birtokok adómentessége is szó nőfélben volt.

A három vármegyében gazdálkodó bárónak rengeteg fáradtságába került az úriszékekre való utazgatás,⁸⁵ rossz utakon, kerékagyig merülő tengelyen, vagy szinte még a lelket is kirázó kátyúk között, szakadó záporban, vagy pörkölő forróságban. Költsége is sok volt rájuk, utazás közben a korcsmákban s fizetnie kellett a részvételért a vármegye tisztjeit is.⁸⁶

Mennyi munkájába került a bárónak az ügyek előkészítése, a papokkal, jegyzőkkel való levelezés, kik informálták. Majd mikor tárgyalásra került a dolog, a haragosok, vetélytársak között, kik homlokegyenest ellenkezőleg adták elő a dolgot, milyen higgadságra s emberismeretre volt szüksége, hogy a valódi tényállást megállapítsa. Podmaniczky János, dicséretére legyen mondva, semmiféle ügyet sem talált kicsinek s nem volt ember, kinek panaszát meg ne hallgatta volna. Az uradalom népe nagy családot alkotott, melynek a fiatal báró, ki mindig legjobb meggyőződése szerint ítél, valóságos atyja volt.

*

A Podmaniczky-család 1803-ban *Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária* hagyatékából jelentékeny örökséghez jutott. Nagynénjük ugyanis négy végrendeletében⁸⁷ úgy intézkedett, hogy szüleitől örökölt, abban az időben 80.000 conv. frt. értékű vagyonún, Keresztúr, Kökényes, Dengeleg, Daróc, Kisfalud, Penc, Petény és Palojta helységeken fekvő ingatlanokon, osztozzanak férfi-testvéreinek gyermekei, végrendelet nélkül elhalt férjének vagyona azonban maradjon osztatlan hitbizomány. Kezelje e Beleznay-féle birtokokat a család legidősebb férfi tagja, mint ad-

⁸³ I. 8. 102. 15.

⁸⁴ III. 6. 380.

⁸⁵ A herédire, mely különösen sok bajt okozott neki, leginkább panaszkodott. III. 2. 341.

⁸⁶ III. 5. 376.

⁸⁷ III. 4. 370.. IV. 1. 403. 4., I. 10. 186.

ministrátor 200 frt. évi tiszteletdíj ellenében⁸⁸ s a jövedelmen teljesen egyenlően osztozzanak ágak szerint Podmaniczky János és Sándor testvéreinek összes fiú- és leányági le- származottjai, tekintet nélkül, hogy az örökgyónak milyen fokú rokonai.

A Beleznay-örökség állott két pesti házból: egyik a Barátok-terén,⁸⁹ ennek jövedelmét a két legidősebb férfitagnak rendelte; a másik, melyet majorudvarnak neveztek, a Kerepesi-út és Ötpacsirta-utca⁹⁰ sarkán, ennek jövedelme a két legidősebb nőági családtagot (ki férfi is lehetett) illette.⁹¹ Állott továbbá a dömsödi és apaji hatalmas uradalmakból, melyeket a hg. Koháry, kisebb részben a Szlávy családtól vettek zálogba.⁹² A hitbizományhoz tartozott még a dabasi és inárcsi (Pest vm.) részjárság és Kaszapereg (Csanád vm.) nyolcadrésze.⁹³

Bár Beleznayné az örökség kezelését a család legidősebb férfitagjára bízta, mégis 1823 óta⁹⁴ annak terhe János báró

⁸⁸ III. 2. 351.

⁸⁹ Ma Ferenciek-tere.

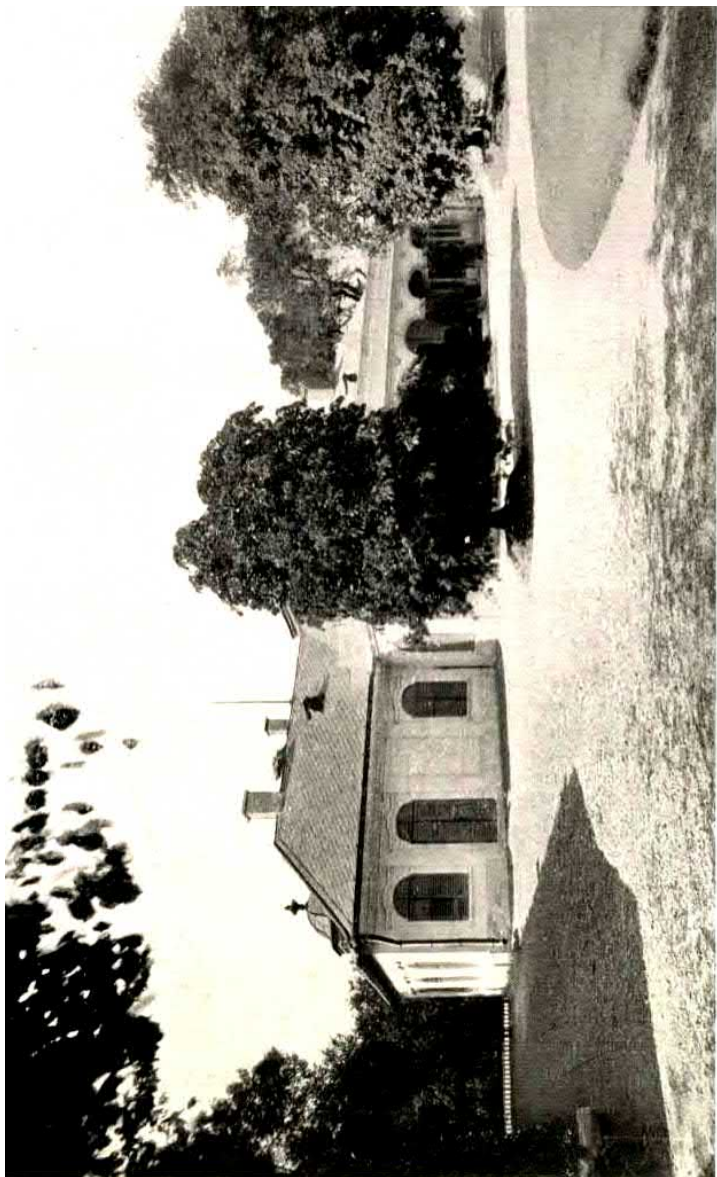
⁹⁰ Ma Esterházy-utca.

⁹¹ III. 7. 382., IV. 1. 390.

⁹² Dömsödöt először 1765-ben vette zálogba 32 évre gr. Koháry Jánostól Beleznay Miklós és testvére Mihály. Erre 1776-ban 5000 frt auctiot fizettek. 1791-ben Szlávy Ignác örököseinek részét szerezte meg 11,000 frt-on Beleznayné. III. 5. 376. Apajt csupán Beleznay Miklós vette zálogba 28 évre, 40.000 frt-ért. 1798-ban Koháry Miklós mindkét jószágra 20.000 frt. auctiot vévén föl, özv. Beleznayné Podmaniczky Anna Máriának adta 10 évre zálogba, ki 1802-ben újabb 33.000 frt. auctiot fizetvén a zálogidő letelte előtt, 1808-tól számított újabb 15 évre zálogba vette. Koháry Ferenc herceg azonban már 1815-ben Pest vármegye előtt zálogváltó-pert kezdett, mivel azonban időközben meghalt, leánya, Mária Antónia, Coburg Ferdinánd herceg felesége, 1828-ban 100.000 v. frt-ért a Podmaniczkyknál hagyta a jószágokat 15 esztendőre, amit a bárói család „hálaadó szívvel“ fogadott. IV. 1. 390.

⁹³ Kállay János 1784-ben Beöthy Imrének adta ezt 19.500 frt-ért zálogba, ki viszont 1787-ben Beleznay Miklósnak. I. 7. 136. 1-Podmaniczky Anna Mária úgy egyezett meg a Kállay-családdal, hogy a jószágot haszonbér ellenében visszabocsátotta neki. I. 9. 176. 5.

⁹⁴ 1823—29-ig Sándor báró, 1829—31-ig Károly báró adminisztrátor mellett.

A RÁKOSKERESZTÚRI KASTÉLY SZARNYÉPÜLETE
(Az ú. n. „kis kastély”, az épület legrégibb része)

vállaira nehezedett, viselvén a férfi-ági seniorságot. 1828-ban Dömsöd és Apaj megtartására nézve ő hozta létre a Coburgokkal való egyezséget.

*

Más oldalról is örökséghez jutottak a Podmaniczkyak. 1818-ban nagynénjük Podmaniczky Erzsébet, *Bujanovszky tábornok* özvegye gyermektelenül elhalván, általános örököségévé őket, férfi testvéreinek leszármazóit tette. A családi tanács 1818. nov. 20-án Pesten a kezelésre vonatkozólag a következő határozatot hozta: „Méltóságos Báró Podmaniczky János öcsénk. .. meghatalmaztatik, hogy a Generális Báró Bujanovszkyné Ónagysága halála után a Famíliára szállott... jószágokba beülvén, mindeneket... elkövessen, sőt szükséges költségeket is... erga amicum remonstratio-nem.“⁹⁵

Bujanovszkynéről szállott a Podmaniczky-családra a *rákoskeresztúri kastély* is, melynek főépületét 1760—70. táján a tábornok építtette felesége birtokára.⁹⁶ A kastély legrégebbi része az a szárny, melyben jelenleg a gondnok lakik; az ú. n. nagy kastélyt építtette Bujanovszky, míg az ú. n. összekötő-kastély 1805. után készült, valószínűleg 1827—28-ban, mikor Podmaniczky János 5000 v. frt-ot fizetett ki mesterembereknek.⁹⁷ Az egész épület több mint 20 szobás. Ide tette át ebben az időben Podmaniczky János állandó lakhelyét.⁹⁸

1820-ban azt határozta a családi tanács, hogy az örökséget felosztja. János bárónak a Befehlmütigternek volt kötelessége, hogy az osztályt előkészítse s a közös épületeket mesteremberekkel megbecsültesse.“ Úgy határoztak, hogy a Bujanovszky-örökséget a Beleznaýné-félével összezapva, újból megosztják maguk között. A János-ágra esett a Den-

⁹⁵ III. 3. 369.

⁹⁶ *Borovszky*: Pest vm. monogr. I. 123. 1.

⁹⁷ III. 4. 372., III. 4. 370. A jobbágy-munka, meg az uradalom adta anyag nem került pénzbe.

⁹⁸ Az 1820-as években itteni háztartása jelentékeny mennyiségű húst fogyasztott; évenként kb. 2000 fontot. 100 rajnai frt. értékben. (III. 3. 369.)

⁹⁹ III. 5. 376.

geleg, Daróc, Kisfalud, Penc, Petény és Palojta helységekben fekvő birtok, összesen 2389 hold (ebből 1012 majorsági, 513 úrbéri és 856 szőlő meg erdő), továbbá Keresztúron 446 hold a kastéllyal együtt. Sándor ága kapta Kökényest 1573 holdat és Keresztúron szintén 446 holdat. Az első osztályrész jövedelmét 7001 frt-ra, a másodikét 7372 frt-ra becsülték.¹⁰⁰

Podmaniczky László örökösei a maguk részét János bátyjuk gondjaira bízták, csak a dengelegi örökségbe ültették Mihály testvérüket.¹⁰¹

Podmaniczky Jánosnak *sok gondja-baja* volt a közös vagyon kezelésével, melybe beleszóltak a többi családtagok is. József bátyja így írt erről: „Jeles tulajdonságaidnak hogy haszna és sikere legyen, magad is megismered, hogy jó rend nélkül semmi sem készül és hogy magad is ahhoz alkalmazzad.“¹⁰² Majd a következő levéllel busította öccsét: „Mivel a közös jószágokban csak közös megállapodás alapján lehet rendelkezni s a te rendelkezésed pedig nem ilyen, felfüggesztem a tisztartónál végrehajtását.“¹⁰³ János báró beismerte, hogy az ifjú tüz elragadta, de ő csak a család érdekét nézte s hogy tekintélye csorbát ne szenvedjen, arra kérte bátyját, hogy rendeletét maga vonhassa vissza.¹⁰⁴

József báró sokszor kifogásolta öccse *késedelmeskedő természetét*.¹⁰⁵ Kubinyi Miklósnak is volt panasza rá: „Csak olyan embernek szeretek tanácsot adni, ki resolutioval és változhatatlan akarattal bír; az ingadozóktól tartottam és ha lehetett, távoztam tőlük.“^{4*106} Kétségkívül Podmaniczky

¹⁰⁰ III. 1. 323. 4. Ez a számítás nagyon önkényes, mert Keresztúron pl. a két hölgy után (Bujanovszkyné zálogban bírta Belezsnayné részét is) a falu kétötöd részét örökölték, 2427 kát. holdat s ezt mindössze 892 holdnak számították, bizonyára a már ismertetett „kilenc magra való reductio“ szerint.

¹⁰¹ III. 2. 324. Megosztottak ugyanekkor Bujanovszkyné ezüstjén s készpénzén is. (820 p. írt. és 18.350 v. frt-on. III. 3. 367., III. 3. 369.)

¹⁰² Pest, 1819 jan. 23., III. 7. 382.

¹⁰³ III. 7. 382.

¹⁰⁴ III. 8. 385.

¹⁰⁴ A Bujanovszky-örökséget felosztó Szentkirályi alispánnak többször kellett sürgetnie a vagyontárgyak megbecsülését. III. 7. 392.

¹⁰⁵ 1818. jún. 19-én kelt levelében.

János jellemének kialakulására erősen hatott az a sokfelől jövő intézkedés, mellyel számolnia kellett. Akit annyi felől rángatnak, az természetsszerűen ingadozóvá válik.

Keserű *szemrehányásban* gyakran volt *része*: „Bajos veled egy közös ügyben foglalatoskodni“ — írta neki József bátyja —, „mert az egyetértés veled bajos..., személyedre mikor kellene, nem calculálhatni. Irántam idegenkedésedet régen tapasztaltam... Ki nem hidegülne meg, ha a Família tagjai ellene agyarkodnak... Én atyafiságos kötelességeimnek mindig eleget tettem. . . sokat fel is áldoztam ennek az indulatnak. .. Mindazáltal is ne higgyed, hogy haragszom, csak sajnálom, hogy így legyenek a dolgok.“¹⁰⁷ János báró levelei bátyjához mindig a legnagyobb tisztelet hangján szóltak, bár ki lehetett belőlük érezni, hogy sok minden rosszul esett szívének. Erre céloz az öreg báró következő levele: „Kérlek, hogy inkább kevesebb ceremoniális aláztosság expressiókkal, de több valóságos hajlandóságot és bizodalalmát bizonyítsál meg cselekedettel.“¹⁰⁸

Ha még hozzá vesszük, hogy a család tagjain kívül mennyi kellemetlensége volt a tisztekkel, cselédekkel: elmondhatjuk, hogy kevesebb szívóssággal bíró egyén régen visszariadt volna a nehézségektől; ő azonban mindezek dacára kitartott s továbbra is maradt a család reprezentánsának. Az ő nevére íraták az aszódi sóárultatási engedélyt,¹⁰⁹ ő ad-vesz, tárgyalt az egész família nevében.¹¹⁰ 1826-ban Galgamácsán, Varsány mellett 9 lányi kerékkel vízimalmot építtetett.¹¹¹

A Podmaniczky-család Vezsenyben révjogot gyakorolt, kompot tartott s vámot szedett. Készültek hidat is építtetni, de a kivitel mindig késett. Nagy volt aztán ijedelmük, mikor a cibakházi Földváry-uradalom meg akarta őket

¹⁰⁷ III. 7. 382.

¹⁰⁸ III. 7. 382.

¹⁰⁹ III. 7. 382.

¹¹⁰ III. 5. 377., III. 3. 368.

¹¹¹ III. 7. 383. A vérségi birtok egy darabig szintén osztatlan volt, Károly báró tisztartója 1816-ban tett előterjesztést annak felosztására. III. 8. 389. 1824-ben az özvegy báróné birtokán, Vezsenyben, 6 ló, 30 ökör, 3 tehén, 16 drb. egyéb szarvasmarha volt s átmenetileg Detkről 23 szarvasmarha, meg 700 juh. III. 4. 373.

előzni s folyamodott hídépítési és vámszedési jogért.¹¹² Megmozgattak ez ellen mindent Szűts István udv. ágens útján Bécsben s elhatározták, hogy hidat építenek, melynek vámja drágább lesz a révvámnál, de olyan olcsó, hogy a cibakháziaknak ne legyen érdemes a hídépítés.¹¹³ Érveik közt felhozták azt is, hogy Nagyvárad és Békés felé Vezsenyen át vezet a rövidebb és jobbik út.¹¹⁴

Az ifjú báróban *olthatailan tettvágy* lobogott s bár magának is volt Detken bérlete s kezelte a mintegy 40.000 holdas közös családi uradalmat, sőt 1823 óta a Beleznay-féle 23.000 holdas hitbizományt is, még *több jószágot is bérbe* vett: így Istvánháza-pusztát, Jásznagykunszolnok vm.-ben, 7500 ezüst frt. évi bérért, mely jószág a cibakházi uradalomhoz tartozott s a Földváry-család osztatlan birtoka volt;¹¹⁵ továbbá ennek szomszédságában Jenő-pusztát, valamint Pest vármegyében a Dömsödhöz nem messze fekvő Peszér-pusztát a koronauradalomtól évi 4170 conv. frt. bérért.¹¹⁶ Annál értetlenebb, hogy saját Pusztaberkin (Nógrád vm.) fekvő jószág részét 1814-ben miért adta bérbe.¹¹⁷

*

1823 tavaszán válságosra fordult *Podmaniczky József* állapota. Benyovszky Péter máj. 6-án ezt írta János bárónak: „Öexcellentiája már két hete sínylődik és attól tart, hogy mellybeli vízibetegsége lesz. Így van az, ki mindeneket tudván a doktorságban is jártas.“¹¹⁸ Podmaniczky Mihály értesítése pár nap múlva már arról szólt, hogy a nagybeteg fölött konzíliumot tartottak az orvosok.¹¹⁹ Az öreg báró *utolsó óráit* Benyovszky így írta le: „A tisztult nemes lélek kimúlt

¹¹² III. 8. 386.

¹¹³ III. 7. 382.

¹¹⁴ János bárónak Istvánházán saját bérlete lévén, részes volt a Kőrös-hídban is, mely Kunszentmárton felé vezetett. Ennek dolgában többször kellett odautaznia. III. 8. 387.

¹¹³ III. 5. 374.

¹¹³ III. 6. 378.

¹¹⁷ 600 v. frt. bérért Fejér Istvánnak. III. 5. 371., III. 9.389.

¹¹⁸ III. 7. 382.

¹¹⁹ Ugyanott.

múlt vasárnap este 7-kor... még pedig ülve, úgy hogy még azelőtt tíz minutával operák felől beszélt Waldstein gróffal.“¹²⁰

József báró két rendbeli *végrendeletében*¹²¹ úgy intézkedett, hogy ingatlan vagyonát László bátyjának gyermekei örököljék, míg *ingóságai*, ékszer, ruha, porcellán stb. felerészben néniének, Pongyelóki Róth György generális feleségének, gyermekeire szánjanak.¹²²

Az *ingatlan birtok* állott Aszód mezőváros negyedrészből, melyen 12 és fél jobbágytelek volt, 659 kát. hold földdel,¹²³ a családi kastély keleti feléből, hol János báró gyermekeveit töltötte, továbbá rész jószágokból Varsányban,¹²⁴ Mindszerten és Kerékharaszton,¹²⁵ Versegen,¹²⁶ Dengelegen,¹²⁷ Kőkényesden¹²⁸ és Darócon.¹²⁹ Idetartozott az osztatlan földvári uradalomnak negyedrésze, maga majdnem 8000 kát. hold.

A hagyatékot többféle *tartozás* is terhelte, melyet a négy unokaöcsnek természetesen szintén vállalnia kellett. A hagyaték értékéhez képest mindez csekély volt.¹³⁰

József báró halálával a család legidősebb férfitagja,

¹²⁰ Május 14-én III. 7. 382.

¹²¹ 1813 és 1823-ban, III. 2. 341., III. 2. 324. 8.

¹²² III. 3. 368., III. 4. 371., III. 3. 369.

¹²³ Melynek jövedelmét egy 1808-ban készült kimutatás 657 frt-ra becsülte.

¹²⁴ 1808-ban 199 frt. jövedelemmel.

¹²⁵ 110 frt. jövedelemmel.

¹²⁶ 92 frt. jövedelemmel.

¹²⁷ 652 frt. jövedelemmel.

¹²⁸ 526 frt. jövedelemmel.

¹²⁹ 369 frt. jövedelemmel az 1808. évi kimutatás szerint.

¹³⁰ Tartozott az öreg báró Róthéknak az aszódi kastély fejében 10.000 v. frt-tal; tett több alapítványt, a Ludovika Akadémiának 3546 v. frt-ot, az aszódi ev. egyháznak 4000 v. frt-ot, a pozsonyi ev. liceumnak 5000 v. frt-ot, a pesti ág. ev. iskolának (Podmaniczky József alapítványai: III. 5. 375., III. 3. 366., III. 3. 369.) stb. Ezek teherként neheztedek az örökségre s mikor a Podmaniczky testvérek vagyoniilag ingadozni kezdtek, János báró nyakába szakadt az egész adósság. Ebből származott azután egy csomó hosszadalmas per a hitelezőkkel (IV. 1. 390., III. 2. 327., III. 2. 355., III. 8. 386.), míg 1864-ben a Hétszemélyes Tábla meg nem állapította, hogy ő „konok perlekedőnek nem tekinthető, mert a maga negyedrészt hajlandó megfizetni“. (III. 2. 355.)

az ifjabb ágból származó *Podmaniczky Sándor* lett 1823-ban az *adminisztrátor*. Első dolga volt, hogy a családi *levéltárai*, melyet már 1820-ban is szeretett volna János öccsétől megszerezni,¹³¹ elkérje. *Podmaniczky János* azonban nem adta át azzal az indokolással, hogy Sándor bátyja rossz szemű s a levelekre pedig nagyon kell vigyázni,¹³² „a szakács felfűti, a leányág hozzáférhet.”¹³³

Sándor báró nem hagyta azonban annyiban a dolgot, hanem pert kezdett ellene Pest vármegye előtt s Dicskei Kovách György alispán, mivel kétszeri intésnek sem engedelmeskedett a báró, 500 frt-ra és a 80 frt-nyi perköltség megtérítésére ítélte 1829-ben, bár József nádortól volt bizonyítványa arról, hogy ő a család idősebb ágának a seniorja.¹³⁴ Podmaniczky Sándor ekkor *bracchiumot* kért rokona ellen,¹³⁵ de ettől, Szűts István udv. ágens örömmel közölte János báróval, „legfelsőbb helyen elmozdított”.¹³⁶ A történeti hűség kedvéért meg kell állapítanunk, hogy János báró csak a maga igazát védte e perben. A *Tripartitum* I. részének 42. cikke ezt mondja: „...a fekvő jószágokat és birtokjogokat érintő leveleket... a legidősebb fiúnak kell átadni, ...melyeket mindig a fiúk, azaz fitestvérek legidősebbike szokott gondozni“. Világos ebből, hogy a Podmaniczky-vagyont illető levelek, mivel a vagyon I. Jánostól származott, annak legidősebb fiágát illetik, János fia után Lászlóra s onnan másik Jánosra szállt, kiről történetünk szól. Hogy az iratok egyideig József bárónál voltak, már maga is eltérés a törvénytől. Megmagyarázza ezt a rendkívüli tisztelet, mely az öreg bárót környezte. A Podmaniczky-családban ez a megállapodás, hogy a vagyonfelügyelő mindig a család leg-

¹³¹ Ekkor a kérést Podmaniczky János a következő levéllel utasította el: „A Méltóságos Úr... levelének második pontjában foglalt intését igenis elértettem, de bárcsak mindnyájan a Méltóságos Família irományait és aktáit oly rendben és biztonságban tartanák?”. Detk, 1820 márc. 8.

¹³² Az ősiség korában sokszor egy oklevél birtokától függött n birtokjog.

¹³³ 1823. nov. 25. levél szavai, II. 5. 270. 3.

¹³⁴ I. 9. 170. 15.

¹³⁵ IV. 2. 439. 5.

¹³⁶ III. 7. 384.

korosabb tagja, tisztán magánjogi természetű, de a családi levéltárra nézve a törvény másként rendelkezett.

Mint már láttuk, 1808-tól kezdve János báró volt a családi birtokok felügyelője s a jövedelmek főszámadója; 1827 óta pedig a családi gyűléseket is ő vezette a betegeskedő Podmaniczky Sándor helyett.¹³⁷

Podmaniczky János *szerező ember* volt s minden befolyásával azon igyekezett, hogy testvérei örökségét is gyarapítsa. 1809-ben rávette anyját, hogy megvásárolja 13.000 conv. frt-ért *Pencen* Soósy Istvánná Dabasi Halász Krisztina szőlejét.¹³⁸ 1816-ban zálogbavette *Versegen* Karmos Márton 12 portáját.¹³⁹ 1817-ben Podmaniczky János, mint anyjának teljhatalmú megbízottja¹⁴⁰ megintette Szentgyörgyi és Nagygeresdi Kiss Sándor táblabíró, hogy *Kiskartól*-pusztát a szomszédság jogán ne Majthényi Károlynak adja, hanem neki.¹⁴¹ Megegyezvén azután úgy Kiss Sándorral, mint Majthényivel, János báró anyja nevében zálogba vette a pest vm.-i pusztát 32 évre 34.000 conv. frt-ért, ami császári aranyban 7555 drb-ot tett ki.¹⁴² Létrejött az egyezés a puszta addigi bérlőjével is¹⁴³ s ez a jószág, mely a törzsbirtokot szervesen kiegészítette, végleg a Podmaniczky-család kezén maradt, mert gazdája nem váltotta ki.¹⁴⁴

¹³⁷ Ez év jan. 26-án Pesten „mind egytestvér atyafiak egyben lévén és jövendő sorsukról tanácskozáván“, elhatározták, hogy a közös vagyoni továbbra is ő kezelje s abból törlessze a közös terheket. III. 2. 351.

¹³⁸ III. 2. 341., III. 4. 370.

¹³⁹ Melyet 1838-ban akartak tőlük visszaváltani. III. 8.385. 1830-ban a Petes-család kínálta zálogba vérségi részét. III. 6. 380.

¹⁴⁰ II. 10. 308. 2.

¹⁴¹ II. 10. 308. 3., III. 6. 380.

¹⁴³ II. 10. 308. 4.

¹⁴³ III. 10. 308. 6.

¹⁴⁴ Megvásárolta János báró a közös vagyonhoz Varsányban azt a kis belsőséget, mely még idegen kézen, Böszörményi László birtokában volt, III. 2. 365., de rokona, Hodossy Juliánna Plachy Mihályné, heves- és szolnok-vármegyei birtokait Tiszainoka, Csámpa, Külső- és Belsőápon, bár megkínálta vele, nem szerezte meg, hanem gr. Teleki Józsefné kezén hagyta. (III. 7. 383.) 1824-ben Gyürky nógárdi alispán ajánlotta fel kisleludi jószágát Podmaniczky Jánosnak zálogba. (III. 7. 382.)

Még *nevezetesebb szerzemény* volt a békésvármegyei öcsödi, A 21.560 kát. holdas uradalomnak a XIX. század elején, Haruckern jogon, a Gr. Stockhammer-család volt a földesura, Ferdinánd gróf azonban adósságokba keveredvén, *Öcsöd* községet már 1827-ben áruba bocsátotta. Megbízottja, Csep-csányi Tamás táblabíró azzal igyekezett János báróban a vételkedvet fokozni, hogy rámutatott a békésvármegyei protestánsok sérelmeire. Jóllehet a vármegyében tizenkétszer annyi protestáns van, mint rómi. katolikus, mégis egyetlen főtitst sincs közülök való;¹⁴⁵ szükség van ott protestáns birtokosságra.

Öcsödnek ez időben több mint a fele legelő volt s legnagyobb részben szikes s a Körös-kiöntésektől járt, de elsőrangú szántóföldje kitűnő búzát termett,¹⁴⁶ állattenyésztésre, halászatra nagyon alkalmas.¹⁴⁷ Volt rajta 82 egész jobbágytelek és 118 zsellér.¹⁴⁸

A tárgyalások a testvérek ellenzése folytán¹⁴⁹ hosszúra nyúltak s csak 1834. ápr. 20-án kötötte meg János báró az egységet Pesten Csep-csányi Tamással a Stockhammer-vagyron zárgondnokával¹⁵⁰ olyan módon, hogy a Podmaniczky-család férfiága (Lászlóné és fiai, továbbá Károlyné és Lajos) megvásárolják Öcsöd helység felét 80.000 conv. firt-on.

A több, mint 10 ezerholdas uradalomért ez az összeg igazán nem volt sok, a helyzetet csak az nehezítette, hogy készpénzüket nem igen lévén, *adósságokat* kellett csinálniok.¹⁵¹

Öcsödi jószágukat nem vették házikezelésbe a Pod-

¹⁴⁶ III. 9. 389.

¹⁴⁶ Tudvalevő, hogy a búza szereti a szikes talajt.

¹⁴⁷ Fényes Elek Geográfiai szótára szerint. Pest, 1851.

¹⁴⁸ III. 2. 340.

¹⁴⁰ III. 2. 341.

¹⁵⁰ III. 3. 366.

¹⁶¹ III. 4. 370. 29.000 conv. firt-ot vettek kölcsön gr. Beckers Józseftől, 20.000-et Marczibányi Lajostól, 1000-et Hajós Istvántól. (III. 2. 365., III. 8. 386., III. 3. 366., III. 2. 324. 6.) A Beckers-család 1859-ben hátralékos tőkéje miatt pert kezdett s János báró az utolsó részletet, 11.400 firt-ot 1860-ban fizette meg. (III. 3. 368.) Voltak egyéb kölcsöneik is, mert a penci és kartali jószágok árát sem tudták egyszerre kifizetni. (III. 4. 370., III. 7. 382.) Lassan kellett ezeket az összegeket a jövedelemből törleszteni, ami bizony önmegtadadást kívánt.

maniczkyak, hanem földesúri jövedelmeivel együtt¹⁵² *bérbeadták* a községnek 12.000 váltó-, vagyis 4800 ezüst írt-ért.¹⁵³

Öcsöd nélkül is volt Podmaniczky Jánosnak elég tennivalója. Minden pénz, jövedelem úgy, mint kiadás, az ő kezén ment keresztül.¹⁵⁴ Nagyszámú írásbeli munkát is végzett, bár volt a családnak egy sereg tisztje, jogügyi igazgatója, több ügyvédje, mégis ő készítette sajátkezűleg a legtöbb számadást és évi mérleget.¹⁵⁵

¹⁵² Ez Öcsödön a következő tételekből állott: kilenced, füstpénn, pálinkafőző-census, nialomtaxis, közös legeltetés, robot, ital- és hús-mérési jog, halászat, helypénn és bolttaxa.

¹⁵³III. 7. 382. A közlegelő elkülönítésére a másik birtokossal, gr. Bedekovichcsal egyetértőleg 1839-ben indították meg a pert. (111. 8. 38(5).)

¹⁵¹ Rengeteg nyugta van a keresztúri levéltárban, mely erre vonatkozó. III. 2. 365., III. 4. 371., III. 4. 370.. II. 10. 301. 9., III 3. 366., III. 5. 375. stb.

¹⁵⁵III. 7. 382., III. 2. 324. 8., III. 5. 375. Nem lesz érdektelen,¹ ha közöljük itt, hogy milyen jövedelmet húztak a Podmaniczky-család tisztjei és cselédjei a XIX. század első néhány évtizedében: A jogügyi igazgató fizetése: 500 v. írt., 12 akó bor (1 akó 56 l.), 36 kila búza, 36 kila árpa, 100 kila zab (1 kila 60 liter volt), 80 itce teliénavaj- (1 itce 7 dl.).

A rendes családi ügyvéd: 250 v. frt-ot, 12 akó bort, 32 kila búzát, 24 kila árpát, 24 kila szemes kukoricát és 80 itce tehén-vajat kapott. Volt azonban állandóan két-három megbízott ügyvéd is, ki 300 v. frt készpénzt kapott, konvenció nélkül. A század második felében a rendes ügyvéd fizetése 315 ezüst frt-ra rúgott, sőt 1878-ban már 500 frt-ra. (A tisztii fizetésekre vonatkozó adatok találhatóak III. 3. 368., III. 7. 382., III. 4. 373., III. 8. 386.)

A tisztartó fizetése: 18 kila búza, 50 kila rozs, 18 kila árpa, 52 kila zab, 10 akó bor, 150 rajnai frt. készpénz, 10 öl fa, 2 kila eleség, 200 font hús (1 font 56 dgr.), 100 font faggyú, 150 font só.

Az ispánok kaptak: 80 frt-ot, 20 mérő rozsot (1 mérő 93.8 l.), 4 mérő búzát, 6 mérő árpát, szabad baromfi-, 3—4 fejőstehén- és 20 drb. sertés-tartást.

A kovács, ki egyúttal baromorvos is volt, ki tartozott a földvári uradalom „minden ottlevő jószágának óvó, orvosló, nevelői, herélői, betanítási és egyéb efféle functioi elvégzésére“ is, kapott: 200 v. frt-ot, 24 kila kétszerest (búza-rozs keverék), 12 kila árpa, két kila aszalék, 5 akó újbor, 40 mázsa széna, 36 mázsa tavaszi szalma, 36 mázsa őszi szalma, 2 hold kukoricaföld, 1 hold dinnyeföld. A keresztúri kovács, ki úgylátszik, nem volt egyúttal állatorvos is, lényegesen kisebb fizetést húzott. (III. 5. 376.)

A cselédek konvenciója olyanformán volt megállapítva, mint

A *számadás*, melyet bárónk vezetett, bonyolult volt. A jövedelemből kellett törleszteni a sokféle adósságot, a leányággal folyó nehéz pereknek minden költségét, majd a súlyos egyességek terheit.

A jövedelemről szóló *kimutatások* tele vannak tanulsággal. Míg a földvári közös uradalomban külterjesen gazdálkodtak, semmi hasznot sem hozott, sőt körülbelül 1823-ig rendszeren rá kellett fizetniük. Ekkorra azonban már mutatkozni kezdett János báró beruházásainak hatása. 1824-ben már 5267 rajnai frt. a tiszta jövedelem, 1826-ban már 14.430 frt., 1827-ben 24.595, 1828-ben 47.069-, 1829-ben 60.931-, 1831-ben pedig már 71.849 frt.¹⁵⁶ Ekkor azonban részint a leányág kielégítése végett, részint jószágszerzés miatt, felvett roppant adósság folytán megint elkezdődött a deficit, mely 1834-ben 4020 frt., 1835-ben 24.452-, 1836-ban 26,992-, 1837-ben 27,238 frt-ra rúgott.¹⁵⁷ Úgy, hogy Podmaniczky Jánosnak a romlás megakadályozására más gazdálkodási rendszert kellett kigondolnia.

*

János báró *detki birtoklása sem volt zavartalan*. Alig írta alá 1809-ben a Tarródyval kötött szerződést s fizetett ki neki 6000 v. frt. előleget, már Varsányba címezve levelet kapott a consiliariustól, mely szerint az egyességet megbánta s jószágait még sem adja bérbe.¹⁵⁸ Podmaniczky János azonban nem hagyta a maga igazát s *Tarródy* nem tehetett mást, utasította detki tisztjét, hogy a birtokot azonnal adja át a bárónak.¹⁵⁹ A szeszélyes ember azonban nem maradt sokáig nyugton, *készült az újabb támadásra*. 1810-ben sógorát Ámonyi Pétert az országbíró előtt teljhatalmú megbízott-napjainkban, gabonában és földben. Legtöbb készpénzt, 180 v. frt-ot a kertész kapott. (III. 4. 370.) A juhász juhtartása 100 drb. körül mozgott. Egyik-másik cseléd ruhát és csizmát is kapott; sőt, szalonnát, húst (50—100 fontig évenként) több is. A szolgáló bére volt a legszegényesebb, 18 v. frt., 1 pár topánka, 1 pár harisnya, 2 ing és 1 ruhára való perkál évenként, ezenkívül, persze, teljes ellátás. (III. 3. 368.)

¹⁵⁸ III. 7. 382., III. 2. 324. 8.

¹⁶⁷ III. 5. 374., III. 3. 366.

¹⁵⁸ IV. 7. 576.

¹⁵⁸ III. 5. 374.

jának vallva,¹⁶⁰ azalatt az ürügy alatt, hogy bérlője nem fizet,¹⁶¹ 1812. márc. 20-án ünnepélyes formában Podmaniczky János tudomására hozta, hogy a bérlet többé nem az övé.¹⁶² Ugyanakkor, mint a XVII. században a török basák szokták, kemény parancsot intézett visontai, nánai, domoszlai, markazi, ugrai, vámosgyörki jobbágiaihoz, hogy szigorú büntetés terhe alatt ne merészeljenek sem dolgozni, sem adózni Podmaniczky Jánosnak.¹⁶³ Ezután, mint ki dolgát jól végezte, követelte a bárótól az árendát.¹⁶⁴ Tarródy nemsokára ezután meghalt s jószágga, melyet sógora, id. *Gosztonyi Pál* örökölt, továbbra is Podmaniczky János kezén maradt.¹⁶⁵ A báró bérelte különben Gosztonyinak régebbi jószág részét is Domoszlón,¹⁶⁶ továbbá nagyberki pusztáját is.¹⁶⁷

Közben letelt a Tarródy Istvánnal kötött bérszerződés hatálya s id. Gosztonyi Pál helytartótanácsos nemcsak ezt az uradalmat vette 1824-ben birtokába, hanem nagy erővel kezdett hozzá, hogy visszaszerezze Detken és környékén a Podmaniczky János kezén levő összes többi birtokokat is.¹⁶⁸ A báró jószágga ekkor már különben is meg volt csorbítva, mert Szabó József táblabíró alig várva, hogy a 10 éves bérletidő leteljék, 1816-ban törvényesen intette öröksége visszaadására.¹⁶⁹ 1818. január 1-én vonult ki a báró végleg Szabó József jószágából.¹⁷⁰

¹⁶⁰ IV. 7. 576.

¹⁶¹ Pedig ő nem akarta felvenni a bérösszeget.

¹⁶² III. 7. 382., IV. 7. 576.

¹⁶³ IV. 7. 576.

¹⁶⁴ III. 4. 372.

¹⁶⁵ Az eredetileg 14.000 régi bankó forintnyi árenda a devalvációt követő pénzrendezés után 5644 új v. frt-ban állapított meg, amelyet azonban Gosztonyi kévéseit és nem akart felvenni. IV. 7. 576., III. 3. 367., III. 5. 376., III. 5. 374.

¹⁶⁶ Ennek kibocsátására 1821-ben kezdett pert tulajdonosa. III. 7. 383.

¹⁶⁷ III. 7. 383.

¹⁶⁸ III. 7. 382., IV. 7. 576.

¹⁶⁹ IV. 7. 576. Az 1816-ban megejtett elszámoláskor kitűnt, hogy a bérlő a pénzürtékben történt változás folytán még 549 frt-tal többet is fizetett a kelleténél, amiről azonban lemond, ha Szabó újabb bérbeadás esetén neki elsőbbséget biztosít. IV. 7. 577. Ez azonban nem történt meg.

¹⁷⁰ IV. 7. 577.

Akad még a bárónak Detken *egyéb kellemetlensége* is. Volt ott 1801 óta egy Hazucha János nevű zálogbirtokos, ki földjét az Ugronovics—Lessenyei—Dévay-örökségből szerezte.¹⁷¹ Adósság miatt azonban birtoka egy része 1820-ban Halassy Károlynak ítéltetett meg, ki 1824-ben ezt 5000 v. frt-ért Podmaniczky Jánosnak adta 32 évre zálogba.¹⁷² E megállapodás ellen azonban, mint közelebbi atyafi, Heves vm. előtt ünnepélyesen tiltakozott Szabó László kapitány, kinek öröklött jószágga a báró kezén volt s Podmaniczky János kénytelenségből az elsőbbséget átengedte neki.¹⁷³ Érdekes példáját mutatja ez az eset az akkori jogrendnek, melyet nagy Széchenyink így jellemzett találó szavakkal: „Ha átvessz is pénz helyett valaki jószágot, abban csak úgy ül, mint a nyúl bátortalan fekhelyében, mert abból ötlet minden pillanatban kiugraszthatja... az exequálnak rokona, szomszédja, minden nemes, vagy a fiskus.”¹⁷⁴ A báró kárpótlásul megkapta bérbe özv. Hazucháné többi földjét Tarnócán.¹⁷⁵

Még több kellemetlenséggel járt az a két jószág, melyet Szabó László tói szerzett. A kapitány 32 esztendőre adta zálogba örökségét, mert arra gondolt, hogy talán a háborúból vissza sem kerül. De aztán megbánta lépését s minden követ megmozgatott visszaszerzésére. Szabó dolgát megkönnyítette az a körülmény, hogy a báró a zálogösszeg egy részével tartozott,¹⁷⁶ s ezt részben természetben törlesztgette. Míg a férj hadban járt, családjának jól esett a sok naturále, melyből a háztartás kitelt,¹⁷⁷ mikor azonban hazatért, pénzt követelt helyette. A bárót ez a fellépés makacssá tette, adott ugyan néhány kedvezményt,¹⁷⁸ de a birtokot kezéből kiereszteni nem

¹⁷¹ IV. 7. 576.

¹⁷² IV. 7. 573. 22.

¹⁷³ IV. 7. 573. 27.

¹⁷⁴ Idézve Vargha Gyula, I. ni. 74. 1.

¹⁷⁵ 1825—30-ig évi 600 v. frt-ot, 1831 újabb 4 évre évi 500 v. frt-ot kötöttek ki. III. 7. 384., III. 4. 370., III. 4. 373., III. 7. 577., III. 5. 374.

¹⁷⁶ IV. 7. 573. 10., IV. 7. 577., IV. 7. 573. 15.

¹⁷⁷ IV. 7. 577., IV. 7. 576.

¹⁷⁸ 1816-ban kibocsátott kezéből 4 gyöngyösi taxást, hogy a kapitány elcserélhesse báró Orczyval és br. Brudernnel, hogy, mint írta: „Szabó kapitány úrnak környülállásain és jövedő sorsán foganatosai! segíthessek.” IV. 7. 577.

volt hajlandó. Így *hidegeden el* egyre jobban köztük az egykori barátság, komaság¹⁷⁹ s már a vm.-i törvényszék elé vitték az ügyet, de végre Bernáth András nagy öröme¹⁸⁰ 1820-ban megbékéltek.¹⁸¹ A békesség azonban nem volt tartós. Podmaniczky János nagyon rossz néven vette Szabótól, hogy a Hazucháné-féle birtokot kicsikarta kezéből s ezért szerződésük érvényességére hivatkozva sehogysem akart lemondani a zálogos birtokokról, bár Szabó hol kérő, esedező, szemrehányó, hol keményhangú, olykor fenyegető levelekkel valóssággal elárasztotta.¹⁸² *Szabó kapitányhoz társult Gosztonyi Pál*¹⁸³ is, amannak osztályos atyjafia, Heves vm.-ben nagy befolyású, hatalmas ember. *Podmaniczky János* 1825 óta e két elkeseredett férfiú koncentrikus támadásának pergőtüzét állotta. Bernáth András nem hihette, hogy ez sokáig tarthat, „írd meg, jóelőre tudhassam, ha szükséges leszek-e a detki resignatoria? és mikor?”¹⁸⁴ Valóban néha-néha már úgy látszott, hogy a báró energiája megtörik s kész az egyezkedésre,¹⁸⁵ míg egy-egy újabb sérelem vagy támadás megint megacélozta ellenálló erejét. Barátja, Szentmártony József 1826-ban, hogy az izgalmaktól mentesítse, azt ajánlotta neki, hogy a zálogbirtokokat átveszi tőle, csak ne kerüljenek ellenfelei kezére.¹⁸⁶ Mikor a báró nem hajlott szavára, 1830-ban az épen megüresedő nagyrédei (Heves vm.) birtokot ajánlotta zálogba, melynél „szebb falusi lakás nincs s remélem írja neki — fölül is múlja Méltóságodnak a detki jószágban elérni remélt célját.”¹⁸⁷ Podmaniczky János azonban hajthatatlan maradt, jogaiból nem engedett. Szabó László ajkáról a keserűség ezekkel a szavakkal tört ki: „Bár sohase ismertük volna egymást!”¹⁸⁸ Ugyanekkor felmondta tőkét is, mellyel

¹⁷⁹ Szabó lányának, Vilmának a báró volt a keresztapja.

¹⁸⁰ IV. 1. 392.

¹⁸¹ III. 8. 385.

¹⁸² III. 7. 383., III. 7. 384., III. (i. 381).

¹⁸³ III. 8. 387., III. 7. 382.

¹⁸⁴ IV. 1. 392.

¹⁸⁵ III. 7. 383.

¹⁸⁶ III. 7. 382.

¹⁸⁷ III. 6. 381. III. 7. 384.

¹⁸⁸ III. 7. 577.

a báró még mindig tartozott.¹⁸⁹ Ilyen körülmények között jött 1832. június 6-án az új ügyvédnek Harmos Jánosnak¹⁹⁰ értesítése, hogy Heves vm. ítélőszéke Podmaniczky Jánost elmarasztalta. Hiába volt a báró megütközése, hiába Harmos kifakadása, melyben alattomosággal vádolta meg a bíróságot,¹⁹¹ 1833. jan. 21-ére Gosztonyi Pál javára kitézték a végrehajtást.¹⁹² Ekkor az a váratlan eset történt, hogy a báró nem felebbezett, hanem hirtelen *kiegyezvén Szabó Lászlóval, neki adta át a detki jószágot*, melyet Gosztonyi magának akart megszerezni s bírói végzéssel meg is nyert. Az ellen pedig, hogy a birtok eredeti tulajdonosának kezére kerüljön, senki kifogást nem emelhetett. Egyezségük értelmében¹⁹³ az egész zálogos jószágot, mely Detk, Ugra, Visonta, Tarnóca, Sár, Tótnána, Gyöngyös területén feküdt, a báró visszabocsájtotta Szabó László kezére, aki a zálogos összegén kívül, beruházás és javítás fejében, még 9000 v. frt-ot fizetett.¹⁹⁴ Most már igazán nem lett volna értelme, hogy Podmaniczky János a még kezén maradt jószágocskát megtartsa. *Gosztonyi Pál öccsével, Antallal úgy egyezett meg* ugyanezen év tavaszán, hogy 13.000 v. frt-ért és egy mázsa verpeléti dohányért átadta neki a detki és markazi részjószágot, melyet 1823-ban Halassy Károlytól zálogba vett, a Perlaky Flóriánnal cserélt darabbal együtt.¹⁹⁵ Gosztonyi átvette ugyanekkor azt a bérletet is, melynek Hazucháné volt a birtokosa.¹⁹⁶ Kikötötték, hogy ha a bérletről való lemondásból a báróra nézve valami hátrány származnék, Gosztonyi lemond Podmaniczky javára

¹⁸⁹ III. 6. 381.

¹⁹⁰ A báró ügyvédje Wecsey Ferenc működésével nem lévén megelégedve, a kikötött fizetést (az 1809. évi megállapodás szerint: 300 v. írt. készpénz, 20 pozsonyi mérő búza, 10 p. m. rozs, 12 akó bor, fuvar és kész utazási költségeinek megtérítése. III. 4. 372., III. 8. 387.) megvonta tőle. Wecsey meg azért panaszkodott, hogy a szükséges periratokat nem kapta meg. III. 7. 384. Wecsey perre vitte a dolgot, s a bíróság tényleg megítélte számára az elmaradt 3 esztendei honoráriumot. III. ti. 380., III. ti. 381.

¹⁹¹ III. 6. 381.

¹⁹² III. 6. 380.

¹⁹³ 1833. jan. 22-én Detken, IV. 7. 577.

¹⁹⁴ IV. 7. 577.

¹⁹⁵ Ugyanott.

¹⁹⁶ Ugyanott.

arról az evictionális összegről, (600 v. frt.-os) mely őt illette volna meg „tekintetbe vévén azokat a sok szíves és barátságos tetteket, melyekkel erántam és házam iránt most és azelőtt is viseltetett.”¹⁹⁷ Ilyen módon nemcsak sikerült a bárónak előnyös szerződést kötnie, hanem, mi ennél fontosabb, sok ellenségeskedés után jó barátságban vált el a Gosztonyi-családtól s hagyta el most már végkép a kiesfekvésű Mátraalját.

¹⁹⁷ IV. 7. 577.

III. FEJEZET.

Harc a nőággal; örökösödési perek. A béke ára. Podmaniczky János szerepe. A báró és barátai; demokratikus felfogása. Hodossy Mária házikisasszony; feleségül veszi.

A régi magyar jog szerint a leányokat csak olyan jószágokban illette meg a fiúkkal egyforma örökrész, amelyeket az adományos ős kifejezetten mindkét nem „utriusque sexus” számára kapott. A Podmaniczky-családnak pedig, mint fentebb láttuk, legtöbb birtoka ilyen fiági volt s a nőágot kizárták még a közös, osztatlan földvár-vezsenyi uradalomból is. Beleznayné, meg Bujanovszkyné, különben is vagyonos, gyermektelen özvegyek, ebbe belenyugodtak, de a harmadik asszonytestvérnek, *Orczy Lőrincné Podmaniczky Juditnak utódai* az egyenlő elbánás elvére hivatkozván, az egész vagyon hatodrésztét.¹ követelték s *pert kezdtek a férfiág ellen.*² Orczy Anna gr. Haller Péterné 1801-ben, br. Splényi József, Orczy Zsuzsánnának br. Splényi Gábortól származó idősb fia 1802-ben ellenmondott közös ősanyjuk, Podmaniczky Jánosné Osztroluczky Judit 1755. évi végrendeletének s kétségbevonta az 1766. évi örökösödési transactio jogos voltát.³ A pert Splényi Ferenc indította meg 1810-ben s a bíróság 1819-ben megállapította, hogy vérség címén megvan a perre való joguk.⁴ A per, mely súlyos anyagi következményeket

¹ Ötödrész esett volna egy-egy testvére, de egyharmincadot már kikaptak belőle az Orczyak.

² III. 2. 351.

³ Orsz. lt. Kir. táblai perek 4.—7061.

⁴ III. 8. 385.

vonhatott maga után, az egész családot izgalomba hozta. Az öreg kegyelmes úr is mindent megmozgatott, hogy a férfi-ágot győzelemre segítse. Radvánszky Karolina János fiát teljhatalmú megbízottjának vallva,⁵ ügyességére és energiájára bízta magát és családját s a fiatal báró nagy erővel nekilátott feladata teljesítésének. Mindent maga intéz és ellenőriz s az ügyvédek periratai széljegyzeteivel vannak tele. József báró is sokat adott János öccse véleményére s ha valamit nem tudott vele megbeszélni, ideges szemrehányásokkal illette.⁶

Más oldalról is érte a Podmaniczky-családot *támadás*. Osztroluczky Judit egyetlen testvérének Mariannának, ki Zmeskáll Lászlóhoz ment feleségül, leszármazottjai, a *Szmrecsányi-családbeliek* kezdtek pert a kir. táblán ellenük. Azt vitatták, hogy a vagyon Osztroluczky eredetű, tehát őket felerész illeti meg.⁷ A Szmrecsányiakra nézve az első ítéletek kedvezőek voltak. Mikor Kubinyi Miklós 1822-ben a második terminuson már a Podmaniczkyakra nézve valamivel előnyösebb ítéletet megküldte János bárónak, ezt fűzte hozzá: „Jól jártunk, hogy előbb alkudtunk meg T. Róth úrral, mert most reflexe hanc sententiam, egynehány ezer forintokkal feljebb srófolta volna Nagyságodat! Be jó érzései vágynak Nagyságodnak! Meg tudja találni az időpontot, amint mondják a tempót!”⁸ Maga ez a levél beszédes bizonyossága Podmaniczky János fontos szerepének, melyet a perekben betöltött. Az ügy azután egyre jobb fordulatot vett s jelentéktelenül összezsugorodott.⁹

Az Orczy-ággal való küzdelem 1818-tól kezdve, Bujanovszkyné halála után, öltött komolyabb jelleget. Splényi generális, gr. Haller, br. Vécsey, gr. Török, mind Podma-

⁵ II. 10. 301. 0.

⁶ „Jól ismered executionalis pórunkét, még sem jöttél hozzám, se meg nem tudtalak találni.” Majd azt fejtegette előtte, hogy ő, kinek nincsen utóda, sokkal kevésbé van érdekelve a dologban. 111. 7. 382.

⁷ A pert Szmrecsányi Teréz férje Báthly Sándor indította meg s 1816-ban síkra szálltak sógorasszonya: Szmrecsányi Renáta s a többi atyafiak is. Orsz. lt. Táblai perek.

⁸ Rest, 1822. jun, 24. III. 8. 385.

⁹ 1842-ben tárgyalta le a Hétszemélyes Tábla. III. 5. 374.

niczky Judit leszármazója, erőszakos foglalásokkal is megpróbálkozott a Bujanovszkyné-féle hagyatékon s Dengelegről, meg Keresztúrról 50 boglyaszénát magához ragadott s ökröket hajtatott el.¹⁰ Benyovszky Péter, a család ügyvédje szolgabíró útján tette közhírré, hogy a szolgáló nép csak az adminisztrátornak engedelmeskedjék, a tisztek pedig ellenálljanak, de vér ne folyjon. Igazukat majd a kancellárián fogják keresni.”¹¹ Ez áldatlan helyzet láttára József báró öccsét Jánost bízta meg, hogy ezt a „gazdátlan jószágot is” kezelje és rendbehozza.¹² Ettől az időtől fogva nem is volt több foglálás,¹³ amit az ifjú báró éberségének lehet tulajdonítani. Ő intézte a pénzügyi dolgokat is. József bátyja ezt írta neki: „A számadásokat a te. jelenlétedben akarom revideálni s nagy gyönyörűségemre szolgálna, ha majd egyenes, szíves indulattal... értekezniél velem, vajmi könnyű volna akkor dolgainkban eljárni.”¹⁴ Öccse halogató természete azonban többször kihozta béketűréséből az öreg urat. A Splényiek egyik levelükre erélyes hangon sürgették a választ, mit Podmaniczky József meg is ígért, de unokaöccse nem fogatosított.¹⁵

A Splényi-per 1824-ben került a királyi táblára,¹⁶ s *János bárónak*, hogy a perek menetét figyelemmel kísérhesse, egyre többet kellett *utazgatnia* úgy *Pestre*, mint *Bécsbe*. Pesten, hogy anyjának terhére ne legyen, szállodába és pedig rendszeren a szénatéri Két arany oroszlánba szállott.¹⁷ Bécsben a Károly főherceg szállodában vett magának rendszeren

¹⁰ III. 8. 885., III. 2. 341.

¹¹ III. 7. 382.

¹² III. 8. 385.

¹³ IV. 1. 390.

¹⁴ III. 7. 382.

¹⁵ „Az iratokat magaddal hiába hurcolod. Arra kérlek és mint idősebb atyafi megkívánom . . . hogy minden halasztás nélkül küldjed által. . . Így csonkul familiánk becsülete. Amely dolgot annyira már meguntam, hogy kész vagyok mindent odahagyni, hadd vesszen, ha veszni akar a familia.“ IV. 7. 392.

¹⁶ Orsz. It. táblai perek 4. —7061. és családi It. III. 7. 382.

¹⁷ III. 3. 369., III. 4. 371., III. 5. 374. Itt 1820. táján egy szoba 1.50—2 frt. körül volt s a báró 10—12 napi egész vendéglői számlája átlag 100 frt-ot tett ki. III. 3. 367.

szállást. A Becsbe utazáshoz útleveél is kellett¹⁸ s oda fuvarosok váltott lovain, de saját hintáján ment.¹⁹

Fellépett János báró és testvérei ellen Bujanovszkyné halála után a *Róth-család is*, Podmaniczky Johanna és Pongyelóki Róth György tábornok leszármazói. Ekkor is Podmaniczky Jánosnak kellett helyt állania, ki az 1822. jún. 14-én Szentkirályi László ítélőmester előtt kötött *egyezséggel elérte*, hogy Róthék 60.000 conv. frt. (darabját 3 ezüst húszasával számítva) ellenében *lemondottak minden birtokigény ükről*.²⁰ A Róth-család azonban, csekély kivétellel, a pénzt nem kapta kézhez, hanem helyette a négy testvértől négy drb., egyenként 14.500 frt.-ról szóló kötelezvényt nyert.²¹ E megállapodásról a Podmaniczky fiúk így nyilatkoztak: „János bátyánk kitűnően működött és solemnis transactio által nagy részét a veszedelemben forgó jószágoknak megmentette testvérei javára.”²² A következő esztendőben, József bátyjuk halála után újból kellett osztozkodniok az ingóságon, a bútor, ezüst és gazdasági felszerelésen.²³

Hátra volt még a legközelebbi leányágnak, a *gr. Wartenleben- és Kosztolányi-családoknak kielégítése* Podmaniczky József hagyatékából.²⁴

A testvérek most is János bátyjukat kérték fel, hogy kiegyezzék Kubinyi Miklós jogügyi igazgató és Benyovszky

¹⁸ Ilyen 1821-ből a VI. 2. 724. 10. fasc.-ban.

¹⁹ Az úton oda-vissza összesen harminckétszer cserélték meg a lovakat; Budáról Biáig volt az első menet, onnan Bicskéig és így tovább. Hol Sopronnak vették útjukat, hol Pozsonyon át. III. 4. 371., III. 9. 389. Pesten a báró csak 1818-ban tartott éves szállást: Szent-Iványi László házában, három szoba, istálló, 000 v. Irt. III. 4. 372. Gyöngyösön 1822-ben két szobás lakást bérelt Puskás őrnagytól 200 v. frt-ért. III. 5. 370. 1823 őszén, valószínűleg földkeresés alkalmával, Baranya vm.-ben Nagypálon Uborka József vendéglős a bárónak, ki inasával és kocsisával öt napot töltött vendéglőjében, 159 frt. 39 kr. számlával kedveskedett. III. 5. 376. A fiatal gavallér ezt a ropant összeget kifizette.

²⁰ I. 9. 172. 5.

²¹ III. 3. 368., III. 6. 380.

²² III. 2. 351.

²³ II. 5. 270. 4., III. 7. 382.

²⁴ A két-ági vagyonban egyenlőképen kellett a leányokkal osztozniok, a fiági vagyonból azonban csak negyedrészen. III. 5. 266. 8.

Péter uradalmi ügyvéd segítségével a leányággal.²⁵ 1823. szept. 2-án jött létre József nádor ítélőmestere, Szentkirályi László előtt az *egyezség*, melyben néhai Podmaniczky Amália gyermekei, a Wartensleben grófok, továbbá Podmaniczky Zsuzsanna Kosztolányi Józsefné „atyafiúi indulattal a harmóniát ivadékaikra ruházni igyekezők”, továbbá, mivel az első Gyomron birtokot akar szerezni, az utóbbi Nyitrában lakik és csekély hasznát vehetné a Podmaniczky birtokoknak s „nem kevésbé a familia dísze kedvéért is” lemondanak a Belezsnayné, Bujanovszkyné és Podmaniczky Józseftől örökölt s még édesanyjuk haszonélvezetében lévő vagyonról, nem számítván ide a Radvánszky-ágról esetleg rájuk háramló örökséget, fiú testvéreik: Podmaniczky János, Mihály, László és András javára, kik viszont őket fejenként 20—20.000 conv. firt-tal kárpótolják, vagyis egy-egy ágat 40—40.000 conv. firt-tal.²⁶ Ezt az összeget a fiúk részint készpénzben fizették meg, részint kötelezvényt adtak róla, illetve magukra vállalták a leány-ág adósságait.²⁷

Ugyanebben az időben az *ifjabb ág is kiizkódik* a nőági rokonokkal. Itt a pert Hodossy Sámuelné Podmaniczky Juliánná indította meg nőtestvérei nevében is.²⁸ Az öreg kegyelmes úr elkeseredve írta János bárónak, hogy a leányok feltétel nélkül akarják a jószágokat, most már „ő, ki eleget fárasztotta lelkét és tüdejét e dolog fejtegetésében” egészen Sándor és Károly bárókra hagyja az intézkedést, mert a leányokat hiába kérlelte, hogy egyezzenek ki fiútestvéreikkel, hiszen sokat úgy sem kaphatnak, „de mégis megrontják a familiát.”²⁹

Közben az Orczy-ággal egyre komolyabb jelleget öltött a per. Már a Splényiek javára 6500 firt-ot le kellett tenniük a bíróságnál³⁰ s 1830-ban már azon tépelődött János báró, hogy miként kerülhetnék el a végrehajtást.³¹ Amíg csak lehe-

²⁵ Felhatalmazó levél 1823. júl. 20. III. 2. 351. II. 10. 301. 6.

²⁸ III. 2. 351., III. 7. 382., III. 10. 301. 13., I. 10. 186. 5.

²⁷ I. 9. 172., III. 2. 351.

²⁸ III. 7. 382.

²⁹ IV. 1. 392., III. 7. 382.

³⁰ III. 5. 376.

³¹ III. 7. 384.

tett, késleltették a dolgot, de végre mégis csak *kénytelenek voltak egyezkedni a felperesekkel*.³² Először br. Splényi Gábor altábornagy és br. Orczy Zsuzsánna ivadékaival (három férfi és négy asszony: br. Vécseyné, gr. Festetichné, gr. Szirmayné és Dessewffy Sándorné) jött létre az alku; kik 50.000 conv. frt-ért mondtak le igényeikről.³³ Hogy a Vécseyek javára elrendelt végrehajtást elkerüljék, ezzel az ággal (gr. Vécsey Miklós septemvir és br. Orczy Mária ivadékai: egy férfi és három asszony, gr. Törökné, gr. Csákyne és Czóbell Lászlóné) is kiegyeztek 51.000 conv. frt-ban 1836. okt. 9-én. Majd br. Orczy Anna és gr. Haller Péter főispán örökösei kerültek sorra 1837. febr. 24-én (ezek voltak: három férfin kívül br. Henterné, gr. Kornisné és Almásy Jánosné), kik szintén 51.000 c. frt-ot kaptak. Legutoljára maradt az Orczyfiág, négy férfi és két asszony: gr. Draskovichné és br. Wenckheimné 1837. febr. 25-én 51.000 conv. frt-tal.³⁴ Ilyen módon Podmaniczky Judit ága per útján 203.000 conv. frt-ot kapott.

Hogy ezt a sok pénzt előteremtsék, *megint kölcsönre szorultak*. Kölcsön vettek több közintézménytől³⁵ és pénz helyett részben kötelezvényt adtak a kielégítésre váró atyafiaknak. Több ilyen tartozásból lett idővel per;³⁶ a Czóbell-családdal 10.000 conv. frt. miatt különösen heves.³⁷

Özv. Podmaniczky Lászlóné az adósságok törlesztésére a tiszaföldvári és kiskartali jószág jövedelmét rendelte.³⁸ Szükség is volt erre, mert nemcsak a leánnyal folytatott hosszadalmas per került sok pénzbe rengeteget emésztett fel a Beleznay örökségért való küzdelem is s az a sokféle más kereset, melyet a Podmaniczky-család részben elődjektől örökölt, részint János báró és testvéreinek személyével volt kapcsolatos.³⁹

*

³⁸ III. 6. 381.

³³ IV. 1. 403. 3.

³⁴ III. 4. 370., III. 3. 367., III. 2. 365., III. 5. 374., III. 3. 366., III. 6. 381.

³⁶ III. 5. 375.

³⁴ III. 5. 376.

³⁷ III. 5. 376., IV. 1. 390. Tartozását 1852-ben törlesztette a báró.

³⁸ II. 10. 306. 2.

³⁹ Perben álltak a gömör-vm.-i Guszona és Boldogfalva miatt a Pongrácz családdal. III. 4. 371., Gr. Illésházyval Kőkényes miatt,

Ha Podmaniczky Jánosnak a keresztúri levéltárban gondosan megőrzött sok ezer darabra menő levelezését nézegetjük, szemünkbe tűnik, hogy csak kisebb részben volt mágnásokkal összekötöttese (Teleki, Orczy, Ráday, Prónay, Brudern), annál inkább köznemeseekkel s polgárokkal. Sűrűn *levelezett* vidéki papokkal, tanítóval, jegyzővel, pesti iparossal és kereskedővel és pedig nemcsak hivatalos ügyben, hanem barátilag. A levelek hangja nagyon barátságos. *János báró a legnemesebb értelemben veti demokrata volt* abban a korban, melyben az embereket a származás még olyan ridegen elválasztotta. Viselete is magán hordta ennek érdekes bélyegét: voltak drága, igazán főúrhoz méltó ruhái, de fiatal korában hosszúra növesztett hajában görbe fésűt hordott, akárcsak a nép fiai.⁴⁰ Kár, hogy arckép nem maradt róla. Ez abban leli magyarázatát, hogy ő is hitt abban a családi babonában, hogy akinek képmását megörökítik, — az nem él soká.⁴¹

Podmaniczky János bizalmas viszonyban volt: Rudnay Dénessel, Darvas Menyhérttel, Földvály Ferencsel, Csorna Zsigmonddal, Retsky Lászlóval, nem is említve anyai ágon való unokatestvérét, Újházy Lászlót; míg össze nem különböztek, Szabó László kapitánnyal stb.⁴² *de legbensőbb, legigazibb* s bár erre valamikor egykori tanára képtelennek hitte, önfeláldozó, sirigtartó híve volt *Bernáth András* hevesi közbir-

III. 2. 341., gr. Sándor Vincével bizonyos Bajnai Both birtokok miatt. III. 5. 374., HL (5. 381., III. 5. 376., IV. 2. 436. 25.; volt pere János bárónak Görgy György és Doloviczény Annával. III. 6. 380. Őt nem nagyon izgatta a kérdés s ügyvédje Máday Miklós hiába kérte tőle a szükséges iratokat. III. ti. 381. Kubinyi Miklós a következő levéllel akarta a bárót megmozgatni: „Mivel a prókátor a pert a szükséges instrumentumok nélkül nem védelmezheti, periculum in mora, ha valami non putarem történne, ...Nagyságod egyedül magának tulajdoníthatja.“ III. ti. 381. Annál inkább rajta volt, hogy perét Szirmay Antallal szemben megnyerje, az udvari ágensnek 100 aranyat ígért, ha kedvező királyi resolútiót szerez. IV. 1. 390. Volt pere a keresztúri Wenckheimokkal a lezárt út miatt, III. 6. 380. és sok más jelentéktelen ügy, melyekről nem szólok.

⁴⁰ Br. Prónay Dezső szíves közlése.

⁴¹ Állítólag nagybátyja, a magas műveltségű József báró is ezen a véleményen volt, bár neki maradt arcképe. (Br. Radvánszky Antal, szíves közlése.)

⁴² III. 4. 371., III. 6. 380., III. 7. 382., III. 7. 383., III. 8. 385. III. 9. 389. stb. fasc.-ban.

tokosnak és főszolgabírónak. Leveleiben „Egyetlen egy Andrásom“nak⁴³ címezgette s kimutatta iránta baráti szeretete minden jelét. Mivel azonban késedelmező volt, barátját is sokszor megvárakoztatta. „írd meg, hogy eljössz“ — veti papírra Bernáth e sorokat —, „mert nincs rosszabb a bizonytalan várakozásnál, holnap tehát okvetlenül írd meg, hogy mikor jössz ide, mert mindig szívesen várlak“.⁴⁴ Mivel a báró sokszor utazgatott, gyakori eset, hogy Bernáth nem találta otthon, vagy pedig őt Podmaniczky, ha hivatalos úton volt. Ilyenkor őszinte sajnálkozás hangja cseng ki váltott leveleikből.⁴⁵ 1820-ban a főbíró keresztkomának hívja barátját, de már két hét múlva búsan tudatja vele, hogy az ifjú emberbimbó lehervadt, de így folytatja levelét: „azért te nekem csak úgy komám maradsz, hiába mondja a példabeszéd, hogy meghalt a gyerek, oda a komaság“.⁴⁶ Egymást kölcsönösen megajándékozták földjük első zsengeivel. 1820. nyarán így ír Bernáth: „Szégyenkezve küldök tíz pár dinnyét, tudván, hogy neked ennél szebbek vágnak; azonban csak olyan kalappal köszön az ember, a mitsodás vagyon: de hogy tiszta szívből küldöm, igaz az.“⁴⁷ Veje, Radits Pál, vármegyei esküdt fülelivel kedveskedett a bárónak, kalitkájában 1—2 itce hangyatojással. A gyanakvásra annyira hajlamos báróra jó hatással volt Bernáth derült kedélye. 1824-ben így róttá meg bizalmatlanságáért: „Hogy igaz ember kevés vagyon, a nagy kár; de így volt ez azelőtt is; az azonban nagy baj, hogy sok ember az igaz embert sem tartja annak.“⁴⁸

A polgári körökkel való barátságnak volt következménye, hogy János báró *megismerkedett Ildossy Máriával*, későbbi feleségével. Gyakran megfordult az ifjú főúr Szilágyi István gombkötőmesternél, kinek boltja „Mátyás királyhoz“ volt címezve s Pesten a Kígyó-utca szegletén állott, szemben az Uri-utcával.⁴⁹

⁴³ IV. 1. 391.

⁴¹ IV. 1. 391.

⁴⁵ IV. 1. 391.

⁴⁶ IV. 1. 391.

⁴⁷ IV. 1. 391.

⁴⁸ IV. 1. 391.

⁴⁹ Ma Petőfi Sándor-u.

Szilágyi István tekintélyes iparos volt. Feleségül, mint a céhek életében szinte általános, egykori mesterének: Hodossy Andrásnak, ki 1807-ben lett Pest város választott polgára,⁵⁰ özvegyét, Láng Annát vette.⁵¹ Az asszony már második felesége volt Hodossynak, akinek első feleségétől, Veszély Teréztől, maradt egy leánya: Mária.⁵² Ezt mostoha anyja nevelte serdülő kora óta.

A városi polgárság a nemesi származásnak, ha volt is ilyen, semmi hasznát sem vette, sőt sokszor kárát látta. Hodossy András sem igazolta nemességét Pesten, de később összekötötték családját azzal a pozsonyvármegyei Hodosi Hodossy famíliával, amely ott már a XIII. században virágzott.⁵³ Hodossy Andrást azzal az Andrással azonosították, ki 1765-ben született Hodoson, Hodossy Ferenc és Hangyás Mária fiaként.⁵⁴ Veszély Terézia 1773-ban született Pesten s leánya volt Veszély Ágoston gombkötőmesternek és Straub Máriának, János leányának.⁵⁵

János báró, ha be-benézett Szilágyi uram üzletébe,, mindig ott találta a mester bájos, ifjú mostohaleányát, Hodossy Máriát, ki a vevők körül foglalatzkodott. Megsajnálta szegénynek kettős árvaságát s egy szép napon azzal az ajánlattal állott elő a szülőknek, hogy a hajadont házához veszi s rábizza háztartásának vezetését. A leánya, úgylátszik, kapott az ajánlaton s így vonult be 1821-ben Podmaniczky János detki lakóhelyére *házikisasszonynak*.

Mari kisasszony hamarosan jól beletalálta magát új szerepébe. A háztartásban *ügyesen forgolódott*, szorgalmas, lelkiismeretes volt s kiérdemelte a báró teljes megelégedését. Ha gazdája távol volt, hűségesen referált neki a napi esemé-

⁵⁰ *Schmall*, Adalékok Budapest történetéhez 148. 1.

⁵¹ Az asszony ezt jegyezte be imakönyvébe: „Deli 29,-ten July, als Freitag morgens um halb 3 Uhr ist Andreas Hodosy mein Gemahl seelig im Herrn entschaffen. Anna Langin.“ Csal. lt.

⁵² Anno 1805. 9. January baptizata est Maria e legitimo thoro. Parentes: Andreas Hodossy, Weszely Theresia r. cath. Conditio: nodularius. Belvárosi pléb. anyakönyve prot. G. pag. 414. Csal. lt. jelzés nélkül.

⁵³ V. ö. *Orosz Ernő*: Heves vm. nemes családjai 115. 1.

⁵⁴ Csal. lt. jelzés nélkül.

⁵⁵ Ugyanott.

BR. PODMANICZKY JÁNOSNÉ
HODOSSY MÁRIA
1805—1841

nyékről, a gazdaságról s minden egyébről, mi csak Podmaniczky Jánost érdekelhette. Közben szélesítette ismereteit. 1825-ben ezt írta anyjának: „Én már zongorán játszom és tanítóm mindezideig az én kedves báróm, ki szívesen megtesz mindent énnekem.”⁵⁶ Hodossy Mária lassanként egyre nélkülözhetetlenebb lett a Podmaniczky háznál s a báróval váltott levelei gyöngéd érzelmekről tanúskodnak.⁵⁷ Választófal gyanánt állott azonban köztük annyira különböző társadalmi helyzetük, a kemény, büszke édesanya, ki aligha adná beleegyezését e házassághoz, meg aztán, János bárónak késedelmes természete, ki ilyen fontos döntő lépésre nem tudta magát egykönnyen elszánni. Maradt ő tovább is magának élő agglegény, kitől úgy látszott, a házasság gondolata a legtávolabb állt. Így érthető benső barátjának, Bernáth Andrásnak 1824. jan. 23-án írt következő levele: „Azt hallottuk, hogy te megházasodtál, hanem neveltük ezt és el nem hittük.”⁵⁸

Hodossy Mária Podmaniczky János házánál *tisztes helyet töltött be*. A ház barátai Bernáth, Szabó kapitány s mások, ha levelet írtak, el nem mulasztották volna, hogy Mari kisasszonyról is meg ne emlékezzenek pár üdvözlő szóval. A fiatal leány nemcsak a társaság tagjaihoz volt kedves, lehajolt ő a föld népéhez, a nyomorult koldusokhoz is, segítette őket s gondoskodott róluk.⁵⁹

Bár *Podmaniczky János* szívesebben beszélt a magyar nyelvet, melyet tisztjei, jobbágyai és cselédjei között általában használt, *Hodossy Mária kedvéért*, kinek német volt az anyanyelve, vele mindig *németül beszélt és levelezett*. Bár meggyőződéses protestáns volt, róm. kath. vallású házikisasszonyát nemcsak nem akadályozta vallása gyakorlatában, hanem inkább ő küldte ünnepein templomba.⁶⁰

⁵⁶ Ich spiele schon Klavier und Lehrer ist bis jetzt mein lieber Báron mocht mir ja alles gerne thun. III. 8. 885.

⁵⁷ III. 7. 383., III. 8. 385., III. 9. 389. stb.

⁵⁸ III. 9. 389.

⁵⁹ 1824-ben pl. Hering János detki plébánus levele szerint: „Az Nagyságos Kisasszonynak az minden szegény és ügyefogyotthoz megtömtött irgalmassága szerint az szegény Halas Miska eltakarításakor“ fizette a temetési költségeket. (III. 3. 368.)

⁶⁰ Pl. Istvánházáról 1824. máj. 23-án kelt levelében.

Fokozatosan emelkedett Hodossy Mária mindig jobban és jobban a báró kegyeiben s lett egyre fontosabb tényező a háznál, annak igazi úrnője. Végre eltökélte magát Podmaniczky János is, a döntő lépés megtételére s beszerezvén mindkét egyháztól, Dubraviczky alispántól a szükséges dispencziót, megbizalmasabb embereinek: Petényi Salamon Jánosnak, a kitűnő ornithológusnak, Orlefl Károly pesti polgárnak jelenlétében összeeskettette magát Pesten Hodossy Máriával, Albach Szaniszló ferencrendi atya által. A *házasság olyan csendben és feltűnés nélkül* történt, hogy a báró testvérei is csak hosszú idő múlva szereztek róla tudomást. Podmaniczky János akkor azzal mentegette magát, hogy „dob és trombita mellett nem tartottam az esküvőt és különben is gyengélkedő nőmet kímélendő, saját házamnál tartottam.”⁶¹

⁶¹ A házasságra vonatkozó iratok, a váci püspöknek, a pesti ev. lelkésznek, Pest vármegye alispánjának, Orlefl Károlynak, Petényi Salamon Jánosnak bizonyítványa, továbbá egy ismeretlen szerzőnek német nyelven írt üdvözlő verse: „Leben Ihrer Freiherrlicher Gnaden Iternn Báron Johann v. Podmaniczky de Aszód und dér Hochedelgebornen Marié v. Hodossy als eine herzliche Theilnahme an Ihrer erst jetzt veröfentlicheten segensreichen ehelichen Verbindung ehrfurchtsvoll dargebracht von einen stillen bescheidenen Verehrer“ címmel, mind a keresztúri levéltárban.

IV. FEJEZET.

*A Béccsel való összeköttetés. A nemzet ébredése. Széchenyi fel-
lépése. Podmaniczky János és testvérei. Az osztály nehézségei.
János báró örökrésze. Anyja halála. Földvárt bérbeadják.
Gazdasági bajok. Tisza Körös-áradás; védekezés. A pesti
árvíz. A báró mentőmunkája. A reformkorszak. Podmaniczky
János a hevesi ellenzékben. A kormány-erőszak. Kolera-
járvány. Vallásügy és vegyesházasságok. A báró Pozsonyban.
Kapcsolata evangélikus egyházával. A jobbágy-kérdés rendezése.
A báró alapítványai.*

A XIX. század első felében Magyarországnak alig volt több önállósága, mint egy gyarmatnak. A kormányzást Bécsből intézték, a gazdasági élet minden idegszála a császárvárosba futott össze s Podmaniczky Jánost is, ki egy nagy család anyagi és jogi érdekeit oltalmazta, minden érdeke odakapcsolta. A kiterjedt gazdaság azonban lehetetlenné tette, hogy Bécsbe költözzék, a rossz közlekedési viszonyok pedig megakadályozták, hogy minduntalan felszaladgáljon; másképpen kellett tehát összeköttetésről gondoskodnia. — Szerencsére a kor emez általános szükséglete kielégítést talált az *udvari ágensség intézményének* révén. Hogy e hivatal mibenlétét megértsük, vegyük elő *Szüts István* bécsi udvari ágensnek János báróhoz intézett 1816. jan. 30-i ajánlkozó levelét. Azt írja benne, hogy március végén Bécsbe költözik és szolgálatára áll: 1. Az udvari Dicasteriumoknál 2. Residentiában fennforgó változásokat hetenként, vagy hónaponként megírja évi 15 császári, vagy hollandus aranyért. 3. Eljár azoknak dolgában, kik nagyobb mennyiségű terményt (bor, gyapjú, gubacs) a bécsi piacon el akarnak adni, 4. vagy akik jószág adás-vétel, vagy pénzkölcsönzés

folytán a hivatalbeli újságnak kívánják hasznát venni. 5. „Akik... fiaikat Bécsbe küldenék..., de felügyelés nélkül azokat a nagyvilágba eresztetni nem bátorkodnak.“¹ „A valóságos szegényeknek“ — írta Szüts István — „én ingyen fáradok...“ Érdekes a pénzküldés módja is, melyről szintén megemlékezik: „Kisebb összegeket a postán, nagyobbakat az országban széllyel járó deligenceok, a négy Pesti Vásár és a privátusok által könnyű felküldeni.“¹

Ettől az időtől kezdve, évtizedeken keresztül, majd minden héten, részletes levelek érkeztek Szüts Istvántól. Hűségesen tájékoztatta ügyfelét az udvari kancellária, helytartótanács, udvari kamara, hadi főparancsnokság intézkedéseiről, a királyi adományok, jövedelmek, hivatali kinevezések ügyeiről, sőt arról a küzdelemről is, mely ezeket megelőzte. Megtudjuk, hogy egy-egy kincstári jószágért mit kíván az udvari kamara s ki mennyit ígért érte. Közölte a báróval, ha egy-egy tönkrement úr akart jószágra vevőt szerezni, természetesen ehhez az ősiség korában királyi jóváhagyás kellett, s ha előnyös volt a vétel, maga is ajánlotta.

Megtudjuk *Szüts István érdekes jelentéseiből*, hogy miként zajlottak le az udvari bálók, hogy szórakoztak a bécsi főrangúak; sőt egy-egy udvari pletykát is olvashatunk. Értesülhetünk a gabona, liszt, kenyér és gyapjú, az arany és ezüst értékváltozásairól Bécsben és a vidéken s arról is, hogy a lottón² melyik szám mennyit nyert.³

Metternich kormánya a rendkívül áldozatoktól elgyengült Magyarországon sokáig nem talált ellenállásra; Nápolyban, Piemontban és Sardiniaiban azonban kitört a forradalom s elnyomására Ausztriának pénzre és katonaságra volt szüksége. 1821-ben 28.000 újoncot vetettek ki Magyarországra s 1822-ben a hadiadót papír helyett ezüstben követték, ami 150%-os emelést jelentett. *E törvénytelen rendelkezéseknek végrehajtását*, utasításba foglalva, a *vármegyéktől kívánta a kormány*.

¹ III. 8. 385.

² Melyen János báró rendszeresen játszott.

³ III. 7. 383., III. 7. 382., III. 4. 373., IV. 1. 391., III. 4. 371., III. 7. 384., III. 8. 385.

Podmaniczky János ezidőben három vármegyében volt közelebről érdekelve, *Heves*-, *Nógrád*- és *Pest* vármegyékben. Hevestől az uralkodó 790 újoncot kívánt s bár az elnöklő alispán minden befolyását latbavetette a rendelet érdekében, a rendek kijelentették, hogy „törvényeiket, melyekben legnagyobb bátorságukat és boldogságukat helvheztetve tudják, becsben és tiszteletben tartják és ahhoz ragaszkodni kívánnak“.⁴ Félév múlva, már királyi megrovással fejükön megismételték határozatukat: „Az országgyűlésen, de csakis ott, minden áldozatra készek.“⁵ Hiábavaló volt; az új főispáni helytartó erőszakkal letörte az ellenzéki szellemet s Heves vm. megadta magát.

Pest vármegye szintén megpróbálta a királyhoz küldött felterjesztésekkel, — melyekben a törvénytelenésekre rámutatott s a királyi biztosok visszahívását kérte, — hogy alkotmányunknak érvényt szerezzen, de bár József nádor melléállt, célt nem ért az udvarnál.⁶

Jobban kiélesedett a helyzet Nógrád vármegyében^ melynek közgyűlése 1823. január 7-én kijelentette, hogy „az ujoncozás megakadályozására erőhatalommal ugyan nem bír, de e tárgyban semmi actív részt nem vesz“.⁷ A vármegye és a királyi biztos között ezután a legélesebb harc tört ki s mikor Balassagyarmaton már nem maradhattak, Szügy községben üléseztek, ott hoztak kemény határozatokat s onnan buzdították ellenállásra körirattal a többi törvényhatóságot.⁸

Bars vármegye legtovább ment; tisztkara elhagyta helyét, hogy a királyi biztos ne tudja a rendeleteket fogatatosítani. Az ellenállókat pörbefogták, de a hazafias Németh János kir. ügyész, — Corpus Juris-szal a hóna alatt, — a félrevezetett császárt e lépés helytelenségéről meggyőzván, kieszközölte Bars vármegye tisztviselőinek büntetlenségét s fontos része volt benne, hogy I. Ferenc 1825. szept. 11-re országgyűlést hívott össze.

⁴ *Orosz Ernő* tanulni., *Borovszky*: Heves vm. monográfiája 595. 1.

⁵ Ugyanott.

⁸ *Dedek C. L.* tanulmánya, *Borovszky*: Pest vm. monográfiája I. 386. 1.

⁷ *Reiszig Ede* tanulni., *Borovszky*: Nógrád vm. monogr. 499. 1.

⁸ Ugyanott 501. 1.

Már maga az országgyűlés pusztá összehívása pezsgő életet, valóságos forrongást idézett elő országszerte. Heves-, Nógrád- és Pest vármegye is a többivel egyetértőleg utasításokkal látták el Pozsonyba induló követeiket, hogy a sérelmekre orvoslást szerezzenek s azok többet meg ne ismétlődhessenek. A sűrűn érkező követ jelentéseket aztán megvitattva újabb utasításokat küldtek követeiknek.

Podmaniczky János a vármegyei életben tevékeny részt vett és sűrűn járt tárgyalásokra és törvényszéki ülésekre. Tagja volt a hevesvármegyei választási és szavazatszedő bizottságnak, Pest vármegye polgári és büntető bíróságának s a Gyöngyösön működő ú. n. „építőszék“-nek.⁹

Mint magyar mágnás a ífelsőtábla üléseire is hivatalos volt s mikor a király elhatározása ismeretessé vált, Benyovszky Péter ezt írta bárójának: „September 11-re csakugyan biztos már a Diaeta... Aug. 11-én fog a követeink választása végett gyűlésünk lenni..., ha talán nem menne fel Nagyságod személyesen, méltóztassék nekem adni a credentionalist... én szeretnék felmenni... nem a beszélés kedvéért, de legalább az apostoloskodás végett.“¹⁰ Úgy is történt, Benyovszky képviselte a bárót, ő referált az országgyűlés tárgyalásairól, de már októberben — nem tudni mi okból el kellett onnan jönnie Pestre akkor, „mikor a rendek kikeltek a commissariusok erőszakoskodásai ellen“.¹¹ Ettől az időtől fogva Szűts István udv. ágens tájékoztatta kimerítőleg a bárót az országgyűlés minden mozzanatáról.¹²

Podmaniczky János szigorú, pedáns anyja utasításai szerint kezelte és gyarapította az ősi vagyont, minden krajcárról hűségesen elszámolván. Az édesanya, hogy gyermekeit igénytelenségre szoktassa, csak szűk marokkal mérte számukra a segítséget.

A családban elég feszes volt az érintkezés. Az édesanya a feltétlen tekintélytartást és tiszteletadást tartotta a legfontosabbnak, bár olykor szeretete is kicsillant.

⁹ III. 7. 383., III. 9. 389., III. 7. 382.

¹⁰ Pest, 1825. júl. 18. III. 1. 382.

¹¹ Pest, 1825. okt. 14. III. 9. 389.

¹² Nagyszámú jelentése 1825—27-ről a III. 7. 382. fasc.-ban.

János báró testvérei közül *Mihállyal* rokonszenvezett legkevesébbé, ki nagyon nyers modorú és túlságosan erélyes volt.¹³ Több vonzalmat érzett a kedélyes és melegszívű *László* iránt, ki előtt nagy volt a respektusa. Szerette *Andort*, sokat és melegen levelezett *Zsuzsannával*,¹⁴ Kosztolányi József feleségével, míg *Amália* nénje, ki már akkor férjhezment, mikor János iskoláit járta s azután hamarosan meghalt, életében a legkevesebb nyomot hagyta.

László öccsétől hamarosan elszakadt. Ez előbb Párisba ment,¹⁵ majd Bécsben vállalt hivatalt az udvari kamaránál. 1823-ban Temesvárott kamarai ülnök, 1830 óta Budán udvari kamarai tanácsos volt.¹⁶

Mihály báró 1821 óta Dengelegen lakott,¹⁷ melyet anyjától bérelt.¹⁸ Podmaniczky *Andor* Bécsben végezte a katonaiskolát s 1820 óta szolgált az utászoknál, majd a vérteseknél,¹⁹ katonai pályáját azonban egy súlyos lábtörés megszakította.

Amint a fiúk nőttek, egyre súlyosabbnak érezték az anyai pórázst, pedig olyan családban, hol majdan hat gyermeknek kell osztoznia, igazán észszerű volt az összehúzódság. A kor igényei azonban egyre növekedtek s a Podmaniczky-fiúkban sem volt meg a szükséges önmegtartóztatás. Gavallér embernek mindig vannak fölös költségei s házasodásra vagyoni függetlenség nélkül gondolni sem merhettek. Az özvegy báróné nem volt ellene családi tűzhely alapításuknak, de kikötötte, hogy döntő lépést, hozzájárulása nélkül ne tegyenek.²⁰

¹³*Podmaniczky Frigyes: Naplótöredékek* III. 1711.

¹⁴III. 6. 380. stb.

¹⁵1815 okt. 15-én Varsányból ezt írta bátyjának német nyelven, melyen állandóan levelezett: „Nagyon fáj, hogy tőled szóval el sem búcsúzhattam.“ III. 7. 382.

¹⁶ Bátyjával sűrűn váltott barátságos leveleket. III. 5. 375., III. 8. 385., III. 8. 386., III. 7. 382., IV. 1. 391. stb.

¹⁷ 11. 10. 304. 4.

¹⁸ III. 6. 381. 1825-ben azt kérte, hogy a gyapjú árának nagyarányú esése miatt szállítsák le az árendát. III. 3. 367. — $\frac{1}{5}$ -del mérsékeltek is a bért, de ugyanakkor méltányosság okából János bárótól is kevesebbet követeltek. Mihály gazdasági levelezése, nyugtái stb. III. 7. 382., III. 4. 372. fasc.-ban.

¹⁹ III. 8. 385.

²⁰ II. 10. 306. 2.

A testvérek közül különösen Mihály, meg János szorgalmazta ezidőben az osztályt, hogy mindenki a magáét korlátlanul bírhatta. Édesanyjuk előtt Kubinyi Miklós volt a szószólójuk, mert a kérdésnek közvetlen megvitatására, úgy látszik, egyikük sem mert vállalkozni. 1824. okt. 4-én örömmel közölte János báróval Kubinyi, hogy anyjuk bizonyos feltétellel kész kiadni az örökséget s ezért 1825. jan. elejére jöjjenek össze a testvérek, de figyelmeztetőleg hozzátette: „jól tudja Nagyságod, hogy a Méltóságos Asszonnyal csak csínján érhetünk jó véget”.²¹ A dolog nagyon lassan haladt előre. Érdekes, hogy legelőször legkisebb gyermekének Andornak adta ki részét Aszódon, bár még nem végérvényes hatállyal. Andor ugyanis Kubinyi Rózával elmátkásodott, ekkor írta az özvegy báróné János fiának: „Andor házassága közeleg s itt az ideje, hogy átadjam neki az aszódi házat és atyai örökségét.”²²

József halála óta Podmaniczky Lászlónénak kezén volt Aszód mezőváros fele, a gyönyörű kastély keleti felerészével. 1827. febr. 16-án vette át Andor a kastélyrészt s annak berendezését. János báró nagylelkűségét mutatja, hogy a hatalmas épület egész berendezését öccsének csak 1395 ft. 29 kr-ra értékelte.²³

Érdekes, hogy Andor az aszódi gazdaságban házassága után sem nyert intézkedési jogot.²⁴

Andor bárónak, ki 1829-ben özvegyen maradt s 1836-ban újra elmátkásodott Gyürky Teréziával, második házassága sok kiadással járt. Az aszódi kastélyt divatos új bútorokkal töltötte meg, a vén határok helyett finom új hintókat vásárolt.²⁵ Erre kölcsönöket vett fel, így János bátyjától is 6000 ft-ot.²⁶

²¹ III. 9. 389.

²² III. 8. 385.

²³ A leltár III. 2. 324. 8.

²⁴ Kiténik ez 1827 okt. 9-én János bátyjához intézett következő leveléből: „Kérlek, írd utalványt 20 mérő búzára, 50 m. rozsra, 50 m. gerslire, 200 ni. zabra, 30 öl fára. Azt reméltem, hogy anyámtól fogok lisztet kapni, de nem történt s most szükségben vagyok.” (111. 9. 389.)

²⁵ *Podmaniczky Frigyes*: i. m. III. 160. és 175. 1.

²⁶ III. 8. 386.

Az osztozkodás igen lassan haladt előre. 1830-ban összeírták az özvegy haszonélvezete alatt álló *családi birtokokat* és ami különösen érdekes és a korra jellemző, a különböző termékenységi! földeket *nem egyforma területmértékkel* mérték, hanem a „belső fundust, szántóföldet, kaszálót, major-sági szőlőt, mind kilenc magot adó földekre reducalták”.²⁷ Egységnek olyan holdat vettek, amelyik átlagban a belevetett magot kilencszeresen adta vissza. A rosszabb földből több ment egy holdba. Nem volt ez sem magyar hold, sem katasztrális, hanem egészen különleges egység. Ilyen számítás mellett volt az 1830. nov. 30-i összeírás szerint az özvegy kezén Aszód fele, 1560 hold,²⁸ Herédnek 16 és fél negyvenhatoda 1091 hold, Verseg nyolcada 612 hold, Kiskartal egészen 359 hold, Varsány fele 1856 hold, Ómindszent fele 900-, Újmindszent fele 288-, Sáp fele 435-, Dengeleg 11 tizennyolcada 2736-, Ilaróc 7 tizenkettőde 199-, Keresztúr 2 ötödé 2666-, Kökényes 2 tizenötödé 522-, Kisfalud 3 ötödé 1052 hold; mind összesen 14.265 hold.²⁹ Ebbe bele volt számítva a 88 és fél jobbágytelek s a 174 zsellér is, de a pesti ingatlanok, meg az ifjabb ággal közös földvári uradalom nem. Bár János báró nagyobb kellemetlenségek elkerülése céljából melegen ajánlotta testvéreinek a megegyezést, az mégis nehezen ment.³⁰

1832 ápr. 26-án Benyovszky Péter segédkezése mellett, *négy egyenlő értékű részre osztották az örökséget*,³¹ s édesanyjuk kívánsága*szerint sorsot húztak.³² Majd új változás történt. 1832. okt. 24-én és nov. 5-én Pesten az özvegy magának tartotta fenn pesti ingatlanait, penci szerzeményét, úgyszintén a János fia kezelése alatt álló földvári uradalom negyedrészt, míg a saját szerzeményeit Herédet és Kiskartalt átadta fiainak, kikötvén, hogy ebből leányai csak akkor kapjanak, ha fiai magtalanul halnának el. Átadta továbbá a Radvánszky-ágon ráharamló Szántó, Apc, Inoka és Gyúr pusztabeli részét. Azt kívánta, hogy fiai a József

²⁷ II. 10. 304. 3.

²⁸ Valójában 1318 kat. hold.

²⁹ II. 10. 304. 3.

³⁰ III. 5. 375.

³¹ II. 10. 304. 4.

³² II. 10. 306. 2.

bátyjuktól, Beleznaynétól és Bujanovszkynétól örökölt javaikat egyesítsék s egészen újból osztozzanak. Elhatározták, hogy Penc, Petény, Palojta s a Radvánszkv javak osztatlanok maradnak ezután is, a többin azonban igazságosan megosztóznak.³³

Nem tartozik tárgyamhoz, hogy ezt az új, most már végleges osztályt részletesen ismertessem, csupán a negyedik sorsot, mely *János bárónak jutott*. Ő *Rákoskeresztúr kétötödrészét* kapta, meg *Varsány jelerészének felét*.³⁴

János báró keresztúri birtoka magában foglalt, belsőség, szántó, kaszáló, majorsági erdő s a 720 holdat tevő 21 és fél jobbágy-telek, 31 zsellér-telekkel együtt, a kilenc magra redukált tabella szerint 2666 holdat.³⁵ Ugyanott az épületeket kastély nélkül 3206 frt-ra értékelték, kastéllyal 18.000 frt-ra.³⁶

A Jánosnak jutott varsány-pusztai részen 8095 frt. volt az épületek értéke, 351 a szőlőé, míg az erdő fája maga 21.734 frt.; a jövedelmet pedig — itt nem volt úrbériség s a földek is kövérebbek voltak — 10.934 frt-ra becsülték, vagyis az egész örökség jövedelme váltó-pénzben 19.650 frt-ra rúgott.³⁷

Podmaniczky János örökrészéhez 1836. febr. 22-én kelt szerződéssel *magához váltotta Pencen* (ez már édesanyja halála után történt), azt a 18 drb *szőlőt* 5000 v. frt-ért, melyet édesanyja szerzett volt,³⁸ továbbá a *pesti határban* levő *réteket* 3400 v. frt-ért.³⁹

özv. Podmaniczky Lászlóné 1830 táján egyre többet betegeskedett; úgy látszik szívbaja volt,⁴⁰ s kezéből lassanként

³³ II. 10. 404. 4., II. 10. 301. 17.

³⁴ A másik negyede Mihálynak jutott, a többi az ifjabb ágnak, Keresztár kétötöde szintén az ifjabb ág kezén volt, egyötöde a leányágén (Orczy—Wenckheim).

³⁵ 2427 kát. hold.

³⁶ III. 2. 324.

³⁷ II. 10. 304. 3. Varsányban 1135 juh, Keresztáron 675 juh talált legelőt. János báró még ugyanebben az esztendőben rokonai-val, Podmaniczky Károly és Lajos bárókkal bizonyos varsányi földeket elcserélt.

³⁸ III. 3. 367.

³⁹ III. 2. 324. 7.

⁴⁰ 1832. júl. 7-én ezt írta Reisinger proíessor János bárónak, német nyelven róla: „Tegnap jobban érezte magát, de ma megint szívrohama volt, mely nem volt minden veszély nélkül.“ III. 6. 380.

kihullott a vezetés. 1835. máj. 24.-én reggel ezt írta Andor báró bátyjának Pestről: „anyánkat igen rosszul találtam...

Reisinger. . . betegségét veszedelmesnek tartja. Ennélfogva siess.“ Nyomaték kedvéért kívül ezt írta a levélre: „Mégkéretik az r. keresztúri tisztség, hogy ezen levél biztos lovas ember által éjjel-nappal igen sietve Bátyám János után küldődjön.“⁴¹János sietett is a haldoklóhoz s onnan írta élettársának Keresztárra jún. 5-én: „A jó mama nagyon rosszul van, az orvosok lemondtak róla. Melczer úr imádkozik érte a templomban... Talán maga is jöjjön a kicsivel a mi templomunkba, Isten gyakran meghallgatja az ilyen ártatlan imádságát.“ De még aznap közölnie kellett a szomorú hírt: „Anyám *meghalt* fél egykor szépen, csendesesen...“ A gyász eset alkalmával összegyülekezett család megállapodott a legszükségesebb tennivalókban. „A *temetést* Aszódon Andor intézze“; az elhunyt cselédsége, kocsis, szakács, komorna és szobalány elbocsájtattak, de fizetésüket egy-két évig húzzák. A két hintóslovat testvérüknek, Kosztolányinének adták 400 v. frt-ban. A 16.123 □-öles majorudvar, mely a mai Nyugati-pályaudvar helyén állott,⁴² Orlefl Károly pesti polgár felügyeletére bízták.⁴³ Végül János megbízatást kapott, hogy a gyászjelentéseket minél hamarabb küldje szét.⁴⁴

A nőággal való egyezés folytán, méginkább az öcsödi birtok-szerzés óta s a *földvári gazdaság* jövedelmezőbbé tétele okából János báró már évek óta mondogatta, hogy azt adják bérbe, amihez elméletileg már 1831-ben hozzájárult Podmaniczky Károly i§.⁴⁵ Ebben a kérdésben számos családi értekezletet tartottak, melynek elnöke — időközben nemcsak az ifjabb ágból származó senior Sándor báró, hanem öccse Károly is meghalván, — Podmaniczky János volt.⁴⁶

⁴¹ III. 6. 381.

⁴² Volt benne 2331 □-öl háztelek és 13.792 □-öl házikert, 9 tehénnel. (III. 6. 379.)

⁴³ Bene doktor 200, Reisinger tanár 300, Losteiner sebész 25 írt-ot kapott, két ápolónő 40, illetve 8 frt-ot. Az aszódi és gutái papokat 100 v. frt-tal honorálták.

⁴⁴ III. 4. 373.

⁴⁵ Benyovszky Péter 1831. május 9-én kelt levele szerint, III. 6. 380.

⁴⁶ III. 3. 366.

A *bérbeadás*, melyet 1835-ben végre megoldottak, azzal a nagy előnnyel járt, hogy az egész uradalmi felszerelést áruba bocsájthatták s a befolyó pénzt törlesztésre használhatták fel.⁴⁷

1835-ben a földvári uradalomban levő 1332 drb. szarvasmarha közül eladtak árverésen 686 drb-ot, a 8955 juhból 8512-t, a 298 lóból 285-öt; összesen 186.506 v. frt. folyt be értők.⁴⁸ A gyapjúállomány 14.966 fontra rúgott, ami 28.180 v. frt. jövedelmet jelentett.⁴⁹

Földvár helység egész *határát* maga a *község vette bérbe* 10.000 conv. frt-ért,⁵⁰ az 5302 holdas *homoki pusztát Szalag Mihály és László* bérelte ki 11.500 c. frt-ért, *Vezsengt, Martfűt* és *Bökönyét János báró* árendálta ki, 12.066 holdat 25.500 c. frt-ért.⁵¹ Az egész uradalom így igen tekintélyes összeget.

47.000 ezüst frt-ot jövedelmezett,⁵² mindazáltal olyan roppant összegekre rúgott a fizetnivaló, hogy a deficit, bár lényegesen csökkent az előző évekhez képest, teljesen el nem tűnt.⁵³

János bárónak egyre szaporodott a gondja-baja. Nemcsak a közös pénzek kezelése volt a nyakán, hanem a saját bérletén fölül a bérlők és albérlők ellenőrzése is.⁵⁴ Mikor a földvári bírák és a „pajzánabb nemesek”¹ közt egyenetlenség támadt, azzal fenyegette meg őket, hogy „az árendás contractust visszavenni és megsemmisíteni képes lesz a família.”⁵⁵ Erre azonban nem került sor.

Az 1836. esztendő még több bajt hozott, olyan *szükségei*,

⁴⁷ IV. 1. 402. Kassai János földvári ref. telkész szomorúan halotta a bérbeadás híret, annyira, hogy szívesen keresett volna magának más eklézsiát. Az volt a leghőbb vágya, hogy Podmaniczky János vegye bérbe az uradalmat, ki „az egyházon annyit segített, hogy sohasem lehet eléggé meghálálni.” (III. 8. 387.)

⁴⁸ IV. 1. 402.

⁴⁸ III. 2. 365.

⁵⁰ Ami váltóban 25.000-et jelentett, IV. 1. 402.

⁵¹ Ebből 8272 holdon maga gazdálkodott, 3794 holdat pedig albérletbe adott. A saját kezelésében levő jószágon tartott 8000 juhot, 500 gulyamarhát, 200 lovat és 130 igásökröt. (III. 6. 380.)

⁵² III. 2. 365., III. 3. 366.

⁶³ A számadások III. 3. 366., III. 5. 374. fasc.-ban.

⁶⁴ Martfűn 1318 holdat Jalsoviczky Mihálynak, 948-at mezőtúri lakosoknak adott ki. III. 2. 363.

⁶⁶ IV. 1. 390.

hogy alig élt meg a juh s bogánccs lepte el a legelőt. 1837-ben Vezseny község, mely Bökönye-pusztán 621 holdat bérelt, nem tudott fizetni s könyörgött, hogy a báró vegye vissza tőlük a bérletet.⁵⁶ Szalayék gazdálkodása Homokpusztán szintén rosszul ment, bár egyrészét albérletbe adták Meszleni Marton János táblabírónak.⁵⁷ 1839-ben aztán végkép megbuktak, sok kárt okozva nemcsak albérlőjüknek, hanem a bárói családnak is,⁵⁸ kötelezettségüktől per útján akarván megszabadulni. Ekkor Pálmaffy Miksa lett a homoki haszonbérlő, de ő csak 9268 conv. frt-ot fizetett.⁵⁹ Földvár község is csak késedelmesen fizetgette a haszonbért.⁶⁰

1836-ban és 1837-ben a megmaradt állatokra új árverést tartottak s amit nem sikerült eladni, természetben osztotta fel a család. Míg ez az ügy lebonyolított, János bárónak kellett a sok állat eltartásáról gondoskodnia.⁶¹

A még együtt maradt vagyona nézve a testvérek közötti *osztályt* Dubraviczky Simon, Pest vm. alispánja vezette, de különféle akadályok miatt a dolog *lassan haladt*.⁶² Az osztoztatásban részt vett Heves- és Nógrád vm. is.⁶³ Meg kellett állapítani nemcsak a földek, épületek, ingóságok értékét, hanem a készpénzt, pénzbeli követeléseket és tartozásokat is.⁶⁴ Átvizsgálták az özvegy báróné hagyatékában talált nyug-

⁵⁶IV. 1. 390.

⁵⁷III. 8. 386.

⁵⁸III. 8. 386.

⁵⁹III. 2. 365.

⁶⁰IV. 1. 390., IV. 1. 402.

⁶¹III. 5. 374.

⁶² János báró, kivált sokoldalú elfoglaltsága miatt, többször halasztást kért s az elnök kénytelen volt a tárgyalásra új határnapot tűzni ki. (IV. 1. 390.)

⁶³III. 6. 381.

⁶⁴ Ekkorra már néhány családi per befejezést nyert, így Podmaniczky Lászlóné-é, melyet a fiággal folytatott a kir. táblán (III. 7. 382.); az is, melyet a család a hitbizománnyal kapcsolatosan Podmaniczky Lajos és neje ellen folytatott a Hétszemélyes Táblán (Kir. tábl. 5—11.781.); ellenben perelte a családot a papi-tized miatt Vezseny után a váci káptalan, mert az 1820-ban felajánlott összeget keveselte. Ez a per csak 1871-ben nyert befejezést, amikor is a káptalan 1153 frt-ot kapott (III. 9. 389., III. 5. 376., III. 4. 373., IV. 1. 393.) Folyt még több más kereset is, melyek vagy jelentéktelenek, vagy már említés történt róluk.

lákat, a testvéreknek felvett pénzekről szóló elismervényeit. Ezeket nemcsak folyó pénzben kellett értékelni, hanem megállapításra várt, hogy kölcsön, ajándék, vagy évjáradék volt-e az?⁶⁵ Hasonlóképpen kiegyenlítésre várt a testvérek egymásközi függő adóssága is. E rendkívül bonyolult számításoknak az lett az eredménye, hogy János báró 65.940 v. fit. 57 kr-t kapott, de legnagyobb részt olyan kötelezvényekben melyeket idők folyamán ő állított ki.⁶⁶

János báró feljegyzése szerint 1839. ápr. 19.-e után „*minden testvér maga manipulálta a magáét s kezelte jövedelmeit.*“⁶⁷ Ez azonban nem vonatkozik az ifjabb ággal is közös földvárvezsenyi és öcsödi uradalomra, mely azzal, hogy továbbra is közös maradt, mérhetetlen sok bajnak és kellemetlenségnek lett forrásává.

Id. Podmaniczky Lászlóné gyermekeire nézett egy kevés *Radvánszky-örökség* is⁶⁸ Szántón (Nógrád vármegye), Apc-on (Heves vármegye), közel a nógrádvármegyei családi törzsbirtokokhoz s Tiszainokán.⁶⁹ Érdekelve volt ezekben a Radvánszky-családon kívül Újházy László is, Radvánszky Polixéna fia, ki 1829-ben azt írta János bárónak: „Édes anyád nálad nélkül semmi értekezésbe sem fog ereszkedni.“⁷⁰ 1832-ben már hivatalosan kérték fel a Podmaniczky-fiúk nagybátyjukat, Radvánszky Antal kir. tanácsost, hogy részüket a közös birtokból adja ki.⁷¹ De még 1839-ben sem történt meg s Nógrád vármegye ennek végrehajtására bizottságot küldött ki.⁷² Ügyvédjük, Laszly Pál a báróhoz fordult bizonyító iratokért.⁷³ 1 841-ben, meg 1842-ben azon próbálkoztak, hogy az inokai, szántai, meg verebélyi közös jószágokat eladják,⁷⁴ de ez csak a következő évben sikerült s úgy

⁶⁵ Ezen a ponton több esetben nézeteltérés támadt. (III. 2. 341.

⁶⁶ III. 2. 324. 8., III. 9. 388., III. 2. 324. 4. és 7.

⁶⁷ III. 5. 377.

⁶⁸ Ott is a fiúk örökölték a java birtokot.

⁶⁹ Akkor még Heves, ma már Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, nem messze a földvári uradalomtól. (III. 5. 376., III. 8. 385.)

⁷⁸ III. 6. 380.

⁷¹ III. 6. 380., IV. 1. 390.

⁷⁸ III. 9. 388.

⁷³ IV. 1. 390.

⁷⁴ III. 6. 380. és 381.

látszik, igen olcsó áron, mert 1844. márc. 31-i kelettel Podmaniczky János költségeskönyvében ez a bejegyzés olvasható: „A *Radvánszky-féle végső, fatális osztályozás* alkalmával 1841. jan. 1—1842. okt. 1-ig az inokai árenda fejében *imputis imputandis, detractis detrahendis*,⁷⁵ én még az *egész successiomra reá fizettem* 553 c. frt-ot a Radvánszkyanusoknak, t. i. Antalnak, ami váltóban 1382 frt. 30. kr.”⁷⁶

*

Széchenyi hatalmas programjában benne volt a *nagy magyar parlag megművelésének* gondolata is. Az Alföld legtermékenyebb részének azonban valóságos átka volt a *sok rakoncátlan folyó*, mely *áradásaival* óriási területet öntött el. Podmaniczky János, ki a Tisza, meg a Duna partján gazdálkodott, súlyosan érezte ennek a helyzetnek minden terhét s a vármegyei hatóságokkal együtt sokat küzdött a víz pusztításainak megakadályozása végett. 1826-ban Nagy Tamást, a pesti egyetem vízrajzi tanárát hozatta le Martfüre, ki tervet dolgozott ki a Tisza szabályozására Cibakháza, Vezseny és Martfü közt.⁷⁷ Persze a kérdést csekély eszközökkel, néhány község egyedül nem oldhatta meg, a védelmi munkálatokat egységes terv szerint a Tisza egész medencéjére ki kellett terjeszteni.

Vezseny község különösen sokat szenvedett a víztől, mely évről-évre meglátogatta. 1837-ben azt írták, hogy „minden marhánk a kertek alá szorul, hol csak fekvőhelyet talál, de nem élelmet.”⁷⁸ 1845-ben Heves vármegye a *Tisza szabályozására* társulat felállítását sürgette, hogy a veszedelemtől egyszer végre megszabaduljanak.⁷⁹ A munka akkor azért öltött komoly formát, mert *Széchenyi* lett a helytartótanács közlekedési osztályának főnökévé. *Vásárhelyi Pál* elkészítette a nagyszabású terveket s 1846-ban megalakult a Tiszavölgyi Társulat, mely a vidéki helyi szervek egyesítésére volt hivatott. Ezzel vette kezdetét a rendszeres, egy-

⁷⁵ Beszámítva a beszámítandókat és levonva a levonandókat.

⁷⁸ III. 5. 377.

⁷⁷ III. 6. 380.

⁷⁸ IV. 1. 390.

⁷⁹ III. 8. 386.

séges töltésépítés s a lomhán vánszorgó folyó vizének meder-átvágásokkal való siettetése. A martfői, vezsenyi és homoki rétek ármentesítésére az előirányzat szerint 31.250 frt-tal kellett az uradalomnak hozzájárulnia. De ebben csak az új meder ásása volt benne.⁸⁰ E hatalmas terv kivitele azonban sok időbe telt; még 1848-ban is meglepte őket a víz.⁸¹

Békés vármegye 1820 óta, több törvényhatósággal vállalva, küzködött a maga vizeivel. A *Körös folyó* szarvasi átvágását, mely a Podmaniczky birtokok közül Öcsödöt érdekelte,⁸² még 1834-ben elhatározták, de csak a következő évben fogtak hozzá. 1836 karácsonykor írhatta Szentgyörgyi Horváth Antal, a vízi küldöttség elnöke, jelentésében, hogy az átvágás elkészült, szeptember 1-én megeresztették rajta a vizet, novemberben pedig letették az egyesült Körösbe a fenékgátat.⁸³

Sokkal nagyobb veszedelmet hozott az *árvíz Pest* városára. Már télvíz idején nagyon magas volt a vizállás. János báró 1838. jan. 4-én azt írta Keresztárra, hogy a pincék tele vannak vízzel, a Duna vize ma éjjel is két és fél lábat nőtt s a kanális vize a pincébe nyomul; mivel a városban kevés a szivattyú, sürgősen kér azt onnan.⁸⁴ Másnap arról adott hírt, hogy a pincébe két lábnyi a víz s a házuk előtt 15 lépés hosszú, 5 lépés széles pocsolya képződött. A víz elvezetésére, írja, a kapu előtt az utcán dolgoznak nyakra-főre. Az igazi megpróbáltatás azonban csak tavasszal jött, mikor a Csepelszigetnél feltorlódott jég elzárta a folyam

⁸⁰ III. 6. 381.

⁸¹ III. 8. 386. Nemcsak a Tiszával volt baj, a kis Gyöngyös, meg Mérges-patak is ki-kiöntött s Heves várn. 1829-ben az iránt szólította fel János bárót, hogy a 27.927 v. frt-nyi szabályozási költséghez járuljon hozzá. III. 6. 380.

⁸² Hol 3000 hold volt az ártér, III. 6. 381.

⁸³ Az átvágás 565 öl hosszú, 16.950 köből ürtartalmú, míg a fenékgát 36 öles és 260 köböllel bír. Az adózó népnek 60.648 nap-száma fekszik e munkában, mely lehetővé tette, hogy a hajózási idő egy nappal megrövidüljön. Érdekes, hogy e nagy munka kikerült 2280 p. frt-ból s ehhez Öcsöd 120 p. frt-tal járult IV. 1. 390. A Körös-szabályozás körülményes munkája azonban ezzel még korántsem nyert befejezést. Itt is, ott is ástak, vágtak még rajta s tulajdonképpen ma sem kész.

⁸⁴ Csal. levélt., jelzés nélkül.

medrét. Az utcák tengerre változtak s az alámosott házak egymásután omlottak össze. János báró a félelemtől megdermedt, jötehetetlen lakosság közt halálmegvető bátorsággal fáradt, hogy a veszendő lelkeket megmentse. László öccse arra hívta fel figyelmét, hogy a Deák-téri ág. ev. templomban körülbelül 800 éhező szorong; kéri, küldjön számukra élelmet a lelkészhez.⁸⁵ A nagy erőfeszítésbe bele is betegedett a báró. Boczkó Sámuel családi ügyvéd ezt írta neki: „Nagy megilletődéssel értettem Nagyságod egészségének változását, mellyet a vízöntési veszedelemkor a szerencsétlen emberiség javáért s élete megmentéséért kockáztatni méltóztatott.”⁸⁶ Korpós-Gyalay István földvári uradalmi tisztartó így írt a veszélyről: „(ismervén Méltóságodnak szenvedő embertársai iránti résztvevő szívét, mely a Pesten történt veszélykor önmagát feledve s áldozva buzgólkodott nemesen.”⁸⁷ Pest vármegye a bárót 1838. júl. 21-én hálás köszönettel üdvözölte. Ugyanezt tette Bihar vármegye.⁸⁸ Pest városa kicsit késve, csak 1842. okt. 31-én róttá le neki a hála adóját, mikor tiszteletbeli polgárává választotta azt a férfiút, ki a nagy árvíz alkalmával „a lakosok szabadítója és vigasztalója lett.”⁸⁹

A vadár elvonult Pest fölül s maga után romot és pusztulást hagyott. Pesten 2281 ház omlott össze, 827 megrongálódott s csak 1147-et nem ért károsodás. Budán a 762 ház közül 207 egészen, 262 részben összeomlott. Pesten csupán az épületekben okozott kár fölözte a 10 millió p. frt-ot.⁹⁰ Megrongálódott igen sok középület. A pestvármegyei székház helyreállítására Dubraviczky alispán 265 frt-ot kért a bárótól.⁹¹ Nagy kár érte a Beleznyay-féle Podmaniczky-hitbizományi házakat. A Ferenciek-terén levőre 2840 v. frt. költség kellett, a Kerepesi-úton fekvő meg 6052 v. frt. kiadást

⁸⁵ III. 6. 381.

⁸⁸ III. 6. 381.

⁸⁷ 1838. ápr. 21. III. 9. 388.

⁸⁸ IV. 2. 439. 5. és 17.

⁸⁹ IV. 2. 439. 18. V. ö. még *Schmall*: Adalékok Budapest történetéhez 156. és 202. 1.

⁹⁰ *Hunfalvy János*: Buda-Pest és környéke. 51. 1.

⁹¹ III. 6. 380.

okozott; Szentmiklóssy Józseftől vette fel a család a szükséges költséget kölcsön.⁹²

A keresztiuri kastély menekülteknek adott szállást. Pesti háza összeomlván, hetekig itt vonta meg magát Benvovszky Péter uradalmi ügyész családja.⁹³

Az erők egyesítése céljából, hogy a nemzet fiait közelebb hozza, létesítette Széchenyi a Nemzeti Kaszinót. Azt akarta, hogy olyan hely legyen, hol komoly gazdasági és társadalmi kérdéseket vitassanak, ahol aztán össze is fogjanak nagy tettekre. Szerv legyen, melynek segítségével az eszme testté váljék. Széchenyi maga gyűjtötte az első tagokat s János báró jelentékeny volta mellett szól, hogy már 1827-ben, az alapítás évében ott látjuk őt a választmányi tagok sorában.⁹⁴

Az 1830. évi országgyűlés, melyen bárónkat Boczkó Sámuel képviselte,⁹⁵ bár a júliusi forradalom után gyűlt össze, kevés eredményt ért el s azt is a katonai kérdésben és a magyar nyelv ügyében. Társadalmi téren azonban annál nagyobb mértékben megindult a fejlődés. Mária Dorottya főhercegnő állván a mozgalom élére, a *magyar nyelv* a főúri körökben is *lerjedni* kezdett. Mélyrehatóbb reformra azonban nem került a sor. A Galicia felől behurcolt *kolerajárvány* miatt még az országgyűlést is elnapolták. Földvarról azt írta Kassai János ref. prédikátor, hogy a faluban a kolerának 1831. júl. 1-től aug. 21-ig 200 áldozata volt. Mikor megszűnt a járvány, helyette fellépett a hideglelés.⁹⁶ Az öreg bárónő nagyon féltette fiát a veszedelemtől s óvatosságra intette.⁹⁷ Beisinger orvos júl. 26-án ezt írta neki német nyelven: „Tudjuk, hogy Dömsödön kolera uralkodik, óvja magát a báró embereivel együtt.”⁹⁸ János bárót a veszedelem megacélozta. Árgus szemekkel őrködött. Emiatt valaki fel is jelentette a vármegyénél. Válaszában, melyet a szolgabíróhoz intézett, tiltakozott a vád ellen, hogy ő Keresztiürt elzáratta volna,

⁹² III. 5. 377., III. 9. 388.

⁹³ III. 6. 381. és III. 9. 389.

⁹⁴ III. 7. 382.

⁹⁵ III. 7. 384.

⁹⁶ III. 7. 383.

⁹⁷ III. 6. 380.

⁹⁸ III. 7. 384.

mert hisz útlevelemmel szabad az átjárás, de vigyázni kell, — folytatta tovább — mert a kolerával fertőzött Pest igen közel vagyon, hol „úton-útfélen minden utcában és szögletben hol egy sínlődő, hol egy halállal küzködő hever.¹¹⁴ A kolera ellen az orvostudomány sok mindenfélével megpróbálkozott, eredménnyel és eredménytelenül. A báró a maga által használt szerét eljuttatta többfelé.¹⁰⁰

Az 1832—36-os országgyűlésen a báró megint Boczkó Sámuellel képviseltette magát, aki részletesen tájékoztatta a tárgyalásokról. Hogy maga is felmenjen, nem tudta magát rászánni, bár Andor öccse nagyon biztatta.¹⁰¹

Ezen az országgyűlésen határozták el, hogy az országgyűlés költségeit ne csak a jobbágy, hanem a nemes és pap is fizesse.¹⁰²

A vármegyei életben azonban annál *tevékenyebb részt vett Podmaniczky János. Heves vármegyében* Pyrker János főispán erőszakosságai miatt *csatlakozott az ellenzékhez*, melynek vezére barátja, gr. Keglevich Miklós volt. Az ellentét az 1833. évi tisztújítás alkalmával véres összecsapásra vezetett s a vezérek ellen büntető pert kezdett a reakció.¹⁰³ Podmaniczky Jánosnak, ki ebbe a dologba nem keveredett bele, nem lett bántódása, de Keglevich gróf, kinek pere megjárta még a Hétszemélyes Táblát is, elmarasztaltatott, nemcsak a roppant perköltségben, hanem hozzá, mint Marton János szomorúan tudatta 1837 decemberében a báróval, félévi fogságot is kapott „s mi több — folytatta tovább levelét Szegedy septemvirnek indítványára a Tábla utasítást vár a

⁹⁹ III. 7. 383.

¹⁰⁰ Szlezák Mihály nevű keresztúri lakos a járvány megszűntekor hálásan köszönte azt az orvosságot, melynek életét köszönhette. (III. 7. 384.)

¹⁰¹ 1833. ápr. 1-én ezt írta Podmaniczky Andor: „Posonyba készülök, midőn röviden mondva Noth an Mann vagyon. Ha ezen szép jussal, qua regalista pro bona patria olyan ember, kinek módja, esze, etc. vagyon, nem él, nem fogok csudálkozni, ha külföld, úgy mint szegény hazánk szemrehányást sokat tesznek.“ (III. 6. 380.)

¹⁰² Ezóta fizetett a Podmaniczky család is adót, Öcsöd után 162 frt-ot az országgyűlésre, 70 frt-ot a Nemzeti Múzeumra, Dömsöd után 390 frt-ot stb. III. 8. 386., IV. 1. 390.

¹⁰³ V. ö. *Orosz E.* tanulni. *Borooszky*: Heves vármegye monogr. 004—5. lap.

felséges kormánytól, hogy a megítélt időket hol töltené ki, mert amint Szegedy úr állítja, az efféle uraknak Máriássy és Szepessyként csak multságokra szolgál a vármegyei fogház.¹⁰⁴

Az 1839—40-i országgyűlésen Podmaniczky Jánost ügyvédje, Füredy Lajos képviselte. Hogy a bárót mennyire érdekelte minden kérdés, semmi sem mutatja inkább, mint hogy talán erről az országgyűlésről kapott legtöbb kimerítő értesítést. E levelek olvasása közben elvonul szemünk előtt ez a nevezetes korszak minden izgalmaival, szenvedélyével. Nemcsak a kimondott szó, de még a visszafojtott érzelem is ott lüktet bennük elevenen.¹⁰⁵ Milyen boldogan közölte Boczkó, hogy a felsőtábla legtöbb mágnása, Széchenyi, Zichy, Esterházy, Batthyány s mások, *magyarul tárgyalták* az alsótábla üzenetét, csak néhány püspök kötötte magát a latin nyelvhez.¹⁰⁶

Ezen a diaetán lett törvénné a váltótörvény, az örökváltság földesúri beleegyezéssel, tízéves katonakötelezettség sorshúzással stb. Itt tárgyalták szenvedélyes¹⁰⁷ viták között a *protestánsok vallásügyeit* is és János bárót ez a kérdés érdekelte legjobban s hozta leginkább izgalomba.

Podmaniczky János olyan családból származott, melyben a vallási ügyek iránti érdeklődés hagyományos volt. Ősei, szépatyjától, I. Jánostól kezdve, ki az aszódi gyülekezetét megalapította és saját szerzeményű, tótnyelvű énekeskönyvvel megajándékozta, mind jöltevői voltak evangélikus egyházuknak. *János báró felügyelője* volt a keresztúri (1822), cinkotai (1825), földvári *ev. egyházaknak*,¹⁰⁸ 1820 óta a békésbánáti egyházmegyének.¹⁰⁹ Ezt a megbízatást nemcsak ki-

¹⁰⁴ III. 8. 386.

¹⁰⁵ III. 6. 380., III. 6. 381., III. 9. 389. Van még néhány levél Jermy András ügyvédtől, III. 6. 381. és Boleman Andrástól, III. 6. 386. is.

¹⁰⁶ III. 9. 389.

¹⁰⁷ III. 9. 389.

¹⁰⁸ Azt írják róla, hogy már 1819-ben, az orosházi asszonyiorradalom idején, mikor ezek a papot, rektort kiseprűzték, már a báró szereplő egyházi férfiú volt, Budapesti Hírlap, 1883. febr. 9.

¹⁰⁹ A mezőberényi gimnázium ez évben beszéddel üdvözölte, mely nyomtatásban is olvasható, VI. 2. 745.; ez az iskola 1832-ben Szarvasra helyeztetett át. (III. 3. 367.)

tüntetésnek vette, hanem kötelességnek is. A XIX. század második évtizedétől kezdve egész ládákat töltenek meg azok a levelek, melyeket egyházi ügyekben kapott. Egyik-másik esperes, lelkész, tanító s mások is elárasztották őt,, németül, latinul, olykor egy-egy magyarul írt levéllel, felterjesztéssel, melyekből feltárul az akkori egyháznak minden gondja, baja, nehézsége, bánata, de öröme és reménye is.

A földvári egyház gyenge kis palánta volt, mert a lakosság négyötödrésze református s csak egyötöde evangélikus. Volt kis imaházuk, de hiányzott a tisztességes iskolahelyiség. Már 1819-ben a báró azt az életrevaló tervet pendítette meg, hogy a református hívek engedjék meg minden második héten templomuk használatát az evangélikusoknak, kik imaházukat alakítsák át iskolává és tanítólakká. Ebbe azonban a reformátusok csak azzal a feltétellel egyeztek bele, hogy az evangélikus lelkész is tót helyett magyarul beszéljen.¹¹⁰

János báró kezén ment keresztül egyházaiban a papi és tanítói állások betöltése s mint földesúrnak befolyása alá tartozott a ref. egyház is.¹¹¹

Mint egyházi ügyekkel foglalkozó ember *kerüli* a báró *összeköttetésbe* a kitűnő tudóssal, *Petényi Salamon Jánossal*. 1826. febr. 7-én levelet kapott a báró Péteriből, Földváry Miklóstól, ki neki a megüresedett cinkotai egyházba lelkészül „egy derék, becsületes, jómagaviseletű, szép culturájú és szépeszű ifjút“ ajánlott, ki nála Keresztúron személyesen fog tisztelegni.¹¹² Hogy János báróra Petényi első látásra milyen jó benyomást tett, kitűnik leveléből, melyet érdekében Cinkota akkori földesurához intézett: „Petényi úr egy igen szépen formált, szépeszű, qualificált, tiszta erkölcsű és mi szemeim előtt legtöbb, igen modestus ifjú Papi úr, ki

¹¹⁰ III. 8. 385. 1817-ben arra kérte az esperest a báró, hogy ne Földváron tartsa esperesi gyűlését, mert ezt a szegény, gyenge egyházat anyagilag nagyon megterhelné. (IV. 1. 390., III. 5. 375.) A földvári evangélikusok 1840-ben azt panaszolják felügyelőjüknek, hogy a nagyobb számú reformátussal szemben hátrányban vannak. Ha református jobbágy dolgozik egyházának, beleszámít a közmunkába, az evangélikusoknak nem, ha pedig katonaságot szállásolnak be, mindig kikeresik az evangélikusok házait. (III. 8. 386.)

¹¹¹ III. 8. 385.

¹¹² III. 7. 382.

bizonyosan a Tekintetes Földes Uraság iránt való köteles tekinteteket is tiszteletben fogja tartani.¹¹³ Petényi csakugyan megválagztatott Cinkota ev. papjává s már húsvétkor be is iktatták székébe.¹¹⁴ Ettől kezdve szövődött a kitűnő tudós és a nagy műveltségű főúr között meleg barátság. Petényi kedvéért fogadta el hosszas rábeszélésre¹¹⁵ a cinkotai egyházi főfelügyelőséget is. Petényit ugyan tudományos passziója, melyet cinkotai hívei rossz néven vettek neki, papi hivatala elhagyására bírta, de ő azután is bárójának benső embere maradt.¹¹⁶

De *János báró jóindulattal volt a ref. egyház iránt is.*¹¹⁷ Hozzáfordultak a kérelmezők, ha valamelyik, akár evang., akár ref. gyülekezetben megüresedett a papi vagy tanítói

^{1,8} III. 7. 382.

¹¹⁴ III. 7. 383.

¹¹⁵ III. 9. 389., III. 6. 380.

¹¹⁶ Cinkotán Jakubovits Pál lépett örökébe s mikor ez 1839-ben elhalt, árváinak segélyezéséről évi 100 v. frt-tal, míg csak hivatalba nem jutnak s azután is még tíz évig évi 50 frt-tal, br. Podmaniczky János gondoskodott. (III. 6. 381. és III. 8. 386.) A rozsnyói ág. ev. iskola alumneumára a báró, hol egykori nevelője, Skultéty Mihály volt a pap, 1816-ban 1000 v. frt. alapítványt tett, illetve fizette évtizedeken keresztül annak 60 frt-nyi kamatját. (III. 4. 373., III. 8. 385., III. 6.381.) 1819-ben ugyancsak 1000 v. frt. alapítványt tett a földvári ág. ev. egyház javára, kikötvén, hogy míg a tőkét meg nem adja, utána évi 200 frt-nyi kamattal tartozik. (III. 8. 385., III. 8. 386.) 1836-ban a pesti ág. ev. egyház magyar lelkészeinek fizetéséhez 300 p. frt-tal járult, míg ugyanott a német gyülekezetnek évi 42 frt-tal. (III. 5. 375., III. 3. 368. és 369.) 1824-ben a mezőberényi ev. iskola magyar nyelv és irodalom tanárának fizetéséhez 100 rajnai frt-ot ajánl fel. (III. 5. 374.) Ehhez járult az a többféle kegyes és jótékony alapítvány, melyet még József bátyja tett, de amelynek törlesztése örökségképpen szállott János báróra. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a báró milyen halogató természet volt, ki a kamatfizetéssel gyakran megkésétt, vagy arról egészen megfeledkezett, megérthetjük, ezekkel az alapítványokkal mennyi levelezés, kellemetlenség, sőt nem egy per is össze volt kötve.

¹¹⁷ Az ő támogatása mellett zsidelyeztették a vezsenyi reformátusok templomukat 304 frt. költséggel 1829-ben, építettek tornyot 321 frt. költséggel 1832-ben és segítette őket, mikor 1838-ban a leánytanulók részére külön iskolát állítottak. (III. 8. 386.) A földvári református egyház templomtornya javíttatása alkalmával is adakozott. (IV. 1. 390.)

hivatal s ő mondott véleményt a jelöltek felől a gyülekezet elöljáróinak.¹¹⁸ Ő segítette, ezeket az egyházakat nemcsak tanáccsal, hanem anyagi áldozatokkal is¹¹⁹ s hozzá fordultak panasszal, hogy nem jártak elég buzgósággal a gyerekek iskolába, vagy ha véleménykülönbség támadt az egyházak vezetői között.¹²⁰ A bárót minden érdekelte, így különösen a hívek erkölcsi és vallásos élete. 1838-ban Horváth Sámuel földvári ág. ev. lelkész részletesen referált neki a konfirmációról, hogy mit tanított a növendékeinek és milyen eredménnyel.¹²¹

Volt azonban a báróban egy jó adag *zsarnoki* hajlam.¹²² Mindazáltal is komolyan vette vallása rendelkezéseit. 1835-ben azért nem tartotta meg a szokásos családi összejövetelt, mert „a nagyheti és húsvéti ünnepek, melyek magános és rendem elmélkedéseket kívánnak, a könnyen indulat ingerültséget okozható tanácskozást nem engedik.“¹²³

Az országgyűlésen *óriási izgalmat* okozott a *vegyesházuságok* és a *reverzálisok ügye*. A püspökök egyrésze s vele sok róm. kath. lelkész nem áldotta meg a vegyes házásokat, így

¹¹⁸III. 6. 381., III. 8. 387., IV. 1. 391.

¹¹⁹III. 8. 385.

¹²⁰ III. 8. 385., III. 7. 382., III. 3. 3(57., III. 4. 371., III. 9. 389., III. 8. 387.

¹²¹ Egyúttal azt is jelentette, hogy a kettős papi és tanítói hivatás már nagyon terhes neki és szeretné, ha egyháza külön tanítót kaphatna. Ajánlkozik, írta tovább, egy, a kondorosi pusztá csárdában tanító ifjú, de „mivel ingbe-gatyába’ jár, nem ajánlja; erkölce is rossz lehet“. (III. 8. 387.)

¹²² Székács József Naplójában megemlékezik ilyen esetről, mikor a keresztúri tanítót a báróval szemben védelmébe vette s nem engedte szélnek eresztetni. (A Napló özv. Bartóky Józseiné birtokában van.) Székács megmondta mindig őszintén véleményét. Egyszer az utcán arra kérte Podmaniczky János, hogy látogassa meg. A lelkész többször kereste, de sohasem találta otthon s csak névjegyet hagyhatott. Mikor legközelebb valahol találkoztak, a báró megtámadta, hogy ilyen luxust űz, még névjegye is van; majd gúnyosan hozzátette: „Talán nem is járt nálam, s csak a névjegyét küldte el a tiszteletes úr hozzám.“ Erre aztán Székács is kifakadt s megmondta a magáét, hogy gúnyolódás helyett elvárhatta volna, hogy őt keresse fel a báró, hiszen neki van mondanivalója. Székács többször idézett Naplójában olvasható ez az eset is.

¹²³ III. 8. 386.

Kossuth Lajost sem. Füredy 1839. okt. 21-én elkeseredve írta bárójának Pozsonyból, hogy a jezsuiták újra feltámadtak.¹²¹ Decemberben részletesen tájékoztatta, hogy a klérus merev magatartása milyen visszatetszést idézett elő s hogy *elkeseredve tárgyalták az ügyet róm. kath. követek is.*¹²⁵

Végre a nagy érdeklődés *Podmaniczky Jánost is Pozsonyba vitte* 1840. februárban huzamosabb időre.¹²⁶ Ott egyúttal *nagy agitációt kezdett* ismerősei közt, buzdítván őket, hogy támogassák minden erejükkel a liberálisok táborát az országgyűlésen. Érdekes a párdányi grófnak, *ftuttler Jánosnak* erre vonatkozó, János báróhoz intézett levele. Azzal kezdi, hogy későn kapta leveleit, pedig „szárnyakon repülne Pozsonyba“. „Már lehetetlen“ — írja tovább — „hogy a kitűzött napra oda érjek, elfelejthetetlen bankódás gyötri e végett szívemet. Mennék én már éjszaka is, ily nagy és szent ügy végett még betegágyamból is fölkelnék, hogy azon sok jószívű hazafiaknak, kiknek az szívük forró érzéssel vallásunk mellett buzog, egész hálás tiszteletemet tehetném. Áldás reájuk a Mindenek alkotójától, kérjed őket, mindenre ami szent, legyenek őrangyalai igazságos ügyünknek.“ Végül nyomtatéskül a következő sorokat fűzte leveléhez: „Ha újra mégis tárgyalásra kerülne az ügy: bármely bajom lenne is, bizonyosan felmegyek.“¹²⁷

A vegyesházasság kérdésében Lonovicsnak, a hazafias érzelmű Csanádi püspöknek, a pápától kieszközölt bullája hozott enyhülést. Ebben ugyanis a pápa érvényeseknek, bár tiltottaknak, minősítette a más felekezet papja előtt kötött

¹²⁴ III. 6. 381.

¹²⁶ III. 6. 380. 1840-ben még magasabbra csapkodott a vallási szenvedély lángja s Podmaniczky János megbotránkozva írta nejeinek: „Itt izgalmas congregatio volt, nekem is fejembe szaladt a vérem, mikor egy ny.....t pap a protestánsokat Isten kegyelmére méltatlan kutyaéknak nevezte. (Die Protestanten der Gottes-Gnade unwürdige Hunde nannte.“ 1840. aug. 27.)

¹²⁶ Az „Arany Sas“-ban szállt meg.

¹²⁷ III. 9. 388. (Erdőtelek, 1840. febr. 29.) Erre a nagy agitációra vonatkozik Petényi Salamonnak márc.-ban János báróhoz Pozsonyba írt következő levele: „Ráday László, mikor megpillantott, nevetve mondta: „Lám, jól tettem, hogy fel nem mentem Pozsonyba, a dolgunk nálam nélkül is szint oly jól sült el.“ (III. 9. 388.)

vegyes házasságokat. Ezen az alapon mondhatta ki azután az országgyűlés, hogy protestáns pap előtt is lehet törvényes vegyes házasságot kötni.¹²⁸

Podmaniczky János a békésbánati egyházmegye felügyelőségétől visszavonult sok gondja-baja miatt, s hogy őket meg ne bántsa, 1841-ben nem vállalta el a pesti esperes-ségi felügyelői állást sem,¹²⁹ mely pedig jobban kezeügyébe esvén, kevesebb vesződést okozott volna. *Nem lankadt* azonban az egyház ügyeiben kifejtett buzgósága.¹³⁰

A báró nagy érdeklődéssel kísérte *Ballagi, Dobos* és *Székács* készülő *újtestamentum-fordítását*. Pál apostol levelein dolgoztak a kiváló papok Székács lakásán, de a látogatók folyton megzavarták őket. Elpanaszolták ezt Podmaniczky-nak, ki *felajánlotta* nekik csendes *keresztúri házát*, hol több nyugalomra volt kilátásuk. Ballagi meg Székács köszönettel fogadták a meghívást s a munkára kiválasztották az egész Podmaniczky-porta legfélreesőbb zugát, egy festett pálmafa

¹¹⁸ *Marczali*: i. m. 638. 1.

¹²⁹ III. 4. 373. és III. 6. 380.

¹³⁰ 1840-ben és 1841-ben Földváron lakást építtetett az evangélikus papnak és tanítónak (III. 8. 387.) 1841-ben a vezsenyi reí. leánytanító számára öt hold szántóföldet ajándékozott. (U. o.) 1845-ben a földvári ev. egyháznak 100.000 drb téglát ajánlott föl. (III. 9. 388.) 1842-ben „az atyafiságos szeretet ápolása céljából” pártfogásába vette azt, a különben Makay Ferenc uradalmi jószágkormányzótól származó gondolatot, hogy a földvári református és ev. lelkészek olykor-olykor egymás templomaiban prédikáljanak. (III. 8. 387.) 1842-ben 25 drb császári aranyat tűzött ki névtelenül a Protestáns Szemle első két évfolyamában megjelent legjobb értekezés jutalmazására. A díjat Fáy András nyerte el „Negyedóra mutató” c. cikkével. Ki azonban nemcsak nem fogadta el, hanem a sajátjából megtoldva újra kitűzte. (III. 9. 388. és III. 7. 382.) Egy sereg akta maradt ránk a földvári, vezsenyi, keresztúri protestáns egyházak megüresedő papi székeinek betöltéséről, mi a bárónak okozott gondot. (III. 2. 341., III. 8. 386.) Nem fejtkezett meg azonban a róm. kath. jobbgyairól sem, s egyházukat többször támogatta, így 1842-ben a váci püspök a keresztúri róm. kath. iskolás gyermekek könyveire tett 100 v. frt-os alapítványát köszönte meg, (III. 6. 381.) 1845-ben pedig a Keresztárról Tápióságra áthelyezett Egri Antal plébános áradozó hangú búcsúlevelét ezekkel a szavakkal fejezte be: „vegye kegyesen Méltóságod szívem ömledézéseit, melyekkel mindenkor megemlékezni fogok kegyességéről.” (III. 9. 388.)

és pávás dísszel ékeskedő *nyolcszögletű filegóriát*. A kis pavillon egyetlen bútorzata egy nagy asztal s néhány szék volt, melyre kirakták segédkönyveiket. Itt volt 1844 nyarán az egész környéken a leghűvösebb, mivel üvegablakok helyett csak zsalui voltak, nagy árnyas fák környezetük s közvetlen mellette csergedezett a Rákos-patak. A báró, mielőtt műhelyükbe bevették volna magukat a tudósok, kérte őket, hogy állapítsák meg a házi rendet és étkezést. Mikor kívánságaikat előterjesztették, kétszer is nyomatékkal kérdezte: „Egyéb semmi?” — „Semmi!” volt a felelet.¹³¹

A munka jól haladt, a forróságot kellemesen enyhítette egy-egy fürdés. A tizenegyedik napon *rekkenő volt a hőség* s alig szálltak ki a habokból, megeredtek az ég csatornái. Bemenekültek a filegóriába, de ijedten tapasztalták, hogy a *sebes eső* oda is bever. Könyveiket és kézírataikat féltve, rárakták kabátjaikat, de mi lesz, ha azok is átáznak! Segítség pedig sehonnan sem érkezett. Mit tehettek egyebet, nekiindultak hiányos öltözetben. A kastély azonban jó távol feküdt s az alsó kertet a széles országút választotta el a felsőtől, melyben a kastély volt. Hogy ideértek, riadva látták, hogy ott egész szélességében *sebes folyam árja hömpölyög*, de mivel az eső is szakadt, nem volt más választásuk, ingujjban, nyakukba akasztott csizmákkal, feltúrt nadrággal átlábolni rajta. A báró tettetett sajnálkozással fogadta ázott

¹³¹ Hogy tíz napig, mint Székács írja naplójában (özv. Bartóky Józsefné birtokában), milyen jól dolgozhattak s milyen kedélyesen telt az idő, két egykorú levelük is bizonyítja: „Lön pedig midőn az örökségnek ama sátorában, hol jelen, múlt és jövőndő ölelkeznek egymással, Istennek emberei fordítanak az örök ígét a magyar nép számára, kívánkozván kívánkoznak jutni jól szelelő pipák és jóízű dohány birtokába. És eszökbe jutván, hogy a szomszédban lakik vala egy Mária nevű istenfélő leányzó, írtak vala neki levelet szólván: Mária leányzónak (ki tulajdonképen a háziúr nagyobbik leánya) üdvöt és kegyelmet! Küldjön nekünk két szelelő pipát és illatos dohányt. Székács és Bloch doctores.“ (IV. 1.390.) A másik levél így szól: „Minthogy pedig nemcsak tudós commentátorokból, hanem keresztúri kerekded cipőből is él az ember, sőt ennek éldelete amazoknak megemészthetését nagyon-nagyon előmozdítja: tehát mi könyörgő alázatossággal vagyunk. Költ a Rákosparti Filegóriában Nyárhó 2-án anno R. S. 1844. Kissé eheskés commentátorok Dr. Bl. és Dr. Szék.“ (L^T. ott, mindkettő Székács írása.)

vendégeit s azzal mentette magát, hogy nem akar a őket munkájukban zavarni, de azért alig tudta nevetését elfojtani. Lányai árulták el aztán, hogy azért nem engedte meg a mentőakciót, mert „nem volt benn a napirendben”.¹³² Ez a tréfa különösen jellemző volt János báró egyéniségére.

*

A kormány újabb támadása a liberális párt ellen, mely a nemzetiségek erősítésében nyilvánult, ellenkező hatást ért el s egyre fanatikusabbá tette az ellenzékét. János báró is minden eszközzel dolgozott ezirányban. Gr. Keglevich Miklós 1841. tavaszán ezt írta neki: „A közügyekben való részvételelőden örülök. Döntsük meg az önkényszülte zszarnokságot.”¹³³ Elmondhatjuk, hogy Podmaniczky János, ha országgyűlésen ritkán jelent is meg, a *közügyek iránt a legmelegebben érdeklődött*.¹³⁴

1843. máj. 14-re V. Ferdinánd új *országgyűlést* hirdetett, melyre természetesen a bárót is meghívta.¹³⁵ Gr. Zay Károly az ev. egyház egyetemes felügyelője júliusban külön is felkérte, hogy mint protestáns mágnás legyen ott a vallási kérdések sorsdöntő tárgyalásainál.¹³⁶ Ezen az országgyűlésen lett heves viták után törvénnyé, hogy vegyes házasságok esetén a protestáns fél egyenjogú a katolikussal, a magyar nyelv váltja fel a latint a törvényhozásban és közigazgatásban, meg az iskolában. Ezen fogadták el a nagy horderejű javaslatot, hogy nem nemes ember is viselhet hivatalt és vásárolhat nemesi birtokot. A felsőtábla és a kormány ellenállásán megbukott sok, Széchenyi által is pártolt, törvényjavaslat, mindazáltal is a nagy átalakulás küszöbön állott.

A reformkorszak idején Podmaniczky János és birtokostársai még jódarabig gyakoroltak *földesúri jogokat* s tartottak úriszéket,¹³⁷ bíróválasztáskor „kijelölték a szükséges individuumokat”.¹³⁸ Ha a jegyzői, vagy orvosi állás megürült, a

¹³² Székács naplója.

¹³³ IV. 1. 403.

¹³⁴ Olyan intransigens magatartást tanúsított, hogy a nádor rokona, Szirmay Ádám útján akarta mérsékleltre bírni. III. 4. 373.

¹³⁵ III. 6. 380.

¹³³ III. 6. 380.

¹³⁷ III. 2. 341. III. 9. 389., III. 2. 350. III. 6. 381.

¹³⁸ III. 8. 386.

földesúr szava volt irányadó betöltésénél s az esküt is ő vette ki.¹³⁹

Az úriszék elé tartoztak a magán- és büntetőjogi kérdések egyaránt s nem csoda, hogy a régi világ fiának nehéz volt az újba beleszoknia.¹⁴⁰ A báró, ha a patriarchális abszolutizmusról nem is tudott egykönnyen lemondani, nemcsak népnépszerű nem volt, sőt inkább a nép őszinte gyámola.¹⁴¹

A demokratikus eszméktől megérintett, de még szigorú pórázon tartott *nép egyre jobban bontogatta kötelékeit*. Földvár bírái sokat panaszkodtak a közbiztonságra; sok volt a szegénylegény és a tolvaj.¹⁴² A nemes származású jobbágyok meg a földesúri jogokat kezdték bitorolni. Egyikük Földváron korcsmát tartott azzal, hogy „neki senki e tekintetben nem parancsol”.¹⁴³ 1846-ban még rosszabb lett a helyzet. Illés Ádám ügyvéd ezt írta a bárónak: „...az Alföldön a rablások rémítő alakot kezdenek öltetni... A csavargók száma napról-napra szaporodik, felfegyverkezve járnak s a csendbiztosok és pandúrok ellenük nem állhatnak.”¹⁴⁴

¹³⁹ III. 8. 387. Az úriszékre különben sok költség volt, így pl. 1843-ban Földváron a három napi tanácskozás, jelen volt három mérnök, három táblabíró, esküdt és ügyvéd, tiszteletdíja 1024 p. firt-ra rúgott. III. 5. 377. Áldozatot kellett hozniok egyéb közcélra is. 1845-ben Dömsöd és Apaj után a megyeház építésére 774 írt adót vetettek ki a családokra. III. 9. 389. Heves vármegye székházának felépítéséhez azonban Podmaniczky János csak abban az esetben volt hajlandó hozzájárulni, ha azt sem Egerben, sem Gyöngyösön, hanem a Tisza-mentén emelik fel. Ilyen feltétel alatt megígért 500 p. firt-ot. (Levélfogalmazvány év nélkül III. 9. 389.) A négynapos öcsödi úriszék minden költsége kikerült 388 firt-ból. III. 5. 374. Podmaniczky Jánosnak kellett 1841-ben Yezsenyben, mikor a régi temetőt megtelt, újat kijelölni. (III. 8. 387.)

¹⁴⁰ 1846-ban egyik keresztúri lakos azért emelt panaszt a báró és ispánja ellen, hogy megbotoztatta. Mivel a nyomozás kiderítette, hogy az illető részeg fővel neki hajlott valami akadálnak és a kocsit is összetörette, Pest vármegye törvényszéke megelégedett azzal, hogy Podmaniczky Jánost a jövőben nagyobb kíméletre szólította fel. (Csal. lt. jelzés nélkül.)

¹⁴¹ III. 6. 380., III. 2. 341.

¹⁴² Sajnálkoztak, mikor Zsoldos csendbiztos, ki rendet teremtett, Tiszabeőre áthelyzték 1838-ban. (III. 8. 387.)

¹⁴³ IV. 1. 390.

¹⁴⁴ III. 8. 386.

A helyzet egyre jobban ért. A Podmaniczky-család, is az országgyűléstől nyert felhatalmazás alapján, megkezdte jobbágyaival *Földváron* és *Vezsenyben* a tárgyalásokat. 1843-ban kihasítottak *szabados telkeket*,¹⁴⁵ Egész telket kapott a korcsmáros, a baromorvos, a sebész, meg az uradalmi mérnök, továbbá a vezsenyi révész; félteiket a mészáros, boltos és az ú. n. kucorgó-csárda bérlője. 1845-ben megtörtént a tagosítás, 61 egész úrbéri telek és 395 házas zsellértelekkel; kaptak 1928 hold száraz és szikes, 1853 hold vízjárta, nádas és jórészt kaszálható, összesen tehát 3781 hold közlegelőt. Az *úrbériség* tehát már *1846-ban itt megszűnt*,¹⁴⁶ amikor még erre a földesurakat a törvény nem kötelezte. A Podmaniczkyak siettek, hogy ne maradjanak el a haladó világtól. A telkes jobbágyok 1846-ban megkezdték a megváltási összeg törlesztését is.¹⁴⁷

A reformkorszak gazdasági téren is megindította az egészséges vérkeringést. Megkezdődött a vasútépítés, így a Szolnok—aradi, mely a bárót közelebből érdekelte.¹⁴⁸ Széchenyi lánchídjára, mely a télvíz idején egymástól teljesen elvágott Pestet és Budát egybekötötte, 1841. elején János báró is két részvényt jegyzett.¹⁴⁹ Fáy András takarékpénztárához szintén két alapítórészvénnel járult;¹⁵⁰ valamint a pesti magyar színház¹⁵¹ s Nemzeti kaszinó alaptőkéjéhez is. Alapítótagja volt a Gazdasági Egyesületnek,¹⁵² s 200 p. frt-ot áldozott 1847-ben, hogy az, köztelkét felépíthesse.¹⁵³ Adakozott továbbá az ú. n. „Dolgozóház“ alaptőkéjének kiegészítésére is, 1848-ban 100 p. frt-ot.¹⁵⁴ A pesti vak gyermekek számára az Üllői-úton a Donner-féle házban berendezett nevelőintézetet szintén pártfogolta.¹⁵⁵ Adakozott a gr. Zichy

¹⁴⁵ Egy egész telekhez 40 hold szántó és 31 hold legelő, meg 1600 □-öt kenderföld tartozott.

¹⁴⁸ III. 8. 386.

¹⁴⁷ III. 4. 370.

¹⁴⁸ III. 7. 384., III. 6. 380.

¹⁴⁹ III. 8. 386., III. 4. 373.

¹⁵⁰ III. 3. 367.

¹⁵¹ III. 8. 386.

¹⁵² III. 3. 368., III. 4. 370.

¹⁵³ III. 7. 382.

¹⁵⁴ III. 3. 368.

¹⁵⁵ III. 9. 389.

Miklós által kezdeményezett „Lóiskola“, vagyis a Nemzeti Lovarda javára is.¹⁵⁶ Adott 1858-ban a Magyar Lovarda, Lövölde és Vívóterem javára 400 p. frt-ot.¹⁵⁷ Részvényese volt a pesti állatkertnek,¹⁵⁸ s a pesti díjra (lóverseny?) 1859—61-ben évenként két-két aranyat adott.¹⁵⁹ A Magyar Földtani Intézetnek nagy pártfogója volt; 1851-ben 100 frt-ot adott,¹⁸⁰ 1862-ben pedig a biztosítási tőke 10%-át, 500 frt-ot fizetett be, ami 5.000 frt-os alapítványnak felel meg.¹⁶¹ 1826-ben a tűz által elpusztított Nagykőrös város „hálásan köszönte a báró szembetűnő és tetemes segítségét“¹⁶²

¹⁵⁸ III. 7. 382., III. 9. 389.

¹⁶⁷ III. 5. 376.

¹⁵⁸ III. 4. 373.

¹⁵⁸ III. 3. 368.

¹⁸⁰ III. 3. 369.

¹⁶¹ III. 3. 368.

¹⁸² III. 7. 380.

V. FEJEZET.

A Podmaniczky-család anyagi bajai. Andor, Lajos, Mihály bárók bukása. Podmaniczky János megveszi, amit megvehet. Nő az adóssága. Viszály a báró és Mihály öccse közt. Küzdelem a zálogbirtokosokkal és bérlőkkel. A közös vagyon végleges felosztása. Ellentét az ifjabb ággal.

Az 1840. évi országgyűlés egyik nagy vívmánya a váltótörvény (XV. tc.) a hitelviszonyok rendezésére volt hivatva s ennek végeredményben meg is felelt; de, mint minden nagy átalakulás áldozatokat is követelt s fájdalmas dolog, hogy a Podmaniczky-család a legelső közt volt, melyet az élet malomkerekei összemorzsoltak.

Alig fogadta el az országgyűlés a váltótörvényt, már is inogni kezdett a talaj Podmaniczky Andor lába alatt s *megmozdult a föld* Lajos, majd Mihály báró portáján is; de nyomták a terhek Podmaniczky Károly maradékait¹ s János báró adósságainak jórésze is fizetetlen volt. Rövidesen el kellett dőlni, kiben van annyi életrevalóság, hogy az új viszonyokhoz alkalmazkodni tudjon.

Andor báró, kit a világ gazdag embernek ismert és maga is annak megfelelően élt, hitelét egyszer csak kimerültnek látta s 1841. nyarán már sürgős segítséget kért János bátyjától, hogy egyik főhitelezőjével, Wodiáner Rudolffal szemben bajba ne kerüljön.² De már rövid két hónap múlva csüggedten tudatta, hogy Wodiáner betábláztatta adósságát s

¹ Károly báró díszesen és kényelmesen rendezte be 1820 táján az aszói kastély nyugati felét s Varsányban gyönyörű gazdasági épületeket emelt s ma is Cifra-major néven ismerik ezeket. *Doby*: A Podmaniczky-család, 39. 1.

² III. 8. 386.

így a kilátásba helyezett 10.000 frt. kölcsöntől elesik.³ Wodiáner várni nem akart s mikor János báró sem tudta a kívánt összeget előteremteni, az ingatlan birtokra akarta rátenni kezét. Andor báróból felsírt a panasz, Jánoshoz írt levelében: „Ha be nem találnál jönni, én dolgaimat igen rövid bankrottal el fogom dönteni, mert meguntam mindenemet, életemet. Hosszú pórázra nem akarom a dolgot, mert a lassú halál fájdalmasabb.”⁴ Önzetlen, nemes lelkére vallanak a következő sorok: „Úgy mint eddig, becsületesen, most is csalás nélkül befejezem a dolgomat. Ha engem eleget csaltak, én csalni senkit sem fogok, még feleségem, ki betegen fekszik otthon, és gyermekeim boldogságáért sem.”⁵

János báró 1842-ben *megvette* Andornak a közös, *penci, petényi* birtokban levő részét 1000 p. frt-ért s mikor öccse csődbe került, kénytelen volt bejelenteni követelés gyanánt a közös adósságnak ráeső részét.⁶ Andor báró kérve-kérte bátyját, hogy földvári részét is vegye meg s így segítsen rajta.⁷ János báró meg is tett minden tőle telhetőt, alkudozott Wodiánerrel, hogy várakozásra bírja, de kénytelen volt kijelenteni, hogy nagyobb anyagi áldozatra nem képes, mert: „acceptált váltói a börzén forognak, ami csiklandós és nyaktörős állapot.”⁸

A hitelezők elsősorban a földvári uradalom felosztását kívánták, hogy pénzükhöz hozzájuthassanak. János báró ennek ellene volt, egyrészt, — hogy saját szavait idézzük —: „Az uradalom rendezése, kétes kimenetelű perekből megmentése, jövedelmezővé tétele, leginkább ifjúkorom fáradhatatlan és kitűnő munkásságának eredményei lévén, ennek gyümölcsei még csak ezután értek volna meg tökéletes s általam teremtett fölvirágzásban; csak ezután véltem volna fellelni fáradságaim jutalmát, t. i. nemzetségem vagyombeli jólétét.

³ III. 8. 386.

⁴ Pest, 1841. szept. 14. III. 8. 386.

⁵ Ugyanott.

⁶ III. 2. 351.

⁷ III. 9. 388. Erre kérte később Nagy István csődtömeg-gondnok is, hogy ilyen módon a csődből kikerülve, szabad rendelkezési jogát visszanyerje. Pest, 1847. szept. 26. III. 8. 386.

⁸ Keresztúr, 1843. júl. 16., III. 8. 386.

⁸ IV. 1. 402.

Nehéz szívvel megy bele a *felosztásba*, nemcsak azért, mert az uradalom a jobbágyföldek kérdésében teljesen rendezetlen, hanem azért is, mert több haszonbérő kezén volt. Igazi oka azonban János báró ellentállásának, hogy: családját akarta menteni, mert jól látta, hogy a birtok a felosztás után szétporlik s idegenek kezére kerül.

A csődper 1844—52-ig zajlott le s a vagyon épen elegendő volt arra, hogy a hitelezők, kiknek jogigényét a bíróság megállapította, kielégítést nyerjenek.¹⁰ Andor báró szerény körülmények között visszavonult Aszódra s mint 1844-ben maga írta bátyjának, nem éhezik bár, mégis szörnyen érzi a bukás súlyát.¹¹ Kedvenc passziójában,¹² az agarászatban találta még ezután örömét s öccsét Podmaniczky Frigyeszt is ő képezte ki erre.

1848. májusban Pestre költözött Andor báró, hol Altér házában János bátyja bérelt számára lakást 380 p. fit-ért,¹³ mert bátyja ajánlatát, hogy költözzék hozzá, nem fogadta el: „más nyakára nem megyek, inkább koldulok, lelkiismeretem tiszta.”¹⁴ Aszódi tapasztalatairól ilyen keserű szóval számolt be: „Két esztendei gazdaság kutya-gazdaság volt, ötven esztendősi létemre sokat tanultam, azt pedig leginkább, hogy bizakodni semmire sem kell, kivált a szerencsére.”¹⁵ 1855. táján az egész aszódi kastélyt Podmaniczky Ármin váltotta magához, hogy aztán hamarosan idegen kézre juttassa.¹⁶ Andor öcsödi része 1856-ban br. Prónay Gáboré j¹⁷ martfűi jószágának megszerzésére, melynek különben bérője volt, egy időben gondolt János báró s haraggal fakadt ki a földvári bírák ellen, kikről úgy látta, hogy abhól ki akarják játszani.¹⁸

¹⁰ III. 2. 351. Az ú. n. computualis (számadásos) per csak 1864-ben nyert befejezést. III. 4. 370.

¹¹ Néhány tehene van, de szép bikáit elvitte a zsidó s ezért kölcsön kér egyet. 1844. jun. 1., IV. 1. 393.

¹² III. 7. 382., III. 5. 374.

¹³ III. 8. 386.

¹⁴ Aszód, 1848. ápr. 13. III. 6. 381.

¹⁶ 1849. okt. 26.

¹⁸ *Dobi*: i. ni.

¹⁷ III. 2. 340.

¹⁸ Erre vonatkozó levele ispánjához. Pest, 1852. febr. 5. III. 5. 375.

Andor báró 1861-ben halt meg s tetemeit, kívánsága szerint, a kisleludi pusztán helyezte családjá nyugovóra.

A művész-hajlamú, főleg kitűnő zenész, de hypochonder *Podmaniczky Lajos* nem volt könnyelmű, de a gyakorlati érzék teljesen hiányzott belőle. Nagyon fájt szívének az is, hogy fia nem lévén, vagyonának jórészét unokaöccsei fogják örökölni.¹⁹ Adóssága egyre szaporodott s 1837-ben már emiatt három darab pest-rákosi rétje is a Grabovszky-család kezére került.²⁰

Mikor a hullámok már feje körül csapkodtak, hogy hitelezőit elhallgattassa, 1841. tavaszán a még osztatlan földvári uradalomnak őt megillető negyedrészt zálogba adta 32 évre gr. Zichy*? Lászlónak és Petrich András altábornagynak 243.294 frt-ért,²¹ akik aztán Heves vármegye útján felszólították Podmaniczky Jánost, hogy a haszonbért nekik fizesse.²² Mivel azonban a zálogbirtokosok nem akartak hozzájárulni a közös terhek törlesztéséhez, a Podmaniczky-család óvást emelt a zálogbaadás ellen.²³ Azért János bárónak meg kellett fizetnie Zichynek a Lajos báró része után járó árendát, 3157 frt-ot,²⁴ s a közös költségeket az öcsödi jószág jövedelmeiből pótolta.²⁵

Ugyancsak zálog címén 1841. tavaszán idegen kézre, Wodiáner Rudolphhoz, került Lajos báró visontai birtoka is.²⁶

Lajos báró megmentésén többen fáradoztak, így Csapó Dániel, Ilkey Sándor és mások. Podmaniczky János is csinált egy tervezetet, hogy: álljon össze egy társaság hat részvényessel, fejenként 50,000 c. írt. részvénnyel s ez rendezze az adósságot olyan módon, hogy a birtokokon a gazdálkodást vezesse s a jövedelmet fordítsa törlesztésre.²⁷ A dologból

¹⁹ *Podmaniczky Frigyes*: i. m. I. 131. 1.

²⁰ III. 4. 370.

²¹ IV. 1. 403.

²² III. 8. 386.

²³ III. 8. 386.

²⁴ III. 5. 375.

²⁵ IV. 1. 403. 5.

²⁶ Úgy ez ellen, mint a földvári zálogbaadás ellen özv. gr. Beckers Józsefné is tiltakozott, kinek azon az egész Podmaniczky-család terhére 27.000 p. frt. és 600 arany betáblázott tőkéje volt. III. 8. 386.

²⁷ III. 9. 388.

azonban nem lett semmi, mert a tartozások végösszege 1841-ben is 1.255.035 frt-ra rúgott,²⁸ 1846-ban pedig már 1.305.959 conv. frt-ra s lényegesen fölülmúlta az egész vagyon értékét.²⁹

Mikor Podmaniczky János unokatestvére anyagi bajait látta, „sürgős és elkerülhetetlen fizetései kielégítésére”³⁰ előre fizette neki az árendát.³¹ Ezzel pillanatnyilag könnyített ugyan Lajos helyzetén, de meg nem menthette. Egy pár kedves családi emléktárgyat is megvett tőle; megható levélben kérte erre Lajos: „Megújítom tegnapi kérésemet, hogy t. i. szegény atyám utolsó maradékát is ne kényszeríttessem elveszteni. Küldök két csomagot s te küldj e helyett 240 p. frt-ot.” Majd latin nyelven ezt a pár szót fűzte hozzá: „Legmélyebb hálámat fejezem ki neked, ha fiúi kegyeletem segítségére leszel”.³²

Podmaniczky Lajos birtokában volt a Beleznay-féle hitbizományi ház felének haszonélvezeti joga is; a hitelezők ebben is keresték a maguk igazát, de Pest vármegye törvényszéke 1842-ben kimondotta, hogy: a hitbizományból Lajos báró része ki nem hasítható.³³

Hogy a rokonság bajba jutott vérén segítsen, áruba bocsátották a földvári uradalmat is, felajánlván holdját 50 p. frt-jával Pallavicini Alfonz örgrófnak,³⁴ de végre sem tudtak megegyezni.³⁵

Podmaniczky Lajos csődtömegével szemben a család érdekeit János báró képviselte a közös javakban, Földváron és Öcsödön.³⁶

²⁸ III. 8. 386.

²⁹ IV. 1. 403. 6.

³⁰ III. 3. 369.

³¹ III. 4. 373. T. i. ő bérelte Lajos pesti rétjeit 946 p. frt-ért, Martfűt 6000 p. írt-ért, keresztúri részét 2000 p. frt-ért. (IV. 1. 403.)

³² III. 6. 381.

³³ IV. 1. 403. 4.

³⁴ IV. 1. 393. III. 6. 381.

³⁵ Az örgróf nem találta az 50 p. frt-ot soknak a majorsági földdekért, de azt kívánta, hogy az utakat és hasznavehetetlen részeket ingyen adják neki; hiszen így is 1.785.300 p. frt-ba került volna az egész uradalom. (Levele: Jamnitz 1845. aug. 16. III. 6. 381.)

³⁸ 1855-ben III. 5. 376. Prónay Gábor báró, az egyik hitelező, sürgette az öcsödi birtok felosztását, (IV. 1. 390.) mert az adósság

Lajos báró kezén Keresztúron a falu 7/25 része volt.³⁷ Ezt a jószágot, hogy ne kerüljön idegen kézre, 1841-ben János báró zálogba vette 25.000 p. frt-ért, majd mikor a Lajos-féle csódtömeg 1865-ben zálogváltó perrel vissza akarta szerezni,³⁸ Podmaniczky János 1866-ban a csődválasztmánytól 12.500 o. é. frt-ért megvette az örökjogot is.³⁹

Sokáig árulta a csódtömeg a varsányi, sápi, mindszei, herédi és kökényesi birtokrészeket; 1846-ban br. Prónav Gábor is alkudozott rájuk, bár eredménytelenül.⁴⁰

Podmaniczky Lajos *varsányi birtokát* a csódtömeg csak másodszeri árverésre tudta 1854-ben eladni.⁴¹ A 905 kát. holdat kitevő pusztta (ebből 675 szántó, 290 kaszáló) kikiáltási ára 126.486 írt. volt. De ebben benne foglaltatott már a Lajos báró által építtetett 14.000 frt. értékű épület s az a 41.000 frt-ra becsült mintaszép ú. n. „cifra major“, melyet Károly báró Szászországból való gazdasági felügyelője tervei alapján építtetett.⁴² A jószágot *Podmaniczky János vette meg* 123.000 frt-on,⁴³ s ezzel egyidejűleg⁴⁴ ugyancsak árverésen a 478 holdas *Sáp-pusztát* 48.400 frt-on, de ebben benne foglaltatott a 13.200 frt-ra becsült erdő s a 9200 frt-ot érő major.⁴⁵ Ugyancsak ő váltotta magához árverésen Lajos báró tömegé-annyira felemészette a jövedelmeket, hogy abból ő semmit sem látott, (III. 2. 365.) sőt 1842. óta a közös adósságokat is egészen a rokonságnak kellett fizetnie. (III. 5. 375.) A hevesi szerzemény-birtokokra nézve Podmaniczky Lajos felesége kezdett igénypert a csódtömeg ellen. III. 9. 389.

³⁷ Ebből örökrésze 42/300, Károly báró özvegyétől magához váltott 18/300, (III. 3. 369., III. 4. 373., IV. 1. 403. 2.) neje br. Prónav Zsófia, ki szintén Podmaniczky leszármazott volt, öröksége 24/300 rész. Ez mind összesen 84/300, vagyis a falu 7/25-öd része.

³⁸ III. 4. 373.

³⁹ Ebből 8500 frt. a csódtömeget, 4000 frt. pedig Podmaniczky Lajosnéét illette meg. (III. 8. 387.) Ehhez a megállapodáshoz Beniczky Sámuelné, br. Prónav Jozefa is hozzájárult. (1866. szept. 22. IV. 1, 403. 15.)

⁴⁰ III. 8. 386.

⁴¹ IV. 1. 403. 10.

⁴³ V. ö. *Doby*: A Podmaniczky-család 39. 1. és III. 2. 365.

⁴³ III. 2. 348.

⁴⁴ 1854. szept. 15.

⁴⁵ III. 2. 348.

tői 1854-ben *Mindszent-pusztát*, 315 holdat, a 3100 írt. értékű erdővel együtt 24.000 írt-ért,⁴⁶ 1857-ben pedig Gyöngyöspatát⁴⁷ A *pestrákosi rétek* megvételére nézve még 1846-ban egységre lépett a br. Podmaniczky Lajos csódtömegével s a 9727 firt-nyi vételárat 1856-ra törlesztette le.⁴⁸

Általában véve elmondhatjuk, hogy *János báró*, hogy ősi földek ne kerüljenek idegen kézre, *súlyos terheket vállalt*. Készpénze nem lévén — sőt régebbi birtokszerzésből kifolyólag adósságai — kénytelen volt váltóra venni fel pénzeket, s igen magas, 10%-os kamatot is fizetett. Az 1840-es években már nagyszámú ilyen, 4—20.000 p. firt-os kölcsöne volt,⁴⁹ sőt Nemeshegyinétől 40.000 írt.⁵⁰ Adósságai, súlyos kamatterhük és újabb birtokvásárlások következtében, egyre növekedtek s nagy megkönnyebbedést jelentett számára, mikor 1858-ban Koppély Frigyes 120.000 firt-os kölcsönt szerzett 5%%-os kamatra; de a helyzetet ez sem tudta gyökeresen megjavítani.

Még sokkal több kellemetlenséget hozott János bárónak *Podmaniczky Mihály* szintén megingott vagyoni helyzete. Mint már említettem, a két testvér közé korán befurakodott a bizalmatlanság és gyanú. 1834-ben Mihály azért tett keserű szemrehányást bátyjának, hogy becsületét senki sem védte meg a családi concursuson s végül ezt vetette oda: „Tiszta munkát kérek, nem alakoskodást!“ Már ekkor voltak anyagi gondjai, ezekre vonatkozik ez a pár szó: „Nincs időm késlekedni, veszedelmem rettentő.“⁵¹

¹⁶ III. 2. 365. A kikiáltási ár 21.589 írt. volt.

¹⁷ Melyben volt 4 magyar hold belsőség, 327 szántó, 94 kaszáló, 1767 erdő stb. (58.050 firt-ért) kikiáltási ára 63.740 firt. volt. IV. 1. 403. 10. A birtok vételénél a közvetítést Röck Szilárd végezte. III. 4. 371.

¹⁸ III. 2. 348., III. 3. 367., III. 5. 377.

⁴⁹ III. 6. 379., III. 4. 373., III. 3. 369., III. 3. 368.

⁵⁰ III. 4. 373.

⁵¹ IV. 1. 390. Ha a sűrűn tartott családi gyűlések jegyzőkönyveit nézegetjük, láthatjuk, hogy azon mennyi sok tárgyat kellett elintéznük. Határozniok kellett a juhnyírás, gyapjúeladás, ló-, szarvasmarha-, juheladás, bor, építkezés, cseléd-konvenció, tiszték, cselédviszályok, adósságrendezés, tőkeelhelyezés s más egyéb kérdésekben. (III. 3. 366.)

.János báró, ki a család ezerféle ügyét intézte s különben sem szeretvén semmit elhamarkodni, 1835-ben a családi concursust, részben családi osztályuk, részben a vásárok miatt, két alkalommal elhalasztotta.⁵² Öccse Mihály ezt tudatos rossz szándéknak minősítette s ezért 1835. dec. 16-án Pest vármegye előtt ünnepélyesen kijelentette, hogyha János két hét leforgása alatt össze nem hívja azt, úgy veszi, hogy a családi administratorságról lemondott.⁵³ János báró ugyancsak hivatalosan felelt e vádakra s válaszában kifejtette, hogy milyen nyomós okok készítették halasztásra. Ez azonban Mihályt nem elégítette ki s 1836. febr. 10-re ő hívta össze a család tagjait gyűlésre, ami ellen meg János tiltakozott, hogy elsőszülötti jogait így csorbítsák.⁵⁴

Símán, atyafiságos megegyezéssel semmi sem ment a két testvér közt; 1837-ben Mihály azt kívánta bátyjától, hogy a varsányi közös legelőt osszák fel,⁵⁵ s itt is Pest vármegye közbenjárására volt szükség.⁵⁶

1838-ban Podmaniczky Mihály Heves vármegye útján felszólította János bátyját és Podmaniczky Lajost, a Beleznay-féle belső hitbizományi háznak haszonélvezőit, hogy a Barátok-terén álló épületnek, melyet az ávíz, mint a támasztóoszlopok is mutatják, megrongált, helyrehozatalával ne késsenek, mert a kárért, mely a családot érheti, minden felelősséget rájuk hárít.⁵⁷ 1838. őszén meg ahelyett, hogy közvetlenül kérte volna, Pest vármegye osztoztató küldöttsége útján követelte bátyjától testvéri osztálylevelüket.⁵⁸ Mikor a düledező penci, közös borház megcsináltatását óhajtotta Mihály báró, akkor meg Nógrád vármegyével küldetett bátyjának intést.⁵⁹

1838. nyarán Eckstein Rudolf, Pest vármegye szolgabírája, útján azzal fenyegette János bárót, hogy mivel a

⁵² III. 8. 386.

⁵³ IV. 1. 390.

⁵⁴ IV. 1. 390.

⁵⁵ IV. 1. 390.

⁵⁶ Mely a következő tavaszra tűzte ki a tárgyalást. (U. o.)

⁵⁷ IV. 1. 390.

⁵⁸ U. ott és III. 2. 324. 8.

⁵⁹ IV. 1. 390.

varsányi közös legelőben a Sándor-ággal szemben nem védte meg a család érdekeit, ő nem engedi az ügyet elaludni, majd szerez igazságot, de kívánja, hogy bátyja az erre vonatkozó okleveleket sürgősen adja ki.⁶⁰ Rossznéven vette Mihály, ha bátyja a családi gyűlés tartására nézve haladékot kért,⁶¹ de viszont az ellen is tiltakozott, hogy sok fontos tárggyal egy nap alatt végezzenek.⁶²

1839-ben már egymásután felléptek Podmaniczky Mihály hitelezői: Figdor Zsigmond pesti kereskedő, Wodiáner Rudolf, Fleischl és mások. János báró 1840. okt. 1-én *megvette Mihály részét Pencz, Petény* (Nógrád) és *Palojta* (Hont vm.) falvakban 3200 ezüst forintért,⁶³ ilyen módon lehetett csak a Figdor-féle penci végrehajtást elkerülni.⁶⁴ Eckstein Adolf, Mihály ügyvédje, kire feltétlenül hallgatott, sokszor fordult János báróhoz hol kéréssel, hol követeléssel,⁶⁵ s hogy a testvérek közt annyira elhidegedett a viszony, János báró határozottan Eckstein befolyásának tulajdonította. Figdor javára 1840-ben⁶⁶ Varsányra is kitzútték az árverést s ezt János báró csak úgy tudta elhárítani, hogy magára vállalta a tartozást.⁶⁷ Ezt a pénzt azután földre átszámítva, ez időtáiban megkötött osztályegyességük szerint, 85 holdra értékelték, így *Varsányban János része* 170 holddal lett nagyobb öccse részénél.⁶⁸

1842. augusztusában Mihály báró a még osztatlan föld-

⁶⁰ IV. 1. 390.

⁸¹ 1843-ban a következő levélben tette ezt: „Engedjetelek egy kis időt, 2—3 hónapot, mely alatt levert erőimet újra összeszedhetem, figyelmemet a fent érdeklött tárgyra fordíthassam és nemzetségem ügyeit, ha nem is oly tüzzel és munkássággal, mint hajdan, de nyugodtabb kebellet intézhessem s rendbehozhasam.“ (III. 6. 378.)

⁶² III. 6. 381.

⁶³ III. 3. 367.

⁶⁴ III. 3. 366. Ettől az időtől kezdve természetesen János báró élvezte ezeknek a részjóságoknak hasznát, amiről Mihály penci kasznárját egyidejűleg értesítette. IV. 1. 390.

⁶⁵ III. 2. 341., III. 9. 389.

⁶⁶ Az 1836-ban 6899 frt. adósság miatt kezdett perből kifolyólag.

⁸⁷ IV. 1. 390.

⁸⁶ III. 3. 367. Varsány pusztja az akkori kimutatás szerint 4417 hold, de bizonyára a legkisebb hold, ú. n. lánc terjedelmű volt; az utak és csatornák levonásával 4365 hold terjedelmű, ebből János része 1176 hold, Mihályé 1006 hold.

vári uradalom reá eső nyolcad részét 32 évre zálogba adta 140.000 frt-ért Wodiáner Rudolf kereskedőnek,⁶⁹ kinek évek óta adása volt.⁷⁰ Ez ellen az egész Podmaniczky-család tiltakozott a királyi tábla előtt, mert Mihály részét az ősi adóságokból s a kétes birtoklás tisztázására kötött egyezségek költségeiből egy nyolcadrész terhelte. Felszólították János bárót, hogy Wodiánernek, ki akaratuk ellenére jutott az uradalomhoz, a legcsekélyebb bért se fizesse.⁷¹ János báró, kinek különben is követelése volt Mihályon, megfogadta ezt az intést.⁷² ami a Wodiáner-családdal való viszályra vezetett. Ettől pedig Prónay Albert óva intette a bárót, mert a gazdag kereskedő Mihálynak egyéb adósleveleit magához váltotta.⁷³ Felújult ezzel a testvérek közötti ellenségeskedés is s Mihály bátyjával szemben a maga igazát a királyi táblán kereste,⁷⁴ nem vévén tekintetbe, hogy miatta a családot mennyi károsodás érte s ügyeinek tisztázása mennyi költséggel járt. János keserűen fakadt ki emiatt: „Mihály ügyvédje erkölcsi örömét találja abban, hogy testvéreimet ellenem felingerelje s engemet a világ előtt, mint a legigazságtalanabb testvért állítsa.”⁷⁵ Számadatokkal bizonyította be a kir. tábla jegyzője előtt, hogy Mihálynak, ki a közös pénztárból 8455 frt-ot felvett előre, nemcsak nincs semmi követelése, hanem ő tartozik neki.⁷⁶

Wodiáner megintette a bárón kívül az uradalom egyéb bérlőit is: Földvár községet és Pálmaffyt is, hogy fizessék a neki járó részt és az utóbbiakat megnyugtatta, hogy nem éri őket semmi baj, ha ilyen módon János báró parancsának ellenére tesznek is.⁷⁷ Zsivora György ügyvéd fáradozott, hogy az ellentéteket a felek közt kiegyenlítse, ami igen lassan ment. Gúnyos hangon írta hát Pálmaffynak: „Híjába! a tisztelt báró úr Fabius Cunctator mesterségét annyira saját-

⁶⁹ IV. 1. 402.

⁷⁰ III. 8. 386.

⁷¹ IV. 1. 390. Pest, 1842. aug. 26.

⁷² IV. 1. 402.

⁷³ III. 6. 381.

⁷⁴ IV. 1. 390.

⁷⁶ III. 9. 388.

⁷⁸ IV. 1. 390.

⁷⁷ IV. 1. 390.

jává tévé, hogy ritka halandónak jutott az a szerencse, vele bíró nélkül végezhetnie.⁷⁸ A megegyezés mindennek dacára is megtörtént, mert a következő évben Wodiáner már fizette Mihály báró helyett a közös családi adósságok kamatait,⁷⁹ s megkapta azontúl ő is a neki járó 3187 c. frt. 30 kr. haszonbért.⁸⁰ Kiegyeztek végre gr. Zichy vei is, ki a Lajos-féle negyedrésznek volt zálogos birtokosa s János báró fizette 1843-tól neki is a 6375 p. frt. árendát.⁸¹

János báró 1846—56-ig László öccse martfűi jószágát is bérelte évi 5500 p. frt-ért⁸² s 1846-ban Wodiáner Rudolf martfűi birtokát 2000 p. frt-ért vette bérbe.⁸³

A csődbe jutott Mihály báró csődtömegével szemben szintén Podmaniczky János képviselte a család érdekeit a közös földvári és öcsödi javakban.⁸⁴ Mihály báró és ügyvédje a közös vagyomból akartak bírói kielégítést szerezni⁸⁵ s végrehajtással fenyegették meg János bárót.⁸⁶

Az *uradalom /elosztásának* nehéz és körülményes *munkája* még 1844-ben is folyt. Idézzük itt ez év okt. 6-ról Benyovszky Péternek, a család ügyvédjének, ki a dolgokat legközelebről látta, nyilatkozatát a már letűnőfélben levő időről: „a család ügyeit ernyedetlen szorgalommal, éjjel-nappali fáradozásai mellett az előbbi földművelést, gulya, ménes és juhok mennyiségét hatszorosára, sőt mondhatnám, tízszeresére nagyobbitó s bár akadályokkal megküzdeni nem irtódzó... köz-

⁷⁸ I 84 2-ben IV. 1. 390.

⁷⁹ így a Róth-családnak járó 300 conv. frt-ot. (III. 5. 370.)

⁸⁰ III. 3. 366.

⁸¹ III. 4. 373., III. 5. 376. Ugyanekkor ugyanennyi járt a másik negyedrészesnek, Podmaniczky Károlynénak is. III. 3. 366.

⁸² III. 2. 363.

⁸³ S mikor Wodiáner 1848-ban elzálogosította azt Basch Fülöpnek, nem vette tudomásul, amivel csak újabb per szakadt a nyakába s a cs. törvényszék 1856-ban fizetésre utasította. III. 2. 359. III. 3. 367.

Az uradalomból egy nyolcadrészt a többi hét tulajdonos magához váltott, mert 1846-ban a négy szárazmalom megcsináltatásakor László báró egy hetedét fizette a 800 v. frt-ot tevő költségeknek. (III. 3. 368.)

⁸⁴ I. 9. 183. 7.

⁸⁵ III. 9. 389., I. 9. 183. 7.

⁸⁶ IV. 1. 393.

bizodalmú rokonukra, br. Podmaniczky Jánosra bízták.⁸⁷ Számbavették a vagyon egész állományát; *Földvár helység* 60 $\frac{1}{2}$ jobbágy telekkel, 385 zsellérel kitett 5500 úrbéri holdat⁸⁸ míg ugyanott a majorsági föld 9932 holdra rúgott, vagyis összesen 15.432 holdra; *Vezseny helység* 20 $\frac{1}{2}$ jobbágytelek, 156 zsellér, 1750 hold úrbéri, 2684 majorsági, összesen 4434 hold; Martfű 10.766 hold, Bökönv 2396, Homok 5784 hold; ezeken a helyeken nem volt úrbériség. A jobbágyok utáni jövedelmet 8100 frt-ra, a zsellérek utánit 4.328 frt-ra tették, míg a majorsági birtokok tiszta hozamát 94690 írt. 30 kr-ra, ami összesen 107.118 frt. 30 kr-t tett ki.⁸⁹ Ez a roppant összeg azonban csak papíron volt meg s a perek folytán felizgatott képzeletnek szüleménye volt. János báró nagyon nehéz szívvel nézte az osztzkodást. Véleményét híven visszatükrözi hű barátjához, Bernáth Andrásához, ki szintén egyik választott bíró volt, intézett levele: „Csakugyan nagyon kovácsolják azon urak a földvári osztályt, kik vagy által nem látják, hogy ezen osztály által mit és mennyit veszít a Nemzetiségünk, vagy szántszándékkal a Famíliának mindenképen vesztét kívánják, vagy a csődök alá esett atyafiak után idegenek privat nézeteik után indulnak és irigykedő tanácsadók által kormányoztatják magokat.”⁹⁰

1846. febr. 16. Pesten a *négy testvér megosztott a földvár-vezsenyi uradalomban*, mindegyik, mivel a jobbágyföldek már elestek, 2750 holdat és 714 □-ölet kapott. De Mihály örökében már Wodiáner Rudolf ült, míg Andor vagyona még csőd alatt állott; 1849-ben már Mihály öcsödi birtoka is a Wodiáner-esalád kezére került.⁹¹

János báró a maga részét Martfű pusztán kapta ki, míg Földváron neki csak a 20 holdas belsőség jutott.⁹² Az ügy véglegesen még ekkor sem rendeződött s a *függőben hagyott anyagi kérdések* megoldása megint csak János báróra maradt.⁹³

⁸⁷ IV. 1. 402.

⁸⁸ 1100 □-ölével.

⁸⁸ IV. 1. 402.

⁹⁰ IV. 1. 393.

⁹¹ III. 2. 340.

⁹² Fáradságuk jutalmául az osztoztatóbizottság elnökét 200, a négy tagot 100—100 arannyal honorálták. III. 5. 377.

⁹³ III. 2. 348. Öcsödi perüket 1854-ben megnyerték a főtörvény-

A zavaros birtokviszonyok dacára is a *földvári lovak* ezután is kapósak maradtak; remondákat egyre-másra szállítottak a hadseregnek.⁹⁴ 1838-ban Lettlinger Antal azt közölte János báróval, hogy a császár ulánus ezrede számára félretett 28 drb. szilaj lovat az ő ezrede szeretné megszerezni.⁹⁵ 1840-ben azt írta János báró br. Brudern alezredesnek, „hogy 40 megfelelő remonda mindenesetre akad Földváron s ha Pestről lemennek megnézni, Pilisen, Cegléden, Abonyon keresztül visz a legrövidebb út.”⁹⁶ 1841-ben is keresett lovakat a császári ulánus ezred parancsnoka Serglas ezredes.⁹⁷ 1842-ben 2856 frt-ot fizetett lóért a 4. ulánus ezred.⁹⁸ 1843-ban nemcsak az állandó vevő, Ferdinánd császár 4. ulánus ezrede, jelentkezett Földváron lóért, hanem gr. Vécsey Ágoston huszártábornok, a magyar nemes-testőrsereg parancsnoka is szép, szürkeparipákat óhajtván onnan.⁹⁹ Nem érdektelen gr. Kolowratnak, a Ferdinánd főherceg nevét viselő 3. huszárezred ezredesének, magyar nyelvű levele, melyben arra kérte a bárót, hogy újra adjon ezredének nevendék lovakat, mint régen tette, mert azok ezredének mindig díszére válnak.¹⁰⁰

Az adósságok tengerében vergődő *Podmaniczky Mihály*-ban fokozódott a bátyja iránti ellenszenv s 1852-ben, a családnak a Keglevich grófokkal folytatott perében, azzal gyanúsította meg, hogy János báró a pénzt nem fordította a kijelölt célra, de állítását semmivel sem tudta bizonyítani.¹⁰¹ A kemény, nyakas embert azonban nemsokára nagy megaláztatás érte; mikor egyik hitelezője 1857. tavaszán varsányi állatjainak egy részét lefoglalta,¹⁰² kénytelen volt ismét, annyiszor megbántott, János bátyjának segítségét

szék előtt. III. 9. 388. Keszlerffyvel, ki időközben földvári közbirtokos lett, 1851-ben egyeztek meg békésen úgy, hogy Keszlerffy bizonyos vitás területből 3 és fél telket kapott. IV. 1. 393.

⁹⁴ IV. 1. 390.

⁹⁵ III. 8. 386.

⁹⁶ III. 8. 386.

⁹⁷ III. 8. 387.

⁹⁸ III. 6. 381.

⁹⁹ III. 6. 381.

¹⁰⁰ III. 6. 381. Sárospatak, 1844. május 26.

¹⁰¹ III. 8. 386.

¹⁰² IV. 1. 402.

kikérni.¹⁰³ Ugyanebben az évben megpróbálkozott még Radvánszky Antal útján, hogy Dengeleget és Varsányi szabadkézből értékesítse, így akarván valamit a vagyomból megmen-teni;¹⁰⁴ szándéka azonban nem sikerült s 1858. decembernél tovább nem húzhatta az árverés kitűzését.¹⁰⁵ A dengelegi jószág árverésen a Plachy-család kezére került,¹⁰⁶ a *varsányi örökséget* pedig 1859. jún. 20-án, szintén bírói árverésen 106.000 o. firt-ért *János báró vásárolta meg*, leánya, Radvánszky Antalné számára.¹⁰⁷

*

Milyen lehangoló az a kép, melyet tönkrement ügyfeléről Eckstein Adolf, a báró gyermekeinek gyámja ezidőtájtban festett: „Mihály báró inkább a maga által okozott szerencsétlen állapot következtében mindenétől megfosztva. .. alig beszámítható lelki gyámoltalansága és indulatossága következtében. . . félős, hogy Andor báró és gyámoltjaim. . . ezen magát jelen állapotjához alkalmazni nem tudó ember tartásával terheltetni fognak.“¹⁰⁸ Aztán arra kérte János bárót, hogy ha Varsányba jön, tanácskozzék vele Mihály sorsáról és annak elrendezéséről. Levele végén — nagy elégtételül szolgálhatott János bárónak — arra hivatkozott az annyi keserűséget okozó Eckstein, hogy Podmaniczky János „hosszas tapasztaltságára, bölcs belátására, nagylelkűségére van szükség, hogy a család hírére, nevére s egyenesen anyagi érdekébe vágó csiklandós kérdés megfejthető legyen.“¹⁰⁹

A szerencsétlen ember¹¹⁰ már nem sokáig okozott a család-

¹⁰³ 1500 p. firt-ot kért III. 9. 388.

¹⁰⁴ III. 2. 365.

¹⁰⁵ Ekkorra már Ecksteinből is kiábrándult s nagyon panaszkodott rá bátyjának. Varsány, 1858. nov. 8. III. 8. 386.

¹⁰⁸ III. 8. 386.

¹⁰⁷ III. 3. 366. A birtok ekkor már csak 678 kát. holdat tett ki. (IV. 1. 402.) A jószágon János báró javára, már a vétel előtt, 8720 írt. bekebelezett adósság volt. (III. 2. 347.)

¹⁰⁸ Aszód, 1859. júl. 7., III. 9. 389.

¹⁰⁹ Ugyanott.

¹¹⁰ Kiról János báró azt írta, hogy neki 100.000 írt. kárt okozott (III. 9. 389.), részint úgy, hogy kölcsön adta, részint, hogy helyette fizette.

nak fejtörést; 1860. szept. 2-án 70 éves korában örökre megpihent. Holttestét János bátyja tétette az aszódi kriptába; temetése nem volt fényes, de azért nem hiányzott a rangot megillető gyászpompá, a hat festett halotti címer és a tizenkét fáklyavivő.¹¹¹

Mihály gyermekeinek valamennyi anyai öröksége maradt ugyan Eckstein Adolf kezelése alatt, de a legidősebb fiú, *Ödön*, még sok bajt okozott János bátyjának. Katonai pályára ment s a báró keresztyéni áldozatkészséggel nem nézvén arra, hogy „atyjától soha legkisebb testvéri szíveséget sem nvert“¹¹² felneveltette s mikor elvégezte tanulmányait, felszereléséről is gondoskodott. Küldött neki később is segítséget s ezt csak akkor szüntette meg, mikor a köszönő levelek elmaradtak. *Ödön* kártyaadóságait azonban nem volt hajlandó vállalni, de a havi segítséget újra megajánlotta, ha „az terméketlen szívekre nem esend.“¹¹³

Kisebb összegekkel ezután is segítette *Ödönt*,¹¹⁴ ki végigküzdötte az 1859. évi olaszországi hadjáratot, hol meg is sebesült, hasonlóképpen az 1867. évi mexikóit s ugyanebben az évben idegen földön Neworleansban végezte be hányatott életét.

Nem kevesebb *kellemtelensége* volt János bárónak távolabbi rokonaival, *az ifjabb ággal*. Láttuk már, hogy *Sándor* báró, a levéltár kiadatása miatt, perrel támadta meg; ennek öccse *Károly*, kit csípős megjegyzései miatt a családban különben sem szerettek,¹¹⁵ szintén nem kímélte. 1825-ben ezt írta neki: . . .várakoztattál bennünket, mint a bolondokat, de hogy annak csakugyan a lázad volt-e az oka, csak magad tudod. . . Szomorú, hogy ügyeinket úgy kezeled, hogy összeveszítesz bennünket és a világ előtt nevetségessé teszel.“¹¹⁶

¹¹¹ III. 3. 368.

¹¹² Levele Ecksteinhez, Pest, 1860. szept. 26., III. 9. 389.

¹¹³ Ugyanott.

¹¹⁴ 1863. nov. 18. Weresmarchy György és neje br. Podmaniczky Klaudia 120 frt-ot ezekkel a szavakkal nyugtáztak: „Br. Podmaniczky János Öméltósága br. Podmaniczky *Ödön* erányában azt tette, amit tőle vártunk és óhajtottunk.“ (III. 2. 368.)

¹¹⁵ *Podmaniczky Frigyes*: Naplótöredékek I. 8.

¹¹⁶ 1825 máj. 29. német nyelvű levél. IV. 1. 392.: *Károly* báró mindig németül írt.

Ilyen hangnemben tartott levelek után nem is csoda, ha János nem nagyon lelkesedett unokabátyjáért, kinek 1829-ben, mikor Sándor bátyja halála után a család seniorává lett, törvényes úthoz kellett folyamodnia, hogy a család köziratainak jegyzékét használatra megkaphassa.¹¹⁷ Nézeteltérés volt köztük nem egyszer a családi gyűlés időpontjára nézve is. János tiltakozott, hogy olyan időben tartsák, mikor ő el van foglalva.¹¹⁸

Károly báró 1832-ben, mint Benyovszky Péter közölte János báróval, ki akart békülni vele s ehhez Benyovszky a maga kérését is hozzáfűzte.¹¹⁹ Károly báró már ekkor a nagy útra készült, melyről nincs visszatérés. Hosszú szenvedés után, melyet mellhártyagyulladás és vesekövek okoztak,¹²⁰ meghalt s árván hagyta idegenből ideszakadt özvegyét és öt gyermekét.¹²¹

Károly báró özvegye is pert kezdett 1837-ben Podmaniczky János ellen Heves vármegye törvényszéke előtt, követelvén a közös jövedelemnek ráeső részét.¹²² Podmaniczky János 1839-ben adott válaszában részletes adatokkal támogatva, bebizonyította, hogy a leányág kielégítése csak úgy történhetett meg, hogy nemcsak az egész közös jövedelmet fordította erre, hanem még a magából is áldozott e célra.¹²³ Ugyanezt fejtegette Benyovszky Péter, a család ügyvédje is a bárónő ügyvédjének, hogy neki tudnia kellene, hogy az árenda fizetését elhalasztotta a család, azt is, hogy a tavalyi rossz termés miatt a bérlők közül egyedül János báró fizetett haszonbért s azonfölül fizetnie kellett a sok közös tartozást is. Így nemcsak nem tartozik, hanem inkább a magából

¹¹⁷ III. 7. 384.

¹¹⁸ III. 6. 380.

¹¹⁹ III. 6. 381. Pest, 1832. szept. 12.

¹²⁰ III. 9. 389.

¹²¹ Ettől fogva a család ügyeit egy, a család bizalmasaiból alkotott, családi tanács vezette s kiköltöztek Pestről (előbb saját házukban laktak a Cukor-u.-ban, ma Károlyi-utca, később bérben a Fürdő-utcában a Pollack-féle házban) Aszódra az ősi kastély nyugati szárnyában, melyet 1820-as évek végén díszesen és kényelmesen berendeztetett. (*Doby Antal*: A Podmaniczky-család. 71. 1.)

¹²² IV. 1. 402.

¹²³ III. 9. 388.

fizetett. Adjon inkább a bárónő hálát Istennek, — így folytatta a levelet — „hogy létez egy famíliai tag, kinek mindenre kiterjedő gondossága által biztosítvák gyermekei.“¹²⁴ „Ennélfogva május 8-i levele a Tekintetes Úrnak szántszándékos secatura.“¹²⁵ Mivel eljárásának jogosságát János báró beigazolta, Heves vármegye a bárónét keresetével elutasította s határozatát Egerben a közgyűlésen is kihirdette.¹²⁶

1844-ben a báróné Podmaniczky Mihállyal együtt ismét panaszt tett János báró ellen az osztóztató bizottság előtt.¹²⁷ Mikor 1854-ben megtörtént végre az osztály, a sok rendezetlen kérdés miatt, melyet senki sem mert és tudott elvállalni, a közbirtokosság ismét csak János bárónak adta egy évre bérbe a földvári uradalmat. Ez ellen hiába jelentett be Károly báró özvegye tiltakozást.¹²⁸ A többség akarata, mint a kir. tábla jegyzője megállapította, döntött.¹²⁹

¹²⁴ III. 8. 386.

¹²⁵ U. ott.

¹²⁶ IV. 1. 402.

¹²⁷ IV. 1. 402.

¹²⁸ IV. 1. 390.

¹²⁹ U. ott.

VI. FEJEZET.

A Beleznay-hitbizomány: Dömsöd, Apaj, pesti házak. A vagyonkezelés, a jövedelem felosztása. A régi Pest; a város fejlődése. János báró pesti szerzeményei. Podmaniczky János családja. Felesége halála. Az árvák neveltetése. Alariska férjhez megy, A báró barátjai. Olvasmányai.

Mint láttuk, fiági seniorként 1823 s adminisztrátor gyanánt 1831 óta br. Podmaniczky János kezelte a *Beleznay-hitbizományt*. Ehhez tartozott *Dömsöd* helység, az egyik zálogbirtok, 1200 □-övel mérvén 12.773 hold, a hozzátartozó 940 holdas *Hügye-pusztával*,¹ továbbá a szintén zálogos 6.204 holdas *Apaj puszta*.² *Dömsödön* sok jobbágy lakott, míg *Apaj* egészen majorsági föld volt. Az előbbit maga a község árendálta³ 10.000 p. frt-ért,⁴ míg *Apaj*nak 1827-ig 5004 conv. frt-ért *Pethe Ferenc* volt a bérlője,⁵ de ekkor ugyanilyen áron *Podmaniczky János* árendálta ki.⁶

Dömsöd fekete homokos talaja jó búza-, főleg kétszeres-termő, míg *Apaj* vízjárta terület és szántóföldje alig több 600 holdnál;⁷ annál nagyobb terjedelmű legelője és szikes kaszálója s *János bárónak*, ki főleg juhtenyésztéssel foglalkozott, hasznot hajtó.

A dömsödi uradalom sokat szenvedett a Duna áradásaitól.

¹ III. 4. 370.

² I. 8. 156. 14.

³ A *Túri-féle* kicsiny kúriális telek kivételével, melynek a múlt század 30—40-es éveiben *Hajós János* volt a bérlője. (III. 9. 389., III. 3. 368.)

⁴ III. 2. 365., III. 5. 375.

⁵ III. 2. 351., I. 8. 162. 12., III. 8. 386.

⁶ I. 8. 156. 9.

⁷ V. ö. *Fényes Elek*: Geográfiai szótára, I. 27. és I. 281. 1.

E roppant víztömeg szabályozási munkálataihoz 1820-ban mertek hozzákezdeni, de szinte két évtizedet csak a felmérés és tervezetés vett igénybe. Egyes helyi munkálatokat azonban az érdekelt községek már korábban is megkíséreltek. A vármegye is mozgolódott a húszas évek óta,⁸ de számbavehető komoly eredményt nem tudott elérni.⁹

A gazdálkodás különben sem ment bajok nélkül. Dömsöd község az 1830-as *árvíz*, 1831. évi kolera s az 1833. és 34. esztendei rendkívüli *szárazság* és terméketlenség miatt 1835-ben árenda-mérséklést kért.¹⁰

János bárónak nem kis gondot okozott a hitbizományi *vagyon megtartása* is; 1816-ban a pilisi gróf, Beleznay Sámuel vissza akarta szerezni Dömsödöt a Podmaniczkyaktól.¹¹

⁸ III. 9. 389.

⁹ A hatóság kérdést intézett a parti birtokosokhoz, hogy a gátak építéséhez hozzákezdhetne-e? A Podmaniczky-család óvatosan kezelte az ügyet; hajlandó a hozzájárulásra, de tudni szeretné a költségeket is, annál inkább, mert a Coburg-család az igazi földesúr, ő csak zálogbirtokos. Úgy látszik a dolog elaludt s csak az 1830. évi árvíz után vették megint elő; ekkor Földváry Gábor főszolgabíró egyenesen megkérdezte János bárót, hogy mennyivel járulna a költségekhez? Megint nem történt semmi. 1834. őszén azonban, mikor a Duna Dömsödöt újólag előntéssel fenyegette, komolyabban nekiláttak: méréseket eszközöltek s a 400 öl hosszú, veszélyeztetett partra öt jégtörő sarkantyú (Schutzbuhne) építését határozták el olyan módon, hogy a szükséges faanyagot a báró, az 1190 napszámot pedig a község adja. (IV. 1. 390.) A következő nyáron azonban még mindig csak a tervezetésnél voltak. Megállapította Bernáth György főszolgabíró, hogy 95.000 karó, 50.000 vékonyabb, 6000 vastagabb vesszőből való nyaláb szükséges az építéshez, (III. 8. 386.) s a dömsödi erdőben elég alkalmas fa van. 1836-ban Dömsöd helység eljárósága folyamodott a báróhoz fűzfákért, de a bonyolult családi adminisztráció úgy megnehezítette a dolgot, hogy Dömsöd szigetei 1837-ben is csak víz alá kerültek s maga a falu is komoly veszélyben forgott. (III. 8. 386.) Az 1838. évi árvíz okozta kárt 44.338 ezüst frt-ra becsülte maga a község. Ez mindenesetre túlzott adat, mert ugyanekkor a haszonbér leszállítását is kérte: kapott is 2500 p. frt. engedményt. (III. 9. 388.)

¹⁰ A családi tanács négy esztendőre le is engedte azt tízről nyolcezer p. frt-ra. (III. 9. 389.) János báró Apajon az ú. n. „mészáros járást“ albérletbe adta Turn Pius mészárosnak 800 v. frt. és két mázsa faggyú bérért. (III. 9. 389.)

¹¹ I. 8/162. 12.

Ebből hosszas per keletkezett, melyet a Beleznay-család elvesztett. Beleznaynének ugyanis, mint kitűnt, jogában állott szerzemény-vagyonáról a végrendekezés; éltében úgyszintén eleget juttatott férje családjának.¹² *Sok baj* volt a *Coburgokkal* is, míg — mint láttuk — 1828. ápr. 13-án kelt egység szerint 100.000 frt. auctio mellett a Podmaniczkyknál hagyták az uradalmat.¹³ A pénzt nagy nehézséggel szedték végre is össze, olyan módon, hogy az évi jövedelemből 5000 v. frt-ot nem osztottak ki, s visszavonták jórészt a család tagjainál levő, kihelyezett tőkéket, ami, főleg Podmaniczky Károlyné részéről, újabb neheztelésnek lett a forrása.¹⁴ Továbbá kölcsön vettek Hajós Istvántól. 4000 p. frt-ot.¹⁵

Ahogy közeledett a kiváltási esztendő, a Coburg-család egyezkedő tárgyalásokba fogott 1839-ben zálogos birtokaiért, de mivel nem tudtak megegyezni, 1843-ban ismét *pert* kezdett.¹⁶ 1848-ban már a hétszemélyestábla elé került az ügy s a bárói család rossz sejtelmekkel volt tele. János báró arra kérte br. Ambrózy Lajos főispáni helytartót és Justh József orsz. gyűl. követet, hogy az ügyet húzzák, halasszák s igyekezzenek Coburg herceget meggyőzni, hogy az árvizes birtokból ügy sem lenne sok haszna.¹⁷ Az 1848-as események segítségével

¹² I. 9. 167. 15., III. 9. 389.

¹³ III. 7. 383. Mikor 1827-ben még úgy állt a dolog, hogy ki kell adniok Dömsödöt, sok fejtörést okozott, hogy mit tegyenek a visszafizetendő pénzzel, szerezzenek-e rajta új zálogos jószágot, vagy ne “? (III. 9. 389.) Az egyezés megkötése után meg az volt a nehéz kérdés, hogy honnan teremtsék elő a szükséges összeget? Még 1831-ben is csak 61.500 v. írt. fedezetük volt rá. Kölcsön zálogbirtokra nem adott senki, a pesti ház, mint köztulajdon, még mindig Beleznayné nevén állott, hogy a 2%-os átírási költséget megtakarítsák. (III. 6. 380.) 1832-ben a herceg ügyvédje, Pulszky Károly, nyers levélben követelte a fizetséget. (III. 6. 381.)

¹⁴ III. 8. 386.

¹⁵ III. 8. 386. s Hajós János is kilátásba helyezett ugyanennyit. III. 9. 389.

¹⁶ 1844-ben a hercegnő meghatalmazottja Szerencse István, ki választott bírónak Hubay József ítélmestert jelölte, míg a Podmaniczkyknak Justh Ferenc kir. táblai ülnök személyében állapodtak meg. Ekkor János báró adminisztrátor mellett a férfiági seniorságot Lajos báró, a nőágit Szirmay Ádám töltötte be. (IV. 1. 390.)

¹⁷ III. 9. 389.

jöttek a Podmaniczkyaknak s a per újra — majd egy egész évtizedre — elodázódott.

Volt a családnak a hitbizománnyal kapcsolatban több régi keletű tartozása s nem egy hosszadalmas pere.¹⁸

A Beleznay-massának volt kölcsönadott pénze, így 1805. óta 20.000 írt. gr. Brunswick Józsefnél, 1807-től kezdve 64.500 írt. Mg. Esterházy Miklósnál; mindkettő hosszadalmas pernek lett forrásává.¹⁹ Mikor Esterházy 1826-ban fizetni akart, a Podmaniczky-család tiltakozott ellene, várván az országgyűlés határozatát, a függő pénzügyi kérdésekben.²⁰ Érzi az ember e tiltakozáson a zavaros pénzügyi helyzet fojtott levegőjét.

A Beleznay-tőkéből rendszeresen vettek fel *kisebb-nagyobb kölcsönöket* a család tagjai is.²¹ Az administratornak, ki a pénzeket utalványozta s a családi ügyvédeknek,²² volt elég gondjuk az anyagi ügyek intézésével. Negyedévenként aztán *nagy számadást* végeztek, megállapították a jövedelmeket és kiadásokat s a tiszta jövedelmet *felosztották* először két részre, a János és Sándor-ág szerint, azután az évenként bemutatott *keresztlevelek*, illetve életben léteit igazoló bizonyítványok alapján,²³ stb., aszerint, hogy hány leszármazott volt, állapították meg és osztották ki az egyes rátákat. A *jövedelem* nagyon különböző volt²⁴ s érdekes intézkedése volt Beleznavnének, hogy a jövedelemből épen annyit húzott

¹⁸ így a sárospataki ref. kollégium 1837-ben megnyerte Beleznay Miklós alapítványát 20.000 írt-ot, az 1791. óta esedékes kamattal együtt. (III. 9. 388.) Ha egyik oldalról beérkezett a várt pénz, pl. 1837-ben a Rimái Egyesülettől, 3000 v. írt., volt mindjárt hova fizetniük. Ezt az összeget pl. az öcsödi uradalom vételárába fektették bele, megtoldva a Hajós Istvántól felvett 8750 v. írt-tal. 111. 9. 389.)

¹⁹ III. 9. 389.

²⁰ III. 8. 386.

²¹ Ügy, hogy erre már külön nyomtatott blankettát is tartottak.

²² 1828-ig Soltész János, attól kezdve Boczkó Sámuel.

²³ III. 2. 365.

²⁴ 1820-ban, a második negyedévben 3389 conv. írt. 56 kr., továbbá 26.911 v. írt. 58 kr. került felosztásra. Ez év második negyedévben a János-ágon tizennégy családtag egyenként 121 c. írt. 4% kr. és 961 v. írt. 8 kr-t kapott, míg a Sándor-ágon csak 41 c. írt. 20 kr., továbbá 328 v. írt. 11 kr. jutott egyre-egyre, mert ott negyvenegy

a legfiatalabb generációban levő gyermek, mint a legidősebb családtag. Ekkor az *örökösök* közt a Podmaniczky, Wartensleben, Róth, Prónay, Szirmay, Modossy, Kosztolányi, Beniczky, Justh és a *Laffert-családok* szerepeltek.²⁵

Volt közöttük nem egy *nézeteltérés*. 1822-ben azt határozta a családi tanács, hogy aki igazolatlanul marad az értekezletről távol, annak nem adják ki az illetményét.²⁶

A negyvenes években a jogigénnyel bíró családtagok száma nagyon megnövekedett a Sala, Ambrózy, Zerdahelvi, Ráday, Görgey és Dőry-családokkal.²⁷ Legtöbben János bárót kérték fel érdekeik képviselőjére.²⁸

A Barátok-terén, az egykori Kalap-utca sarkán (ma Irányi-u.) állott 253 □-öles telken²⁹ az ú. n. belső seniorátusi ház, melynek földszintjén üzlethelyiségek voltak, az emeleten pedig lakások.³⁰ Ebben a házban lakott haláláig Podmaniczky József, majd br. Mikos Ferenc kir. táblai ülnök, ki a lakásért és istállóért, valamint a kocsiszínért 600 c. firt-ot fizetett.³¹ Mikor Mikos, mint a kerületi tábla elnöke Debrecenbe költözött, br. Redekovich Lajos lett ugyanannyi bérért a lakó.³²

leszármazottnak kellett osztoznia. 1821-ben az első negyedben csak 1001) rajnai ezüst írt. és 3578 v. írt. került felosztásra (III. 3. 309.), más alkalommal meg ismét nagyobb összegben, 33.858 v. firt-on osztozott a két ág. (III. 2. 365.) 1839-ben János ágán 433 v. írt., Sándor ágán 271 v. írt volt egy negyedévi jövedelem. (III. 5. 375.) 1836-ban 24.063 v. firt-on osztoztak. (III. 2. 365.) 1842-ben egyik negyedben 415 firt-ot, illetve csak 282 firt-ot kapott egy-egy családtag. (III. 2. 365.)

²⁵ III. 9. 369.

²⁶ Megtörtént, hogy 1835-ben az egyik rokon megbízottja azzal fenyegette meg János bárót, az adminisztrátort és Lajos bárót a seniort, hogy az intőlevelet ajtajára szegezteti ki. (III. 9. 389.) Az egyik ekkor éppen az Alföldön, a másik Pozsonyban tartózkodott az országgyűlésen, s lett belőle elkeseredés.

²⁷ III. 4. 370.

²⁸ III. 6. 380.

²⁹ III. 2. 365.

³⁰ Itt volt a múlt század elején Eggenberger könyvkereskedése (III. 4. 370.), majd Heckenast nyomdája, ki az egész épületért 2600 v. firt-ot, a levéltár helyiségért és házmester lakásért 250 v. firt-ot fizetett. (III. 6. 380.)

³¹ III. 3- 369.

³² III. 4. 373.

Volt az egész épületben, mint egy 1834-ben kelt tatarozás! jegyzékből kitűnik, összesen 18 szoba és 3 konyha.³³ Később Podmaniczky Lajos költözött bele.³⁴ 1835-ben hárman laktak benne; Lajos báró 3000 v. frt-ot fizetett, a másik két bérlő 1000, illetve 500 v. frt-ot, míg a pince bérösszege 180 v. írt. volt.³⁵ 1847-ben Pest városa bérelte ki 1100 p. frt-ért s benne elemi tanodát nyitott.³⁶ 1849-ben Podmaniczky János a házmester számára szigorú utasítást adott ki, hogy korán zárja be a kaput s azután senkit be ne eresszen a házba.³⁷

A Kerepesi-út és Ötpacsirta (ma Esterházy)-utca sarkán feküdt a külső seniorátusi ház, az ú. n. major, 1852 □-öln.³⁸ Az egész nagy telek évi jövedelme 2600 v. frt-ra rúgott; ezt két leányági senior kapta. 1840-ben a János-ágból Róth József, a Sándor-ágból Szirmay Ádámné Podmaniczky Terézia.³⁹ A kertben régi fák álltak, melyeket azonban már a negyvenes években nagyon lecsonkoltak.⁴⁰

*

³³ III. 2. 365.

³⁴ 1834-ben az összes bevétel 2320 frt. volt e házból s a kiadások levonásával tisztán 1345 frt. 12 kr. maradt. Ezen osztozott az idősebbiről illetve ifjabb ágból való János és Lajos báró. (III. 2. 365.)

³⁵ III. 2. 365.

³⁶ III. 4. 373.

³⁷ III. 2. 365. A ház haszonélvezői János-ágán: József, utána János, Sándor-ágán: Sándor, Károly, Lajos, végül Frigyes voltak.

³⁸ Ebből 311 □-ölet foglaltak el az épületek, 1541 □-ölet a kert. Az épületeket legnagyobb részt Beleznay Miklósné építtette 1797-ben kelt codicillusa tanúsága szerint. (III. 2. 366.) A telek száma előfordul Kerepesi-út 4. és Józsefváros 1506. alatt is. Az első épületben volt három lakás, négy, három, illetve egy szobás, továbbá bolthelyiség, egy szobás lakással. Ez mindössze 1400 v. frt-ot jövedelmezett. A középső épületet 1841-ben a Nemzeti Színház bérelte 500 frt-ért. Ebben úgy a szállá, mint a szobák rossz állapotban voltak. A harmadik épületet, melyet grottának neveztek, Clair Ignác nevű kertész használta 500 v. frt. ellenében. A negyedik emeletes ház öt szobád lakásáért Clair, a bérlő 400 v. frt-ot fizetett, míg a földszinti lakásért, üzlethelyiségért és istállóért egy nyereggyártó 800 v. frt-ot. (III. 5.377.)

³⁹ A házra vonatkozó irományok IV. 1. 390., III. 4. 370., III. 2. 365., IV. 1. 391., IV. 1. 393. alatt.

⁴⁰ 1847-ben panaszkodott a házgondnok, hogy az egyik bérlőengedeleme nélkül rendszeresen irtja a fákat és tüzelésre használja. (IV. 1. 390.) 1848-ban itt talált otthont a „Gymnastische Gesellschaft“, mely azonban nagyon késedelmes bérlőnek bizonyult. (III. 2. 365.)

Pest városa, Podmaniczky János életében, minden tekintetben *óriásit emelkedett*; mikor megszületett 1786-ban, Pestnek még csak 22.000 lakosa volt, s Magyarország városai között is csak a negyedik helyet foglalta el,⁴¹ míg 1848-ra már 110.000 lakosa lett. Fejlődését nagy mértékben előmozdították vásárai, melyek a XIX. század elején, mérhetetlen mennyiségű, szárazon és vizen összehordott nyersterményei révén, mint Schwartner megállapította, páratlanok voltak. Nagy üzleteket kötött ott nemcsak egy sereg bécsi kereskedő, hanem lengyel, zsidó, görög, török üzletember is.⁴² Még a *szárazföldi zár is*, akaratlanul bár, sokat használt Pestnek, mely Béccsel együtt a *csempészkereskedés* központja lett; gyapot, kávé, tea s más gyarmatáru soha nem látott mennyiségben került délről Pesten keresztül Bécsbe.⁴³ Népessége arányában területe is növekedett s az eredetileg csak a mai IV. kerületre szorítkozó város lassan kezdett a Teréz- (1767. óta), József- (József császár óta, előbbi neve Pacsirtamező-) és a Lipótváros (1786. óta) területén is kiterjeszkedni.⁴⁴ Batthyány József bíbornok-primás megteremtette a XVIII század végén a Városligetet s József főherceg nádorispán, mint a pesti szépművészeti-bizottmány elnöke, 1808-ban teljes erejével hozzájárult a város fejlesztéséhez.⁴⁵

Volt a városnak Podmaniczky János fiatalsága idején már több szép középülete, de *házainak* javarésze még alacsony, földszintes, ritkán emeletes. Különösen így volt a külvárosokban s az egykori Országút (ma Múzeum-körút) és Mészáros-utca (ma Vámház-körút) vonalán már ezek kezdődtek. Belezsnayné a XIX. század elején még teheneket tartott a Kerepesi-út legelején álló majorjában.⁴⁶ Az *utcák*

A házon teher is volt s a haszonélvezőknek törlesztgetniök kellett. (III. 4. .170., IV. 1. 301.)

⁴¹ V. ö. Vargha Gyula: i. m. 17. 1.

⁴² U. o. 18, 10. 1.

⁴² Márki: Újkor 469. 1.

⁴⁴ Hunfalvy János: Buda-Pest és környéke 50.1. és Schmall: i. ni.

⁴⁵ 1818-ban a Városliget átalakításához Podmaniczky János 50 frt-ot, Podmaniczky Karolina 100 frt-ot, özv. Podmaniczkyne 100 frt-ot és Podmaniczky Sándor 500 frt-ot adakozott.

⁴⁶ A mai Esterházy-utca sarkán. Br. Prónay Dezső szíves közlése.

jórészt kövezetlenek voltak s vagy sár, vagy por borította őket. A mai Ferenciek-terén álló Beleznay-ház lakója, br. Bedekovichné 1828-ban még arról panaszkodott, hogy lakása telemegy porral. El is határozta a Podmaniczky-család, hogy az utcarészten rendszeresen fogja öntöztetni, ha a locsoló embert a lakó fizeti.⁴⁷

János báró anyjának a Kecskeméti-utcában (a mai 8. sz. helyén, a gr. Csekonics-palota tőszomszédságában) álló házat 1830-ban rendbehozatta s a telekre még egy új épületet is emeltetett.⁴⁸ A lakásban még parkettáról is gondoskodott a báró. A bárónénak lakóháza két udvaros, egyemeletes épület volt.⁴⁹

A régi Pest *vendégfogadói, boltjai* bejáratánál, az ajtók fölött, vagy a házak falára mázolva, rikító színű ábrázolások, olykor szörnyalakok pompáztak, hogy minél jobban magukra vonják a járókelők figyelmét. Különösen fontos volt ez olyan korban, mikor a lakosság jórésze, írástudatlan lévén, feliratok nyomán nem tudott volna eligazodni. Nevezetesebb szállodák voltak az „Arany sas“ az Újvilág (ma Semmelweisj-utcában, a „Griff“ a mai Pannónia helyén, a „Három arany oroszlán“ a Széna- (ma Kálvin)-téren, a „Sas“ az Üllői-úton. János báró, ha Pestre jött, rendszeren az Arany oroszlánba szállt, míg maga is háztulajdonos nem lett Pesten. Megvolt már a század elején a „Kígyó“-patika, melynek János báró rendszeres vevője volt, Freyburg divatáru kereskedése a „Három gráciához“, Nádosy és Vághy posztókereskedése a „Fejér oroszlánhoz“ stb.

A mai nagykörút helyén a *Rákos patak* medre volt többkevesebb vízzel, azontúl pedig már igazán vége volt a városnak. Kívül rajta még a harmincas években sem volt egyéb piszkos korcsmáknál, hol magyar, német, tót és oláh fuvarosok tanyáztak, hogy ha vállalkozó akadt, szörnyű ostorcsapko-

⁴⁷ III. 7. 382. Levezető árkot az Üllői-út 1833-ban kapott. (111. 5. 375.)

⁴⁸ Több ezer frt-ot fizetett ki ekkor mesterembereknek. Az építéshez szükséges faanyagot Besztercebányáról hozatta Radvánszky Antal közvetítésével. (III. 4. 373.)

⁴⁹ A testvérek osztozkodása alkalmával 90.000 frt-ra becsülték és Kosztolányiné örökölte 1835-ben; de mivel vidéken lakott, János bátyját kérte fel a felügyeletre.

dások kíséretében nekivágjanak a feneketlen sár- vagy portengernek. De nem volt külön hely a Duna partja sem, hol a város szemetjét garmadába rakták.⁵⁰

A város határozottan *idegen jellegű* volt. A rác elemrovására a németiség mind nagyobb tért hódított. De nemcsak a polgári osztály volt német, még az úri rend is ezt a nyelvet használta otthonában.

A város beépítetlen *nagy határa* szántóföld, rét, meg legelő volt, mely a város marháinak élelmét szolgáltatta. Minden valamirevaló ház lovat, tehenet, meg sertést tartott. A város legelőjén *fűbéres marhák* legelésztek s 1831 óta Podmaniczky János nemcsak pesti teheneit csapatta oda ki, hanem többször keresztúri marháit is.⁵¹ Mikor a város határát 1843-ban Dubraviczky alispán újonnan megjáratta s határköveket állíttatott, a határjárásra Podmaniczky János, mint szomszéd keresztúri birtokos is hivatalos volt.⁵² Fényes Elek 1851-ben Pest határát 19.061 magyar holdra tette, ebből szántóföld 941-, rét 4885-, szőlőhegy és kert 1268 hold volt. Majd ezt írta: „Legelője, mely a történelmileg nevezetes, Rákos mezején terül el, még most is kelleténél nagyobb tért foglal el; azonban részletes eladás által idővel még pénzbányája leend az eladósodott városi pénztárnak.”⁶³

Podmaniczky Lászlónénak Pesten a kecskeméti-utcai házon kívül volt egyéb ingatlana is; rákosi rétvét János fia örökölte;⁵⁴ a Terézvárosban, a mai Nyugati pályaudvar helyén 16.000 □-öl területű majorja volt⁵⁵ s valahol a kül-

⁵⁰ Széchenyi életét különben ez mentette meg, mikor megbokrosodott lovai kocsiából kifordították, *Podmaniczky Frigyes* Naplótöredékei szerint.

⁵¹ 1831. novemberben 48 ökör, 45 tehen és 514 juh után fizetett fűbért. (111. 4. 373.)

⁵² III. 6. 380.

⁵³ Geográfiai szótára, 227. 1. Valóban prófétai szavak, bár a telkek árának ilyen szédületes emelkedésére, mint manapság van, talán ő sem gondolt.

⁵⁴ Az egészét 1835-ben 3400 v. frt-ra becsülték, mert a külvárosi, mezőgazdasági célra használt területeknek nem volt magasabb ára, mint bármely más helység hasonló minőségű földjének.

⁵⁵ Ezt László fia 60.000 ért. értékben vette át testvéreitől, 1835-ben.

városban egy 600 frt-ra becsült telke, továbbá Kőbányán szőleje.⁵⁶

Budával, mely külön város volt, a közlekedést egész 1848-ig, a Lánchíd elkészültéig, a mai Deák Ferenc-utca folytatásaképpen, 42 dereglyén nyugvó *fahíd* közvetítette. Ezt azonban zajlás idején három-négy hónapra is fel kellett szedni s ekkor a két város egymástól majdnem teljesen el volt zárva. A keskeny, alacsony fahíd mély vízálláskor annyira mélyre süllyedt, hogy terhes kocsit alig lehetett rajta keresztülvontatni.⁵⁷

Hogy milyen *közlekedési viszonyok* voltak a Lánchíd felállítása előtt, Dömény Sándor családi ügyvédnek bárónkhoz intézett, 1826. márc. 1-én kelt levele élénken rajzolja: A pesti hídfőnél a jég úgy összetorlódott, hogy a jégtáblák 30—40 öl szélesen a víz fenekétől kezdve két öl magasan állnak a Duna felett. Vásárra aligha lehet a hidat felállítani, ami a vásárt nagyon megrontaná. A jégtorlaszok miatt olyan szörnyű áradások voltak, hogy a bécsi posta két nap is elmaradt.⁵⁸

*

Szerzett a báró örökségén kívül már régebben is *földet a pesti határban*. Már 1826-ban megvette egy Krachenfels nevű polgárnak nyolc darab rétjét a Rákos-mentén 6200 v. frt-ért.⁵⁹ Majd majorságot vett Orlefl Károlytól, melynek árában 1829. tavaszán 3.000 v. frt-ot lefizetett.⁶⁰ 1831-ben 1200 v. frt-ért visszaváltotta Kemnitzer Zsigmondtól azt a 103. sz. rétet, mely valamelyik családtagtól került annak kezére.⁶¹ 1832-ben özv. Orczy Józseiné árulta pesti földjeit s János bárónak ajánlotta fel azokat.⁶² 1844-ben egy

³⁶ A balparton itt termett a legjobb bor. Benyovszky Péter 1824-ben azt írta bárójának, hogy a pesti bor jóminőségű, de csak fele a tavalyinak. (III. 7. 382.)

³⁷ *Hunfalvy*: Buda-Pest története, 76. 1.

³⁸ III. 9. 389.

⁵⁹ III. 4. 373.

⁶⁰ Ugyanott.

⁶¹ III. 6. 378.

⁶² Nincs adatom, hogy megvette-e, bár valószínű, t. i. Podmaniczky Jánosnak a harmincas években annyi földje volt Pest határában (1835-ben 290.391 d-öl. III. 3. 366.), hogy nem lehetett mind a 3400 v. frt-ra értékelt anyai örökség. (III. 6. 380.)

Molnár nevű úrtól vett rétet Pesten 1646 frt-ért, de ugyanez évben rokonának Hodossy Miklósnak, mikor keresztúri örökségét megváltotta, átengedett egy pesti rétet; melyet azonban 1846-ban sietett visszaszerezni.⁶³ Mint láttuk, 1846-ban megvette Lajos báró csődtömegétől a pesti réteket; de Festetich Miklósnak birtokát, Rákos negyedrészt, 500 holdat, melyet 1848-ban a gróf neki felajánlott s melyért Wodiáner Sámuel 35.000 frt-ot ígért, nem ő, hanem Zsivora György vásárolta meg.⁶⁴ Ez a sok földvétele egyre szaporította a báró adósságát,⁶⁵ ki azonban kész volt inkább zsugorogni, mintsem, hogy kedvenc tervéről, családja felemeléséről lemondjon.

János báró 1837-ben Orlefl Károllyal és annak feleségével Bergeaux Karolinnal lépett szerződésre. Orlefl eladta neki az *Üllői-út 7. sz. házá*, mely 600 □-öl területen feküdt, a hozzátartozó 2.748 □-öles kerttel, ugyancsak a Józsefvárosban a *Serfőző-u. 29.* (ma József-körút) sz. alatti majorságát, 794 □-öles házhelyet és 1578 □-öles kertet, míg Podmaniczky János három darab pesti rétvét, 2400 c. írt. értékben bocsátotta Orlefl tulajdonába s az egész ügyletre a báró 20.800 c. frt-ot ráfizetett. 1843-ban azonban rétvétit ugyanolyan áron a báró visszavásárolta.⁶⁶

A fenti, 1837. okt. 24-én kelt szerződés szerint Orlefl még három évig bennmaradhatott a házban s 80 c. frt-ért tovább is használhatta az istállót és kocsiszint, de kötelezettséget vállalt, hogy a házra felügyel és a többi lakótól beszedi a lakbért.⁶⁷ Orlefl különben tovább is lakó maradt régi házában s még 1847-ben is neki, a „régibarátnak“ jutányosan, 300 v. frt-ért adta a báró a lakást.⁶⁸ 1837 előtt Podmaniczky

⁶³ III. 4. 373.

⁶⁴ Ez a mai Rákosszentmihály, IV. 1. 393.

⁶⁵ III. 5. 376., III. 4. 373., III. 6. 378.

⁶⁶ A szerződést 1844. júl. 17-én Pest város elöljárósága, Szepessy Ferenc polgármester és Feszi Ágost jegyző is megerősítette. (III.6. 378.)

⁶⁷ III. 3. 367. A Serfőző-utcai majorságnak már régebb idő óta bérlője volt a báró. (III. 3. 366.) Bérelte 1839. óla a Zsigmondy Miklós árváinak 18.000 □-öles, 66. és 67. sz. két rétvét 146 p. frt-ért (III. 5. 376., III. 3. 369.), továbbá még más llő—117. sz., 25 hold terjedelmű rét is. (III. 9. 389.)

⁶⁸ III. 5. 374.

János, ha Pesten tartózkodott, Orlefl házában szállt meg; előbb ő volt Orlefl lakója, aztán meg az az övé.⁶⁹ A házban volt nyolc lakó, kik 80—200 frt-ig terjedő házbért fizettek s a jövedelem a 160 frt-ért bérbeadott borospincével együtt 1181 frt-ra rúgott.⁷⁰ Orlefl Károlynak a báró nagyon jó hasznát látta; nemcsak számadásait vezette hűségesen, hanem amellet, hogy érdekeit is képviselte, sokszor, mint igen jómódú ember, tekintélyes összegeket kölcsönzött neki.⁷¹

Podmaniczky János még több ingatlant is szerzett Pesten. 1843-ban megvette 100 arany kötbér mellett 10.000 v. frt-ért Preisner András kötélverő mesternek *Üllői-út 8. sz. házát*. Ez a telek, 200 □-öl házhely, 716 □-öl kert, előbb szintén Orleflé volt s az Üllői-úttól a hátsó бүдös-árokig (stinkende Graben) terjedt.⁷² Már maga ez a név eléggé jellemzi a város egykori közegészségügyi viszonyait.⁷³

1845-ben Preisner Mátyásnak házát vásárolta meg, az *Üllői-út 9. sz.* alatt, 6000 rajnai frt-ért, 12 arany kötbér alatt.⁷⁴ Ez a telek 705 □-öl terjedelmű, az Üllői-útról az akkor még nem létező Ősz (Szentkirályi)-u. felé nyúlt s úgy ezt, mint a vele szomszédos 8. számút Luczenbacher Pál fa-kereskedő bérelte.⁷⁵

*

Podmaniczky János családi boldogságára korán árnyékot vetett felesége állandó betegeskedése.

⁶⁹ Ez a ház különben a mai Üllői-út 16. a. és b. házak helyén állott és szemben feküdt a gr. Károlyi-féle majorudvarral.

⁷⁰ III. 3. 367. 1841-ben Podmaniczky János egy kis tatarozást végeztetett a házon, helyrehozatta többek közt a 4 dórószlopot s a padláslépcsőt, valamint az ajtók és ablakok zárát. III. 4. 373.

⁷¹ III. 3. 366., III. 4. 373. 1841-ben pl. 12.000 c. frt-ot.

⁷² A mai Baross- és Szentkirályi-utca táján.

⁷³ A szerződés III. 4. 373. sz. fasc.

⁷⁴ III. 4. 373.

⁷⁵ Luczenbacher cselédjeire az volt a panasz, hogy az utcára és a telekkel közvetlenül határos serföző-utcai majorra néző deszkakerítést nagyon megrongálták. A báró ismét Orleflhez folyamodott, hogy javaira felügyeljen, esténként a kaput bezárassa s vigyázzon, hogy valaki tüzet ne okozzon. (III. 3. 367.) Ő vigyázott a 600 frt-ért bérbeadott majorudvarra is. (III. 5. 376.)

Első gyermekük *Mariska* 1830-ban született, a második, *Zsuzsika* 1838-ban. Gondos szeretettel nevelgették őket házitánítók és tanítónők vezetése alatt. Az apai szívből azonban a szép, fürgé, rendkívül ügyes *Zsuzsika* csakhamar *elsőbbségre* jutott.⁷⁶ Pedig *Mariska* is kedves leányka volt, ki a beteg édesanya mellett a *háztartási gondokat* is korán vállalta.⁷⁷

A bárónénak nem használt sem orvos, sem patika, sem a csodatevő balatonfüredi fürdő;⁷⁸ egyre jobban erőt vett rajta a betegség s 1841. ápr. 20-án, a *gyászjelentés*⁷⁹ szavai szerint „hosszas, súlyos betegségéből eredeti végső elgyengüléstől“, a halotti anyakönyv bejegyzése szerint⁸⁰ „vízkórságtól“: szíve örökre megállóit. Fényes gyázpompával, 36 drb. halotti címertől környezve, helyezték a rákoskeresztúri családi kriptába. Pest városában három napon keresztül nemcsak a róm. kath. plébániák, hanem a református és ág. ev. egyházak harangjait is meghúzták.⁸¹

A szegény kis Podmaniczky leányok akkor vesztették el az édesanyját, mikor legnagyobb szükségük lett volna rá. Nagynénjük *Kosztolányiné* vállalkozott rá, hogy bátyjához költözik s pótolni próbálja a roppant veszteséget. De mielőtt tervét megvalósíthatta volna, „oly veszedelmesen megbetegedett, hogy a legszorgosabb és gyengédebb ápolás⁸² sem menthette meg.⁸³ „Szegény, másodszor is árvaságra jutott leányaim!“ sóhajtott fel a mélyen lesújtott apa. Keserűségét csak fokozta tönkrement Mihály öccse, ki leányai örökségét szerette volna megszerezni.

Mariska nemsokára Louise Beanvaleff *protestáns leánynevelőintézetébe* került Pestre⁸³ míg *Zsuzsika* otthon maradt

⁷⁶ V. ö. *Vargha Zoltán*: Gr. Vigyázó Sándorné életrajza, 19.1.

⁷⁷ 111. 3. 366., III. 4. 373., III. 4. 376., III. 6. 380. és 381., III. 9. 388., IV. 1. 390., III. 8. 380. fasc.-ban vannak adatok neveltetésükre és a háztartásra vonatkozólag.

⁷⁸ Ottani tartózkodására vonatkozó iratok, III. 8. 385. III. 4. 373.

⁷⁹ Fogalmazványa, III. 4. 372.

⁸⁰ Józsefvárosi r. kath. plébánia, VI. köt. 25. 1.

⁸¹ III. 4. 373., III. 4. 372.

⁸⁸ Meghalt 1842. dec. 26., III. 6. 378.

⁸³ III. 6. 380.

az atyai házban, Hubeg Teréz gondjai alatt, kit nagyon megszeretett.

Mariska *vallásoktatására* a báró Székács Józsefet kérte fel, ki naplójában⁸⁴ érdekesen írja le, hogy hogyan állapodtak meg a tanulmányi dolgokban és a fizetési feltételekre nézve s a bizalmatlan főurat nagylelkűségével miként szégyenítette meg. Bátran állta különben az ostromot akkor is, mikor szemére vetette neki, hogy miért tart lakásában szőnyeget és ruhája miért finom, brünni posztó. Podmaniczky János különben Székács tanításával rendkívül meg volt elégedve s ajándékban sem volt fukar.⁸⁵

*

Podmaniczky Mariska lassacskán felcseperedett, de ismerőseinek köre, mivel atyja nagyon elzárta a világtól, igen szűk térre szorítkozott. *Radvánszky Antal* is, Mariska bárókisasszony későbbi férje, úgy szerepelt sokáig, mint rokon, nem pedig házasulandó ifjú gyanánt. Podmaniczky János, bár örült szíve mélyén a frigynek, évekig halasztotta a döntést s beleegyezését Székács Józsefnek, kit a fiatalok erre felkértek, valósággal ki kellett erőszakolnia. Mikor megtörtént, boldog volt a báró, de azért — önmagát ekkor sem tudta megtagadni — odasugott a lelkésznek, hogy a felelősség most már Székács vállát nyomja.⁸⁶

Podmaniczky Mariska mátkasága az ország legviharosabb idejére esett. Pesten kihirdetni sem lehetett az új párt, mert Hentzi bombázta a várost. Az *esküvő* is Keresztúron ment végbe s Melczer János ottani lelkész helyett, ineglepetésszerűleg, Székáccsal eskettette össze őket a bárói család. Itt esett meg, hogy Székács kihallgatta a beszédjét tanuló papot s helyette ő mondta el azt; továbbá az a jóízű történet, hogy Podmaniczky János, bár megtiltotta a toasztozást, mikor tilalmát Székács megszegte, nemcsak nem hara-

⁸⁴ Özv. Bartóky Józsefné birtokában.

⁸⁶ A négy lisztes-zsákról és süldőmalacról szóló jóízű történet, mellyel a lelkészt álmából verte fel, szintén olvasható a naplóban.

⁸⁶ Székács naplója.

gudott meg rá, hanem ő kérte újabb, meg újabb toasztok rögtönzésére.⁸⁷

Mariska férjhezmenetele után a tizenegy esztendő *Zsuzsika* lett a *háziasszony*,⁸⁸ A báró háza ezután is csak olyan igénytelen, keveset látogatott maradt, mint eddig volt. Baráti köréhez tartozott *Rottenbiller Lipót*, Pest város főpolgármestere, ki 1860-ban tréfás levélben köszönte meg a fácánokat, „melyekkel őt a báró megvesztegette“.⁸⁹ Szívesen volt együtt Haberern Jonathánnal,⁹⁰ *Petényi Jánossal* ⁹¹ s nem szégyelte egy kereszteri kisbirtokossal, *Jamriska Sámuellel*, való barátságát sem.⁹² Jamriska unokájának, a segédjegyzőnek fizetését sajátjából toldta meg, de tréfás szóval megfenyegette, hogy megvonja tőle, mikor szép selyem-nyakendővel tisztelgett nála. A fényűzést annyira nem szerette, hogy egy gazdatisztet azért nem alkalmazott, mert aranyóralánccal jelentkezett nála.

Rokona és barátja, *Szirmay Ádám*, kinek sok szolgálatot tett, végrendeletileg a bárót kérte fel gyermekeinek gyámjával s ilyen hű jellemrajzot adott róla: „...szíved érzékeny és jó, gondolkodásod módja nemes, bár azok előtt, kik téged közelebről nem ismernek, némely emberi gyarlóságok. . . gyakran oly színben tűnnek fel, melyek őket balvélekedésre hívják, mi nekem már... gyakran fáj és bosszantott.“⁹³

Legbizalmasabb barátja azonban *Bernáth András* maradt mindenha. „Ha nem írsz pedig“ — írta a főbíró —, „a nyakadra megyek, mert bármint haragszol is rám, meg nem teheted, hogy tégedet igazán ne szeressen B. A.“⁹⁴ Nemes, önzetlen barátság hevítette szívüket. Mikor a báró a Földváron nála neveltetett lovakról el akart számolni barátjának, ez így utasította vissza: „...te nekem számtalan esetben tízannyi lovat is küldöttél Földvállról, mint amennyit én valóban

⁸⁷ Székács naplója. V. ö. Napkelet 11)33. jan. 27—30. 1.

⁸⁸ V. ö. *Vargha Zoltán*: Gr. Vigyázó Sándorné életrajza, 20. 1.

⁸⁹ III. 0. 380.

⁹⁰ Levelei, III. 9. 389.

⁹¹ IV. 1. 390.

⁹² Jamriska Lajos visszaemlékezése.

⁹³ Pozsony, 1844. jan. 27., III. 0. 381.

⁹⁴ Heves, 1832. jan. 19., III. 6. 381. Levelezésük, III. 9. 389., IV. 1. 392., III. 4. 373., III. 8. 387. stb.

odavitemm...⁹⁵ A nagybeteg, már halódó Bernáth így búcsúzott barátjától: „Nem meghálálni, de megköszönni sem vagyok képes barátságodat: az Isten áldása legyen rajtad és maradékidon.”⁹⁶ Bernáth András 1852. lelegején kelt levelére ezt jegyezte Podmaniczky János: „Bernáth András e világon legjobb barátom legutolsó levele.”⁹⁷

Melczer János keresztúri lelkészre haragudott s megtette vele, mikor lezárt tilos úton kapta, levettette vele szűrét és kocsijával keresztülhajtattott rajta.⁹⁸

Fiatal korában szívesen *vadásztatott* a báró s ha ritka madarat lőtt, Petényi gyűjteményének engedte át.⁹⁹ Földváry Miklóst eleven daruval ajándékozta meg,¹⁰⁰ s a dömsödiek farkasvadászatára díjat tűzött ki.¹⁰¹ Ha valami betegség elleni szert kapott, szívesen segített vele embertársain s ha valaki hozzáfordult orvosi felfedezéssel, biztosan számíthatott anyagi támogatására.

A báró *szerette a tréfát* s a falusi honoraciorokkal egy pohár bor, meg pipaszó mellett sokat évődött. A nagyitalú „penci Ganymédes”¹ Gábor bácsit sajátkezűleg le is rajzolta, mikor a bort lopón szívjá. Az udvarára itatni jövő házalót pedig, kire, mivel kupaktalan pipával merészelt udvarára belépni, s ki kiáltásától annyira megijedt, hogy pipáját is elejtette s összetörte, egy tucat kupakos pipával lepte meg. Azt a három Podmaniczky nevű bácsalmási parasztot, ki atyafiságot keresett vele, bár semmiféle írással sem bizonyították igazukat, valahányszor jöttek, szívesen megvendégelte.¹⁰²

Otthonában a *házifenyítésnek* volt barátja s tulajdonkezelével látta el megtévedt cselédjeinek a baját; de ezzel aztán el is volt intézve a dolog. Egyszer egy megvert igáskocsisa azzal küldte társait a báró nyakára, hogy maguk megkezdték az ígért „fundusosztogatást”. Pár pillanat

⁹⁵ 1 849. okt. 13., III. 8. 387.

⁹⁶ Heves, 1851. okt. 16., III. 8. 387.

⁹⁷ III. 8. 387.

⁹⁸ Jamriska adata.

⁹⁹ Petényi köszönő levele. Cinkota, 1827. ápr. 22., III. 9. 389.

¹⁰⁰ Köszönő levél, 1831. jan. 11. Zsámbék. III. 6. 381.

¹⁰¹ 1831-ben, III. 7. 384.

¹⁰² E tárgyban írt leveliük: 1854. márc. 11., III. 8. 386.

múlva nyakra-főre szaladt ki az egész társaság, átkozva a kocsist...¹⁰³

*

Podmaniczky János, hogy a világ folyásáról tájékozódjék, járatta Kossuth Hírlapját, majd a Pester Zeitungot a forradalom idején. Az elnyomatás korában a Pester Postot, Pester Lloydot, Pest-Ofner Zeitungot, Budapesti Hírlapot, Pester Botét, Pesti Naplót, többféle gazdasági lapot s a kiegyezés után is a Pesti Naplót, Budapesti Hírlapot, Hazánkat, Vasárnapi Újságot.¹⁰⁴ Ha megjelent a könyvpiacra egy-egy nevezetes újdonság, Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Deák vagy Jókai tollából, sietett megrendelni.¹⁰⁵ A keresztúri levéltár tanúsága szerint az országgyűlési iratokat különös előszeretettel gyűjtögette.

¹⁰³ Jamriska adata.

¹⁰⁴ Rengeteg nyugta III. 0. 378., III. 3. 368. stb. fase.

¹⁰⁵ III. 5. 374., III. 8. 387.

VII. FEJEZET.

A szabadságharc. A báró és a pesti csatárok. Pest bombázása. A báró és a forradalom. Az üldözött hazafiak. Podmaniczky János szerepe. A Bach-korszak jellemzése. Betyár-világ. A báró és a pesti poroszlók. A protestáns egyházak nehéz küzdelme. Podmaniczky János áldásos működése. A provizórium. A kiegyezés.

Podmaniczky János báró a 48-as átalakulásról egyik nyilatkozatában így emlékezett meg: „A márciusi forradalomban részt nem vettem, de örültem a törvényes reformoknak, különösen az úrbériség eltörlésének, mert jobbágyaimnak mindig jóakaró barátja voltam.“¹

Szabad királyi városokban 1848 előtt is volt ú. n. *polgárőrség*, mert a katonaságon kívül a polgárságnak is védeni kellett a várost. A XIX. században ennek a polgárőrségnek már csak a díszkivonulásokon volt szerepe. Az 1848. év nagy izgalmai már márciusban szükségessé tették Pest városának azt a határozatát, hogy rendzavarások megakadályozása céljából a polgárőrség toborzás útján nemzetőrséggel egészítessék ki. A gyalog őrsereg egyik kapitányi (előbb a 6., majd a 10. században) tisztségét a legénység bizalmából Podmaniczky János nyerte el.² Hozzáfolyamodtak ezután azok

¹ Egész ív papírra írt, sarkain fekete pecséttel lepecsételt, Illés Ádámhoz intézett, irat, mely így kezdődik: „Ha rosszakaróim bevádolására netalán kérdőre vétetnék, védelmemre a következő eszmék hasznosíthatnak“. I. 8. 162.

² Március 24-én Szilágyi István gombkötőmesterrel kardmarkolatára ezüstre alkalmazott nemzetiszínű szalagot tétetett s attilája acél kapcsait is a magyar trikolorral ékesítette fel. (III. 3. 368.)

a vitézek, kik az őrseregbe akartak beállni.³ Érdekes, hogy a keresztúri nép a nemzetőrsereg intézményét bizalmatlansággal fogadta, mert azt hitte, hogy a király ellen fogják vezetni.⁴

A pesti *nemzetőrségnek* többször *akadt tennivalója*. Hol itt, hol ott, gyakran fordult elő rendzavarás. Komolyabb természetű volt a Károly-kaszárnyában tartott olasz katonák lázadása, lévén Ausztria Károly Albert piemonti királlyal hadiállapotban, kik lövöldözni is kezdtek. A gyalog nemzetőrséggel együtt parancsnokuk, Podmaniczky János is kivonult ellenük, de az embergomolyban, mely egymásnak rontott, valósággal összetaposták s egész életére kiható sérüléseket szenvedett,⁵ de annyira mégis felépült, hogy május és június havában tevékeny részt vehetett a pesti restaurációban.⁶

Amikor a nemzetiségek fegyvert fogtak a magyar államesszme ellen s Kossuth Lajos az országgyűlés július 11-i ülésén áldozatokat kért a nemzettől, megindult a honvédsereg újoncozása s az önkéntesek sűrű rajokban tömörültek a haza védelmére: *János báró* felhívásra az önkéntes újonc sereg felállítására, odaadta egész évi *házbérijövedelmét*, 500 p. frt-ot, a pesti határban termett minden rozsbúzáját, 300 pozsonyi mérőt s azonfelül 500 p. frt-ot „a hazának adandó kölesünképen.“ Majd nyilatkozatát ezekkel a szavakkal folytatta: „Ezüstöm és drágaságaim igen vékonyan vágnak, mert abban szüleimtől nem örököltem, magamnak pedig ahhoz passióm nem volt, ami kevés vagyon, azt a gyermekeim anyjokapródonként gyermekeimnek szerezte. Hiszem gyermekeim is szívesen odaadják; de a volt mozgalmak miatt házamnál nem tartottam, mihelyt rövid idő múlva kezemhez veszem azt, által adni fogják.“⁷ A báró ezenkívül *saját*

³ III. 3. 368.

⁴ Szemián Dániel jegyző levele a báróhoz, 1848. ápr. 5., III. 6. 380.

⁵ V. ö. Jamriská cikke br. P. J.-ről. Pesti Napló, 1883. febr. 11.

⁶ Fizetett Murgács vendéglőjében ebédet (III. 3. 368.), nyomatott színes választási névjegyeket (U. o.) s húzatta a Sárközi-bandával június 20-án. (III. 3. 369.) Baráti összeköttetésben állott a polgármesterrel, Rottenbiller Lipóttal. (III. 9. 389.)

⁷ III. 3. 367.

költségén szerelt fel huszonkét dömsödi önkéntest is, maga vásárolván meg a szükséges anyagot.⁸

Nagyobb jelentőségű dolog ennél, hogy a veszélyt látva, a törvényes kormány — nádor, ministerium — felszólítására a Pest városa által kiállítandó őrseregnek, az ú. n. *csatároknak egész felszerelését ő vállalta el.*⁹ Ez nemcsak azért volt rendkívül előnyös a városra nézve, hogy a báróban körültekintő, gondos és szakavatott bevásárlót nyert, hanem azért is, mert a báró sajátjából készpénzzel fizetett be 10.344 p. frt. 17 kr-t,¹⁰ amit ha nem tesz, hitelben legalább másfélszer annyiba került volna a felszerelés. T. i. ebben az időben nagy sietséggel szerelték fel a katonaságot, pandúrokat s a ruházati és felszerelési cikkekben igen nagy kereslet indult meg. A városnak pedig pénze nem volt.¹¹ A báró személyesen járt utána, hogy hol lehet legjutányosabban vásárolni posztót, bőrt s minden szükséges anyagot, hogy a sereg jól és olcsón felszerelve, minél jobban teljesíthesse hivatását.¹²

1848. aug. 31-i kelettel levelet kapott Majláth Györgytől a báró, hogy mivel több főrend a haza védelmére az aldunai részekre indult, a főispánok pedig miniszteri rendeletre vármegyéjükben tartózkodnak, kevés a főrend Pesten; ennélfogva felszólította Podmaniczkyt, hogy „...az ország-

⁸ III. 3. 368.

⁹ A város gondoskodott a felszerelés, ellátás, nyugdíj, rokkantségély stb. dolgában, de a beszerzés súlyos feladatát a báró vállalta magára.

¹⁰ III. 2. 330.

¹¹ A báró pénzét csak egy teljes év múlva kapta vissza, sőt 2308 p. frt-ját csak 1867-ben fizették meg.

¹² Podmaniczky Jánosnak és segítő társainak jelentése olvasható: *Schmall*: Adalékok 132.1. Az egész kiállítási költség 1849 szept. 7-én 51.174 frt-ra rúgott s ebből a báró kezén ment át, illetve elszámolt 21.308 frt. 12 kr-ról.

Pest városának csapatai, a csatárok, kiket később beolvasztottak a XIV. honvéd zászlóaljba, ott küzdöttek Schwechat, Hatvani Kápolna mellett s a sereg csak Világos után oszlott fel. Pest vármegye serege pedig főleg a rácok és horvátok elleni küzdelemből vette ki részét. Aug. 7-én Ács Károly szolgabíró Kercsztúrtól 15 honvédet kért a vármegye 3000 főnyi seregébe. (III. 2. 341.) A költségekhez Apaj pusztá 6000 holdja után 240 frt-tal kellett hozzájárulni. Végh Ignác főszolgabíró levele, Tass, 1848. okt. 29., III. 9. 388.

gyűlésre minélelőbb megjelenni igyekeztek.¹³ A felhívás-szigorú hangjában ott rezeget a nehéz idők vihar előtti levegője.

A bárót szeptemberben Pest városa képviseleti bizottsági tagnak választotta.¹⁴ Tőle telhetőleg *igyekezett a közszellemre mérséklőleg* hatni.¹⁵ Azt is kifogásolta, hogy a sorkatonaság megoszlott s abból többen kiléptek; ez ellen még Batthyány miniszterelnök is tehetetlen volt; hiába tiltotta meg, a báró figyelmeztetésére.

Midőn Windischgrätz 1849. január 5-én győztes seregei élén bevonult a fővárosba, első dolga volt, hogy a lakosságot lefegyverezze. Ekkor Podmaniczky János is beadott egy aranyozott kardot, négy puskát, három pisztolyt és egy utazó stíletes nádpálcát.¹⁶ Megkezdődött a szigorú ellenőrzés s a báró jószágaira is csak útlevelemmel utazhatott.¹⁷ Elkezdődtek a katonai beszállások is.¹⁸

A dicsőséges *tavaszi hadjáratot* Damjanich és Vécsey tábornokok márc. 5-én vívott szolnoki diadala nyitotta meg. Ezt követte ápr. 2-án a hatvani győzelem s Rákoskeresztúr az egész hónapban visszavonuló osztrák és előtörő magyar csapatokkal volt tele.¹⁹ Április 5-én és 6-án a rákoscsabai erdőben beszállásolt német katonáknak, április 7-én Jellasics bán első sz. cs. hadseregének kellett ellátás. Majd az április 6-i isaszegi és április 10-i váci csatát elvesztett császári sereg helyét a magyar csapatok, a 6. sz. honvéd lovasezred, a beregi önkéntes sereg, a Bocskai-csapat, Asbóth serege foglalta el, s az ellenséggel ellentétben mindent megfizetett.²⁰

¹³ III. 6. 380.

¹⁴ III. 7. 382.

¹⁵ Fentebb idézett levelében Landerert hitta erre tanúul. I. 8, 162. 1.

¹⁶ Jan. 8. III. 5. 375. Üllői-út 7. sz. házából.

¹⁷ Számos ilyen útlevele van ebből a korból. Az 1849. jan. 31-én kiállított útlevel szerint magas termetű, hosszas arcú, őszes hajú és barna szemű volt a 64 éves báró.

¹⁸ Az üllői-úti házban, a Ferenciek-terén levő hitbizományi házban 8—10 katona lakott. (III. 3. 366.)

¹⁹ Polner Dániel ispán jegyzéke szerint kiszolgáltattott 340 akó bor, 2 öl fa. 44 kila zab és 19.260 font széna. (III. 3. 368.) Varsányi bán szintén sok mindent rekviráltak az átvonuló hadak.

²⁰ III. 5. 375.

A *debreceni országgyűlés* meghozván *április 14-én* a súlyos határozatot, Magyarország a Habsburg-családtól elszakadt és Kossuth Lajos kormányzósága alatt köztársasággá alakult. János báró azonban ezt a lépést nem tudta helyeselni s nemcsak a debreceni országgyűlésen nem vett részt, hanem a diadalok után az országgyűlés üdvözlésére sem ment el.²¹

Kossuth parancsára Pest vármegyének Batta Sámuel teljhatalmú kormánybiztos parancsolt immár, ki elrendelte, hogy a vármegye a behódolt tisztikar helyére válasszon Kecskeméten új tisztikart. Mellékelte egyúttal Kossuth Nyílt rendeletét is, mely „honarulás bünsúlyának terhe alatt“ megparancsolta a védelem és ellenállás szervezését.²²

A győztes magyar hadsereg május 4-én ért Buda alá. *Görgey* megadásra szólította fel Hentzit s egyúttal megfenyegette, ha a védtelen Pestet, vagy az imént elkészült Lánchidat lövetni merészné. *Hentzi* visszautasítván minden egyezkedést, *Görgey* megkezdte az ostromot. A várból *sűrűn hullott a golyó* nemcsak a támadókra, hanem főleg a pesti Dunapart jelentősebb épületeire.

A Lipótváros különösen sokat szenvedett az ostrom idején. Br. Prónay Gábornak Gödi- (ma Bálvány-) u.-ban álló kocsiját épen akkor zúzta szét egy gránát, mikor a báró abból házába akart belépni. A Prónay-család erre a pincébe menekült félesztendő fiukkal, Dezsővel. Majd, mikor a bombázás kicsit szünetelt, elfutott az Üllői-út 7. sz. házba, mely nagybátyjuké, Podmaniczky Jánosé, volt. A rokonságból már többen is menekültek ide, mert Hentzi golyói nem hordtak ilyen távolságra.²³

Prónay Dezső így írja le ezt az eseményt:²⁴

„Vacsorára, mint első étel, az ebédről eltett főzelék került, a vendégek számához képest kevés. Ezután behozták a sültet, azzal egyidőben berohant a szobába János nagybátyám kocsisa, aki rémülten azt mondta: „Most esett egy

²¹ Saját védekező levele. I. 8. 162.

²² III. 9. 389. Ezt a parancsot a bárónak két tanú láttatmozása mellett kellett (Petényi és Voigt Vilmos) Kereszturon átvennie.

²³ V. ö. Prónay Dezső: Emlékei, 11—12.1., Prónay Gáborné Podmaniczky Andor leánya volt.

²⁴ Dr. Vargha Zoltánhoz 1931. dec. 9-én írt levelében.

bomba a Széna-térre!“ (A mai Kálvintér a Podmaniczky-ház közelében.) Erre János nagybátyám felkelt az asztaltól és azt mondta: „Úgy hiszem, erre a rémítő hírre mindenkinek elmúlt az étvágya, tegyük el a pecsenyét holnapra.“ A háziúrnak nem mondhatott senki ellen, a pecsenyét kivitték. Szegény édesanyám, ki akkor engem, mint csecsemőt táplált, éhes maradt. Ezt többször elmondta édes Anyám.“

Május 21-én esett el Budavára.

Buda után még visszafoglalta a honvéd sereg Dévát és Aradot, de a menekülő osztrák sereget nem üldözte s így lehetővé tette számára, hogy újjászervezhessék és a csorbát, orosz segítséggel, kiköszörülje. Már júl. 13-án Buda és Pest ismét a császáriak kezébe került.

A fővárossal császári parancsnok rendelkezett. Összeírátták az élelmiszerkészleteket s Podmaniczky János utasítást kapott, hogy üllői-úti házának padlásán található 2000 mérő búza, 800 m. rozs, 800 m. árpa, 250 m. köles és 150 mérő kukoricakészletét haladéktalanul szállítsa a kincstári depot-ba.²⁵ 1849. okt-ben Keresztáron is beadott a báró 5 kardot, 16 pisztolyt, 24 puskát.²⁶

Podmaniczky János nehéz helyzetben volt. Hazafias érzelmeihez kétség sem férhetett; a radikális forradalommal azonban már nem tudott rokonszenvezni. Mikor Pest még örömmámorban úszott, a múzeumi lakoma költségeire is csak azért adakozott, hogy a szegényeken ne vegyék meg annak költségeit; de ő maga azon részt nem vett.²⁷ Amióta Debrecenben a függetlenségi nyilatkozat elhangzott, elhidegedett az egész mozgalmótól.²⁸ Ez magyarázza, hogy Podmaniczky János leszámolva az adott körülményekkel, nem futott, nem is rejtőzött el, hanem menteni igyekezett, ami menthető. Még azt is megtette, bár ezért furdalta is a lelkiismeret, hogy elfogadta Haynau meghívását s ott ebédelt a magyar hóhérnál. „Milyen lelkierejébe került“ — írja róla 1883-ban Bachich

²⁵ 1849. júl. 21. kelt parancs, III. 3. 369.

²⁸ VI. 2. 742.

²⁵ V. ö. saját vallomását. 1. 8. 162.

²⁸ Erre tanúul Ságody alpolgármestert, Aigner, Kasselik, Kubinyi Ágoston, Voigt, Nagy István, Osztróczky Miklós pesti urakat nevezte meg.

Gyula — „de akkor is, tekintve szeretett gyermekei jövőjét, leküzdvé a jövő történelem bírálását, elfogadta a meghívást“.²⁹

Nagy szükség is volt most olyan magyar hazafiakra, kiknek szava enyhületet hozhatott a meggyötört foglyoknak. Szilágyi Pál már 1849. májusában azt közölte a báróval, hogy bátyját a visszavonuló ellenség magával hurcolta s arra kérte, hogy hajtsák együtt végre Szilágyi István végakarátát.³⁰ Júl. 23. nagy sebesen, ceruzával írt levelet kapott a báró a petényi ispántól, Plander Sámueltól, kit Budára hurcoltak az osztrákok. Könyörög, hogy szabadítsa ki.³¹ November 6-án rokonának *Hodossy Miklósnak*³² felesége, Miskolczi Rozália kereste fel, kétségbeesett soraival, börtönben sínylődő férje érdekében. „Oly nagytekintetű urak, mint drága Uram Bátyám és Podmaniczky Lajos, ki a császári tisztekkel bizodalmas lábon áll és őket felvilágosítja, lehetetlen, hogy hatás nélkül maradjon.“³³ Hodossy Miklós, úgy mint veje Sala Sámuel, a fogságon kívül még minden vagyonától is megúsztatott.³⁴ Dec. 3-án írta másik rokona gr. *Wartensleben Ágostonná*, Patay Borbála a következő gyászos levelet neki: „Szeretett férjem 18 évre vasban van elítélve s egyetlen kívánsága, hogy magamat szerencsétlen gyermekeimmel együtt kedves Urambátyám kegyeibe ajánljam.“³⁵

Az osztrák uralom megszilárdult, de a nép sehogysem tudta elhinni. Még nov. 13-án is azzal küldte vissza a bárónak penci megbízottja, Györgyei rektor, a német bankjegyeket, hogy azokat ott egy munkásember sem akarja elfogadni, „talán Pesten jobban túl lehet adni azokon“.³⁶

Reményffy Józsefné Görögh Ágnes is azt írta panaszos levelében a bárónak, hogy férje a hadifogságban súlyosan

²⁹ Szolnok, 1883. febr. 18., részvétlevelél Vigyázó Sándornéhoz.

³⁰ Hogy miről lehetett itt szó, nem tudhatjuk. Valószínűleg valami magánjogi intézkedés. (III. ti. 381.)

³¹ III. ti. 381.

³² Ki kimutathatólag nem volt rokona a báró feleségének, de kétségtelenül a Hodosi Hodossy-családból származott.

³³ Váradolaszi, 1849 nov. 6., III. 6. 380.

³⁴ IV. 1. 390.

³⁵ Saár 1849. dec. 3., IV. 1. 390.

³⁶ III. 6. 381.

megbetegedett.³⁷ Josephstadt várában raboskodott az 50-es években a keresztúri ev. lelkész *Melczer János* is,³⁸ miután a pesti Újépületből odaszállították.³⁹

1853. januárban meg azt közölte ijedten Szolnokról Bohus Pál uradalmi mérnök, hogy Eördögh Ferencet, a tiszaföldvári uradalom kasznárját, a katonai törvényszék elfogatta s kérte, hogy mentse ki a báró ezt a nélkülözhetetlen, hű tisztviselőjét.⁴⁰

De még maga *Podmaniczky János* sem kerülhette el a *meghurcoltatást*; 1851-ben titkos feljelentés ment ellene, hogy forradalmár módjára a császár ellen dolgozik s hozzá sanyargatja a falu népét. A súlyos természetű vád nem kis izgalmat okozott a bárónak. Erre vonatkoznak a fentebb idézett Bachich-féle levélnek következő sorai: „Szerencsés valék nagybátyám oldala mellett Keresztúron nap és éjszakán át bezárkózva erős jellemét tapasztalni Öméltóságának (értve a Laffert-féle feladási ügyet); ezek szomorú napok voltak.“ A Kereszt úron kihallgatott tanúk azonban egytől-egyig mind mellette nyilatkoztak, tagadták a vádakat, s azt hangoztatták, bog}' nemcsak nem zsarnokuk a báró, hanem inkább szerető, kegyes atyja egész népének.⁴¹

Nem maradhatott Magyarországon, a bárónak anyai részről elsőfokú unokatestvére, az 1848—49-es kormánybiztos *Újházy László* sem. 1850. febr. 17. New-Yorkból kelteve írta neki: „Itt vagyok szabad földön, szabad emberek közt, elértem e részben vágyaim célját, miket honomba ki nem vívhattam, de a régi barátság mégis hiányzik.“⁴² írja, hogy már nemsokára hatvanegyen lesznek ott magyarok s hogy valószínűleg földet kapnak s „ha választhatok, mint

³⁷ III. 9. 389.

³⁸ III. 9. 388.

³⁹ *Melczer János* 1856-ban kiszabadult fogságából s Esztergályi Mihály főesperes, lojalitástól áthatott levélben ezt írta neki: „Hódoló köszönettel Albrecht főhercegnek, örömkönnyek közt megköszönni és ezután a magas kormányhoz hön ragaszkodni és semmi idegen elembe nem avatkozni, hanem csak hívei lelki ellátásával foglalkozni szíveskedjék.“ 1856. márc. 19., III. 8. 386.

⁴⁰ III. 9. 389.

⁴¹ IV. 1. 426.

⁴³ III. 5. 377.

régi gazda, jót választok¹. Meghatva ír a szíves vendégszere-
tetről: „versenyeznek a testvéri fogadásban¹.⁴³ Elkeseredett
szívét még pecsétjén is kifejezésre juttatta, melyen címer
helyett egy emberi fej látható, melyre egy kalapácsos kar
lesújt, ezzel a körirattal: „Üssed a hazaárulót!“

Újházyt sorsa előbb Iowa államba hajtotta, hol New-
Buda névvel valóságos *magyar gyarmatot alapított*, de felesége
halála után nem tudott itt tovább megmaradni s Texasba
vándorolt, hol San-Antonio közelében új telepet létesített
1852-ben, melyet felesége átszállított hamvairól *Sírmezőnek*
keresztelt el. Innen írta pár évvel később leánya, Fáy Gusztá-
várné közvetítésével, másik levelét, melyben két hordó jó
visontai bort kért. Levelét ezzel a néhány sorral fejezte be:
„Ha a tőled nyerendő jó visontai egy pohár bor majd fel-
derítendi lelkemet, egy hosszút írok neked boldogtalan árva
életemről, leányom Fáyné közlönye által, hogy a postán
levelem által ne lehessen valami bajod. Emlékezz néha ama
szerencsétlen barátod s öcsédéről, ki igaz barátságodat soha
sem fogja feledni. Újházi László.“⁴⁴

Az 1849 márc. 4-i névleges alkotmány nagyon rövid
ideig volt érvényben s 1851 végén eltörölték. Ez idő óta
a ministerek és a kinevezett birodalmi tanács csak az ural-
kodónak tartozott felelősséggel. Magyarország ki volt szol-
gáltatva a Bécsből irányított tisztviselői kar önkényének.
Bach Sándor belügyminister arra az álláspontra helyezkedett,
hogy *Magyarország* nyílt lázadás és forradalom által el-
vesztvén alkotmányos intézményeit, *meghódított tartomány*
s ennek megfelelőleg szuronyok segítségével kormányzott.
Podmaniczky János is, ha egyik birtokáról a másikra utazott,
kénytelen volt *útlevelet* váltani. Számos ilyent őriz a keresztúri
levéltár.⁴⁵ Megtudjuk belőlük, hogy a báró közép magas ter-
metű volt, hosszúkás arc, magas homlok, szürkés barna
szem, ősz haj jellemezte. Rendesen két kocsival utazott s
kíséretében két kocsis, vadász, inas és Szemök Kati gazd-
asszony ment vele. Folyamodni kellett, ha a báró pesti
háztartásában használt meddő teheneit jobb tejelőkkal akarta

⁴³ III. 5. 377.

⁴⁴ *Sírmező*, 1859. jan. 9. III. 8. 386.

⁴⁵ III. 3. 368., III. 2. 365., III. 4. 370. iasc.

kicsérélni s az engedélyt azzal kapta meg, hogy a Linienamtnál be kell mutatnia a „Vich-weide-bolette“-t.⁴⁶ Ilyen viszonyok közt természetes, hogy az uradalmi tisztek és erdőkerülők részére is nagy utánjárással lehetett csak fegyvertartási engedélyt kieszközölni.⁴⁷ A Bach-rendszernek különben a legnagyobb átka éppen a *bürokratizmus* volt. A közigazgatás aktaszáma egy-kettőre megduplázódott. Bach valósággal ontotta a rendeleteket. A vármegyei igazgatás költségei és az állami igazgatás kiadásai aránytalanul megnövekedtek. Sok pénzre volt szükség s a kormányzat leleményes volt a különböző *új adónemek* kigondolásában. 1853-ban a szolnoki főszolgabírónak aggálya támadt, hogy a bárói család milyen címen tart Vezsenyben kompot és szed vámot.⁴⁸ Pest vármegye hatósága meg az aszódi vásártartás kiváltságlevelére volt kíváncsi, mert ezen a címen egy kis jövedelemre volt kilátás. János báró jó sokáig megvárakoztatta az érdeklődő hatóságokat s csak 1858-ban terjesztette be a kívánt kiváltságleveléket.⁴⁹

Az 1848. esztendő nagy vívmányai közül a közteherviselés elvét a Bach-kormány is készséggel elfogadta. Még meg sem melegegdetett a magyar összeomlás után a katonai uralom, Szent-Ivány Vince rendeletére Madarassy pestvármegyei alispán és Hajós József főjegyző felhívást intéztek Podmaniczky Jánoshoz, hogy mielőbb fizesse be az előlegadót, mely a rendes adóba be fog számíttatni.⁵⁰ Eckstein Rudolf főszolgabíró már 1850. elején közölte vele, hogy eddig adómentes javai *adózás okából* össze fognak íratni.⁵¹ Az év nyarán aztán kiszállt a bizottság Keresztúrra a rovásos összeírás végrehajtására.⁵² Végleges eredményre azonban nem jutottak, mert egy év múlva a becslőbiztos a régi keresztúri dézsmajegyzekeket és a vetéstermés kimutatásokat kérte,

⁴⁶ I 857-ben, III. 3. 367.

⁴⁷ 1851-ben összesen 13 egyén kap ilyen. III. 4. 370., 1857-ben csak négy uradalmi tiszt. III. 8. 386.

⁴⁸ III. 8. 386.

⁴⁹ III. 8. 387.

⁵⁰ 1849. szept. 14.

⁵¹ III. 6. 387.

⁵² III. 8. 387.

hogy a föld termékenységét meg lehessen belőlük állapítani.⁵³

Podmaniczky János, mint az eddigiekből is láttuk, *késedelmes fizető* volt. Ez a tulajdonsága sok pernek lett forrásává. Abban a tudatban nőtt fel és öregedett meg, hogy birtokai adómentesek. Így érthetjük meg, hogy lehetőleg kibújt a fizetés alól s a községi, megyei hatóságoknak rengeteg munkát okozott késlekedésével. Egyre-másra jöttek Keresztár, Apaj, Adacs, Peszér, Földvár után az adóintések, végrehajtással, karhatalom alkalmazásával fenyegetve meg a bárót.⁵⁴ Megrőtták, hogy nem vallotta be egyik-másik jövedelmét, s ekkor azzal védekezett, hogy nem kapott megfelelő blankettát.⁵⁵ Az adó nem fizetése egész rendszerré vált, kivált a nemesi osztály részéről s egyre-másra jöttek a szigorú fenyegetések felülről, melyek a hatósági közegek lanyha magatartását is keményen megrőtták.⁵⁶ Ami eddig csak hanyagság volt, most hatalmas fegyverré vált a magyarság kezében, hogy a gyűlölt rendszert sarkaiból kiforgassa. Nem élesedett ez az ellenállás nyílt ellenszegülésig, csupán minden egyes alkalommal kifogást, ürügyet keresett, hogy a fizetés tekintetében haladékhöz juthasson. Ez a sok húzavona dagasztotta meg annyira a hivatalok aktaszámát s készítette elő az *államgazdaság csődjét*. *Podmaniczky* Jánosnak ebben jelentékeny szerepe volt. Ha a hatóságoknak módjukban volt, örömmel szedték be egy adóalanyon több címen ugyanazt az adót s Kunszentmiklós mezőváros, mely maga is bérlője volt a cs. kir. háznak Adacs-pusztán, a bárót kérte fel, hogy németnyelvű folyamodványban tiltakozzék helyette a kétszeres jogtalan megadóztatás ellen.⁵⁷

Megtörtént a nemesi birtokok telekkönyvezése⁵⁸ s a kormány olyan önkéntes kölcsönt vetett ki a birtokosságra, melyet mindenkinek meg kell fizetnie. Apajon pl. 1854—55-ben 2143 frt. 42 kr-t kellett lefizetni, 1855—56-ban pedig

⁵³ 1851. jun. X., III. 9. 388.

⁵⁴ III. 3. 366.

³⁵ Ugyanott.

⁵⁶ III. X. 386.

⁵⁷ 1852. máj. 30., III. 9. 388.

⁵⁸ III. 8. 386.

még további 3292 frt 49 krt.⁵⁹ 1854-ben Varsányban rendelkeztek el zálogolást,⁶⁰ 1855-ben a keresztúri borokat (1100 akót) zár alá vették, mert a báró a kincstárnak 4305 frt-tal tartozott.⁶¹ A *nemzeti kölcsönről* szóló pátens úgy rendelkezett, hogy aki öt esztendő alatt nem törlesztette a kívánt összeget, attól *erőszakkal kell elvenni*. Így rendelték el a végrehajtást a Podmaniczky-család közös vagyonára is, melynek megakadályozására aztán a báró minden rendelkezésére álló eszközzel tiltakozott.⁶² A p. ü. igazgatás nagyon féltett minden garast. 1854-ben azt kívánták, hogy a báró vállaljon kezességet azért a 20 frt-nyi nemzeti kölcsönért, melyet kasznárja aláírt. A báró méltatlankodva utasította vissza ezt a kívánságot, de egyúttal megnyugtatta a mezőtúri adóhivatalt, hogy a 20 frt. miatt nem kell aggódnia.⁶³

A császár 1852. nyarán látogatta meg először Magyarországot. Kapy Edvárd Pest vármegye főnöke a bárót is meghívta, hogy mikor az uralkodó Pesten a régi hajóhíd helyén kiszáll a hajóból, legyen ott az üdvözlők sorában.⁶⁴

A császár jún. 23-án Cinkotán utazott keresztül, erre az alkalomra meg a gödöllői főszolgabíró „ismerve honpolgári érzelmeit, bizalommal meghívta“ Podmaniczky Jánost.⁶⁵ Megjelent-e csakugyan ezeken a helyeken a báró, nincs rá adatom, de hogy júl. 3. este 8-kor a Ferenc Józsefet kísérő gőzhajón aligha volt ott, abból lehet következtetni, hogy a hajójegyet érintetlenül őrzi a keresztúri levéltár.⁶⁶ Kapott meghívót Budavár védőjének Hentzi tábornoknak szoborleplezésére, ugyanez év júl. 11-re reggel 8-ra Albrecht főhercegtől, Magyarország kormányzójától,⁶⁷ 1853-ban pedig abból az alkalomból, hogy az Orsován elásott szent koronát megtalálták s azt az Albrecht nevű hadigőzös szept. 16-án

⁵⁹ III. 4. 370.

⁶⁰ III. 8. 386.

⁶¹ III. 2. 365.

⁶² III. 8. 386., 1859. máj. 22.

⁶³ III. 8. 386.

⁶⁴ III. 6. 380.

⁶⁵ IV. 1. 390.

⁶⁶ Ugyanott.

⁶⁷ Ugyanott.

ünnepélyesen Budára szállította.⁶⁸ Mikor a császár 1856. őszen kilátásba helyezte újabb látogatását, a báró sajátkezű levélben biztosította Péchy Ferenc megyefőnököt, hogy „Ófelsége, legkegyelmesebb urunk szerencsés megérkezésekor jobbágyi hódolattal... magam is meg fogok jelenni“.⁶⁹ A császár azonban csak a következő év tavaszán kereste fel hazánkat s ekkor már felesége társaságában, amikor Zichy Ferenc, az új megyefőnök arra szólította fel a bárót, hogy vegyen részt abban a díszmagyarruhás köldöttségben, mely a császári párt a határról Pestre kíséri.⁷⁰

A Bach-korszak nem volt képes a közbiztonság fenntartására sem, sőt maga volt okozója jórészt az egyre jobban nihatalmasodó *betyár-világnak*.

A báró lassanként nagyon meggyűlölte a szegénylegényeket, kivált mióta bizalmas embere, Györgyei pencsi rektor, rablótámadásnak esett áldozatául 1853-ban.⁷¹ 1858-ban már annak is híre kelt, hogy Podmaniczky Jánost is megtámadták Varsányon a rablók s ő az izgalomba belebetegedett.⁷² A hír azonban nem igazolódott. A pandúr-rendszer, melyszerint a hatóság a megye határán túl nem űzhette a felhajtott rablót, nem volt alkalmas a közbiztonság helyreállítására. Nem ért el számbavehető eredményt Hartmann tábornok sem, a Kecskeméten felállított „közbátorsági katonai intézkedések“ vezetője.⁷³

1859-ben a vármegyék, így Pest és Heves vármegye is, községi őrség szervezésével próbálkoztak s a gödöllői főszolgabíró pénzért és tanácsért a báróhoz fordult. *Podmaniczky János érdekes válasza* megérdemli, hogy vele foglalkozzunk. Azzal kezdi, hogy a rablókról a legnagyobb megvetés hangján nyilatkozik: „A gonosztetre elkészült egyén, kinek a civilisáltabb érzelmekről felfogása sincs, az ártatlan barmainknál több lépcsővel lejjebb áll.“ Azt javasolja továbbá, hogy az „országszerte mutatkozó hallatlan gonoszságok“

⁶⁸ Körmötzy János gödöllői főszolgabíró levele, III. 9. 389.

⁶⁹ Pest, 1856. szept. 19., III. 9. 388.

⁷⁰ III. 7. 383.

⁷¹ III. 8. 368.

⁷² Illés Ádám levele 1858. okt. 14., III. 8. 386.

⁷³ 1856-ban, III. 8. 386.

megakadályozására az örök a régi hadnagyi testület szellemében szerveztessenek. A testület feje ne vezetőnek, hanem inkább biztosnak neveztessek, az örök pedig hadnagyoknak, A biztos igénybevehesse a zsandárokat s ne azok őt s legyen „vallatási hatalommal“ felruházva. Szükséges, hogy legalább kéthetenként körüljárják az egész kerületet. A gödöllői járásnak 7—8 hadnagyra és egy biztosra lenne szüksége.⁷⁴ A szarvasi főszolgabírói kerület nyolc pandúrt akart ugyanekkor alkalmazni sebhez a báró anyagi hozzájárulását kérte.⁷⁵ De elszaporodtak ebben az időben, a fegyverhasználat korlátozott volta miatt, a vadállatok is. 1856-ban Podmaniczky Mihály affelől panaszkodott bátyjának, hogy Dengeleg környékén a farkasok nagy pusztítást visznek véghez.⁷⁶

A mérték végre betelt s Bachnak 1859. augusztusában távoznia kellett. A király új tanácsosai, anélkül, hogy a régi rendszerrel teljesen szakítottak volna, elhagyták az abszolutizmust s új próbálkozásokkal kísérlették meg a birodalmat nehéz helyzetéből kiszabadítani.

Ez alatt a *közszellem* is lényegesen *megváltozott*; pezsgő élet, bízó reménykedés váltotta fel az előbbi csüggetegséget. Megindulnak a hazafias tüntetések, a protestáns egyházak jártak ebben elől. Gyűjtés indult meg Petőfi szobrára, az Akadémia palotájára, szobrot állítanak Kisfaludy Sándornak, Berzsenyinek. Divatba jön a magyar ruha s azt keresik, hogy mivel lehetne a gyűlölt kormányzatot megbosszantani. Véres események hozzák aztán lázba a kedélyeket, így 1860 március 15-én a pesti egyetemi ifjúság vérbefojtott ünnepélése s az a pisztolygolyó, mely április 8-án a legnagyobb magyarnak életét kioltotta...⁷⁷

Pest város a tisztviselők kijelölésére 16-os bizottságot választott (2593-an szavaztak le s a tagok 2538—1758

⁷⁴ A báró levele, Keresztár, 1859. nov. 9., III. 8. 386.

⁷⁵ III. 6. 381.

⁷⁶ Varsány, 1856. nov. 9., III. 8. 386.

⁷⁷ A Forinyák-nevéről elnevezett inárc. 15-i tüntetés három áldozata, Palaghy László, Katits Ferenc és Füredy Ferenc, kik 12 hétig kórházban, 10 hónapig fogházban sínylődtek, Podmaniczky Jánoshoz fordultak, hogy uradalmaiban alkalmazza őket. III, 6. 380.

szavazatot kaptak), mely az elnöki székbe Podmaniczky Jánost emelte.⁷⁸

De Podmaniczky János még más irányban is tett szolgálatot a köznek. Meg akarta szervezni *Pest városa közbiztonságát*, melyről az újonnan visszaállított szabad királyi városnak magának kellett gondoskodnia. A báró a felfogadandó őrszemek kiválasztására saját üllői-úti házát ajánlotta fel s itt vizsgálta felül a jelentkezőket az ő elnöklete alatt álló bizottság.⁷⁹ A fölvétel elsősorban a bárótól függött s maga a főkapitány. Thaisz Elek, is hozzáfordult ajánlatával.⁸⁰

A 252 főből álló gyalog poroslóából álló őrsereget, a 18 főnyi huszárcsapatot és 12 főből álló mezei lovascsapatot azonban nem volt elég besorozni, hanem föl is kellett szerelni. A városi tanács előbb pályázatot akart erre hirdetni, de a báró, mint a városi tanács tagja, ezt határozottan ellenezte s maga vállalkozott rá, hogy minden szükséges anyagot házilag beszeres s felfogadott mesteremberekkel sokkal olcsóbban elkészítteti. Ki is állította az egész őrsereg költségét — a csákótól kezdve a sarkantyúig — 25.468 o. é. írt. és 8 kr-ból.⁸¹ Ekkor már a régi, 60 kr-ból, illetve három ezüst húszasból álló pengő, másként conv. frt. helyett Bruck osztrák p. ü. miniszter rendeletéből a 100 kr-ra osztott o. é. frt. volt használatban, mely azonban 5 kr-ral kisebb értékű volt a pengő frt-nál. A báró a magáéból előlegezte e kiadásokat, sőt pár hónapig még a legénység zsoldját is, mert a városi pénztár teljesen üresen állott. Mennyi szaladgálásba, utánjárásba került, mennyi levelezés, jegyzőkönyv, számadás volt szükséges s ezek jó részét maga a báró írta.⁸² Az 1861. évi kiadásaiból 12.225 frt-tal adósa maradt a város s ezt az összeget az 1848. évi 1373 frt. hátralékkal együtt csak 1867-

⁷⁸ 1 861. márc. 20., III. 2. 330., III. 4. 370., III. 2. 365. Minden állásra három-három egyént jelöltek (főpolgármester, főbíró, főkapitány, alpolgármester); a lista élén Rottenbiller Lipót állott, ki 1848-ban, nehéz időkben, mint polgármester annyi tapintatot és bátorságot tanúsított. Ezt a névsort azután kinyomatva forgalomba is hozták. (III. 4. 370.)

⁷⁹ III. 2. 330.

⁹⁰ IV. 1. 390.

⁸¹ III. 2. 330.

⁸² III. 2. 330.

ben fizették meg neki.⁸³ A tanács 1861 júl. 20-án tartott gyűlésében jegyzőkönyvileg fejezte ki elismerését a bárónak, „ki a város közügyei érdekében mindenkor fáradhatatlan buzgalmat tanúsított s ezt legközelebb a városi poroszlónak sikerdús, takarékos, de egyszersmind fáradságos felszerelési eljárásával tetteg is bebizonyította“.⁸⁴

A *rendőrkapitányi hivatal* szervezéséből is kivette a részét Podmaniczky János s tagja volt annak a bizottságnak, mely a főkapitánynak instrukciókat adott.⁸⁵ Ő osztotta ki az érdemeseknek a tiszti kardbojtot és a másik hatalmi jelvényt a kesztyűt.⁸⁶ Tagja volt a Józsefvárosban annak a tízes bizottságnak, mely az esküdtek kiválasztása céljából alakult.

Közben megtörténtek az ápr. 2-ra hirdetett országgyűlésre a választások. Podmaniczky János részt vett a főrendiház ülésein s buzdított, lelkesített, hogy a nemzet legjobbjai jussanak be a parlamentbe. 1861 febr. 8. kelettel maradt fenn egy levélfogalmazványa, melyben egy „tekintetes urat“ arra kér, hogy fogadja el az országgyűlési követséget. „Édes hazánkat ne hagyja el válságos helyzetében.“⁸⁷ Nem lehetetlen, hogy Deák Ferencnek szól e levél, kit a pesti belváros jelölt.

Az országgyűléstől a gr. Apponyi György országbíró által felolvasott trónbeszédben azt kívánta az uralkodó, hogy fogadja el az októberi diploma rendelkezéseit, küldjön képviselőket a birodalmi tanácsba s a közös ügyekre nézve fogadja kötelezőknek az államtanács parancsait. Az országgyűlést, mint ismeretes, már aug. '22-én feloszlatták.

Megújult ismét *a régi erőszak kora* s jól írta *Koppéig Frigyes* Podmaniczky Jánoshoz intézett *levelében*, hogy „amint jelenleg ügyeink állanak, a megyék jórésze nonsokára cs. kir. biztosokkal lesz megáldva.“⁸⁸ Gr. Forgách Antal kancellár *karhatalommal* hajtotta be a meg nem szava-

⁸³ III. 4. 371.

⁸⁴ III. 2. 330.

⁸⁵ 1861. ápr. 25., IV. 1. 390.

⁸⁸ III. 2. 330.

⁸⁷ III. 9. 389.

⁸⁸ Buda, 1861. szept. 4., III. 8. 386.

zott adót s üldözte a tisztviselőket. Felelevenedett a XIV. Lajos által kieszelt s I. Lipót által is gyakorolt *dragonád-rendszer*, mely katonai beszállással puhította meg az ellenállókat.⁸⁹ Aki késlekedett az adófizetéssel, annak egyre több garázda katonát kellett eltartania. Székely keresztúri jegyző 1861 okt. 13-án azt tudatta a báróval, hogy fegyveres adószedő katonák lepték el a vidéket, de megnyugtatóul hozzátette: „Különbén jöhetnek, kész a fegyver ellenük.”⁹⁰ Máskor azonban nem ment ilyen simán a dolog, nagy sietéssel próbálta eladni a báró a búzát, fát, hogy a Pencre közeledő katonai exekciónak legalább az első részletet fizetni tudja.⁹¹

Az elnyomatás korában a *magyar protestáns egyházak* súlyos helyzetbe kerültek. Történeti jogon alapuló önkormányzatukat már *Haynau* felfüggesztette s ideiglenesen ki-nevezett superintendensi administratorokat állított az egyházkerületek élére. A végleges rendezés azonban sokáig késett s csak 1859. szept. 1-én került Pátens formájában Thun Leó osztrák kultuszminiszter rendeletéből nyilvánosságra. Legsérelemesebb intézkedése az volt, hogy a magyarországi ev. egyházat a bécsi Oberste-Kirchenrat alá rendelte s ettől függött a megválasztott lelkészek megerősítése is.⁹²

A protestáns egyházak autonómiája, bár nagyon meg volt nehezítve, az ötvenes években sem szünetelt egészen. Az önkormányzati szellem annyira ki volt fejlődve bennük, hogy bár tiltva volt, gyűléseket tartottak, melyeken Podmaniczky János, mint egyházmegyei felügyelő szerepelt.⁹³ Hozzáfordultak többször, súlyos kérdésekben, tanácsért, támogatásért, mert hiszen ő a bányai ev. egyházkerület választmányának elnöke volt⁹⁴ s hasonlóképpen annak a bizottságnak is, mely a gr. Teleki—Róth-féle ösztöndíj-alapítványt az egyes iskolák között felosztotta. 1861-ben a rozsnói gimnázium arra kérte őt, hogy az eddigi három ösztöndíjon

⁸⁹ *Prónaj Dezső*: Emlékei 40. 1.

⁹⁰ T. i. a pénz.

⁹¹ Eredeti feljegyzése P. J.-nak 1864-ből., III. 8. 387.

⁹² V. ö. *Prónay*: i. m. 23.

⁹³ III. 9. 389.

⁹⁴ III. 6. 381.

felül többet is juttasson neki, mert „az iskola... az erőszak utolsó időszakában is, a germanizálásra törekvő ismételt rendeletek ellenére is... fel tudta tartani magyar jellemét“.⁹⁵ Hozzáfordult az ág. evangélikusok egyetemes gyűlése, mikor a gr. Szirmay István-féle alapítvány miatt pert kezdett s okiratokra és tanácsra volt szüksége.⁹⁶ Nála tett panaszt Csecsenka Sámuel, a Selmecebányái gimnázium igazgatója, s az iskola nehéz helyzetét tárta fel, melybe azért jutott, mert a kormányzat el akarta választani egymástól az egyházat és iskolát.⁹⁷ Részt vett presbiteri üléseken, az egyház belső életében, pap-, tanító-, felügyelő-választásokon.⁹⁸ eljárt az iskolai vizsgákra, ha nem mehetett, kimentette magát.⁹⁹ Buzgó templomlátogató volt s a keresztúri kis templomocskában gyakran hallgatta az istentiszteletet, még akkor is, ha az odavaló pappal nem nagyon rokonszenvezett.

Melczer Jánost, a tudós keresztúri papot nem szerette, mert nem tudott a néppel bánni. Mikor helye megüresedett s Podmaniczky Frigyes Szeberényi Lajost ajánlotta, azt válaszolta neki, hogy szeretne előbb Szeberényivel személyesen találkozni s ajánlottjára a lehetőséghez képest, de „elsősorban az egyház üdvösségére“ tekintettel lesz. „Mert“ — így folytatja tovább levelét — „egyházunk elszéledt nyájának nem annyira fényes, de buzgón őrködő pásztorra van szüksége.“¹⁰⁰ A báró nagy ellensége volt a cifrázkodásnak divatosanöltözött, arany óralánccal bíró lelkész, tanító, vagy ispánjelölt hiába próbálkozott nála. Komoly szerénység, egyszerű ruha ellenben könnyen megindította szívét és erszényét.¹⁰¹

Mikor 1859-ben megindult a *Thun-féle pátens ellen a protestáns egt/házak küzdelme*, evangélikus részről br. Prónay Gábor állott élére a mozgalomnak, de tevékeny részt vett benne Podmaniczky János is.

Mikor a Pátens ellen az ev. lelkészek folyamodást intéz-

⁹⁵ 1861. ápr. 4., IV. 1. 390.

⁹⁶ IV. 1. 390.

⁹⁷ Selmec, 1855. szept. 24., III. 8. 386.

⁹⁸ III. 8. 387.

⁹⁹ III. 4. 370.

¹⁰⁰ Podmaniczky Frigyes 1864. jan. 26-án kelt levelére febr. 11-én kell válasza. III. 9. 388.

¹⁰¹ Jamriska adatai szerint.

tek az uralkodóhoz, de azt nem volt tanácsos postára bízni, a báró fizette a Bécsbe küldött követek költségeit.¹⁰² Tett azonban ő nagyobb dolgot is, miről Székács ezt írja *naplójában*: „Amit hálás elismeréssel kell hirdetnem felőle, ez az, hogy midőn engemet a Haynau-féle¹⁰³ rendelet nyílt megtámadásáért a katonai policzia elé idéztek s félő vala, hogy baj ér, br. Podmaniczky János házról-házra járt, — anélkül, hogy erről egy szót is tudtam volna — és *mellettem informált*. Nevezetesen Szloboda Ferenc lévén a gyűlésben, hol a Haynau-rendeletet megtámadtam, a császári biztos s a báró tudván, hogy minden attól függ, milyen tudósítást tesz Szloboda a gyűlésről, ő ennek a nyakára ült s kijelentette neki, hogy ő azt a tudósítást előbb, hogysen beküldi, olvasni akarja. Szloboda elkészítette s a báró addig javítgatta, szelídítette, míg minden élet elvette. Aztán pedig sorra járta azon személyeket, kik Haynaura befolyással bírtak s oda vitte ki a dolgot, hogy br. August meg lett bízva, hogy engemet leczkézzen és fenyítsen meg. Mi azon időkhöz képest a legszelídebb büntetés és merényletemhez képest — ők nevezték annak — hallatlan kímélet volt. Megköszöntem a bárónak, de ő a köszönetemet el nem fogadta, mert ő, úgymond nem tett semmit, ő semmit erről nem tud. Meg vagyok győződve, hogy ő maga ezt soha fel nem említette volna. Kétségtelen tehát, hogy őbenne nem hiányoztak a legnemesebb vonások s ha valamit ki akart vinni, a jó ügyben szokatlan buzgalmat tudott kifejtteni. Neki csak az a hibája volt, hogyha határozni kellett, határozni nem tudott, noha hosszan és az egész világgal tanakodott. Hányszor próbáltam meg őt“ — folytatja tovább az érdekes emlékiratot írója — „valamely nevezetesebb áldozatra rábírní, valamely alapítványra, mely a bajból kisegíthetett volna. Meghallgatta, megbeszélte velem terveimet, fel is lelkesült, sőt kilátást is nyújtott a keresztülvitelre, de ez mind elpárolgott; nagyobb szerű áldozatot, de csak egyet sem bírtam nála kivinni... Egyik eszmém az volt, hogy

¹⁰² Székács naplója.

¹⁰³ Tulajdonképpen Thun-féle, mert Haynau már ekkor régen bukott ember volt. Székács csak évek múlva írta meg emlékiratait, azért tévedt.

Pesten theológiai akadémia állíttassék, mely kellőleg és teljesen felszerelve legyen. Először felajánlotta rá pesti házát, melyet képzeletben két emeletre felépítettünk s elhelyeztük benne a tantermeket, tanárokat, sőt még a tanulók nagyrészét is. Azután a báró mást gondolt, hogy jobb volna a theológiai akadémiát Keresztárra kitenni, hol a felügyeletet jobban lehetne kezelni s a nagy kertben dolgoztatni a theologusokat stb. Én arany reményekkel távoztam; újra jöttem, újra vasaltam a dolgot. De elvégre is át kellett látnom, hogy vele végezni nem lehet. Ha felemlíttem ígéreteit, azon megjegyzéssel főzött le, hogy akkor más ing volt rajta s beállott a meghidegedés közöttünk.¹⁰⁴ De nem tartott sokáig, mert ismét közeledtünk. Egész életünk ily hónapos, negyed- és féléves *meghidegülés* és ugyanannyi időre terjedő *közeledés és bizalmasság* volt. Egy Ízben azt kérdezte tőlem: Mi annak az oka, hogy mi tartós barátságban nem élhetünk egymással? Természetes, feleltem, mert nagyon eltérőek elveink. Ő: Formulázza ezt kérem. Én: Tehát 1. Méltóságod a végtelenségig tanakodik és nem süt ki semmit; én röviden tanakodom és aztán foganatosításhoz fogok. Ő: Példát kérek. Én: Én három nap alatt felállítottam a terézvárosi iskolát semmiből s az ma is virágzik; megindítottuk Törökkel a Protestáns lapot két heti tanakodás után s az ma is él stb. Kérem, hol van Méltóságod alumneuma, theológiai akadémiaja, árvák és deficiensek háza, melyeket annyszor kiczirkalmaztunk a papíron? — Ő: Folytassa.

2. Méltóságod folyvást ígér és sohasem ér rá üdvös ígéreteit beváltani, úgyannyira, hogy majd azt prédikálják koporsójánál, 80 évig akarta a jót, de nem ért rá, korán halt meg. Ő: És ki fogja azt prédikálni? — Azt én nem tudom, hogy ki lesz akkor a pap. — Folytassa. Én: Én ellenben oly halotti prédikációt kívánok magamnak, melyben az mondassák rólam: a jót tehetsége szerint akarta és tette is.

3. Méltóságod saját faqonja szerint szereti az embereket boldogítani; én meg, ha jó úton vannak, a saját faqonjuk szerint. Ő: Példát kérek. Én: A földváriak azt tartották boldogságuknak (erről alább bővebben), hogy tőkéjük kamatját évről-évre pontosan megkapják, Méltóságod pedig-

¹⁰¹ V. ö. pl. a bárónak 1854-ben írt levelével, III. 8. 386.

hogy a kamat nem fizetése által a tőke naggyá legyen s 30 év múlva mondhassák, no most már jól vagyunk. — Folytassa!

4. Méltóságoddal csak az élhet jó barátságban, aki souverain akarata s gyakran szeszélyei előtt alázatosan meghunyászkodik s mindezt eltűri, mert Méltóságod kenyerét eszi és kedvezéseit élvezi. Én ellenben a függetlenség barátja vagyok s mert, hála Isten sem kenyere, sem kegye után az igazság árán nem áhítozom, hanem ott, hol kell, ellenkező akaratomat, vagy mondjuk szeszélyemet, érvényesíteni igyekszem, természetes, hogy összeütközünk „denn unsere Ansichten fliehen sieh“. A vitát Prónay Albert belépte szakította meg, kit bírónak kértek, de ő ezzel a szóval hártotta el magától: „Sokféle ember van, de legyen köztük békesség.¹⁰⁵

Ha Podmaniczky János nagyarányú alapítványokat nem tett is, igen sokszor adakozott,¹⁰⁶ s igen sokszor névtelenül s csak az írásáról lehetett megtudni, hogy ő volt.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Székács naplója, özv. Bartóky Józsefné birtokában.

¹⁰⁶ Mikor a bányakerületi ev. egyházkerület 422 o. é. frt. deficittel zárta le 1860-ban számadását, Podmaniczky János azt egyszerűen a sajátjából kifizette. (III. 3. 368.) Az volt a kívánsága, hogy a protestáns superintendens fizetése lehetőleg kiegészíttessék évi 2000 frt-ra. (U. ott.) Helyrehozatta a többi Podmaniczkyval együtt az aszódi kriptát 1853-ban (III. 5. 377.), hol ősei s többek közt Belezsnayné hamvai is pihentek. Adakozott a herédi iskolaépítésre (III. 6. 386.), a gyöngyöspatai templomtoronyra (III. 9. 388.), a tiszaföldvári ev. templomra (III. 6. 386.). A keresztúri iskola költséges építése, mint a lelkész köszönőlevelében megállapította, létét a báró „bőkezűségének köszönheti“. (Keresztúr, 1861. febr. 1., IV. 1. 390.) De Podmaniczky János nem volt felekezetieskedő. Választmányi tagja volt 1862-ben a pesti református egyház főiskolaépítő-bizottságának (III. 3. 368.) s annak a városi bizottságnak, mely 1851-ben a lipótvárosi hívek számára a hatalmas bazilikát építette (III. 8. 387.) s adakozott a penci róm. kath. templom építésére s iskolájuk jobb berendezésére 1870-ben (IV. 1. 390.) Segélyezte az eperjesi és losonci iskolákat is. (III. 3. 368.) Pályadíjat tűzött ki a legjobb magyar naptár számára 1860-ban. (III. 3. 368.) Buzgón olvasta a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapokat és Házikincstárt. (U. ott.) Pénzjutalmat osztott ki a pesti ev. iskola növendékei közt, hogy fokozza igyekezetüket. (III. 3. 367., 1839-ben Petényi Salamon János közvetítésével, kivel állandó kapcsolatban volt. III. 9. 388.)

¹⁰⁷ Prónay Dezső báró szíves közlése. Adakozott a Gazdasági Egyletnek (III. 9. 389.), a Múzeumkertre (III. 5. 374.), az árvízkárosultaknak (1876-ban és 1878-ban, III. 6. 378.), a szegedieknek 1879-ben

Mikor egyik szomszédja, Prónay István, arra kérte, liogy penei kőbányáját építkezéshez használhassa, így írt neki: „Adja Isten, hogy az építkezés oly üdvös eredménnyel menjen véghez, amilyen szíves és tisztakeblű készséggel az anyagok általam felajánlatnak.“¹⁰⁸

Haberern Jonathán igv jellemezte Podmaniczky Jánost: „*Átgondolt, tervszerű élete s csendes jótékonyága által köztiszteletet vívott ki.*“¹⁰⁹

Annál érdekesebb, hogy a *tiszaföldvári ev. gyülekezet perrel lépett* fel ellene, hogy pénzéhez juthasson. Az esetet, mely Podmaniczky János különös gondolkozására nézve annyira jellemző, lássuk közelebbről. Még 1819-ben történt, hogy a báró 1000 v. frt-os alapítványt tett az egyháznak s felajánlotta, hogy míg a tőkét le nem fizeti, évi 200 v. frt. kamatot (20%) fizet. Néhány évig fizetgette is ezt az összeget, de azután beszüntette s nem akarta többet az egyház vezetőembereinek burkolt, majd egyre világosabb célzásait elérteni. Végre az egyház, hogy követelése el ne évüljön, 1853-ban beperelte a bárót tőkéért, kamatért s azért a 100.000 tégláért, melyet a bárói család valaha megígért,¹¹⁰ de nem adott. Masznyik János földvári lelkész, kinek elei a Podmaniczky-család jobbágyai voltak, nagyon restelte a dolgot s azt írta a bárónak, hogy az egyház határozata ellen nem tehet semmit, de bár keresett volna magának már régebben más eklézsiát,¹¹¹ mintsem hogy az egyház felügyelőjével és jóltevőjével kelljen szembeszállnia. Székács, saját szavai szerint,

1000 frt-ot (III. 0. 379.). Leégett szegény emberek, betegségben sínylődők sokszor részesültek adományaiban. (III. 7. 382., III. 9. 388., III. 4. 370., III. 4. 371., III. 5. 374., III. 6. 380., III. 5. 375.) Ő írta meg régi jobbágyinak gyermekei számára a folyamodványokat, hogy a katonaság szabadságra hazaeressze őket. Mikor az egyiket 70 éves atyja gyámoltására hazakérte, ezt írta a parancsnokság megnyugtatóására: „Hogy ezekből az emberekből jó és hasznos polgárok válnak mindenkor fő-fő gondjaim közé számláltam.“ (IV. 1. 390.)

¹⁰⁸ 1802. márc. 27., III. 6. 380.

¹⁰⁹ páris, 1850. nov. 19., III. 6. 380. A báró segítette tönkrement rokonának, Árminnak családját is, kiknek Podmaniczky Frigyes volt a pártfogójuk.

¹¹⁰ IV. 2. 421. 19.

¹¹¹ 1853. márc. 14., III. 8. 386.

alig akart fülének hinni, mikor az esetet hallotta. A dolog azonban már az ügyvédek kezében volt. Ekkor történt, hogy Dubraviczky Simon, Pest vármegye alispánja, fogata állott meg a papiak előtt. Az inas azzal az utasítással lépett be Székácshoz, hogy ura egy kis „passiva commotio“-ra kéreti. (Ez kocsikázást jelentett, míg a sétálásnak „activa commotio“ volt a neve Dubraviczky szótárában.) Dubraviczky közvetítőként jött s megtudta tőle, hogy a báró haragszik a per miatt s keresi a barátságos megegyezést. Az alispán lakásán volt a találkozó, melyről a lelkész érdekes naplójában ez van feljegyezve: „Nagy zavarban voltam a nagytekintélyű és érdemes férfiú (Podmaniczky) előtt, de a tárgyalás simán folyt. A báró megfelejtkezett az adósságról s nem fizetett. Aztán meg, hogy a földváriak el ne költse, várt, hogy az összeg a földváriak javára minél nagyobb szaporodjék.“ Most azonban Székács útján kifizette nemcsak a tőkét, hanem a 28 esztendei kamatot is.¹¹² A téglára vonatkozólag pedig kijelentette Podmaniczky János, hogy azt a családtól az egyház számára ő vívta ki s azért nem adta meg, mert nem volt építkezés. Ha azonban bármikor szüksége lesz az eklézsiának rá, azonnal megkaphatja, mindig van annyi téglája Földváron.¹¹³ Dubraviczky a tárgyalás után így jellemezte a bárót: „Ő, a szeszély-ember, bosszankodik, ha valaki túljár az eszén, de respektusa van iránta, barátomban emberére talált.“¹¹⁴

Székács naplójában így jellemezte a bárót: „Be kell azt is vallanom, hogy egyházunk ügyei iránt folytonos érdekeltséggel viseltetett s e felett örömet beszélgetett. Az én működésemet az egyház terén folytonos figyelemmel kísérte s tanácsával s áldozataival több ízben gyámolított.“

A *prágai béke* értelmében Ausztria elvesztette Velencét, az utolsó olasz tartományt s Németországból is teljesen kiszorult. Az 1866-i osztrák-olasz-poros háború idején a báró üllői-úti házában többször szállásoltak be katonákat.¹¹⁵

¹¹² Székács naplója.

¹¹³ Levél fogalmazványa, III. 8. 886.

¹¹⁴ Székács naplója.

¹¹⁵ III. 4. 370. Podmaniczky János jegyzőkönyvében a következő bejegyzés olvasható: „1866. 10. július. Ngs. Neuwirth Generális úrtól kaptam három sebesült legényeket mindenképen ellátásra.

A königgrätzi vereség s Deák Ferenc bölcs mérséklete, ki most sem kért többet, mint azelőtt, végre is meghozta a *várvavárt békességet*. A király februárban Deák ajánlatára kinevezte miniszterelnökké gr. Andrássy Gyulát, ki pár nap múlva megalakította a második felelős magyar miniszteriumot. Podmaniczky János hajlott kora dacára is nagy tüzzel résztvett a politikai életben.¹¹⁶

A bárót, Vahot Imre „alkotmányos szabadságunk helyreállítására főtámaszának“ nevezte,¹¹⁷ s ha e kijelentés túlozta is Podmaniczky János szerepét, kétségtelen, hogy szíve egész melegével csüggött hazája sorsán s ami rajta állt mindent megtett, úgyszintén mint Pest város képviselőtestületének tagja s úgy is, mint országos főrend. A június 8-án végbement *fényes koronázásra* a Stein-féle ház második emeletén, szemben a Lloyd-épülettel s a koronázási dombbal, szerzett magának a báró ülőhelyet.¹¹⁸ Később részt vett a főrendiház ülésein és a képviselőválasztásokon. Nyilvános ülésen azonban egyszer sem szólalt fel s ahhoz az értékes típushoz tartozott, mely a sok beszéd helyett többre értékelte a tettet.

Ugyanekkor ezen sebesültekhez angasiroztam Dr. Baumann Károly urat, havonkénti 20 frt. o. é. honoráriummal; lakása Soroksáriutca 34. sz.“ Ugyanekkor arról értesítette a gödöllői főszolgabíró, hogy a hadjáratban megsebesült hat honfitárs katonának ápolásáról és gyógyításáról sajátjából gondoskodik. (III. 9. 388.) Áldozatkészégéért a tárnokmester megbízásából a hadügyminisztertől is kapott köszönőlevelet. (Rottenbiller polgármester továbbította, 1866. nov. 16., IV. 1. 390.)

¹¹⁶ Jegyzőkönyvében több erre vonatkozó feljegyzéssel találkozunk. Így: „1867. május 12-én a Sárközi-bandának, mikor Baumannnál öszvegyültünk, 30 frt.“, „Die 19. May 1867. a pesti képviselők megválasztásakor a Sárközi Ferenc bandának adtam 30 frt. o. é., jún. 4. a Jósefvárosi követ megválasztásakor ismét 30 frt., 3 frt. 85 kr. és 4 frt. 10 kr. a Sárközi-bandának fölöstököm a városi Restauratiókor. Máj. 31-én a Jósefvárosi Restauratiókor a költségek pótlására 65 frt.“ (III. 4. 371.)

¹¹⁷ III. 4. 370.

¹¹⁸ III. 4. 371.

VIII. FEJEZET.

Podmaniczky János birtokszerzésének története. A jószágok leírása. Egyéb tervei és próbálkozásai. A báró jövedelmei regálékból, gazdálkodásból. Állattenyésztés, gabona-, takarmány-, szőlő-, erdő-termesztés. Terményeladások és szállítatás. Gazdasági nehézségek, bajok, elemi csapások. A báró nagy takarékosága, különösége.

Vessünk egy pillantást utoljára *Podmaniczky János* mezei gazdálkodására az 1850-es évektől kezdve, mikor már testvéreivel, *rokonaival megosztott s a gazdálkodást csupán a sajátján folytatta.* Tulajdon jószága volt ez időben: Öcsöd, Keresztár, Penc, Petény, Palojta, Varsány, Fenyőharaszt, Mindszent, Sáp, Gyöngyöspata, Tiszaföldvár, Martfű helységeken, illetve pusztákon, valamint Pest város határában; bérgazdasága pedig Peszéren, Apajon, Martfűn és a Csepelszigeten fekvő Lakihegyen.

Podmaniczky Jánosra eredetileg *Öcsöd* falu felének nyolcadrésze nézett, de ő megvette Mihály és Andor öccseinek részét,¹ majd megszerezte 1842-ben 24.000 p. frt-ért Podmaniczky Károly özvegyének illetőségét.² Ettől kezdve tehát János báróé volt Öcsöd felének $\frac{5}{8}$ -a, Lajosé $\frac{2}{8}$ és László báróé $\frac{1}{8}$.³ Később, némi félreértések tisztázása után, megvásárolta 12.000 p. frt-ért László öccse részét is.⁴

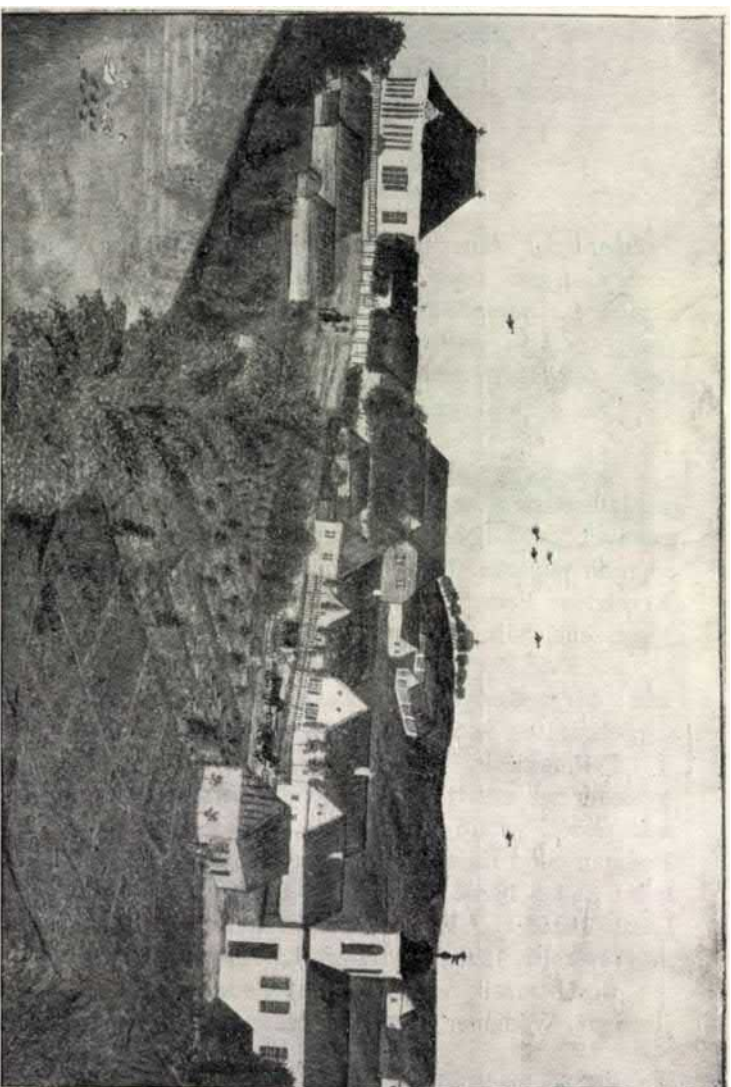
Öcsöd másik felét, valamint Podmaniczky Lajos ottani jószágát, Wodiáner Sámuel szerezte meg s így az egész falun

¹ Olyan módon, hogy magára vállalta Wodiánernél levő adóságvakat, (III. 3. 366.)

² A báróné 1842. ápr. 19-én vallotta be ezt örökösen, III. 3. 367.

³ III. 7. 382.

⁴ III. 8. 387., III. 5. 275.

RÁKOSKERESZTÚR A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN
(Balról a Podmaniczky-kastély, jobbról az ág. ev. templom látszik.)

ketten osztoztak, Podmaniczky János $\frac{3}{8}$ részben, Wodiáner $\frac{5}{8}$ -ban.⁵ A nagykiterjedésű⁶ birtok jövedelme aránylag csekély volt. 1848. előtt a község a határ fele részét 4800 p. frt-ért bérelte a Podmaniczkyaktól, de a nagy átalakulás idején teljesen elmaradt a fizetés s hosszabb tárgyalás után⁷ utólag az 1848—51. évekre 9600 p. frt-ban egyeztek ki, ettől kezdve 3200 p. frt-ra szállították le a haszonbért.⁸

Láttuk már, hogy *Rákoskeresztúr* mindkét ágat illető jószág volt s Podmaniczky János atyja csak a helység ötödrészét bírta. Beleznayné és Bujanovszkyné hagyatékából ez az örökész megkészsereződött, de az Orczy-Wenckheim-család kezén tovább is megmaradt szintén egy ötödrész, valamint a másik $\frac{2}{5}$ rész a Podmaniczky-család ifjabb ágánál. Az ifjabb ágon öt testvér, Lajos és Károly bárók, továbbá br. Prónay Gáborné, Szirmay Ádámné és Hodossy Sámuelné osztozott; míg az idősebb ág egész illetőségét a mi János bárónk örökölte, ki bérbévette, majd sorban magához váltogatta atyjafiainak illetőségét is. A Szirmay-féle birtokrészt, a határ $\frac{4}{5}$ részét, 1839 óta 320 ezüst frt-ért bérelte.⁹ 1833-ban megvásárolta Prónay Gáborné leányának Beniczky Sámuelnének örökségét,¹⁰ 1844-ben Hodossy Miklós birtokát, olyan módon, hogy egy bizonyos pest-rákosi réten felül még 5200 p. frt-ot ráfizetett.¹¹ Bérelte a báró a 40-es években Podmaniczky Károlyné birtokrészét is, mely a bárónéra Beleznayné és Bujanovszkynétől szállott, 480 c. frt-ért¹² 1859-ben meg-

⁵ III. 2. 340., III. 8. 386.

⁶ Mindenestől 21.027 kát. hold terjedelmű s 1856-ban 57.273 irt. kát. tiszta jövedelmű (III. 3. 366.).

⁷ III. 8. 386.

⁸ III. 5. 375. Öcsöd község földtehermentesítési váltságdíját 113.950 t'rt-ban állapították meg s ebből a bárót 42.700 irt. illette meg. (III. 2. 340.) A Körös-szabályozáskor, 1859-ben, 611 m. holdat tett ki a báró öcsödi ártéri birtoka. (IV. 1. 390.) A regálékát a két birtokos család még a 60-as években is közösen adta bérbé. (III. 5. 366.)

⁹ III. 5. 375., III. 4. 373.

¹⁰ III. 6. 380.

¹¹ Hodossy az eladást a nagyváradai káptalan előtt vallotta be. 1844. febr. 28.. IV. 2. 438. 6., III. 5. 377. Ezt a részt az 50-es években 600 frt-ért Jamriska Sámuelnek adta bérbé. III. 5. 375., III. 5. 377.

¹² III. 5. 377.

vette János báró csere útján Podinaniczky Károly fiának, Ármin bárónak keresztúri örökrészét, mely br. Jósika Miklósné Podmaniczky Júliától jutott szerződésileg öccsére; ez a határ $\frac{1}{10}$ része volt. Húgát, Kosztolányinét, ki a falu $\frac{1}{25}$ részére tartott igényt, már osztályuk alkalmával kifizette.¹³

Rákoskeresztúr regále-jövedelmét a három (ú. n. középső-, cifra- és határ)-malom, italmérési jog és mészárszék képezte. Ehhez járult a földesúri jövedelem (kilenced, a szőlő-, illetve bordézsma hetedrész s robot stb.), mi azonban 1848-ban megszűnt. A jövedelmet a megbízott tisztviselő kezelte és számolta el a közbirtokosságnak a birtok arányában. 1839-ben 6791 v. frt. volt a regále jövedelem,¹⁴ míg 1843-ban már 8750 v. frt-ra rúgott.¹⁵ 1851-ben már maguk a malmok 8000 v. frt-ot hoztak, ugyanekkor az italmérés 2320, a mészárszék 450 v. frt-ot¹⁶, de a 60-as években a malmok hozama lényegesen csökkent.¹⁷ Amilyen mértékben szerzett Podmaniczky János Keresztáron több és több ingatlant, természetesen olyan arányban esett rá a közjövdelemből nagyobb és nagyobb hányad.

A *közös épületek* fenntartása nemcsak költségbe került, hanem a többféle birtokos miatt nehézséggel is járt. 1844-ben nekifogtak a keresztúri középső malom átépítésének, de a pénzhiány miatt abbahagyták. János báró volt kénytelen a többi birtokosra eső költséget is előlegezni.¹⁸ 1846-ra lett csak teljesen készen a nagy munka, mely 9084frt-ba került.¹⁹

Wenckheimné perelte a bárót a *keresztúri középmalom* jövedelmei miatt; a kúrián meg is nyerte, de azt a 6.000

¹³ III. 9. 388. Az utolsó $\frac{1}{8}$ rész megvételét 1. *Vargha Zoltán*: Gr. Vigyázó Sándorné életrajza, 114. 1.

¹⁴ Ebből a malmokra 4000, korcsmákra 2121 s a mészárszékre 450 frt esett. (III. 3. 367.)

¹⁶ III. 6. 380.

¹⁸ 111. 5. 375.

¹⁷ III. 5. 374. Ennek talán a gőzmalmok versenye volt az oka. Amint a regálebérlők változtak, többször módosult a bérösszeg is. (III. 2. 365., III. 8. 386., III. 4. 370., III. 9. 388., III. 6. 379.)

¹⁸ III. 6. 378., III. 4. 370., III. 4. 371.

¹⁹ III. 5. 375. 1847-ben a közös épületek javítására 4000 drb. cserepet használtak fel. (III. 3. 369.) Ebben az évben a közös regále-jövedelem 10.591 v. frt-ra rúgott.

frt-ot, melyet a báró a közös épületekre költött, le kellett számítani.²⁰ Wenckheimné a tó jege miatt is pert kezdett, de kérelmével elutasított, mert nem tudta beigazolni, hogy Podmaniczky János az ő reá eső jeget is eladta volna.²¹ A jégeladás még 1863-ban történt s kőbányai sörgyárosok vették meg²² 4 00 frt.-ért.

A keresztúri bordézsmá János bárónak 1843-ban 667 akó bort hozott, 1844-ben 400-at, 1854-ben 450-et, 1846-ban 600-at, 1847-ben 750 akót, de 1848-ban és 1849-ben, sőt 1850-ben a zavarok miatt egyáltalában nem fizetett a lakosság bordézsmát.²³ 1 851-ben a báró keresztúri volt jobbágysai 450 akót, 1852-ben 407, 1853-ban 910, 1854-ben ellenben mindössze csak 121 akó bort fizettek neki.²⁴ Volt Podmaniczky Jánosnak magának a keresztúri Pipishegyen 45 hold, a Strázsahegyen 69 hold, Óhegyen 12 hold, ugyanott a közösnök $\frac{4}{5}$ -e,²⁵ vagyis 54 hold, a Homokhegyen 92 hold dézsmás szölleje. Kapott 1871-ben magyar holdanként 110 frt. szőlő-dezsmaváltságot, összesen 30.700 frt-ot.²⁶

Az egész községben 35 jobbágytelek után 21.000 frt., 60 zsellér után 3000 frt. örökváltság összeget állapítottak meg.²⁷

Keresztúr határa nagyon sokáig tagosítatlan volt²⁸ s a tagosítást csak 1859-ben hajtotta végre az úrbéri törvényszék.²⁹

²⁰ IV. 1. 393.

²¹ 1871-ben, IV. 1. 393.

²² III. 3. 368.

²³ III. 2. 365. 1843—48-ig kisebb királyi haszonélvezete (beleszámítván a dézsmát, italmérést, malmot, mézárszékét) átlagban 4275 v. frt. és 26 kr.-ra rúgott, ki már akkor néhány atyjafia földjét is magához váltván, a határ $\frac{35}{50}$ részét bírta. (III. 2. 365.)

²⁴ P. J. bevallása, III. 2. 365.

²⁵ Egyötöd része a községnek még ekkor az Orczy-ágból való Wenckheimné kezén volt, III. 6. 379.

²⁶ III. 5. 377.

²⁷ Ez 1855-ben történt, III. 8. 386. A közbirtokosságnak Orgovány-pusztá határában is volt bizonyos ingatlana. (III. 5. 377.)

²⁸ 1837-ben Wenckheim László sürgette Podmaniczky Jánosnál a tagosítást (IV. 1. 390.), de még 1847-ben is erről tárgyalt az úriszék. (III. 6. 381.)

²⁹ 1184 frt. volt a költség, III. 3. 368.

Penc és *Petény* nógrádvármegyei községeknek, sőt részben a messze fekvő hontvármegyei *Palojtának* is azonos volt a közbirtokossága; sok kisebb-nagyobb nemesi birtok, ezer darabban. A Podmaniczky-jószág e helységekben eredetileg Osztroluczky-birtok volt, de mindösszesen sem haladta meg az ezer holdat. Podmaniczky János, mint már láttuk, magához váltogatta testvéreinek örökségét, majd *összevásárolta*, előbb *zálog címén*, majd *örökáron*, árverésen, vagy szabadkézből mindazt, amit jutányosán meg lehetett kapni. Megvette részben, vagy egészen a következő közbirtokosok birtokát, 1835—1880. közt, javarészen több részletben:

Balás Zsigmond,³⁰ Balás Jozefa,³¹ Baloghy László és Elek,³² gr. Benyovszky Zsigmond,³³ Bory Emmáiméi,³⁴ Diószeghy Tádé,³⁵ Endrédy Gábor,³⁶ Hanulik Lajos,³⁷ Hodossy Miklós,³⁸ Horváth Dénes és neje Huszár Oktávia,³⁹ Huley Pál,⁴⁰ Kámánházy Béla,⁴¹ Lieszkovszky Dénes,⁴² Lieszkovszky Gusztávné,⁴³ Bory Pálné Osztroluczky Lujza,⁴⁴ Podlussányi István,⁴⁵ Prónay

³⁰ 1861-ben 3300 p. írt-ért (III. 6. 380.), majd 3000 firt-ért III. 9. 388.), 1878-ban 104 kát. holdat 25.000 írt-ért (IV. 3. 478)..

³¹ 1804-ben, III. 8. 387.

³² 1 8 48-ban 17.000 p. írt-ért (III. 8. 386.), mivel a zavaros idők miatt az átíratás késett s Podmaniczky János megbánván a vételt, vissza akarta vonni, az eladók Nógrád vármegye ítélőszéke elé vitték az ügyet. (IV. 1. 402., III. 6. 380.).

³³ 1835-ben 5000 p. írt-ért és 100 aranyért (III. 6. 381.), ez a birtok Podmaniczky—Orczy jogon szállott Benyovszkyra (ív. 2. 434. 16. és 25.)

³⁴ 1847-ben vette zálogba, 20.000 írt-ért. (IV. 3. 464. 1.)

³⁵ 1859-ben, IV. 3. 464. 5., III. 8. 386.

³⁶ 1848-ban árverésen. (IV. 3. 465. 1.)

³⁷ 1869-ben árverésen, 164 m. hold. (III. 4. 373., IV. 1. 393.)>

³⁸ 8000 p. írt-ért, IV. 3. 453. 5.

³⁹ 1872-ben, 172 m. hold. (III. 4. 373., IV. 1. 393.)

⁴⁰ 1853-ban 8000 p. írt. (IV. 3. 465. 4., III. 6. 380. és 381.)

⁴¹ 1851-ben (III. 9. 389.), 1874-ben (III. 4. 373.).

⁴² 1841-ben zálogbavette (IV. 3. 461. 2., III. 8. 386.), majd örökáron szerezte meg, 1853-ban (IV. 3. 465. 3.), 1857-ben (III. 6. 380.), 1859-ben (III. 9. 388.), 1862-ben (III. 6. 380., III. 4. 371., III. 6. 386.).

⁴³ 1879-ben 178 kát. hold, 27.000 írt. (III. 4. 373., IV. 3. 483.)

⁴⁴ 1 851 előtt (IV. 1. 393.), 1870-ben 10.000 írt-ért (III. 5. 374., III. 2. 353., III. 2. 348., III. 5. 375.).

⁴⁵ Előbb, 1848-ban zálogban (IV. 3. 464. 2., III. 6. 381.), 1855-ben

István,⁴⁶ Podmaniczky Mihály,⁴⁷ Podmaniczky László,⁴⁸ Podmaniczky Andor,⁴⁹ Somogyi Ferenc,⁵⁰ Unghváry Gedeonná.⁵¹ Ezenkívül cserélt szőlőt Majthényi Rudolffal⁵² s tárgyalt még vétel céljából a következőkkel:

Antal János,⁵³ Diószeghy Ferenc,⁵⁴ Kámánházyné,⁵⁵ Borv Dániel,⁵⁶ Kozáky Dániel,⁵⁷ Martonfalvainé Bene Lujza,⁵⁸ ReményffyJózsef,⁵⁹ DiószeghyTádé,⁶⁰ Szerémy Antal,⁶¹ Bene Károly.⁶² Vett-e Podmaniczky János ezektől is, nincs adatom rá.

1874-ben a báró, saját feljegyzése szerint, Felsőpetényben 1402 m. holdnak volt tulajdonosa s holdját 150 ft.-ra értékelte.⁶³ Pencen ugyanakkor 275 m. holdja volt 175 ft.-jával, Palojtán egy kevés ősi örökség némi vásárolt földdel,⁶⁴ így e három helységben összesen mintegy 2000 m. holdja volt.⁶⁵

örökáron (IV. 3. 465. 2., III. 8. 386.), 1859-ben (III. 4. 371.), 1874-ben 8000 ft.-ért (III. 5. 375.).

⁴⁶ 1 873-ban 337 m. hold (III. 4. 373., IV. 1. 393.).

⁴⁷ 1840-ben 3200 p. ft.-ért (III. 3. 367., IV. 3. 459.).

⁴⁸ 1 841-ben 1000 p. ft. (IV. 3. 457.)

⁴⁹ 1842-ben 4000 p. ft. (IV. 3. 458.)

⁵⁰ 1848. előtt zálogban tartotta azt a jószágot, mely már Somogyinál is zálogban volt Tornynos Mihálytól, 7420 p. ft.-os teherrel. (III. 6. 366., III. 6. 380., III. 8. 386.) Somogyi a földért 10.000 p. ft. készpénzt kívánt s 1200 p. ft. értéket természetben. (2 ló, 4 tinó. 2 hordó bor stb., III. 6. 381.)

⁶¹ 1849-ben 4800 p. ft., III. 5. 374., III. 7. 382.

⁵⁸ IV. 3. 461. 2.

⁵³ 1852-ben, III. 6. 381.

⁵⁴ 1 855-ben, III. 8. 386.

⁰⁵ 1852-ben III. 6. 381.

⁵⁶ 1854-ben, III. 8. 386.

⁵⁷ 1860-ban, III. 8. 386.

⁵⁸ 1863-ban, III. 6. 380.

⁵⁹ 1853-ban, III. 9. 389.

⁶⁰ 1848-ban, 2000 ft.-ért kínálta, III. 6. 381.

⁶¹ 1847-ben, 8000 p. ft.-ért ajánlotta, III. 6. 381.

⁶² III. 6. 381., az ehhez tartozó épület rajza található: III. 5. 375. A penci határról vázlat: III. 9. 389.

⁶³ III. 4. 373. Az úrbéri földektől természetesen úgy itt, mint egyéb jószágaiban ekkorra már elesett.

⁶⁴ 1 856-ban vett egy darabot, III. 8. 386.

⁶⁵ Petényben kőszéntelep is volt s 1851-ben Pencen is kutatott ilyen után Miesbach Alajos bécsi nagykereskedő. (Kámánházyné Béla levele, 1851. márc. 14., III. 9. 389.)

Podmaniczky János petényi kastélyát eredetileg a Boryak építették, de 1849-ben az idő vasfoga már annyira megviselte zsindeletét, hogy sürgős javításra szorult. Több felterjesztést küldött e tárgyban a báróhoz petényi gondviselője, de nem kapott rá választ. Bizonyos szemrehányással írta eme sorokat: „A petényi kastély, miután nem méltóztatott mindekkoráig intézkedni, kiigazítatlanul létez.”⁶⁶ — A bárónak halogató természete bizony sok kárt okozott.

Mivel a báró a földeket részben zálogba vette, részben nem fizetett egyszerre, a kamat fizetésével késett stb., e sok jószágszerzés rengeteg pert zúdított nyakába. 1850-ben a Baloghy-család kezdett ellene szerződésteljesítési pert 17.000 p. frt-ért és 8000 p. frt. bánatpénzért,⁶⁷ mely még 1857-ben is egyre tartott,⁶⁸ hol békés egyezkedés hangján,⁶⁹ hol keserű szemrehányásokkal telve.⁷⁰

Baloghy Elekné 1866-ban könyörgött a bárónak, hogy vegye meg birtokát.⁷¹ A Bory örökösök 1879-ben zálogváltó-pert kezdtek.⁷² Az Endrédi örökösöket 1000 írt. lefizetésével kellett lemondásra bírni zálogváltó szándékukról.⁷³ Hanulik Lajos is perelte a bárót regále, szőlődzsma, sarjú-legelő miatt, de a pert elvesztette.⁷⁴ Huszár Károlyné is elvesztette vele szemben zálogkiváltó perét 1855-ben.⁷⁵ Volt kellemetlensége Kámánházynéval,⁷⁶ Kozáky Danival,⁷⁷ mind birtokvételből kifolyólag. Osztroluczky Lujzával is pereskedett, 1850—55. táján.⁷⁸ A Podlussányi Károllyal való ellentéteket a báró 1864-ben békés úton kiegyenlítvén,⁷⁹ Podlussányi elvállalta Podmaniczky János penci birtokán a főfelügyeletet,

⁶⁶ III. 6. 381.

⁶⁷ III. 6. 381., III. 8. 386., III. 9. 388.

⁶⁸ III. 3. 386.

⁶⁹ III. 8. 386.

⁷⁰ 1858-ban Baloghy Elek levele, 111. 9. 388.

⁷¹ III. 8. 387., III. 6. 380.

⁷² Sztrokay Boldizsár ügyvéd levele, 1879. oki. 10.

⁷³ III. 8. 386.

⁷⁴ IV. 1. 393.

⁷⁵ IV. 1. 390.

⁷⁸ III. 8. 386.

⁷⁷ IV. 1. 390., III. 8. 386., III. 4. 370., III. 8. 387.

⁷⁸ IV. 1. 393., III. 9. 388.

⁷⁹ III. 4. 373.

megígérvén azt is, hogy havonként egyszer részletes levelet ír a gazdaság állapotáról. A legtöbb baj mégis csak a Tornyos-féle jószág miatt volt. Tornyos részét még 1848. előtt Somogyi Ferenc vette zálogba s 9000 v. frt-tal adós maradt neki; ettől viszont Podmaniczky János. Tornyosról, rokonságrévén, Unghváry Gedeonnéra szállott a 9000 frt-ról szóló s a birtokra betáblázott kötelezvény, de a báró nem fizette ki, mert Tornyosék általános örököse, Wasserthal alezredes özvegye, 1850 óta zálogváltópert folytatott ellene⁸⁰ s biztosítékul 3000 frt-ot visszatartott.⁸¹ Emiatt saz Unghvárynétól vett föld árának fizetése körül támadt a báró és Unghváryék közt évtizedekig tartó makacs egyenetlenség, melyben kérés, könyörgés mellett vaskos gorombaságok is repültek fejéhez.⁸² 1855-ben a báró ezt jegyezte a levélre: „Előre kifizettem, joggalalan e követelés.”⁸³ A viszály csak 1873-ban simul el, mikor a Tornyos—Wasserthal-féle birtok végérvényesen Podmaniczky János kezére került. A kincstár a jószágot, átiratás szempontjából, ekkor 19.500 frt-ra becsülte.⁸⁴

A *penci* közös *jövedelmek*, tagosztály s más közös ügyek elintézése sok huzavonával járt s Podmaniczky János kése delmessége miatt nemegy szemrehányást kapott.⁸⁵ A tagosztály még 1861-ben is folyt s nagyon sok zavart okozott, hogy a térkép és összeírás adatai nem mindig egyeztek meg a tényleges állapottal s Petrovics István, a báró megbízottja, ezt írta 1864-ben: „Öt darab, részben elhagyott, részben más által használt földet fedeztem fel.”⁸⁶ Érthető is ez, mikor a báró birtokát annyi részletben vásárolta s a tagosítatlan

⁸⁰ III. 8. 386., III. 5. 377., III. 9. 389.

⁸¹ III. 8. 386.

⁸² 1855-ben írja Unghváry: „A Báró embertársai vesztén örül.”

III. 8. 386. „Ilyen pénzen nincs Istenáldás“, írja Unghváryné, ugyanott, 1854-ben. Ide vonatkozó egyéb nagyszámú levelezés: III. 9. 388., IV. 1. 390., III. 9. 389., III. 4. 371.

⁸³ III. 5. 374.

⁸⁴ Illés Ádám levele 1873. máj. 15., IV. 1. 393.

A rengeteg parcellából álló Penc-Petény tagosztályát 1850-ben határozta el közbirtokossága (III. 6. 381.), s az úrbéri jogok kárpótlásáért 1854-ben folyamodót¹ a báró a pozsonyi földtehermentesítési bizottsághoz. (III. 2. 340.)

⁸⁵ Huszár Károly levele 1856. júl. 26., III. 9. 389.

⁸⁶ III. 4. 373.

határban csakugyan nehéz volt kiigazodni. Végre aztán sorshúzás útján állapították meg a vitás területek hovatarozandóságát.⁸⁷ A közbirtokosság a csekélyszámú jobbágyföld után kárpótlást kapott.⁸⁸

Mint láttuk, János báró *Varsány*-pusztának negyedrészt örökölte, vagyis $\frac{3}{12}$ részét, majd megszerezvén a tönkrement Podmaniczky Lajos osztályát, a határ $\frac{7}{12}$ -ét birto kolta.⁸⁹ Mikor Podmaniczky Mihályt is árverezték 1859-ben, az ő osztályrészét János báró szintén megvette leánya, Radvánszky né részére.⁹⁰ Ugyanekkor oly egyességre lépett Ármin báróval, hogy annak keresztúri birtokáért átadott Varsányban 259 kát. holdat a Mihály bárótól vásárolt földből; viszont 69 kát. holdat ő kapott rokonától.⁹¹ Ez alkalommal egy új közlekedési út nyitása körül súlyos nézeteltérés volt az atyafiak között; Ármin báró rokonát „habozással és alattomos utakon való járással¹¹ vádolta meg. Mi, kik már ismerjük Podmaniczky János természetét, az első vádnak helyt adhatunk, de a második alaptalannak bizonyult s ezt Ármin báró is belátta. Az az út, melyet Ármin ajánlott volt, mocsáron vezetett volna keresztül s annak kiépítését alig lehetett volna megfizetni.⁹² Podmaniczky János rokona magatartását nagyon zokon vette s egyik levelében emlékezetébe idézte, hogy mennyire le van neki kötelezve, mert a család veszendőbe menő jogait ő szerezte vissza abban az időben, mikor Ármin még kiskorú volt.

János báró ezután nem sokkal, visszaváltotta 26.250 frt-ért leányától varsányi részét s így az egész pusztá⁹³ Podmaniczky János birtokába került.⁹⁴

⁸⁷ Petrovics levele. 1864. júl. 27., IV. 1. 391.

⁸⁸ Petényben 8 és fél egész jobbágytelek és 24 zsellér. (III. 2. 340.)

⁸⁹ Ugyanekkor Podmaniczky Mihály része $\frac{3}{12}$, Ármin báróé $\frac{2}{12}$. volt.

⁹⁰ IV. 1. 402.

⁹¹ III. 2. 365., IV. 1. 402.

⁹² Podmaniczky János és Szabó Imre urad. mérnök levele. III. 9. 389.

⁹³ Melynek nagyságát különböző időből való források nagyon eltérőleg állapítják meg, de kb. 2800 kát. hold terjedelmű lehetett.

⁹⁴ IV. 1. 402.

1856-ban, tehát mikor még csak $\frac{7}{12}$ részét bírta a pusztá-

Volt Podmaniczky Jánosnak a Varsánnyal szomszédos *Fenyőharaszt* is.⁹⁵ egy darab birtokrésze, melyet Lajos báróval cserélt.⁹⁶ János báró a csere feltételül csak - azt kötötte ki, hogy Lajos báró hagyjon fel a fenyőharashti erdő kivágásával.⁹⁷ Úgy látszik, volt valamennyi zálogbirtoka a bárónak Kiskartalon is⁹⁸ s nemcsak pesti földjeit gyarapította vétel útján, mint már láttuk, hanem 1854-ben megvette árverésen Podmaniczky Lajos jószágait: Mindszent-, Sáp-pusztákban és Gyöngyöspata helységben.

A *tiszaföldvári uradalomban* a telkes gazdák, mint már szó volt róla, 1846-ban megváltották magukat.⁹⁹ A váltásból részesült birtoka arányában a báró is, ki a zsellérek után is 3780 frt-ot kapott¹⁰⁰ s valami csekély összeget a vezsenyi szőlő kárpótlásául.¹⁰¹

Az uradalom *regále-joga* (vendégfogadó, húsmérés, halászat, komp, a hozzátartozó földekkel együtt) az ötvenes években 2370—2556 frt-ért volt bérbeadva.¹⁰² 1855-ben a nagy vendégfogadó már olyan rozoga volt, hogy a község hatósági úton akarta a báró terhére rendbehozatni.¹⁰³ A közbirtokosság 1866—1870. közt eladta a közös uradalmi telkeket, a

nak a báró, bérbe akarta adni 5000 p. frt-ért, megengedvén a 300 holdas erdő kitermelését is, (III. 9. 389.), de aztán mégis csak házi-kezelésben maradt annál inkább, mert az egész határt megszerezte.

⁹⁵ Szintén Verseg határában.

⁹⁶ II. 10. 304. 3.

⁹⁷ Ezt a birtokot (222 kat. hold szántó, 71 erdő, összesen 293 kát. hold) 634 frt. kát. tiszta jövedelemmel vették fel a kimutatásba az 50-cs években. (IV. 1. 402.)

⁹⁸ Egy év nélküli levélfogalmazványban egy bizonyos királyi tanácsosnak azt írta, hogy ne vegye el tőle Kiskartalt, mert ő özvegy ember s nevetlen gyermekei vannak. Tehát ez 1841 után történt. III. 8. 385.

⁹⁹ III. 2. 340., III. 4. 370. Az örökváltásra 60.000 v. frt. kölcsönt vettek fel, melyet visszafizetni nem tudván, igen kellemetlen helyzetbe kerültek. (Vári Szabó Sámuel református lelkész levele, 1851. aug. 8.)

¹⁰⁰ III. 2. 340.

¹⁰¹ III. 5. 375. A község és a földesurak közt az úrbéri rendezési, legelő elkülönítési és összesítési per 1856-ban barátságos egyességgel nyert befejezést. (III. 9. 388.) A legelő használatára nézve a telkes gazdák 1859-ben állapodtak meg. (III. 9. 388.)

¹⁰² III. 8. 386., III. 9. 389., III. 5. 375.

¹⁰³ Bolius Pál mérnök levele, III. 8. 386.

mérnöki, vendéglőhöz tartozó, orvosi, hadnagyi, mészárszékhez, csárdához, vezsenyi révhez tartozó földeket, 38.112 írt-ért, de viszont ezek helyett új telkeket ajándékozott mindkét egyház papjának, tanítóinak, azonkívül a községeknek, bírónak, jegyzőnek, úgy Földváron, mint Vezensyben megfelelő mennyiségű földdel együtt.¹⁰⁴

Az uradalom, mely, mint láttuk, a sok felszabadult jobbágyfölddel megkevesbedett, eredetileg nyolc részre hasítatott, azonban egy részét, a révjog kivételével, melyben Keszlerffy János volt a részes nyolcadrés erejéig, a többi hét közbirtokos magához váltotta.¹⁰⁵ A Podmaniczky Lajos-féle kéthetedrész, mely Zichy grófnál volt zálogban, Podmaniczky Ármin és sógora Beniczky Ödön szerezte meg. Andor báró hetedrészre Wodiáner Rudolftól (Pálmaffy Miksa bérelte) Kővér János és Károly kezére került, míg Frigyes báró hetedét, a saját hetedével együtt Ármin öccse igazgatta. Egy hetedrész László báró tulajdonában maradt; az utolsó hetedet pedig Podmaniczky János mondhatta magáénak, ki 1846—56-ig bérelte öccse illetőségét is.¹⁰⁶

Tulajdon földjein kívül mindig volt *jelentékeny mennyiségű bérelt birtok is* kezén. 1852-ben azért kapott intést, hogy nagyrévi árendás földje után nem fizette az adót.¹⁰⁷ 1830 óta bérelte a koronauradalomtól Alsó-Peszér-pusztát, 1852 óta Középpeszért is.¹⁰⁸ A bérösszeg változott,¹⁰⁹ 1864-ben az előbbinek 6721 frt, az utóbbinak 2362 frt. az évi haszonbére.¹¹⁰ Volt itt is kellemetlensége a bárónak az előbbi bérlővel s

¹⁰⁴ Egy egész telekhez 44 hold szántót és 30 hold legelőt mértek; ez utóbbit azonban még 1864-ben is közösen használták az illetők (III. 9. 389.)

¹⁰⁵ III. 8. 386.

¹⁰⁶ Ebből 500 holdat albérletbe adott holdanként 2 p. frt. 12 kr.-jával Jalsoviczky Mihálynak. A bérlet lejártával per támadt köztük, mert a báró nem akarta átvenni a Jalsoviczky által Martfűn emelt csinos majort, mert ő csak könnyen elszállítható épületek építésére adott engedélyt. A pert ezen az alapon meg is nyerte. (III. 2. 363., III. 9. 388., III. 8. 386.) Martfűn különben még több kis árendása is volt Podmaniczky Jánosnak. (III. 8. 386., III. 9. 389.)

¹⁰⁷ III. 6. 381.

¹⁰⁸ IV. 1. 390.

¹⁰⁹ III. 6. 378.

¹¹⁰ III. 8. 387.

késedelmes fizetés miatt a ráckevei koronauradalommal, melyhez a puszta tartozott.¹¹¹ Lakihegyet szintén bérelte a koronauradalomtól,¹¹² hasonlóképen Apaj-pusztát is a családi hitbizománytól, s néhány évig, 1848-tól kezdve 2000 p. frt-ért Borbély Sámuel ecsegi 1460 magyar holdas birtokát.¹¹³

János báró *éber szeme* mindig arra figyelt, hogy hol szerezhetne még előnyös feltétellel birtokot. Szűts István udv. ágens állandóan közölte vele az eladó kamarai jószágokat.¹¹⁴

Hodossy Miklós, Podmaniczky János rokona szintén közölte az eladó bihari jószágokat.¹¹⁵ A bárót *nyugtalan természetű* örökösen *sarkalta*, hogy újabb meg újabb birtokokat szerezzen s előnyös bérletekbe bocsátkozzék.¹¹⁶

¹¹¹ IV. 1. 390., III. 8. 387., III. 3. 368.

¹¹¹ IV. 7. 580.

¹¹³ III. 6. 381., III. 5. 375.

¹¹⁴ III. 8. 385. De ő maga is sokat levelezett ebben az ügyben.

1821-ben az Almásy-féle szántai és rédei birtokok felől érdeklődött (III. 9. 389.), 1828-ban a derekegyházi puszta felől. (III. 9. 389.) 1832-ben Adonyiné birtoka felől (III. 6. 380.), 1835-ben a pesti Üllői-úton fekvő, előbb Szakál-féle, akkor azonban már Nagy Leó birtokában levő majort akarta megvenni. (10.000 frt-ra tartották. III. 6. 381.) 1839-ben Bácskában alkudott egy nagyobb, 7000—8000 holdas bérletre. (III. 9. 388.) S 1843-ban komolyan gondolkodott rajta, hogy megveszi a pomázi uradalmat egykori menyasszonyától, gr. Stainleinné Hellenbach Zsuzsanna bárónőtől. (III. 4. 373.) 1846-ban pedig ugyanannak vattyai uradalmára alkudott, (50 p. frt-ra tartotta holdját. III. 8. 386.) 1847-ben már Szemeréd eladása is szóba került köztük. (III. 4. 373.)

¹¹⁵ 1841-ben azt írta, hogy az ó-fehértói Desseffy-félét meg lehetne vásárolni, hogy azon a vidéken potom 6—80 p. írt. a földnek holdja. (Nagyvárad, 1841. dec. 2. III. 8. 386.)

¹¹⁶ 1852-ben Vadkert falu, valamint Csábor- és Bószér-puszták zálogbavételére gondolt; az egész 24.800 magyar holdra rúgott (III. 5. 375.); ugyanebben az évben a 3699 holdas Bojár- és Miklapusztákat akarta megvenni (III. 5. 376.); gondolkodott a 3210 holdas bálványosi s a 4000 holdas ádándi (Somogy vm.) uradalom megvételén (ugyanott); továbbá br. Jeszenákné gyöngyöspatai jószágán (IV. 1. 390.), hol már magának is volt birtoka, melynek arányossági pere 1862-ben is folyt. (III. 8. 387.) Az irtvány és maradvány (remanentionális) földek felosztása ment a földesurak és volt úrbéresek közt oly nehezen. (IV. 1. 393.) Nézett Tápiószentmártonban is egy eladó birtokot (1853-ban, III. 9. 389.); hasonlóképen Ürgésen 1854-ben (III. 2. 365.) és Tabdi pusztán. (1857-ben, IV. 1. 390.) Mikor híre kelt, hogy a bökényei pusztát a báró magához váltja, a vezsenyiek,

Még kilencven éves korában is *vásárolt birtokot* a báró Rákoskeresztúr szomszédságában: ez *Ferihegy-pusztá*, mely 804 kát. hold terjedelmű, 5056 írt. kát. tiszta jövedelemmel (benne 705 szántó, 5 rét, 56 szőlő stb.). A jószág eredetileg a gödöllői Grassalkovich-uradalomhoz tartozott s onnan került Szontágh Sámuel kezére, kitől Podmaniczky János 160.000 frt-ért vette.¹¹⁷ Ezt a birtokot is jórészt adósságra szerezte Podmaniczky János.¹¹⁸

Podmaniczky János *örökösen számítgatott, tervezgetett*, hogy mint lenne előnyös a gazdálkodása; számbavette a házikezelés és bérbeadás minden esélyét. Lássunk egy ilyent 1848-ból: Ha jószágait bérbe adná, kapna Földvárért 7000, Varsányért 4500, Keresztúráért 8000, a pesti rétekért 1750, Penc és Petény után 3000, Öcsödért 3500 frt-ot, mindösszesen 27.000 frt-ot. Ha az apaji bérletről lemondana, 5500 frt-tal lenne kevesebb kiadása, de ha házikezelésben maradnak a birtokok, legalább 60.000 frt. bevételre számíthat. Viszont bérbeadás esetén pénzzé tehetné a több esztendő óta felhalmozott gabona-, bor-, gyapjú-készletét s ez 120.000 p. frt-ot jelentene.¹¹⁹

Sokszor csinált a báró *vagyommérleget* is. 1854-ben úgy számította, hogy az apaji bérletben, (épület élő- és holt-felszerelés) 150.000 frt-ja fekszik, Martfűn, az épületeket külön nem számítva 53.000, Varsányban ugyanígy 7600 frt.¹²⁰

melyhez a pusztá tartozik, nagyon örültek (Sáfár István levele hozzá, 1852. júl. 30.), de annál jobban elszomorodtak, mikor a hír hamisnak bizonyult. 1862-ben alkudozott br. Prónay Albert nádori 3088 holdas birtokára, de eredménytelenül. (III. 9. 388.), viszont 1855 tavaszán egyik pusztáját ő akarta bérbe adni s az újságban hirdette, (közelebbről meg nem nevezvén. III. 8. 386.)

¹¹⁷ III. 6. 379. Nevét egykori bérlőjétől Mayerffy Ferencről kapta, tehát nincs összefüggésben későbbi birtokosával, Vigyázó Ferencsel. Borovszky: Pest vm. monogr. I. 160.

¹¹⁸ Átvállalta a rajta levő 65.000 frt-os osztrák földhitelint.-i kölcsönt s a többi pénzt váltóra szerezte meg. (III. 6. 378.) Az átírási költséggel, 6587 frt-tal még 1877-ben is tartozott, míg csak végrehajtással meg nem fenyegették. (Ugyanott.) Jászkarajenőn levő 3 hold szőlőjét azonban már 1874-ben unokáira, a Harkányi-fiúkra, íratta a báró. (III. 4. 370.)

¹¹⁸ III. 5. 375.

¹²⁰ III. 5. 374.

1874-ben Keresztáron élő-és holt-felszerelés (épületek nélkül) 24.000, Peszéren a bérleten, épületekkel 83.225, Penc, Petény helységeiben 21.475 frt.¹²¹ Ugyanekkor gabonában, gyapjában 101.000, borban 55.000 írt. értéke feküdt.¹²²

Várható jövedelmeit is sokszor számítgatta Podmaniczky János.¹²³ A hetvenes években nyers jövedelme 60—100.000 frt. körül mozgott, tiszta jövedelme 10—20.000-re rúgott. Keresztúri adója ekkor meghaladta a 2000 frt-ot, a a penci csak a 700-at.¹²⁴

Podmaniczky János *lovainak állandó vevője a hadsereg* volt és pedig nemcsak Földváron, hanem az apaji ménesből is.¹²⁵ 1851-ben a 15 markos, tehát apró termetű, lovakat 118—130 frt-jával vette a Sándor-ulánusok 11. számú ezrede.¹²⁶ 1853-ban a báró martfői lóállománya: 16 csődör, 39 paripa és 85 kancaló volt.¹²⁷ A ménes vér-felfrissítéséről is gondoskodott Podmaniczky János. 1853-ban Sala Sámuel, Hodossyrésről rokona, részletesen ismertette az erdélyi nevezetesebb ménesek lóállományát s megfelelő mént ajánlott a bárónak.¹²⁸ A földvári ménesnek nagy híre volt s mikor 1859-ben a Szolnokvármegyei Gazdasági és Lovasegylet engedélyt kér annak megtekintésére, ezt írta levelében: „Méltóságod földvári magyar ménese eredeti fajtisztaságra nézve majdnem egyedül s páratlanul áll fenn szép hazánk hajdani világhírű magyar ménesei közül.”¹²⁹

Az apaji gazdaságban 1848-ban 545 szarvasmarha, 5433 juh és hat ló volt.¹³⁰ Mint érdekes kuriózumot említtem

¹²¹ III. 5. 374.

¹²² III. 5. 375.

¹²³ III. 5. 375., III. 6. 379., III. 4. 373.

¹²⁴ III. ti. 379. a kát. tiszta jövedelemnek kb. 40%-át tette.

¹²⁵ III. 8. 387., IV. 1. 390.

¹²⁶ III. 3. 368.

¹²⁷ III. 2. 341.

¹²⁸ III. 9. 389.

¹²⁹ III. 8. 386.

¹³⁰ III. 5. 375. 1846-ban mustra ökreinek párját 107 p. frt-jával adta el, 1848-ban mustra teheneinek párját 165 p. frt-on, 1849-ben mustra ökreit 105 p. frt-jával. Eladott Apajról egyszerre 35—50 drb-ot. 1849-ben az öreg marhabőröknek 8 p. frt, a negyedfü marhabőröknek 5 p. frt, a lóbőrnek 3 p. frt. volt az eladási ára. III. 4. 370.

meg, hogy Bláer (így!) Péter, ki a bárónak állandó vevője volt, mindig zsidó betűkkel kanyarította a szerződések alá nevét.¹³¹ Az 50-es és 60-as években még különben igen sok orthodox zsidó használta a héber írást,¹³² pl. Fischer Jakab, petényi regále-bérlő stb.

A szarvasmarhák közül piacra vitte Podmaniczky János a göbolyókat s a tenyésztésre alkalmatlan selejtes példányokat.¹³³ Átlagban páronként az 50-es évektől kezdve 125—260 frt-ot kapott értük. Az 1863. évi szörnyű aszály annyira olcsóvá tette a marhát, hogy páronként csak 70 frt-ot fizettek értük.¹³⁴ Ha az állatállomány pótlásra szorult, rendszeren Pesten egészítette ki Podmaniczky János.¹³⁵

A keresztúri gazdaság, ha kevés volt az élelem, a szomszédos pesti mezőre is kihajtatta az állatokat s ezért a legelő bérlőjének fűbért fizetett.¹³⁶

Az apaji birtok meg olyan bőséges legelővel bírt, hogy rajta a háró fűbéres marhát is tarthatott. A szomszéd vidék aszály- vagy árvíz-verte gazdaságai többször felkeresték a bárót ilyen kéréssel.¹³⁷ A peszéri nagy legelőn is sok fűbéres marha járt.¹³⁸ Peszéren széna is annyi termelt, hogy eladásra is jutott belőle; 1866-ban 5000 o. é. frt-ot árult ki szénából a báró.¹³⁹

Tejgazdasággal, a rossz közlekedési viszonyok miatt

¹³¹ III. 3. 368.

¹³² III. 3. 368., III. 5. 375.

¹³³ III. 5. 375., III. 6. 378., III. 3. 368., III. 4. 370., III. 4. 371.

¹³⁴ III. 3. 368.

¹³⁵ III. 5. 375.

¹³⁶ 1840-ben aratásig 26 drb. jármosökör járt ott a báró gazdaságából. 1840—41-ben a téli negyedben 1606 keresztúri és 832 apaji juh. 1846-ban a nyári időszakban a 34 drb. jármosökör után egyenként 4 frt-ot fizetett, míg a 850 drb. birka után 8 kr-okat. 1848-ban 40 ökör és 1100 juh után fizetett a báró; 1847-ben 30 ökör és 1477 juh után. 1848-ban a bérlő 10 p. kr-ra emelte a juhok fűbért negyedévenként, míg az ökrök után napi 3 p. kr-t szedett. Legtöbb ökör legelt ez évben június hónapban, 70 drb. III. 5. 376.

¹³⁷ 1843-ban Szeles Sámuel lacházi ref. prédikátor, III. 8. 387., 1843-ban pedig a dabi bíró, III. 7. 384.

¹³⁸ 1855-ben a keresztúri gazdáknak 55 drb. jószága s egyenként 8 p. frt. 6 kr-t fizettek útonok. (III. 6. 379.)

¹³⁹ III. 4. 370.

nem volt érdemes foglalkozni, legfeljebb vaj- és sajt készítés végett. A pesti háztartás felesleges tejét azonban eladták.¹⁴⁰ Hízott sertéssel a pesti háztartást természetesen a gazdaság látta el, Keresztár, Apaj, vagy Peszér.¹⁴¹ 1846-ban nagy örömmel írta a bárónak Andor öccse, hogy egyik aszódi borjú valóságos himlőbe esett, mi Magyarországon második eset, s az állatból vett oltóanyagot Pestre küldte. Érdekes példája, hogy akkor csak ilyen módon tudtak erre szert tenni.¹⁴²

1842-ben Kempelenné egész pázmándi juhnyájára alkudott¹⁴³ s hogy a juhászok tudják, mi a kötelességük, „Naponkénti alkalmaztatásukra mutató Utasítást“ kaptak bárói gazdáj októl.¹⁴⁴

1844-ben két esztendei gyapjút adta el Wodiáner Sámuelnek 50.018 conv. frt-on, amiből sürgős tartozásait, melyeket birtokvétele folytán szerzett, törlesztette.¹⁴⁵ 1848-ban két esztendei földvári gyapjút, 30.916 fontot, szállított Pestre.¹⁴⁶

Fő jövedelmi forrás a gyapjú volt. 1853-ban három esztendei gyapjú-állományát adta el a báró, nettó 80.900 fontot, 106.067 conv. frt-on;¹⁴⁷ 1854-ben az 35.000 c. frt-ot jövedelmezett.¹⁴⁸ A gyapjút rendszeresen Pestre szállították.¹⁴⁹ Mint érde-

¹⁴⁰ 1865-ben pl. havi 500 meszelyt (1 ineszely 0.35 l.). A tej ára ekkor, literre átszámítva 14 kr. volt. (III. 4. 370.)

¹⁴¹ III. 3. 368.

¹⁴² III. 9. 389.

¹⁴³ 1132 drb-ból állott. (III. 6. 381.) 1847-ben keresztúri juhait páronként 10 v. frt-jával adta el, (III. 3. 369.), 1846-ban az ürük párja 12 v. frt., a nőstényeké 10 v. frt. 30 kr.

¹⁴⁴ III. 4. 370.

¹⁴⁵ III. 5. 377.

¹⁴⁶ III. 3. 368. Mikor 1849-ben Dömsödről Pestre szállított gyapjút, 9600 frt-ra biztosította azt a Triesti Ált. Biztosítónál, a búzáat meg 1755 frt-ra s fizetett érte összesen 72 frt. 30 krt. III. 3. 369. Juhvételről és eladásról rengeteg adat van; páronként 3 frt. 60 kr-tól 12 frt-ig cseréltek gazdát.

¹⁴⁷ III. 5. 377.

¹⁴⁸ III. 5. 375. 1859-ben 48.796 frt-ot s benne volt a 35.360 font-ban Peszér, Varsány, Martfű, Földvár, Keresztúr hozadéka.

¹⁴⁹ Rengeteg számadás erről: III. 6. 378., III. 5. 376., IV. 1. 393., III. 3. 368., III. 4. 373., III. 4. 370., III. 5. 374. Megtörtént, hogy a kereskedő kifogásolván az árut, perre vitte a dolgot, így Hirsch Salamon 1860-ban birkabőrök miatt. III. 2. 352.

kességet említem meg, hogy Pest városának dunaparti vámját Szalatsy Antal az 50-es években bérben tartotta s a gabona, gyapjú stb. vámját neki kellett fizetni.¹⁵⁰

A levéltár rengeteg adatot tartalmaz *búza, rozs, kétszeres, árpa, zab, köles, repce, kukorica, bükköny, pohánka, kender eladásról*.¹⁵¹ Az árak nagyon változtak, függött ez a terméstől, meg a külpolitikai viszonyoktól is. Háború alatt és után felszöktek az árak. János bárónak mindig voltak régi készletei. Az 1849. évi termést részben csak 1854 telén adta el s bizony sok volt benne a zszisik-rágtá szem.¹⁵²

Az öreg gabona persze nem ért már annyit.¹⁵³ Martfűről különben a gabona-, gyapjú-, dohány-terményeket Szolnokig hajón, onnan kocsin vagy vasúton szállították,¹⁵⁴ s ez jóval többbe került, mint a kevés vízi-fuvar a Dunán.¹⁵⁵

1849. nyarán a báró üllői-úti háza padlásán 2.000 mérő búza, 800 rozs, 800 árpa, 250 köles és 150 mérő kukorica volt felhalmozva.¹⁵⁶ Hogy az uradalmaiban termelt *gabonát* bármely pillanatban, mely legalkalmasabbnak látszott, piacra dobhassa, *Pesten gyűjtölte össze* és pedig nemcsak saját padlásán, hanem bérelt erre a célra többfelé raktárt is.¹⁵⁷ A báró gyűjtögető természetét ismerve, Andor öccse hozzá fordult gyakor-

¹⁵⁰ III. 6. 378.

¹⁵¹ A mértékek használatában nagy az összevisszaság. A gabonát hol pesti mérőben fejezik ki, mely 93.8 liter, hol pozsonyiban, mely csak 62.5 liter. Más alkalommal meg kila a úrmértékűk, ami 2 vékát, vagyis 60 litert tesz ki. Előfordul a köbölben való meghatározás is, mely kétszerese a kilónak, vagyis 120 liter. (III. 5. 376., III. 3. 369., III. 4. 370., III. 5. 375., III. 5. 377., III. 2. 365., 111. .3. .368., III. 2. 35 1., III. 6. 380., III. 9. 388.)

¹⁵² III. 2. 365.

¹⁵⁸ 1848-ban a báró a földvári régi repcét csak 4 irt. 30 kr-ral tudta értékesíteni, míg ugyanakkor az apaji újat 6 p. frt-jóval fizették. Ebben azonban benne van a szállítási különbözet is. Apaj jóval közelebb fekszik Pesthez Földvárnál. III. 3. 369.

¹⁵⁴ III. 3. 368.

¹⁵⁵ 1848. augusztusban több, mint 1000 pozsonyi mérő gabonát szállított s fizetett mérőnként a búzáért 12, az árpáért 10, zabért 9, kölesért 12 kr-t. III. 3. 368.

¹⁵⁸ III. 3. 369.

¹⁸⁷ Így özv. Szakál Jakabnétól a Mészáros-utcában (József-körút) és Steffenberger Alajos pincéjét (III. 3. 369.), fizetvén érte 124, illetve 200 p. frt-ot.

lati tanácsért, hogy mit tegyen 40—50 kila zsizsikes rozsával. Kérdi továbbá, hogy a rozs-zsizsik átmege-e a búzába, zabba és viszont?¹⁵⁸

A forgalmat a XIX. századnak e nagyszerű vívmánya, a vasút, rendkívül megnövelte.¹⁵⁹ A *víziül olcsóbb* volt, de lassúbb és megbízhatatlanabb. Megtörtént, hogy a fuvarozás késedelme miatt csak olcsóbban lehetett értékesíteni a gabonát; amiből aztán per keletkezett.¹⁶⁰ 1859-ben Földvállról 9000 pozsonyi mérő repcét adott el a báró 43.000 frt. értékben; ezt Szolnokig hajón, onnan Rákospalotáig vonaton szállított.¹⁶¹ 1853-ban árparakományával a Kisdunán el-süllyedt a bérelt hajó.¹⁶² Egyszerre átlagosan 1600—1800 kila gabonát raktak fel s ha szükség volt rá, többször is fordult.¹⁶³ Bár régimódi gazda volt, a haladó kor vívmányaitól nem zárkózott egészen el, így 1866-ban keresztúri szérűjét minden bennealóval 15.273 frt-ra biztosította.¹⁶⁴

1847-ben országszerte olyan nagy volt a gabona-hiány, hogy a rozs pozsonyi mérője 9 p. frt-ra, a kétszerese 10 p. frt-ra szökött fel, ami váltóban számítva 25 frt-nak felel meg. A bárónak ekkor is nagymennyiségű gabonája volt felhalmozva, de még ezen az áron sem akart megválni tőle; talán az egyiptomi hét szűk esztendő járt az eszében. Pest vármegeye azonban karhatalommal vette birtokába a készle-

¹⁵⁸ Aszód, 1846. szept. 12., III. 9. 389.

¹⁵⁹ A vasútépítési tervezetések Debrecen felé már 1840-ben megkezdődtek. (P. J. levele feleségéhez, 1840. aug. 31.) A Szolnok—Békés—Arad vasúti vonal tervezési és építési előmunkálatairól 1846-tól kezdve vannak adatok a keresztúri levéltárban. (III. 6. 380., III. 7. 384.) A rákoskeresztúri vasúti vonal mérési munkálatairól 1863-ból a III. 8. 387. fasc.-ban. Martfűről kocsin a gabonának pesti mérője, több mint egy rajnai frt. fuvarköltséggel járt. (1843-ban 25 fuvaros, 355 pozsonyi mérőért 390 rajnai frt-ot kapott. III. 4. 373.) Az árak nagyon ingadoztak, 1842-ben a rozs pesti mérője 7 frt. 48 kr. váltóban, míg 1848-ban csak 4 v. frt. Ugyanekkor a búza 6 frt. 6 kr.

¹⁶⁰ 1855-ben a Hollaender testvérekkel, III. 2. 354.

¹⁸¹ III. 5. 376.

¹⁶² III. 3. 367.

¹⁶³ A 40-es években Horog Imre volt a báró vízi-fuvarosa III. 3. 368.. III. 3. 369.

¹⁶⁴ III. 4. 370.

teket s az üllői-úti és mészáros-utcai padlásokat kiüríttette.¹⁶⁵ Podmaniczky János, bár ilyen módon 20.000 p. frt-ot kapott, személyes rendelkezési jogának megsértése miatt tiltakozott. Ugyanezt tette Heves vármegyével is, hol szintén határozatot hoztak a búzakészletek igénybevételéről.¹⁶⁶

Méhese is volt a bárónak Keresztúron, de csak házihasználatra termelt mézet; 1853-ban 25 köpű, melyet az udvari vadász kezelt.¹⁶⁷

Podmaniczky János *különös gonddal* ápoltatta nagy-kiterjedésű *szőlőit* is, *Pencen és Keresztáron*. Penci aszúja a tokajival versenyzett s vendégeinek örömmel kínálgatta, míg maga alig egy-két cseppet ivott. Ősszel és szüret idején körülbelül egy hónapot töltött ott, hogy felügyeljen a munkálatokra.¹⁶⁸ Szüret alatt házanépét főleg juhhússal tartotta¹⁶⁹ s mikor eltávozott, borralalókkal jutalmazta cselédjeit.¹⁷⁰ Borát 3—4 évenként bécsi kereskedőknek adta el.¹⁷¹ Szőlővel és borral több alkalommal díjat nyert a termény-kiállításon.¹⁷² 1842-ben a penci óbor akójáért (56 liter) 5 frt. 45 kr-t kapott, az újborért 3 frt. 12 kr-t conv. pénzben.¹⁷³ A súlyos gazdasági viszonyokat mutatja, hogy 1865 elején, bár ígérte, sehogysen akart Pencen megjelenni a nehezen várt borkereskedő. Petrovics István, a báró megbízottja, elkeseredve írta neki: „Mi már azt hisszük, hogy az egész világon minden borvevő kihalt és hogy bort már talán sehosem isznak, csak

¹⁶⁵ 1333 pozsonyi mérő rozsot és 800 mérő kétszerest hordatott onnan el.

¹⁶⁶ IV. 2. 426. 4. A pestvámegyei esetre vonatkozó akták III. 3. 369. sz. fasciculusban található. Podmaniczky Frigyes Naplótöredékeiben 1846-ra teszi ezt, de valójában a következő esztendőben történt.

¹⁶⁷ III. 6. 378.

¹⁶⁸ De hanyag ispánjának ellenőrzésével évközben megbízta az egyik ottani közbirtokost, Petrovics Istvánt.

¹⁶⁹ III. 3. 368.

¹⁷⁰ 1863-ban 9 bérest, 3 vincellért, 1 csőszet, 3 közös csőszet, 1 szolgálot és 1 juhászbojtárt. III. 3. 368.

¹⁷¹ Jamriska Lajos visszaemlékezései.

¹⁷² 1851-ben volt az első ilyen kiállítás, hol kávé-servicet kapott IV. 1. 391., 1852-ben pedig az első jutalmat, mely szerény 2 tallér volt. (IV. 1. 391.)

¹⁷³ III. 5. 377.

Pencen, itt is csak ingyen, azok a sine cura élő víg emberek...¹⁷⁴

A szőlő-pásztoroknak esztendő végén egy kis külön jutalomban is volt részük, ha jól végezték kötelességüket. 1866-ban azonban ez van bejegyezve a báró jegyzőkönyvébe: „Keresztáron a strázsahegyi esztendős páásztorok, két egyén, mivel tavaly is és az idén is szőlőfürtöket találtam és szőlővesszőket is lopattak, kaptak nem per 3 frt-ot, hanem csak per 2 frt-ot.”¹⁷⁵

A szőlővel sok munka, bíbelődés jár együtt. 1837-ben Keresztúron 25.000 tőkét karóztatott fel.¹⁷⁶

A báró maga is egészítgette olykor-olykor facsemetékkel *gyümölcsösét*,¹⁷⁷ s ha kedvére való gyümölcsöt ízlelt valahol, mindjárt érdeklődött, hogy hol lehetne belőle szerezni.¹⁷⁸ Örökké éber, tevékeny lelke nem hagyta soha nyugodni. Szívesen adott ő is a hozzáfordulóknak, de mikor valaki már április végén kért tőle csemetét, ezzel a levéllel utasította el: „most, mikor minden növény fakad, bűn volna a nemes oltványokat helyükről kimozdítani...majd őszre.”¹⁷⁹

Podmaniczky Jánosnak *erdeiből* is volt haszna. A fa ára is nagy ingadozásnak volt kitéve. 1859-ben Petényben 7 frt. 30 kr. öle,¹⁸⁰ 1863-ban Pencen 5 frt.¹⁸¹ ellenben 1863-ban Varsányban a régi és kicsit korhadt fáért, mivel „minden áron“ értékesíteni akarta a báró, csak 3 frt-ot sikerült kapni a faárverésen.¹⁸² Ugyanekkor Pencen a szőlőkaróért ezrenként 6 frt-ot fizetett a vevő.¹⁸³ Az erdő fájára rendszeren árverést

¹⁷⁴ Penc, 1865. márc. 3., (III. 8. 387.)

¹⁷⁶ III. 4. 371.

¹⁷⁵ Ugyanekkor 24.000 zszindelyt is hozatott, deszkát, meg egyéb faanyagot Vagusányi pesti fakereskedőtől; számlája 3000 v. frt-nál többre rúgott. III. 5. 374. Keresztúrra kocsin vitte a portékát, Pencre ellenben Yácig hajón (pl. 1847-ben hordót, III. 4. 372.).

¹⁷⁷ III. 6. 378.

¹⁷⁸ 1 866-ban pl. Simkó Frigyes bodonyi lelkésztől, III. 4. 470.

¹⁷⁹ 1865. ápr. 30.. III. 8. 386.

¹⁸⁰ III. 3. 368.

¹⁸¹ III. 4. 373.

¹⁸² III. 4. 371.

¹⁸⁸ III. 4. 373.

hirdettek, így került eladásra 1869-ben Keresztúr fája, mely csak 487 frt-ot hozott s a keresztúri uradalomhoz tartozó orgoványi erdő, melyből több mint 4000 írt. jött be 1868-ban.¹⁸⁴ A haszon négyötöde illette Podmaniczky Jánost, egynegyede br. Wenckheimet. A sápi erdő élőfáját 1863-ban 4000 köblábra becsülték.¹⁸⁵

A gazdaságnak téglára és cserépre is volt szüksége s ha maga nem állította elő, mástól kellett beszerezni.¹⁸⁶ Vasárukért az 50-es és 60-as években rendszeren a Heinrich-céghez fordult,¹⁸⁷ míg a gazdasági gépekért Vidacs gyárához.

Az 1866. évi háború a vereségen kívül még veszedelmes *kolera-járványt* is hozott, úgy, hogy jún. 24-én az országgyűlést is el kellett miatta napolni, de mint br. Sennyey Pál tárnokmester, a felsőház elnöke, nov. 3-án kelt levelében örömmel tudatta a báróval, a „pusztítólag dühöngött járvány tetemes csökkenése folytán“ az uralkodó nov. 19-re újra összehívhatta azt.¹⁸⁸ Podmaniczky János mindent megtett ekkor is a járvány ellen s küldözgette kipróbált orvosságait. Petrovics azt közölte vele, hogy Pencen még senki sem halt meg kolerában.¹⁸⁹

A gonosz ragály 1873-ban újra felütötte a fejét s a báró, ki 1855-ben állítólag maga is kiállotta e betegségét,¹⁹⁰ ekkor is hathatósan küzdött ellene, úgy hogy Pest vármegye 1873 nov. 15-én jegyzőkönyvi köszönetét szavazott meg neki.

A magyar gazdának mindig küzdenie kell az *állatbetegségek* ellen. 1835—37-ig a tiszaföldvári uradalom különösen sokat szenvedett a marhavésztől.¹⁹¹ 1868-ban ütötte fel újra különösen erősen fejét a betegség országszerte, úgy hogy

¹⁸⁴ III. 4. 371., III. tí. 378.

¹⁸⁸ III. 4. 370.

¹⁸⁶ így Pencen, 1804-ben 10 ezer téglát és ugyanannyi cserepet vett a báró 270 írt-ért, ami az agyagáru nagy olcsóságára mutatni. 4. 373.

¹⁸⁷ III. 5. 374., III. 3. 368.

¹⁸⁸ IV. 1. 390.

¹⁸⁹ III. 8. 387.

¹⁹⁰ Br. Podmaniczky Zsuzsi levele szerint 1855. aug. 26., IV. 1. 394.

¹⁹¹ III. 3. 366.

az utazás is csak külön engedély mellett engedtetett meg.¹⁹²
A zárlat az egész esztendőben tartott.¹⁹³

Többször pusztított *tűz* a báró gazdaságában, így 1840-ben Martfűn égett le a nagy istálló és ispánlak.¹⁹⁴ Csoda, hogy egy marha sem égett bele.¹⁹⁵ 1856. nyarán Középpeszéren leégett az egész major,¹⁹⁶ 1866-ban Felsőpetényben sok takarmány.¹⁹⁷ Mikor keresztúri szérűje gyűlt ki, ilyen tréfásan komoly sorokban köszönte meg az oltást szomszédjának, valószínűleg Wenckheim bárónak: „Lám, barátom, mire jutottunk, amit ifjúságunkban, amikor több tűzzel vittük dolgainkat, nem tapasztalánk, azt öreg napjainkra szenvednünk kell, talán olyanoktól épen, kikkel legtöbb jót tevénk.“¹⁹⁸

1859-ben Varsányban *felhőszakadás* miatt megromlott a keresztben fekvő gabona és renden ázó széna. Ugyanekkor Keresztúron kisült a vetés s az orkán még a vetőmagot is kifújta. 1860-ban kétszer verte el a jég a báró szántóit és szőlőit.¹⁹⁹

Az 1863. esztendő hozta a *rettentő aszályt*, mely valószínűségi éhínséget okozott. Legtöbbet szenvedett a nagy alföld, de még Pest vm. északi részén is igen sok kútból teljesen kiapadta víz.²⁰⁰ Koppely Frigyes júl. 3-án ezt írta a bárónak: „Az öcsödi legelőt megvizsgáltam, az olyan kopár, mintha a fű gyökerestől veszett volna ki.“²⁰¹ Teljesen igazat ad mindazáltal is a bárónak, hogy a jószágot ki kell teleltetni, mert tavaszra nagy ára lesz.²⁰² Milyen jó volt ekkor Podma-

192 Br. P.. írja a bizonyítvány, utazik hatodmagával egy négylovas és egy kétlovas kocsin Pencről, marhavésztől ment vidékről Pestre. 1868. nov. 19. Mikor odautazott okt. 22-én, akkor is csak hatósági engedéllyel tehetette. III. 4. 370.

¹⁹³ IV. 1. 390.

¹⁹⁴ III. 9. 388.

¹⁹⁵ Podmaniczky Mariska levele 1840. márc. 7. U. ott.

¹⁹⁶ III. 8. 386.

¹⁹⁷ Podlussányi Károly levele, 1866. nov. 6., III. 8. 387.

¹⁹⁸ III. 2. 364. Levélfogalmazvány, év nélkül.

¹⁹⁹ III. 8. 386.

²⁰⁰ *Prónay Dezső*: Emlékei, 45. lap.

²⁰¹ Abony, III. 8. 386.

²⁰² Abony, 1863. júl. 19. U. ott. Érdekes, hogy a nagy ínség a búza árát nem emelte fel különös mértékben, pozsonyi mérője (60 liter)

niczky János takarékosága, ki a környék lakosságát tartalék-gabonájával elláthatta.²⁰³

Nagy inség járt az 1866. év jún. 2-án és 4-én beköszöntött *fagyok* nyomán. A szárazság által különben is sokat szenvedett vetést sok helyt zölden kellett lekaszálni. Ahol megmaradt is, nem adott többet a búza holdanként két mérőnél.²⁰⁴ Prónay Gábor tápiógyörgyei birtokán elvetettek 300 pozsonyi mérő gabonát s termett 35.²⁰⁵ A kormány megtette, amit tehetett s Pest vm. szűkölködőinek 390.000 frt. állami hitelt osztott ki vetőmagra.²⁰⁶

Az *árvizek* ellen, melyek az alföldet gyakorta felkeresték, a reformkorszak óta egyre inkább védekezett az ország. Tiszaföldvár a Szolnok—Csongrád balparti Tiszaszabályozó Társulat körzetébe tartozott, mely a kormánytól 150.000 frt. kölcsönt kapott s az évi költsége 1864-ben 21.250 frt-ra rúgott.²⁰⁷ Tavaszi hóolvadás idején a 70-es évek végén is nagyon sok út járhatatlan volt Pest vármegyében is s a ló szügyig vízbe merült.²⁰⁸

A báró, ha távol volt is gazdaságaitól, akkor is *éber figyelemmel* kísérte az ügyeket. Mikor 1840-ben Pozsonyba ment az országgyűlésre, keresztúri ispánjának kötelességévé tette, hogy minden héten egyszer részletes jelentést tegyen a gazdaság állapotáról, annak minden ágáról s ha jogi kérdésben nehézség merülne fel, Illés Ádámmal forduljon, ha pedig gazdasági dologban támadna kételye, kérje ki Jamriska Sámuel tanácsát.²⁰⁹ A természet erőivel szemben azonban

az előző évi 2 írt. 25 kr-ról 4, vagy legfeljebb 5 frt-ra emelkedett. (Prónay, I. m. 45—46. lapig.)

²⁰³ Jamriska feljegyzése.

²⁰⁴ Így panaszolta el egy szegény földvári özvegy asszony, kinek atyja egykor a bárót szolgálta, nyomorúságukat. P. J. 40 frt. ajándékkal felelt. (III. 4. 371.)

²⁰⁵ *Prónay U.*, i. m. 54. 1.

²⁰⁶ Kapy Ede főispáni helytartó levele br. P. J.-hez, kit az elosztást intéző értekezletre meghívott. Pest, 1866. aug. 15., IV. 1. 390.

²⁰⁷ III. 8. 386.

²⁰⁸ Egyszer az Ácsa és Püspökhatvan közti hídnak csupán a karfája látszott ki, úgy hogy kocsin lehetetlen volt a közlekedés s ha valakinek halaszthatatlan volt útja, lóháton, a hegyek közt, nagy kerülővel kellett Pestre utaznia. (*Prónay*, i. m. 96. 1.)

²⁰⁹ Pozsony, 1840. febr. 27., III. 9. 388.

sokszor minden igyekezete kárba veszett. 1845 nyarán afelől panaszkodott Bernáth Andrásnak, hogy nagyon rossz a termés s ami lenne is, a folytonos esőzéstől csomóban csírázik, rohad a szőlő is s juhái egészségtelenek. Mi haszna, ha emelkedik is a gabona ára, mikor oly kevés jut eladásra.²¹⁰

Podmaniczky János figyelmét nem kerülte el semmi a gazdaságban s mikor 1846-ban Keresztáron fellépett a burgonya-rothadás: öt pesti tudós elé vitte a kérdést (köztük volt Petényi is), kik aztán anatómiai, mikroszkopiai és kémiai szempontból alapos vizsgálat alá vették s úgy mondtak róla szakvéleményt.²¹¹

1848-ban a magyar *nemesség felszabadította jobbágyait*, de a megállapított igen csekély (jobbágytelkenként 600 p. frt.) *kárpótlást* csak 1854-ben kezdte a *Bach-kormány*, nagy *részrehajlással*, utalványozni. A legtisztább magyar elemet tőle telhetőleg megkárosította. Az úrbéri szolgáltatások átmenet nélküli megszüntetése indította meg a birtokos nemesség anyagi romlását. Mikor később hozzájutott a pénzéhez, abban sem volt sok köszönet, mert az úrbérváltási kötvények értéke, mint minden állampapír a Bach-korszakban, névértékük felére szállt.²¹²

János báró ekkor már a lehető *legtakarékosabb életmódot* folytatta; ruhája hazai durva posztó, kocsija löcsös szekér s a drága børsátor helyett vászontetőt alkalmazott rajta. Példája azonban követésre talált. 1845-ben ezt írta neki Andor öccse: „midőn csak szekeren járhatunk, nagyon alkalmatlan megázni...” Prónay Albert mondja, hogy „a te szekered ernyője olaj s más spéciesekbe mártott vászony, mely tartós, célirányos és leginkább olcsó... Bőrből csupán a teteje 125—135 frt-ba kerül, ez sok, nem lehet megbírni.”²¹³ Podmaniczky János életfelfogása azonban, sajnos, egyáltalában nem volt általános s 1848 után az életmód, szokások és igények országszerte megváltoztak. Az élet szemmel láthatólag megdrágult s még olyan főúr is, ki atyja egész vagyonát örökölte, kénytelen volt szerényebb körülmények közt élni,

²¹⁰ 1845. július, IV. 1. 393.

²¹¹ III. 9. 389.

²¹² V. ö. *Marczali*, i. m. 687. 1. és *Prónay D.* 6. 1.

²¹³ Budán, a Császárfürdőben, 1845. ápr. 29.

ha el akarta kerülni a biztos tönkre jutást.²¹⁴ Mennyire jobban össze kellett húzódnia annak, ki csak töredékét kapta atya vagyonának, mint Podmaniczky János, kinek nagy takarékosága nem volt egészen alaptalan. Bár az évek elmentek feje felett, mint ifjú korában, most sem sajnálta a fáradtságot, hogy mindennek személyesen utánanézzon. Nem tűri a kötelességmulasztást s amint egy, a báró által szerkesztett fogalmazvány mutatja, *tisztjeitől* nagyon *sokat követelt*. „Az ispán“ — ha tényleg aláíratott ilyen iratot vele s nem pedig csak egy haragos óra tollpróbája volt, — önként alávetette magát azon követelményeknek, hogy mihelyt kötelességeit szorgalmasan és pontosan nem teljesíti, vagy „hüségtelenségnek, könnyelműségnek, hiúságnak, úriasságnak, kényelemnek, gondatlanságnak, indulatosságnak, vagv efféle hibáknak viseletében kis részben is jelét adja, kenyerét veszi s ura... minden formalítások nélkül időközben is kiteheti“.²¹⁵ Egy másik fogalmazványa a bárónak, melyet egyik tisztjével akart aláíratni, ki kötelességeit megszegte, hogy ha a szeszeralok élvezetével, az ú. n. pincézésekkel, pityizálásokkal fel nem hagy, ura állásából rövidúton kiteheti.²¹⁶ Jogával azonban csak a legkritkább esetben élt s alkalmazottai ott öregedtek meg nála. A gazdatisztek gyakori jelentéseiből élénk táruul a Podmaniczky-uradalmak napi munkabeosztása, szántás, vetés, trágyahordás, kaszálás, gyűjtés s annyi más falusi foglalkozás.²¹⁷ De maga a báró is rengeteg írásbeli munkát végzett s csak gazdasági emlékeztető feljegyzései ezekre rúgnak. Ragadjunk ki egynehányat a sok közül: számadás, vetés, sápi kenderföld, olajégetés, fák ültetése, ostorosok, bérest szerezni, nyomtatás, cseléddisznók, kukorica, lovak boronálni, disznóetetés, spiritus, strázsa, istráng, kőműves, cserép, dohány, komló, szakács iránt, egérfogó, keresztúri hordókért, juholtás, báránysó, orvosság, dinnyemag, szőlőkaró, káposztaföld, gyepezés, vályogvetés,

²¹⁴ Gr. Cziráky János érdekes megfigyelése, melyet br. Prónay Dezső idéz. i. m. 83. 1.

²¹⁵ Fogalmazvány, év nélkül. III. 5. 375.

²¹⁶ III. 4. 373. Megvakult penci ispánját holtig megtartotta. (Jamriska.)

²¹⁷ Pl. Foglár ispán részletes jelentése Varsányról, 1858. jún. 7., III. 5. 376.

teheneknek aklot, juhászok, kaszások, gőből a kútnál, gödörösás, szalma, kender, gyapjú, borjúk, juhászok ne nyírjanak stb.²¹⁸ A báró, ha maga nem ment, részletes utasítással látta el tisztjeit s jegyzéket csatolt minden legkisebb szállítmányhoz. Elrakta a postai vevényeket, sóhivatali jegyzékeket, számlákat, nyugtákat, marhaleveleket stb.²¹⁹ Ez olykor nagyon jónak bizonyult; 1852-ben pl. egy L. Á. nevű kereskedő, ki 1838—40. közt pálinkát szállított a bárónak, 11.189 v. írt. követeléssel állott elő, azt állítván, hogy Podmaniczky János nem fizette ki tartozását. A báró azonban előhúzáván a régi, megsugorgatott nyugtákat, a csaló felsúlt.²²⁰

Aki egész életét gazdaságban tölti, annak sok tapasztalata lehet. Podmaniczky Jánost is sokan *felkeresték szakavatott tanácsért*. Bernáth András is tőle kért véleményt, hogy vizes talajba milyen fűmagot vessen.²²¹ A báró legjobb tudása szerint szolgált mindenkinek tanáccsal, mert nemcsak cselédjeitől követelt sokat, hanem önmagával szemben is szigorú volt. 1862-ben azt írta róla varsányi tisztje, hogy „úgy dolgozik, mint egy napszámos“.

A báró *háztartása* feltűnően sok húst fogyasztott.²²²

A hatvanas évek derekán, mikor a báró Pesten tartózkodott, Polner Lajos ispán látta el annak keresztúri háztartását, kocsisát, szolgálóját, kedvenc kutyáját és macskáját s 1866. őszén a porosz-osztrák háború három sebesült katonáját is.²²³

³¹⁸ III. 3. 369.

²¹⁸ III. 5. 376., III. 3. 369., III. 6. 380., IV. 1. 392.

²²⁰ III. 2. 356.

²²¹ 1850. nov. 23.

²²² 1 851. év első három hónapjában a kastély számára 472 fontot szállított a mézáros s ugyanakkor a cselédek számára 396 fontot. (III. 5. 375.) Ekkor Pestre költözött a család s márciustól augusztusig 296 írt. 4 kr. volt a hússzámlája, ami körülbelül 800 fontnak felel meg. (U. ott.) 1852-ben a keresztúri számla 12 hónap alatt 2425 fontra s 838 frt-ra rúgott. A következő másfél év alatt valamivel csökkent a fogyasztás (1853. jan. 1-től 1854. júl. 1-ig), a számla Keresztúron 2805 fontról állítatott ki, ami 898 frt-ot jelentett. Ugyanekkor azonban Pesten is elfogyott háztartásukban naponként 4—5 font hús. (III. 6. 379., III. 5. 377.)

²²³ Polner érdekes számlája, 1866. nov. 15.: „kutya és macskabéd naponta 4 kr., három katona naponta, fejenként 30 kr., Pista és Mari ebédje, napi 19—19 kr., vacsorája 14—14 kr.“, (III. 4. 371.)

Azt a régi szokást, hogy a *kender- és lentermést otthon szövik vászonná*, nemcsak Podmaniczky Jánosné gyakorolta,²²⁴ hanem ennek halála után leányai s a gazdasszonyok is. Otthon szőtték az abroszt, szalvétát, konyharuhát, ponyvát s más egyebet.²²⁵ 1865-ben 151 rőt vásznat küldtek Peszérre fehérítés végett.²²⁶ 1 866-ban egy takácsot vettek a házhoz, kinek átadtak 69 font zsáknak, 99 font hamvasnak, 34 font 16-os vászonnak, 38 font 18-as vászonnak való fonalat, ki aztán beszámolt munkája eredményéről.²²⁷ A fonalak lúgozását a gazdasszony végezte.²²⁸ A báró látta el cselédjeit házi szöttes nyári ruhával, kiadván a szabónak, olykor száznál is több, rőt vásznat, házicérnát s más egyebet.²²⁹

1857—58-ban, mikor Zsuzsi lánya még otthon volt, *pesti háztartása* a következő személyekből állott: társalkodónő, inas, háziszolga, szakácsnő, szobalány és szolgáló.²³⁰ Nevezetes személy volt még külső cselédjei közt Pista nevű kocsisa, kit 1866 nyarán, saját feljegyzése szerint, magyar kék libériával, 28 nagy fényes gombos Hunyadi-dolmánnyal, 12 gombos magyar mellénnyel, zsinoros magyar nadrággal ajándékozott meg.²³¹ Ugyanezt a Pistát, 1869-ben, egyik számláján a szabó „fő udvari első kocsisnak“ tisztelte,²³² aki többször is kapott kék-fehér zsinóros libériát. A báró mindamellett is hű maradt vászon-sátoros kocsijához s meglegedett két lóval,²³³ de azokat nagyon kímélte, 8—10 éves koruk előtt nem engedte befogadni a „csikókat“.

A báró, bár nagyon takarékos volt, *borravalókat sűrűn* osztogatott.²³⁴ Ha lányainál megfordult, nem mulasztotta

²²⁴ III. 3. 369.

²²⁵ III. 4. 373.

²²⁶ III. 4. 373.

²²⁷ III. 4. 373.

²²⁸ 1 867-ben 30 kötés vékonyabb és 84 kötés vastagabb fonalat vett át. (Ugyanott.)

²²⁹ Ugyanott.

²³⁰ III. 3. 366., III. 4. 373.

²³¹ III. 4. 370.

²³² III. 4. 371.

²³³ Költségeskönyvében a 80-as években van ugyan szó négyes gyepflő vásárlásáról, de ezt már tulajdonképen veje, Vigyázó, vette.

²³⁴ 1864 újév napján például 1—5 Irt. erejéig részesült benne többek közt a házmester, egyházfi, utcaseprő, színházi sűgő, levél-

volna el, hogy a cselédeket ne jutalmazza.²³⁵ A maga igazát azonban *sohasem hagyta* a báró; volt is pere szép számmal. 1839-ben Martfűről a Ferenc-csatornán át szállíttatta Pestre gabonáját, 6500 pozsonyi mérőt, de a hajós Janicsáry megkésétt s a gabona ára ezalatt leszállíót; ez az eset 1842-ben megismétlődvén, a báró Janicsárynak nem fizette meg a fuvardíjat, amiből per keletkezett. 1854-ben Janicsáry nyerte meg a pert, a bíróság kimondván, hogy a hajózás az időjárás-tól függ, tehát a hajós nem tehet róla, ha a szállítmány nem érkezik meg a kikötött időre.²³⁶

hordó, pintér, lakatoslegény, az utcán álló rendőr s több újság kihordója. (III. 4. 371.)

²³⁵ Így 1870-ben Varsányban kapott borraivalót nemcsak a szakács, inas, kocsis, szolgáló, mindenes, hanem a külső cselédség, béres, igáskocsis, strázsa és csósz is, összesen 72 frt-ot, o. e. (III. 6. 378.)

²³⁶ III. 3. 306., III. 2. 357., IV. 1. 391. Perelt a Dvornikovich-családnak kölcsönzött pénz miatt (1856. táján, III. 8. 386.), Kőrösy Erzsébettel (III. 8. 386.), Hatvány Mihálynéval (III. 9. 389.); továbbá a nőtincsi határ miatt (III. 8. 386.); Hubeg Terézszel, ki nyugdíjat követelt, meg is nyerte (III. 9. 388., III. 2. 353., IV. 1. 393.), Teltsch Mária gazdasszonyával (III. 2. 358.), Melles Istvánnal, ki Keresztúron engedély nélkül malmot épített (1856—61-ig), a pert a báró megnyerte, (III. 8. 386., III. 8. 387.). Voigt Vilmos örökösei ellen tartozás miatt (III. 2. 331.), Ádám nevű izraelitával Pencen, zálogos pince miatt (IV. 1. 393.). Keglevich-, Prónay-, Beckers-családokkal a közös adósság miatt (III. 4. 370.). Scliissler, Spannagel, Krenedits Márton, Tapolcsányiné, Horváth Dénes, Madách Sándorné, Prónay Istvánné, vadkerti árvák stb. (III. 2. 360., IV. 1. 393.) ellen anyagi kérdésekben. Hirsch Salamon a bárót perelte, kifogásolván a szállított gyapjút (III. 2. 352.), Bossányi Rudolf pedig, hogy a megvett juhokhoz nem tudott hozzájutni (IV. 1. 393), Freiszleder és Igei malombérlők pedig, hogy a tóvize az eladott jég miatt nagyon leapadt. Ez utóbbi egyességgel végződött, 1866-ban (III. 5. 371.).

IX. FEJEZET.

Podmaniczky Zsuzsi Radványban, majd otthon. Férjhez megy, de nem boldog. A báró anyagi gondjai. A kibontakozás útja. Az adománylevél. Zsuzsanna bárónő válása. Perei férjével és atyjával. A Beleznay-hitbizománnyal járó gondok; felosztása. A báró pesti telkeinek parcellázása. Apa és leányai. Mária atyja kegyeiben, majd elhidegedik tőle. Kibékül Zsuzsannával. Podmaniczky János végrendeletei. Halála, temetése. A Gondviselés útja.

Podmaniczky Mária, 1849 óta már, mint *Radvánszky Antalné*, Zólyom vármegyében az ősi radvánvi kastélyban lakott s mikor atyja penci tisztje, 1850-ben, meglátogatta, csodálkozással írt *gazdaságukról* urának: „Bámulnom kellett a renden... csodálnom... midőn a Nagyságos Radvánszky Asszonyt naponta reggel négy órakor láttam felkelni, udvaron, istállóban, tehenek fejésinél, tej árulásánál jelen lenni, Radvánszky úr pedig már reggel ötcor rendesen a mezőn veit.¹¹¹ Nemsokára ezután megjött az első gyermek: Mária (később br. Nyáry Béláné), majd 1854-ben a családfenntartó János, kinek születését az apa nagy örömmel adta tudtára a nagyapának.²

Ezalatt *Zsuzsika bárónő* otthon, a kereszttúri kastélyban, meg a pesti üllői-úti vén házban, nőtt, növekedett nevelők és nevelőkisasszonyok keze alatt. Közülük különösen vonzódtott Hubeg Terézhez, ki hároméves kora óta gondozója volt.³

Podmaniczky János, kit a helytartótanács leányának

¹ Györgyei János levele, Radvány, 1850. jún. 29., III. 6. 381.

² Németsnyelvű levele, 1854. júl. 5., III. 8. 386.

³ III. 2. 353.

a *protestáns hitben* való nevelése miatt szemmel tartott,⁴ már 1851-ben komolyan gondolkozott, hogy második leányát is elrejtí valahol a vizsga-szemek elől. Tájékoztatót szerzett több leánynevelő-intézetről,⁵ de aztán mégsem tudta magát rászánni, hogy leányától elszakadjon és Zsuzsika otthon maradt. 1851—52-ben Kupecz Leonidás pesti ev. theologus volt a nevelője,⁶ a zongorázásra Duchatel kisasszony, franciára pedig Mme Grume tanította, míg a táncművészetébe Wolf Ágost vezette be.⁷ Ha meg-megjelent a bárói háznál Petényi Salamon János, sokat beszélt keresztleányának a természet csodáiról, a növény- és állatvilágról s ha utazott, sem felejtkezett el róla. Szepesi útvjáról is, kedves levél kíséretében Röthlingen (Risiky) gombával kedveskedett neki.⁸

1852 decemberében aztán a báró Zsuzsikát, ki nyáron komoly betegségen esett keresztül,⁹ a hatóságok elől *fiadványba, nénje házához* vitte, hol 1855 szeptemberig maradt.¹⁰ Itt történt 1854 tavaszán konfirmációja is, Geduly Lajos besztercebányai lelkész által.

Radványban tovább folyt a leányka taníttatása, úgy a tudományokra, mint nyelvekre és zenére; tanította Hickmann Emília, Schaller kisasszony s mások.¹¹ Podmaniczky Zsuzsika radványi tartózkodása alatt nagyon sokat betegeskedett. A besztercebányai „Mórhöz“ címzett gyógyszer-tárból könyvre igen sok orvosságot hozatott számára dr. Mályusz,¹² a kezelő-orvosa. Szórakozása nem sok volt. Költségeskönyvéből látjuk, hogy egyszer-kétszer volt szín-

⁴ 1847. ápr. 20., 15.492. sz. a. kelt helytartósági rendelet folytán Pest vármegye is többször nyomozott ez ügyben.

⁵ Janisch Hermína, Remolt Laura, Rössler Ágnes, Settenreich Károly, III. 5. 375.

⁶ III. 5. 375., III. 5. 377.

⁷ III. 5. 377.

⁸ III. 6. 381.

⁹ V. ö. Radvánszkyne levelét Hubeg Terézhez, Radvány, 1852. júl. 23., III. 5. 375.

¹⁰ Ez, a Radvánszkyne által vezetett, Zsuzsikára vonatkozó kiadások könyvéből biztosan megállapítható. III. 4. 373.

¹¹ III. 4. 373.

¹² III. 4. 373.

házban, kisebb bálban, de igen sokat volt egyedül gondolataival. Nénjét a házimunka, gyermekeinek nevelése elfoglalván, különben sem lévén köztük valami mélyebb rokonszenv, ezek a gondolatok, melyeket atyjához írogatott leveleiből ismerünk, nagyon szomorúak voltak.

1855 őszén aztán hazakerült az *atyai házhoz*, melynek szeretetét annyira nélkülözte. Itt azonban *csalódás várta*. Édesapja, a kemény, sokszor szeszélyes főúr, már vele is érezte hatalmát s nem volt olyan elnéző, mint valamikor gyermekkorában. 1856-ban nagy öröme ugyan társalkodónőjévé lett egykori gondviselője, Hubeg Teréz,¹³ de a szigorú, a társaséletet kerülő atya oldalán hiába vágyódott ifjú szórakozások s vidám multságok után.¹⁴ Annyit mégis elért, hogy 1856-ban atyja a nyári félévben átvette Tihanyi Borbálától annak a magyar színházban bérelt páholyát.¹⁵ A báró nagyon féltette a leányát; a fiatalsággal szemben különösen rideg és elutasító magatartást tanúsított.¹⁶ Házasulandó ifjú úgyszólván csak kettő jutott be a Podmaniczky-házba: a rokon Radvánszky Antal, később Mariska bárónő férje s *Koppély Frigyes*, dúsgazdag kereskedőház tagja, ki a bárónak súlyos pénzügyi kérdésekben tanácsokkal szolgált. A szép barna lány mindjárt feltűnt az ifjúnak s nem sok idő telt bele, hogy a kolostori életet annyira megunt Zsuzsánna bárónő neki nyújtotta kezét.¹⁷

Az *esküvő Pesten* ment végbe, 1858. május 11-én; Székács eskette össze a fiatalokat. Az annyira takarékos báró nagyon kitett magáért, főleg, hogy az új, gazdag rokonság előtt szégyent ne valljon s a leányának adott *kelengye fényes és nagyszerű* volt.¹⁸ Nászajándékul pedig 10.000 p. frt-ot nyújtott át az esküvő napján.¹⁹

Az édesapa is egészen megnyugodott; leányát jól adta férjhez. Csak *Mariska* leányán kezdett aggódni, ki ez időtáj-

¹³ III. 9. 388.

¹⁴ V. ö. *Vargha Zoltán*: Gr. Vigyázó Sándorné életrajza. 22. 1.

¹⁵ Az I. em. 24. sz. páholy bére félévre 225 írt., III. 6. 378.

¹⁶ IV. 1. 393.

¹⁷ Az érdekes viszony fejlődése bővebben megismerhető *Vargha Zoltán*, i. m. 23. és 24. 1.

¹⁸ V. ö. *Vargha Z.*, i. m. 25., 26. és 177—206. 1.

¹⁹ III. 5. 375.

ban komolyan *betegeskedett*. A karlsbadi kúra nem hozta rendbe a beteget s szeptemberben olyan rosszul volt, hogy a leánya életéért aggódó báró személyesen sietett betegágyához s reszketve vetette papírra tapasztalatait. Többször megtörtént, hogy az idegláztól meggyötört asszony önkívületbe esett.²⁰ Ő is örökölte beteg anyja túlfinomodott, minden csekély benyomásra erősen reagáló idegzetét. Levelei gyakran szóltak anyagi gondokról s a báró ilyenkor megnyitotta erszényét s küldött pénzt, élelmiszert s más egyebet.²¹

Közben egyre jobban beborult az ég Podmaniczky János felett s az adósságok tengere elbontással fenyegette. Az ősi, örökölt terhek, a család jogainak biztosítása, vagyonukat szerencsétlenül kezelt atyafiak helyett teljesített fizetések, a sok jószágszerzés, mind rengeteg pénzbe került. Kénytelen volt a meglevőhöz új kölcsönöket venni fel s mivel az akkori nehéz hitelviszonyok között hosszúlejáratú kölcsönöket nem kapott, váltóra felvett uzsorapénzeket fektetett földekbe. Ezt pedig a gazdasági termelés nem bírta meg s az adósság nőtt. 1859—60 táján 10—30.000 frt-okat vett fel nagyon sok helyről s egyikkel a másik visszavonásával támadt rést igyekezett betömni.²² 1861-ben már a félmillió frt-ot is jóval meghaladták váltóadósságai (pontosan 588,760 frt.) s a hitelezők pedig egyre követelőbben léptek fel.

A báró ekkor családi tanácsra hívta össze gyermekeit és vejeit. Koppély azt javasolta, hogy ipa adja bérbe összes jószágait, adjon el minden felszerelést s ebből fedezze tartozásait.²³ A Radvánszky házaspár azonban ebbe a megoldásba sehogysem akarván beleegyezni, két hónapi tárgyalás után a következőkben állapodtak meg:

Podmaniczky János 1862. jan. 30-án kelt ünnepélyes *adománylevéllel* átadja leányainak ajándékképpen vagyoná-

²⁰ III. 6. 378.

²¹ A báró feljegyzése szerint évenként 2000 p. frt-ot küldött leányának (III. 2. 333.) s 1859-ben előlegezte neki a 21.000 o. é. frt-ért vásárolt királyfalvi jószág vételárát, ellátván azt a szükséges élő állat felszereléssel. (III. 2. 333.)

²² Ez idei költségkönyve, III. 4. 371. alatt.

²³ Egy 1858-ban készített kimutatás szerint a báró birtokainak ingósága, gabona, gyapjú, bor, élő állatok stb. 415.827 frt. értéket képviselt.

nak jelentékeny részét, mintegy hat-hatezer holdat. Radvánszkyénak jut: Varsány (Pest vm.), azzal a résszel együtt, melyet 1859-ben Podmaniczky Mihálytól már leánya számára megvett, Sáp és Mindszent (Nógrád vm.) és Gyöngyöspata (Heves vm.) jószág; Koppélynének: Tiszaföldvár és Martfű (Jász-Nagykun-Szolnok vm.), Öcsöd (Békés vm.) birtok és Pest város határában mintegy 400 holdat kitevő rákosi rét. Megtartotta magának: Rákoskeresztúr (Pest vm.), Penc, Petény (Nógrád vm.) és Palojta (Hont vm.) birtokait, pesti házat és telkeit. Kapott azonkívül úgy Mária, mint Zsuzsánna leánya 13—13 drb. ménes lovat, 80—80 jármos ökröt és 4800—4800 juhot.²⁴

A báró kikötötte, hogy leányai a kapott jószágokból egy talpalatnyit sem adhatnak el s a váltóadósság kifizetésére szükséges hosszújáraatú kölcsön egy-egy részre nem haladhatja meg a 200.000 forintot.

A báró adományozó oklevelét ezekkel a sorokkal végezte: „Ne illessenek gyermekeim vádakkal még gondolatban sem; a szerzett vagyon különben is sokszorosan felülhaladja az adósságokat ... Szerettem volna ugyan azon javakat egészen tehermentesen gyermekeimnek átadni, de a kérlelhetetlen sors és az utolsó évek viszontagságai ezt meg nem engedvén, fizessék le azokat gyermekeim a reájuk átruházott javak jövedelmeiből, mit takarékoság mellett rövid idő alatt tehetni fognak. Merítsenek gyermekeim tanúságot életemből, okuljanak példámon, legyenek eljárásaikban óvatosak, emlékezzenek kegyelettel szerető atyjuk intéseire, ki mindig nélkülözött, csak hogy vagyonát gyermekei részére öregbítse s gyarapítsa s adjon az Ég mindenható Ura reájuk s utódjaikra áldást és szerencsét!“

A nehéz ügy anyagi lebonyolítója a pénzdolgoiban annyira járatos Koppély Frigyes volt, kit apósa megbízott az eladható termények értékesítésével²⁵ s összes terményeit neki biztosítási zálogba adta.²⁶ Végigjárta ekkor, részben Radvánszky kíséretében, az összes jószágokat, megvizsgálta az összes készleteket s arra a megállapításra jutott, hogy

²⁴ A szerződés 89/a. fasc.-ban, Vigyázó levél.

²⁵ III. 3. 368.

²⁶ IV. 2. 438. 16.

nagyon nagy mennyiségű, évek hosszú során meggyűjtögetett, termény van felhalmozva Podmaniczky János magtáraiban, de, sajnos, azoknak egy része romlott, a gabona dohos, zsiszikes, a gyapjú molyos, a bor ecetes.²⁷

Az eladást nem lehetett soká halogatni. A báró hitelezői már Koppélyt is annyira szorongatták, hogy előlük Abonyba és Kengyelre ment.²⁸ Apósát különben így jellemezte Illés Adámhoz intézett egyik levelében: „Ipám... sok kitűnő s jeles tulajdonai mellett egy orvosolhatatlan hibája által már maga is károsult, t. i. cél és ok nélküli halogatás által.”²⁹

A készletekből, melyek Varsány, Földvár, Keresztúr, Penc, Gyöngyöspata, Peszér és Pest magtáraiban voltak felhalmozva, 192.658 frt. jött be.³⁰ A felesleges állatok, lovak árverésre kerültek, de bizony rossz vásár volt rájuk és mint Koppély írta, sok a nyakán maradt.³¹

Podmaniczky János, hogy utódai számára megtarthassa, átadta szép jószágait gyermekeinek. Mintha *Varsány nőt* volna ezek közül *legjobban szívéhez*. „Varsány oly kedves gazdasága³² — írta hozzá veje, Koppély, — „szorgos iparának tanúja volt, hogy ezen átadás, mint sajnálva látom, kedélyére is hat, úgy tekinti, mintha örökre akarna búcsúzni, pedig Mariska nagyon fog örülni, ha szeretett ipamuram a gazdaságban őt tovább is támogatni és utasítani fogja...”³² „A varsányi gazdaság virágzó állapotban van” — írta neki Koppély másik levelében — „tökéletes paradicsom lesz... s gyermekei apai gondoskodásán elérékenyülve, könnyes szemekkel boruljanak apjuk kezére...”³³ A báró mindent meg is tesz, hogy búcsúzóul még igazán hasznossá tegye magát. IJuter Ferenc kasznár tanúsága szerint már egy hónap óta Varsányban van s „úgy dolgozik, mint egy napszámos”.³⁴ Mariska leánya nagy hasznát látta apja önmegtartó fára-

²⁷ Prónay Dezső szíves közlése.

²⁸ Levele apósához, 1862. jan. 10., III. 6. 380.

²⁹ 1863. május 10., III. 8. 387.

³⁰ Borból 53.019 frt., gyapjúból 50.023 frt., a többi pedig gabonából és kukoricából. III. 4. 370.

³¹ Levele 1862. szept. 16., III. 9. 388.

³² 1862. jún. 2., III. 9. 388.

³³ Pest, 1862. május 22., III. 9. 388.

³⁴ Varsány, 1862. május 26., III. 5. 375.

dozásainak, ki még a következő évben is hűségesen vezette a gazdasági számadásokat krajcárnyi pontossággal.³⁵ Csak 1863 után vette át a jószág önálló vezetését a Radvánszky-pár, ki a teher egyrésztől erdőkitermeléssel szabadult meg.³⁶

Zsuzsánna bárónő martfői és öcsödi uradalmain *Koppély Frigyes kezdett gazdálkodást*. Fáradásain azonban nem volt Isten-áldás. A szükséges, nagyarányú építkezés költsége megvolt, de *elemi csapás*, a juhok közt fellépett dögvész s főleg az alföldi gazdaságokban olyan rettentő pusztítással járó 1863. évi aszály, mindkét uradalmat különösen sújtotta.³⁷ Olyan takarmányszükség lett őszre, hogy kifejtett szarvasmarhákat 35 frt-jával vesztegettek el a gazdák, az ürükért pedig páronként 6 frt-ot kaptak.³⁸

Még sokkal nagyobb csapás volt ennél, hogy *Koppély és felesége* egyre jobban *elhidegültek* egymástól. 1863 márc. 16-án a bárónő — bár már két szép gyermekük volt — haza költözött atyjához az üllői-úti házba.³⁹ Az asszonyt Podmaniczky János nagyon hűvösen fogadta, nénje még sokkal inkább. Atyja megdöbben, hogy ez a lépés áthúzza minden szép tervezgetését családja vagyoni felemelésére vonatkozólag s az asszony képtelen lesz az örökség tisztázására s a véres verítékkal szerzett jószágok előbb-utóbb élelmesebb elemek zsákmányául esnek. Radvánszky-né már előbb is neheztelt hűgára, ki szerinte értékesebb birtokokat kapott, mint ő. Édesatyja indulatát egyáltalában nem igyekezett tompítani, már csak azért sem, hogy szívében elsőbbséget szerezzen magának.⁴⁰

A házastársak nem békéitek össze⁴¹ s a szakítást az anyagi kérdések rendezésének kellett követnie. A *végző számadás* Zsuzsi bárónő és Koppély közt pedig az előbbire nézve ropant *siralmas eredményt hozott*. Tartozása férjével szemben,

³⁵ Radvánszky-né nyugtája, III. 4. 370.

³⁶ Br. Prónay Dezső szíves közlése.

³⁷ V. ö. *Vargha Zoltán*: Gr. Vigyázóné életrajza, 30. 1.

³⁸ Podmaniczky János feljegyzése, 1863. szept. 17., III. 3. 368.

³⁹ Lásd erre vonatkozólag részletesen *Vargha Z.*, i. m. 31. 1.

⁴⁰ így látta ezt a kérdést Székács püspök is, a család bizalmasa (v. ö. 1864. május 26. a báróhoz intézett levelét, III. 8. 386.), nem is szólva Zsuzsánna bárónő elkeseredett leveleiről (III. 9. 388.).

⁴¹ Az erre vonatkozó levelezés III. 9. 388., III. 8. 386.

bár az élő gazdasági felszerelést is eladta a bérbeadott birtokokon, az atyjától átvállalt adósságokból kifolyólag a 90.000 frt-ot meghaladta.⁴² A bárónő előbb minden számadást aláírásával hitelesített, majd a súlyos anyagi helyzet láttára, kételyektől mardostatva, kétségbevonta azok hibátlan voltát s csupán 12.600 frt-ot akart férjének megfizetni. Koppély azonban nem engedett s így keveredett azután bele 1863-ban a végetérni nem akaró perek tömkelegébe. Mindenáron törölnetni akarta férje nevét a telekkönyvből, hol kezelőtársi minőségben szerepelt, mit azonban atyja, ki a vagyon sorsát féltette, nem engedett meg. Így került perbe tulajdon atyjával s az összefonódó perek izgalmai közepette elidegenedtek egymástól. Podmaniczky Jánosban azonban a szenvedély sem volt képes egészen elnyomni az áldozatkész apát s mikor leánya vagyonát árvereztetés fenyegette, két alkalommal is elhárította a veszedelmet feje fölé.⁴³ S mindez nem csekély anyagi áldozatába került s bár 1862-ben kissé megkönnyebbedett már, újra egyre több váltója kezdett forogni a börzén.⁴⁴

Ez időben azonban *Zsuzsi* leánya már nem volt a házánál. Költségeskönyvük tanúsága képen 1864 decemberében még ő vezette a háztartási⁴⁵ költségeket, de a következő év elején a sok izgalomtól annyira megviselt, betegségtől elgyötört báróné, váratlanul, minden előzetes bejelentés nélkül *külföldre költözött* s tartózkodási helyét sem közölte egyetlen hozzátartozójával sem.

Podmaniczky Jánost más szerencsétlenség is érte, *meghalt* 1865 febr. 4-én öccse *Podmaniczky László*. A nagybeteg báró 1865 febr. 3-án kelt végrendeletében így emlékezett meg testvéri viszonyokról: „János bátyámmal életemben legtöbb és legjobb érintkezésben voltam, szívesen ezzel is elősmerem, hogy magamnak, családomnak és az egész Podmaniczky-esaládnak ő legtöbb szolgálatot tett; ezért kívánom, hogy holttestem a rákoskeresztúri kriptába, hol jó feleségem is

⁴² V. ö. *Vargha Z.*, i. in. 34. 1.

⁴³ Lásd a perek ismertetését *Vargha Z.*, i. m. 35—40. 1.

⁴⁴ III. 6. 378., III. 5. 374.

⁴⁶ III. 3. 368.

fekszik, betétesen és eltemettessen...“⁴⁶ János báró is nem-sokkal ezután írt levelében „legkedvesebb öcsém“-nek nevezte Lászlót.⁴⁷

Közben, anélkül, hogy tartózkodási helyét felfedte volna, Zsuzsánna bárónő is hírt adott atyjának Anker őrnagy útján. A báró válaszában⁴⁸ szeretetéről biztosította leányát s igyekezett meggyőzni, hogy mindent az ő javára tett, mert elsősorban leánya érdeke kívánja, hogy a vagyon megőriztessék. A bárónő azonban makacsul kitartott előbbi véleménye mellett s a perek, fokozódó elkeseredéssel, tovább hömpölyögtek, s a rengeteg keresetlevél, ellenirat, válasz, viszontválasz, végirat, ellenvégirat csak arra volt jó, hogy niég jobban elmérgesítse a helyzetet. Egyes kérdésekben ellentét támadt Podmaniczky János és Koppély Frigyes közt is s támadások és ellentámadások folytán egyre jobban összebonyolodtak a perek. A báró eltökélte magában, hogy hálátlan leányát a köteles részre fogja szorítani.

*

A *Beleznay hitbizományt*, melynek János báró volt a gondnoka, néhány *teherétel* nyomta.⁴⁹

Vizont volt a hitbizományi vagyonnak többfelé kihelyezett pénze is.⁵⁰

⁴⁶ Másolat, III. 5. 375.

⁴⁷ III. 8. 387. Az elköltözött, ki vagyonát megőrizve, 1856-ban azon fáradozott, hogy hitbizományt alakítson (III. 5. 375.), nem érte el célját s vagyona gyermekei kezén elolvadt, pedig csak pesti, lcb. 11.000 Q-öles telkeiért Podmaniczky Levente, Magdolna leányának férje 830.000 o. é. frt-ot kapott 1873-ban. Harkányi Frigyes levele szerint, 1873. febr. 26.

⁴⁸ 1866. dec. 11.

⁴⁹ Még Beleznay Miklós tábornok 20.000 v. frt-ot hagyott a sárospataki ref. kollégiumnak. Egyideig törlesztgette a Podmaniczky-család, majd zavaros anyagi viszonyai miatt abbamaradt a fizetés. Ebből hosszadalmas per keletkezett s végre is a család 1852-ben 8000 frt-ra elmarasztaltatván, ezt az összeget Podmaniczky János fizette meg (IV. 1. 402.). Voltak egyéb apróbb alapítványok is (ág. ev. és ref. egyházaknak), melyeknek kamatát a családnak s elsősorban János bárónak kellett fizetgetnie (IV. 1. 390.).

⁵⁰ Esterházy hercegnél (III. 7. 382.), gr. Zichynél, br. Prónay Albertnél, a ráckeveieknél stb. Az akkori pénzügyi viszonyokra érdekes világot vet, hogy, mint már láttuk, Esterházy herceggel szem-

A Beleznay-örökséghez tartozó Dömsöd község régóta bérelte a határt, a regále-jog kivételével, mely külön volt bérbeadva.⁵¹ 1855—56-ban Dömsödön és Apajon 2500 ft. bért fizetett a regále-árendás.⁵²

A Podmaniczky-család mindent megmozgatott, hogy Coburg herceget rávegye a *zálogos birtok* átengedésére. János báró sokat levelezett ez ügyben befolyásos ismerőseivel, így Kiss Lajossal, ki mint bécsi udvari ágens átvette Szűts István örökét.⁵³ Ügyvédje Füredy Lajos Bécsbe is többször felrándult,⁵⁴ de a hatalmas család nem akarván engedni, tovább folytatta a pert s 1855-ben megnyervén azt, az ítélet végrehajtás előtt állott. E szorult helyzetben azonban mégis létrejött a *barátságos megegyezés* a 185.000 ft-nyi zálogösszeg fizetési módozataira s a jószág átadásának idejére nézve.⁵⁵ A bárói család átadta a hercegnek a földtehermentesítési kötvényeket, amelyek még az ő nevükre voltak kiállítva.⁵⁶ Podmaniczky János is 1856-ban otthagyta *Apaj* pusztát, melyet évtizedeken keresztül bérelt, átengedvén azt Gulácsy Ferencnek, a herceg megbízottjának.⁵⁷

A Beleznay hitbizomány *adminisztrátorának rengeteg dolgot* adott a vagyonkezelés,⁵⁸ s a jövedelemnek negyedévenként való megosztása, mert az igényjogosultak száma egyre változott. Életbenléltel, születést, halálozást, házasságot hitelre-méltó formában kellett igazolni a család tagjainak,⁵⁹ hogy

ben 1826-ban, úgy a gr. Brunswick-családtól sem akarták a 18.791 ft-os tartozást visszafogadni, 1845-ben. Keveselték a pénz akkori értékét. (IV. 1. 390.)

⁵¹ III. 3. 366., 1853-ban a helység lakossága nem adta át a vendéglőt a zsidó bérlőknek, hanem maga mért bort és halászott a Dunán. A báró hasztalan igyekezett, hogy az ellentéteket kiegyenlítsse s végre is a magáéból kárpótolta a bérlőket. (IV. 1. 390.)

⁵² III. 4. 370.

⁵³ III. 5. 375.

⁵⁴ III. 6. 378.

⁵⁵ 1856 elején, I. 8. 160. János báró emlékül a hercegtől egy vacsi világos pej arab mént kért. (Levél fogalmazványa a csal. levéltárban.)

⁵⁸ I. 9. 172., I. 8. 160. 13.

⁵⁷ III. 8. 386., III. 9. 388., I. 8. 161. 8.

⁶⁸ III. 2. 348. 1. és 2.

⁵⁹ III. 6. 380.

illetékeikhez hozzájuthassanak. A családi gyűléseken vagy személyesen kellett megjelenniük, vagy megbízottjaik útján képviseltetni magukat. Így folyt alkotmányos úton az egyre szélesedő köztársaságban az adminisztráció.⁶⁰

1853-ban a következő *családok osztoztak* a jövedelmen: Podmaniczky, Ráday, Prónay, Ambrózy, Kosztolányi, Róth, Radvánszky, Zmeskáll, Szirmay, Reniczky, Zerdahelyi, Jan-kovich, Paffért, Görgey, Justh, Majthényi, Sala, Plathy, Hodossy és Mattyasovszky családok, egyik-másik számos taggal. 1857-ben még nagyobb lett a család; ekkor már új nevekkel is találkozunk: Osztroluczky, König, Jósika, Döry, Radossovich, Patay.⁶¹ Egyre-egyre, fiatalra öregre, negyed-évenként pár száz forint esett, János-ágán, hol 1868-ban 54-en voltak, több, Sándor-ágán, hol ugyanakkor 102-en, csak a fele.

A *belső hitbizományi ház* a (Ferencrendi barátok terén) haszonélvezete, mindig János-, illetve Sándor-ági legidősebb két Podmaniczky férfit illette, a *kiülső házé* (az időben Kerepesi-út 4. és Ötpacsirta-utca sarkán) a nőágon levő legidősebb családtagot, ki egyaránt lehetett férfi vagy nő. Az igényjogosultság megállapítása is János báró adminisztrátornak volt a feladata.⁶² Megüresedés alkalmával nála jelentkeztek az igénylők. Mikor 1873-ban Jósika Miklós özvegye nyerte el a fele jövedelmet, ezt írta Podmaniczky Jánosnak: „Örömem határt nem ismer, ... szűk körülmények közt élek s ettől most megszabadulok. . . Ezt főleg Bátyámnak köszönhetem“.⁶³

Mindkét háznak kezelése szintén az ő feladata volt. Ő gondoskodott a megürült lakrészek bérbeadásáról, az épületek karbantartásáról stb.

A Ferenciek-terén 1848-ban Dujardins Konstantin volt a főbérlő.⁶⁴ 1852-ben azonban a város vette bérbe a legtöbb

⁶⁰ Az egyes rátákra vonatkozó iratok III. 8. 386., III. 6. 380., III. 5. 376., IV. 1. 390., III. 9. 388., III. 5. 375., III. 2. 365., IV. 1. 393., III. 3. 368., III. 4. 373., III. 4. 370. fase.-ban található.

⁶¹ III. 3. 368. A Coburgok által visszafizetett zálogösszeget nem osztották szét, hanem az, kölcsönökbe kihelyezve közös maradt.

⁶² IV. 1. 393., III. 9. 389. alatt több erre vonatkozó levél.

⁶³ Dresda, 1873. május 3. Josikáné Podmaniczky Júlia volt.

⁶⁴ III. 5. 374.

helyiséget évi 2200 p. frt-ért és benne elemi tanodát állított fel. A ház egy részét lakó lakta, kinek a báró beköltözéskor írásban hozta szigorúan tudomására a házirendet, hogy „a kapu éjjeli tíz óra után senkinek ki nem nyitattik.”⁶⁵

1856-ban azon gondolkozott a báró, hogy a belső házat egy vendéglősnek adja ki. Ez a terv azonban megghiúsult, abból az okból, hogy Beleznay, kinek nevén a ház állott, nem volt pesti polgár.⁶⁶ Olyan házban pedig, mely nem pesti polgár tulajdona, senki sem mérhet italt.⁶⁷ Érdekes példája ez az akkori városi szabadalmaknak.

1865-ben a város már az egész épületet használta s érte 4400 frt-ot fizetett; 1868-ban az elemi tanoda hasznobére 5200 frt-ra emelkedett s ennyi maradt a 70-es években is. Egy szobát azonban Podmaniczky János tartott fenn magának.⁶⁸

1874-ben már az Athenaeum-nyomda és könyvkiadó r. t. foglalta el az épületet, előbb bérlő, majd mint tulajdonos.⁶⁹

Az épületek elég rossz karban lehetnek. 1851-ben azt jelentette Péterfalvay-Molnár István ügyvéd, hogy a külső ház lakói csak akkor fizetik meg a házbért, ha előbb a tetőt megcsináltatja a hitbizomány, mert az eső befolyik a szobába. A rozoga palánk pedig félős, hogy egyszer valakit agyonüt. A városi szépítő-bizottság a Magyar Színház mellett aligha fogja megtúrni a Beleznay-házat ilyen állapotban.⁷⁰

A *hitbizomány kezelése* sok gondot okozott s mégsem hozott az administratornak elég elismerést. Hol egyik, hol másik családtaggal támadt *nézeteltérése*. 1866-ban bizonyos elégtétellel állapította meg Ármin báróhoz intézett levelében, hogy: „Én atyád és Podmaniczky Sándor által a legnagyobb

⁶⁵ III. 3. 368.

⁶⁶ János báró hiába volt pesti tiszteleti polgár, mivel nem volt az ő nevére telekkönyvezve.

⁶⁷ Illés Ádám levele a báróhoz, Pest, 1856. júl. 9., III. 8. 356.

⁶⁸ III. 4. 373., III. 6. 379., III. 4. 370., III. 6. 378., IV. 1. 391.

⁶⁹ III. 6. 374.

⁷⁰ Levele a báróhoz, Pest, 1851. aug. 5., IV. 1. 390. 1854-ben bérlője 1050 frt-ot fizetett s ugyanakkor, bár csak rövid időre, kertjében Bölcskövy kapitány a Gimnastikai Társaságot szállásolta be (III. 2. 365.)

zavarba hozott hitbizományi tömeget a végelszüllyedéstől megmentettem, rendbe hoztam, a Herceg Coburggal kétszer transigált auctiokat fizettem s még a tömeget 49.000 írttal gyarapítottam, a külső és belső hitbizományi házakat a családnak megtartottam, míg a többiek egy lépést sem segítettek“.⁷¹

A tönkrement atyafiak hitelezői állandóan sürgették a közös vagyon felosztását,⁷² s lassanként, bár nem örömmel, Podmaniczky János is egyre jobban belátta, hogy ennek meg kell lennie,⁷³ de azért tőle telhetőleg késleltette, hogy a család romlását megakadályozza.⁷⁴ 1870-ben Géza és Ármin báró örömmel vette tudomásul, hogy végre János báró sem fogja a dolgot akadályozni s belenyugszik a családi ház eladásába és felosztásába.⁷⁵

Azonban hamarosan új igénylő is jelentkezett: a gr. Beleznay-család, Beleznav tábornok testvérének leszármazói, kik a ház belső felét követelték. Ebből megint per keletkezett, de mivel a Podmaniczkyak igazolták, hogy a tábornok házassága alatt szerzendő minden vagyont leköötötte felesége javára s mivel ez így hitvesi örökség volt, az elsőfokú bíróság 1873-ban elutasította a Beleznavakat keresetükkel,⁷⁶ de a felső-bíróság döntéséig mégis zárlatot rendelt el a félháza. Ekkor történt a levéltárnak nevezett helyiségnek, melyet Podmaniczky János zárva tartott, a hivatalos lepecsételése, mert az a hír terjedt el, hogy itt vannak elrejtve Beleznav Miklós kincsei.⁷⁷ Mikor aztán a szobát

⁷¹ Levele, 1866. jan. 5., III. 2. 351.

⁷² III. (5. 380.

⁷³ Elvben ezt már 1853-ban elhatározták. III. 8. 387., v. ö. még Zerdahelyi Flóris levelét, 1853. aug. 23., III. 0. 388.

⁷⁴ A kérdés a bíróság elé került. Az elsőfokon egyik ház eladását és felosztását sem engedélyezték, de a főtörvényszék ítélete elismerte Lajos és Andor bárók hitelezőinek jogait. (V. ö. Illés Ádám levelét, 1861. márc. 8., III. 6. 380.) Sok családi gyűlést tartottak e kérdésben (III. 2. 365., IV. 1. 393.), egyre több hang sürgette a végleges osztályt (1868-ban Podmaniczky Géza és Frigyes, 1872-ben Prónay Gábor, IV. 1. 393.). Egyik-másik családtagnak, így a tönkrement Ármin báró fiainak, ez volt minden reménységök.

⁷⁵ Kiskartal, 1870. márc. 21.

⁷⁶ IV. 1. 393.

⁷⁷ Illés Ádám levele szerint, 1873. szept. 14., IV. 1. 393.

hatóságilag felnyitották, azt teljesen üresnek találták.⁷⁸ A Podmaniczky-család a békesség kedvéért 3000 frt-ot fizetett a Beleznayaknak.⁷⁹ Erre főleg azért volt szükség, mert csak permentesen köthették meg az eladási szerződést az Athenaeummal, mely már régen alkudott reá.⁸⁰ A könyvkiadóvállalat 1874-ben tényleg meg is vette s az árát 1875-ben törlesztette le.⁸¹

Folyt a per a Beleznay-kert miatt is, de a leányágnak nem sikerült belőle kizárni a Podmaniczky-nevet viselő leányokat.⁸² Szakértők a telek Kerepesi-útra néző részét 290.000 frt-ra, a hátsó részét 146.000 frt-ra becsülték. 1873-ban az állam, melynek felajánlották, csak 290.000 frt-ot kínált az egészért.⁸³ Végre mégis csak kisajátították s így osztottak rajta a Podmaniczky-örökösök.⁸⁴

Mikor a közoktatásügyi minisztériummal folyt a tárgyalás a Beleznay-háznak a Technika-kert céljára való kisajátítása felől, az üléseket br. Prónay Gáborné Podmaniczky Karolinnak, ki a fele-kert haszonélvezője volt, lakásán tartották. Elvitte oda egyszer Podmaniczky János kék nagykendőbe csavarva Beleznayné eredeti végrendeletét is. Mikor a háziasszony — unokahúga — hogyléte felől tudakozódott, jellemző mozdulat kíséretében így felelt: „Rongyos csizmában és foltos nadrágban“. Minden igyekezetével azon volt, hogy őt valaki gazdagnak ne tartsa.⁸⁵

A *családi vagyon végleges felosztása* alkalmával (eladni azért lehetett, mert királyi jóváhagyás hiányzott a hitbizományhoz) Sándor-ágán minden egyes családtag 10.000 frt-ot kapott;⁸⁶ János-ágán, mivel ezek sokkal kevesebben voltak: kétannyit. 1857-ben a Coburg-féle zálogos jószágok kiváltásakor, a befolyó pénz egyrészéből a Podmaniczky-család 150

⁷⁸ Br. Prónay Dezső szíves közlése.

⁷⁸ IV. 1. 393.

⁸⁸ IV. 1. 393.

⁸¹ V. ö. a báró költségeskönyvét, III. 5. 375.

⁸² 1875-ben utasította el keresetüket a törvényszék, IV. 1. 393.

⁸² Illés Ádám levele, 1873. okt. 21., IV. 1. 393.

⁸⁴ Ugyanott. A jelenlegi egyetemi közgazdasági kar épülete is e telken áll.

⁸⁵ Br. Prónay Dezső szíves közlése, ki jelen volt ez esetről.

⁸⁶ *Podmaniczky Frigyes*: Naplótöredékek, III. 305. 1.

tagja alapítványt tett a létesítendő besztercebányai iskola javára.⁸⁷ A rokonság állásfoglalása ekkor sem volt egységes. Frigyes báró például jobban szerette volna, ha valamelyik már meglevő iskola kapja a pénzt s a protestáns széthúzást emlegette levelében, „mely mindenütt inkább kedvel romos falakat, mintsem kész épületet.”⁸⁸ 1875-ben azonban, mikor a hitbizományi házakat eladták, már nem volt a család olyan vagyoni körülmények közt, hogy alapítványokat tehessen.

*

Podmaniczky János pesti telkei az Üllői-út 7., 8. és 9. sz. s a Serfőző-utca⁸⁹ 29. sz. fundusokat foglalta magában. Ma ez a terület az Üllői-út 16. sz. háztól keresztben átvágja a klinikákat, a Szentkirályi- és Mária-utcákat s a Csepreghy- és Pál-utcák mentén egészen a József-körútig terjed.

Az egykori 7. sz. ház⁹⁰ 600 négyszögöles udvara teljesen körül volt házakkal építve s a kaputól jobbra feküdt⁹¹ a báró hat szobás lakása. A 8. sz. ház helyén⁹² csak belül volt egy kisebb épület. A Serfőző-utcában⁹³ két kisebb épület állott, különben a 6000 □-ölet meghaladó terület kert volt, fa, vetemény, meg lucerna.

Az Üllői-útra néző egész front 19 öl, 4 láb és 9 hüvelyket tett ki.⁹⁴ Járdát és kanálist 1853-ban készítettek az Üllői-úton,⁹⁵ hol 1879-ben nagyobb átalakítások folytak. Aszfaltozták a járdát s ezért a kapualjat 50 cm-rel fel kellett emel-

⁸⁷ I. 9. 172., IV. 1. 390., III. 3. 368.

⁸⁸ Levele János báróhoz, Pest, 1857. márc. 31., IV. 1. 391.

⁸⁹ Ma József-körút.

⁹⁰ Ma üllői-út 16. a) és b).

⁹¹ III. 9. 388.

⁹² Ma 18. sz.

⁹³ Ma József-körút.

⁹⁴ S ebből majdnem 16 öl a 7. sz. házra esett, míg a 8. sz. háznak csak keskeny bejárója volt erre, a 9. sz.-nak meg csak az akkori Ósz-, ma Szentkirályi-utca felé.

⁹⁵ III. 5. 377., 1856. és 1859-ben pesti lakását javíttatta és festette a báró. (III. 6. 378., III. 5. 374., III. 3. 368.) 1867-ben ismét megegyezett egy mázolóval lakása kiigazítására s az ügylet biztosítására a mázoló fizetett, minden bevett szokással ellentétben, 1 frt., foglalót. (III. 4. 371.)

telni, az alacsony ház utcára néző ablakait 9 hüvelykkel, falait pedig két lábbal.⁹⁶ Ugyanekkor azt kívánta Podmaniczky Jánostól a városi tanács, hogy ablakainak kiálló rostélyait vegye le. Eleget méltatlankodott a báró, hogy ötven esztendeig senkinek sem szúrt szemet, minek azt most megbolygatni.⁹⁷

A báró minden egyes lakójától megkívánta, hogy a *házirendet* szigorúan megtartsa. Ilyen szabályok: albérlőt nem szabad tartani, télen esti 9½ nyáron 10 óra után a kaput kinyitni tilos stb.⁹⁸ A mesteremberektől megkívánta, hogy legényeiket szoros kordában tartsák, hogy vigyázzanak a tűzre s a műhelyben senkinek hálnia nem szabad. Érdekes, hogy a megállapított pénzbéren felül az asztalos köteles volt forgáccsal ellátni a báró házát, a pék zsemlyeliszttel, a kalapos évenként négy sapkát adott stb.⁹⁹ A 70-es években 7. sz. háza után a házbérjévedelme 2500—3000 frt. körül mozgott.¹⁰⁰

A serfőző-utcai ú. n. „*majorudvar*“ 500—700 frt-ot jövedelmezett évenként. A nagy 2372 □-öles portán volt egy lakóház szobával, továbbá istálló és kocsiszín.¹⁰¹ Mikor kertész volt a bérlője, a báró az 500 o. é. frt. haszonbéren kívül kikötötte, hogy köteles az Üllői-út 7. sz. ház virágait és fáit gondozni s minden nagyobb ünnepnapon 8 cserép szép virágot beszolgáltatni.¹⁰²

Mint érdekességet említem meg, hogy Podmaniczky János nemcsak testvérének, Kosztolányinének kecskeméti-utcai házgondnokságát vállalta el, hűségesen szedvén

⁹⁶ Sztrokay Boldizsár ügyvéd levele a báróhoz, 1879. aug. 22.

⁹⁷ III. 9. 388. Kissé ismét rendbe kellett hozatni a vén házát, kőművesnek 150, ablak-, ajtóházolónak 14 frt-ot fizettek. A pócegödörtisztító 32 frt-ot kapott. (III. 6. 379.)

⁹⁸ III. 5. 374.

⁹⁹ Ugyanott.

¹⁰⁰ III. 6. 379., III. 6. 378. Ezt az összeget tíz lakó fizette. Lakója volt többek közt Szabó Richárd novellaíró, Egán Jakab, Kerékgyártó Alajos, Riedl József, Dollinger Sándor stb. Házadója a 70-es években kb. 700 frt-ra rúgott. (III. 6. 378., III. 5. 374., III. 6. 379.)

¹⁰¹ III. 5. 375., III. 5. 374.

¹⁰² Nona Ferenc kertész, 1862.: „und spendiert zu jeden grosse Feiertagen 8 Blumentöpfe mit schönen Blumen“. A báró Pester Zinsbüchel von 1847. című könyvében. III. 5. 375.

a házbéreket,¹⁰³ hanem Kovács Ferenc szegedi spirituszgyáros üllői-úti kicsiny házában (3 kis lakás és egy bolt) is ugyanazt a szerepet töltötte be 1852—56-ig.¹⁰⁴

A pesti uraságok az 50-es és 60-as években lovaikat Budára küldték a lófürdőbe fürdeni.¹⁰⁵

A *közbiztonságot* a város éjjeli boltőrtartással javította, melynek költségéhez a báró önként hozzájárult.¹⁰⁶ Az élet különben is nagyon falusias volt. A ház padlásán napszámók forgatták a felhalmozott gabonát, vágták az udvaron az ölfát s mikor egy-egy rozoga kerítés kidőlt, tót napszámók takarították el a romokat.¹⁰⁷ Podmaniczky János a városban többfelé bérelt raktárakat is terményei számára.¹⁰⁸

A báró *tartott teheneket* még az 50-es években is.¹⁰⁹ *Pesti rétjei* legnagyobb részt bérben voltak. 1871-ben a kincstár tüzérségi gyakorlóternek használt egy jó nagy területet s fizetett érte évi 2600 írt. haszonbért.¹¹⁰ Egy darab rétért mézáros haszonélvezője 56 p. frt-ot és „egy pár jó sódart“ adott.¹¹¹ Keresztúri marhái közül még 1860-ban is több Pest város legelőjén legelt s fizetett utánuk egyenként napi 6 kr-t.¹¹²

A növekedő városban, hol a földérték is egyre magasabb lett, Podmaniczky János azon igyekezett, hogy keveset jöve-

¹⁰³ III. 4. 373., III. 8. 386.

¹⁰⁴ III. 2. 365.

¹⁰⁵ Egy lóért 20 kr-t kellett fizetni, hídvánnaal együtt (a kocsis után oda-vissza 2—2 kr-t, egy lóért oda-vissza 6—6 kr-t), 68 kr-ba került a multság. (III. 3. 368., III. 6. 378.)

¹⁰⁶ 1878-ban, III. 6. 379.

¹⁰⁷ 1860-ban, III. 5. 374.

¹⁰⁸ így az Üllői-úton, a Gazdasági Egyesület köztelkén (1850-es években, III. 5. 375., III. 3. 369.), a Tehén-u. (ina Kinizsi-u.) sarkán, a Szakáll-féle háznál (ugyanebben az időben, III. 4. 370.), gr. Károlyi György házában (1850-es és 60-as években, III. 3. 368., III. 4. 370.). Azonkívül többfelé a Sándor-utcában, Szövetség- (Allianz-) utcában stb. (III. 5. 375., III. 5. 374., III. 3. 368.)

¹⁰⁹ III. 3. 367. S pesti gazdaságáról ezidőben egyik lakója, Voigt Vilmos tájékoztatta. (III. 6. 380.)

¹¹⁰ III. 5. 374.

¹¹¹ 1856-ban, III. 6. 378. 1853-ban a Zsigmondy árvákkal elcserélte egyik rétjét. III. 9. 389.

¹¹² 1860. májusban 1064 drb., júniusban 1034 drb. után fizette a 6 kr-okat. III. 3. 368.

delmező telkeit értékesítse. Már 1848-ban folyamodott a városhoz, hogy telkein keresztül két új utcát nyisson, egyik az Ősz-u. folytatásaképpen, az Üllői-út és Stáció- (ma Baross-) utcák között, másik ezzel párhuzamosan, a Rákos-árok mentén (a mai Mária-u.). A tanács hozzájárult az előterjesztéshez s megengedte, hogy a nyitandó utcákhoz 98, illetve 100 □-öl terület felhasználása mellett 17 telekre oszthassa földjét.¹¹³ A város a kisajátításért n-ölenként 7 p. frt.-ot fizetett.¹¹⁴

A *telekparcellázás* csak nem akart sikerülni, a bárónak pedig sürgősen pénzre lett volna szüksége. A nagy darab föld jövedelmet pedig édeskeveset hozott. A 8. sz. alattit a Luczenbacher testvérek fatelep céljaira bérelték s 1853—63-ig évi 600 p. frt.-ot és 3 öl fát, 1863-tól fogva 800 p. frt.-ot és 4 öl fát fizettek. A báró 1862-ben felajánlotta üres telkeit, 4865 □-ölet, a Gazdasági Egyesületnek, 15 p. frt.-jával.¹¹⁵ Ugyanekkor hirdette a Pesti Naplóban, Politikai Újdonságokban,¹¹⁶ mégsem akadt vevő rá. Igaz, hogy a telekkönyvi rendezés körül is volt baj,¹¹⁷ végre a város az engedélyt revízió alá vette s csak 11 telekre való osztását engedélyezte. Ekkor történt, hogy a báró az ev. árvaháznak is ígért telket, ha Székács lelkész a parcellázásnál közbenjár.¹¹⁸ Végre is két telek kivételével Luczenbacher Pál lett Podmaniczky János földjeinek tulajdonosa 1870-ben, ki egy esztendő alatt lefizetett 56.000 írt. tőkét s valamennyi kamatot.¹¹⁹ Jó volt ez az összeg adósságtörlesztésre. Erre ment az állam által megvásárolt kavicsbánya 7500 frt.-ja is.¹²⁰

*

Igen érdekesek Podmaniczky Jánosnak ezidőtájtban készített tervezetei, számításai a vagyon megosztására vonatkozólag. 1872-ben pl. arra a megállapításra jutott, hogy Mária

¹¹³ 1852-ben, IV. 2. 421. 17. és IV. 2. 421. 27.

¹¹⁴ III. 3. 368., III. 5. 377.

¹¹⁵ IV. 1. 391.

¹¹⁸ III. 3. 368.

¹¹⁷ III. 6. 378.

¹¹⁸ Székács naplója.

¹¹⁹ III. 5. 374., III. 6. 378.

¹²⁰ III. 5. 374.

leányának 1862-ben lényegesen kevesebbet adott, mint Zsuzsánnának s ha magának fenntartott javait mind Máriának hagyná is, kisebbik leánya már akkor is ki lenne elégitve. Mária birtokait¹²¹ összesen 5905 holdnak számította, 810.250 frt. értékben; Zsuzsánná osztályrészét¹²² 1.652.328 frt-nak, mely 275 holddal és 842.078 frt-tal több, mint amennyi néniének jutott. A saját maga által bírt összes jószágokat csak 684.150 frt-ra értékelte ugyanakkor a báró.¹²³ Más alkalommal azt tervezte, hogy Zsuzsánná leányát mégsem zárja ki, hanem neki adja penci és petényi jószágait teljes felszereléssel,¹²⁴ továbbá 20.000 frt. készpénzt részben e jószágok bővebb felszerelésére, részint köszénbánya alakítására. Ugyanekkor Mariska leánya kapná Keresztúri és a pesti házat.¹²⁵

Aztán újra számíthatott Podmaniczky János.¹²⁶ Minden vagyonát 958.425 frt-ra értékelvén, a kötelelrész fejében Zsuzsi leányának Petényt szánta,¹²⁷ többi birtokát mind Máriának. Van azonban még egy sereg felosztási tervezet. Egyikben 998.510 frt-ra értékelte vagyonát, másikban 1.032.260 frt-ra, harmadikban csak 603.740 frt-ra.¹²⁸ Szélszjegyzetben megjegyzi, hogy „Pencet elajándékozhatnám, vagy eltékozolhatnám“. Ezzel akarja kifejezésre juttatni, hogy a vagyon nagy részt szerzeményi, nem örökös s leánya rajta nem követelhet semmit.¹²⁹

¹²¹ Varsány 2750 hold, 200 frt-jával, Fenyőharaszt 335 hold, 150 frt-jával, Sáp 420 hold, 150 frt-jával. Gyöngyöspata 2400 hold, 50 frt. közepes árban véve s ehhez járul az épületek és regále.

¹²² Martfű 2820 hold, 240 frt-jával, Földváron belsőség 48 hold, 300 frt-jával, Öcsöd 2600 hold, 240 frt-jával, pesti rétek 356 hold, de ezt „szokás szerint duplán véve“, 712 holdnak felel meg. Ehhez járul külön épület, rév, halászat s egyéb regále, valamint a Zsuzsánná helyett lefizetett összegek.

¹²³ Ebben Keresztúrt 2170 holdnak vette, Petényt 1215 holdnak, míg penci birtokáról egészen megfeledezett.

¹²⁴ 1000 juh, 36 ökör stb.

¹²⁵ Egyszerű, javításokkal teli, fogalmazványa a bárónak.

¹²⁶ Keresztúrt 2800 holdnak számította, Petényben is szerevén, azóta lett 1402 hold, Penc pedig 275 hold.

¹²⁷ III. 4. 373.

¹²⁸ III. 5. 375.

¹²⁹ III. 4. 373. Más helyt Keresztúrt 4000 holdnak számította s az egész vagyont 1.200.000 frt-nak, amiből a kötelelrész 300.000 frt. s ennek fejében adná Zsuzsinak Pencet és Petényt.

Radvánszkyné nagy kedvvel fogott hozzá 1862-ben jószágain a gazdálkodáshoz. Fő tanácsadója egy Lufschitz nevű ügynök volt, kivel kitervelték a tennivalókat s ki aztán értékesítette a terményeket. Mivel abban az időben a repcének volt a legmagasabb ára, folyton csak ezt vetettek s ezzel aztán annyira kimerítették a szántóföldek erejét, hogy később mást is gyengén termettek meg.¹³⁰ Üzleti vállalkozásaik is igen szerencsétlenek voltak, az adósság nőttön-nőtt s a birtokokra is rá kellett tábláztatni.

Ilyen körülmények közt történt, hogy a *bárónő* adósságtól szoríttatva, 1876 okt. 24.-én kelt ajándékozási szerződéssel *varsányi birtokát János fiának adta át, 355.316* frt. adóssággal terhelten, de korlátlan tulajdonjoggal. A hitelezőket azonban Lufschitz által biztosította, hogy nyugodjanak meg, fia az adósságokért helyt fog állni.¹³¹ Ez a lépés azonban *Podmaniczky János tudta és beleegyezése nélkül* történt s mivel a vagyon megtartását veszélyeztette, a legnagyobb ellenszenvvel fogadta.

Ezalatt a báró *Zsuzsi* leánya *dolgait* kezdte egészen *más szemmel* megítélni. Főleg az a körülmény hatott reá jótékonyan, hogy leánya Koppélytól elválván, Vigyázó Sándorban nemcsak szerető férjet, hanem vagyonos, munkás és takarékos társat nyert, kiről mindenki tudta, hogy nem lesz a Podmaniczky-vagyonnak sem rossz sáfárja. A közeledés már 1871-ben kezdődött, mikor a Vigyázó-család Podmaniczky Jánost előzetes, barátságos engedély alapján Keresztáron meglátogatta.¹³² Vigyázó nagyon kedvére való ember volt s elismerésben az öreg úr nem fukarkodott vele szemben. Közben azonban az egyre folyó perek következtében¹³³ megint elhidegedtek egymástól.¹³⁴ Végre a derék férj, kedves unokák láttára mégis csak megbékült s 1877-ben, márc. 27.-én a pesti kir. törvényszéknél, a már egyre jobban ellanyhuló

¹³⁰ Unokájának, br. Radvánszky Antalnak szíves közlése.

¹³¹ Levele Lufschitzhoz, 1876. okt. 1.

¹³² V. ö. *Vargha Zoltán*, i. m. 72. 1.

¹³³ Vagyongondnok, pesti rétek átadása, v. ö. *Vargha Z.*, i. ni. 74. lap.

¹³⁴ 1874-ben szemére vetette leányának, hogy vele szemben milyen bizalmatlan és hogy ügyvédjeire hallgat. 1874 ápr. 4. kelt levele a bárónak.

pert *Podmaniczky János hivatalosan töröltette s belenyugodott hogy leánya vagyonának gondviselője Vigyázó Sándor legyen.*¹³⁵

Ez a *változás súlyosan kihatott* a bárónak Radvánszkyék-kal való *viszonyára*. Előbb egész haragja Radvánszky János ellen fordul, kitől követeli, hogy anyja számára a varsányi jövedelemből évi 5.000 frt-ot fizessen ki¹³⁶ s magát ne tekintse abban tökéletes tulajdonosnak, mert a vagyon jogszerint még mindig anyjáié.

Annál melegebben fogadja a báró másik leányát *Zsuzsáidnál családostól*. Ha nem mehet a Vigyázó-család Pestre, az öreg úr keresi fel őket, mert nagyon óhajtja látni, főleg Zsuzsi leányát.¹³⁷ örömét leli szépen fejlődő gazdaságukban s maga is szolgál hol ajándékkal, hol jó tanáccsal,¹³⁸ s nagyon biztatta, hogy a Podmaniczky László-féle, eladásra kerülő martfői birtokot, „mely senkinek sem ér annyit, mint éppen nekik, vegyék meg.”¹³⁹

így telt az idő *Podmaniczky János* már túljárt a 90 éven s még mindig maga kezelte Keresztár, Penc, Petény, Palojta helységi gazdaságait, sőt szerzett is hozzájuk, mint fentebb láttuk, több részbirtokot s Ferihegy-pusztát Keresztúr szomszédságában. Volt azonban még félszázad óta bérgazdasága *Középpeszér-pusztán*, szintén házikezelésben. Felsőpeszéről már 1867-ben lemondott s átadta más bérlőnek, de Középpeszértől való megváltásra sehogysem tudta magát rászánni, bár érezte, hogy terhes neki. Épen lejárván a bérlet-idő, a ráckevei uradalom főtisztje több ízben felszólította, hogy nyilatkozzék, mindig késett a döntéssel, végre nagy unszólásra így válaszolt: „Nem kis megerőltetésembe került a ... peszéri pusztá árendájának megtartását vagy visszaadását határozottan kijelentenem... De mivel az idő és korunk... szigorúan parancsol... kénytelen vagyok kijelenteni, hogy 90 éves koromhoz képest és mivel fiúgyermekem nincs, a peszéri árendát nem fogom megtartani.”¹⁴⁰

¹³⁵ V. ö. *Vargha Z.*, i. m. 36., 74. 1.

¹³⁶ A báró levele 1876-ban Mészárosához.

¹³⁷ 1879 febr. 20.-i levele szerint.

¹³⁸ 1879 febr. 25. levele szerint 9000 szőlővesszőt küld.

¹³⁹ Keresztúr, 1879. jan. 13.

¹⁴⁰ Fogalmazvány, 1876-ból, III. 6. 378.

1877-ben azután csakugyan odahagyta a báró Peszért, miután annak felszerelését, részben a Pesti Naplóban és Pester Lloyd-ban közzétett „önkéntes árverés“ hirdetés alapján eladta.¹⁴¹

Podmaniczky János már 1853-ban készített egy végrendeletet, de ezt Pest város tanácsától, mely a város levéltárába helyezte el, visszakerítette.^{141a} 1878. ápr. 19-én nyilatkozatot adott ki az öreg báró, hogy Zsuzsánna leányának az 1862-ben átadott javakban korlátlan végrendelkező-jogot ad s megengedi, hogy abban ne csak a Vigyázó fiúk, de Jozefin is egyenlően örököljön.

Így jött létre azután *1880. márc. 5-én végrendelete*, melyben Rákoskeresztúron és Ferihegyen mindent Zsuzsánnának hagyott, Mariskának pedig, bár a kötelesrészt már tulajdonképpen kikapta, hogy ne legyen gyermekei kegyére utalva, hagyta a petényi és palojtai birtokokat.

A végrendelet így kezdődik: „Halálom biztos beálltát tudom, de a percet, melyben az bekövetkezik, nem; nehogy halálom készületlenül érjen, ép elmével, teljes öntudattal, érett és megfontolt elhatározással, következőkép végrendelkezem: Porlandó testem adassék a mindnyájunk közös anyjának a földnek vissza; lelkemet a mindenkor és mindenütt jelenlevő Mindenhatónak, kinek létem köszönöm, ki kegyes volt élttem fonalát ily hosszúra nyújtani, ki megengedte gyermekeimben és unokáimban örömömnök élvezetét és végre, ki minden tetteim és utaimban támogatót és vezérelt, adom vissza.“¹⁴²

Ebben a végrendeletben a penci birtokot felszerelés nélkül br. Radvánszky János unokájának szánta, pesti üllői-úti földszintes házát és az ahhoz tartozó pusztatelket pedig másik unokájának, br. Nyáry Réláné Radvánszky Máriának; a penci birtok felszerelését leányának Radvánszkyknénak. Kikötötte azonban, hogyha a bírói megállapítás leánya Mária örökségét kevesebbnek találná a köteles résznél, a különbözetet nem Vigyázónétól, hanem az ő gyermekeinek hagyatékából kell lefogni. Elhatározását ezzel indokolja: „Rákoskeresztúrt és Ferihegyet eredetileg Máriának

¹⁴¹ III. 6. 378.

^{141a} III. 2. 348.

¹⁴² Jeszenszky Danó hiteles kiadványa, csal. levéltár.

szántam, de mivel ő Varsányi és Gyöngyöspatát tetemes adóssággal terhelte meg, majd akaratom ellenére fiára ruházta megszorítások nélkül és mert eddig tanúsított gyermeki szeretetét és ragaszkodását az utóbbi időben tőlem megvonta, nem akarom, hogy a vagyont kockára tegye, vagy ellenségeim kezére juttassa.”

Radvánszkynét nagyon keserűen érintette a végrendelet, még jobban bántotta, mikor arról értesült, hogy *atyja Zsuzsánnának részét ki is adta*. Azonnal Podmaniczky János ügyvédjéhez, Polner Lajoshoz, küldte varsányi tisztjét, ki tudtára adta, hogy „az átadást úgy a bárónő, mint egész környezete igen zokon vette”.¹⁴³ Polner aztán személyesen tisztelgett Radvánszkynénál és kijelentette, hogy ő is kikapja a maga részét, mire a bárónő megnyugtatta, hogy nem fogja Vigyázónét örökségében háborgatni.¹⁴⁴ Podmaniczky János újabb intézkedését 1880. aug. 11-én foglaltatta közjegyzővel írásba s ennek erejével Zsuzsánna leányának, „kit szerető gyermeknek, hitestársnak és példás jó anyának tanult ismerni”, átadta a keresztúri (a határ $\frac{4}{5}$ részét tevő 2320 k. hold terjedelmű majorsági birtokot) és ferihegyi jószágokat örök tulajdonul, csak a haszonélvezetet tartván meg magának.¹⁴⁵

Mária leánya is megkapta a maga örökségét, de a birtokot 100.000 frt, a házat pedig 80.000 írt. biztosítási jelzáloggal terhelten, mely összeg azonnal hatályba lépne, ha Radvánszkyné örökségében perrel megtámadná hűgát.¹⁴⁶

Az 1881. febr. 24-én kelt pótvégrendelet szerint a penci birtok is Vigyázónéé legyen korlátlan joggal, ha nem sikerülne a bárónak az a kedvenc terve, hogy a Vigyázó fiúk (Ferenc, illetve Sándor) javára királyi jóváhagyással majorátust alakítson belőle; továbbá a pesti háznak egész felszerelése, a várkonyi és ecséri kisebb birtokrész.¹⁴⁷ Mária, atyja parancsá-

¹⁴³ Polner levele Vigyázó Sándorhoz, Gödöllő, 1880. aug. 14.

¹⁴⁴ Polner levele, 1880. aug. 17., Vigyázóhoz.

¹⁴⁶ Lásd a felszerelést *Vargha Zoltán*, i. tn. 77—78. 1.

¹⁴⁴ A jelzálog későbbi sorsáról pedig úgy intézkedett a báró, hogy az az ő halála után tíz évvel törölhető, ha Mária nem pereskedik azalatt; ami 1893-ban meg is történt.

¹⁴⁷ Ez utóbbira nézve különben már 1880-ban intézkedett

¹⁴⁸ V. ö. *Vargha Zoltán*, i. m. 77—78. 1.

ből, mindehhez kénytelen volt hozzájárulni s magára vállalta az atyja halála után netalán maradó terhek $\frac{4}{10}$ részét is.¹⁴⁸

1883. febr. 8-án reggel halt meg. Halála a keresztúri anyakönyvben így van megörökítve:¹⁴⁹ „Méltóságos Aszódi Báró Podmaniczky János Úr földbirtokos, Rákoskeresztúr, 101 éves, végelgyengülésben.“ Febr. 11-én három lelkész temette el a halottat. Győry Vilmos pesti lelkész, ki a templomban beszélt, ezt az alapigét választotta¹⁵⁰: „Elmégy apáidhoz nagy békességgel, eltemetettel jó öregséggel“. Beszédjében idézte az egyik keresztúri földműves szavait: „Meghalt a mi édesatyánk, ki lesz, aki a szegényen segítsen?“ Földváry Mihály, Pest vármegye alispánja, a régi táblabíróvilág tipikus alakjaként állította az elköltözöttet a hallgatóság elé s arra kérte a közönséget, hogy kövesse a báró-féle takarékossgot, mely azért vont el magától mindent, hogy a köznek annál többet adhasson, hogy családját boldogítsa és segítsen a szegényen.

A sötétzöld koporsó a kastély feketével bevont nagy termében volt felravatalozva, míg a gyászszertartásra kihozták a kertbe. Imádkozott Kemény Sámuel maglódi lelkész, míg a temetőben levő családi kriptá előtt, hova a halottat hat lovas címeres díszkocsi vitte, Láng Adolf tápiószentmártoni lelkész, főesperes mondott könyörgést.¹⁵¹ A temetésen megjelentek a rokon Podmaniczky, Prónay, Ráday-családokon kívül Ivánka Imre, Darányi Ignác, Rakovszky István s mások.¹⁵²

Halála után hatóságilag *összeírták hagyatékát*, a keresztúri kastély minden bűtorát, berendezését, mely a nagy, össze-

¹⁴⁸ A birtokokat még 1880-ban a telekkönyvi hatóságok tényleg be is kebelezték a megajándékozottak nevére. Vagyonátruházási illetéket azonban csak Podmaniczky János halála után, 1884-ben vetettek ki rájuk. Vigyázóné 11.412 frt-ot fizetett. Vigyázó Sándor rendezte apósának a különböző időkből maradt adósságait.

¹⁴⁹ II. kötet 51. lap.

¹⁵⁰ Az Egyetértés 1883. febr. 12.-i sz. szerint.

¹⁵¹ V. ö. Pesti Hírlap, 1883. febr. 12. sz.

¹⁵² Írt még a temetésről a Neues Politisches Volksblatt, 1883. febr. 12., Budapesti Hírlap, 1883. febr. 11., Függetlenség, 1883. febr. 11. sz.

kötő- és kis-kastélyban és a melléképületben találtatott,¹⁵³ hasonlóképen a pengi felszerelést,¹⁵⁴ továbbá a pengi földeket és értékpapírokat. A be nem kebelezett terhek $\frac{4}{10}$ -e Radvánszkyt, $\frac{6}{10}$ -e Vigyázónét illette. Ebben néhány régibb kötelezvény szerepelt, de mindössze csak 4549 frt. értékben. Vigyázónának kellett kifizetnie egyedül az örökgyó 16.000 írt-nyi hagyományát.¹⁵⁵ Atyja gyógykezelését, eltemetését Vigyázóné önként egészen a magából fedezte. Igaz, hogy az örökölt értékpapír-vagyon nagyobb volt az összes terheknél.

A báró halála után a Podmaniczky László-ág kísérletet tett, hogy a *családi levéltárat* megszerezze Vigyázóéktól. Ők azonban, a legnagyobbbrészt János báróra vonatkozó irattömeg kiadását, megtagadták. A László-ágnak ehhez, az ősiség eltörlésével nem is volt többet joga s ha hozzávesszük, hogy a család vagyoniilag tönkrement s a levéltár is kótyavetyére kerül: nagyon helyesen cselekedtek Vigyázóék, hogy maguknál tartották. A Podmaniczky-család egyéb ágainak leveleivel úgyis ez történt. Megfelelt ez a báró intencionak is, ki minden családi vonatkozású tárgyat, levelet hűségesen meggyűjtögetett.¹⁵⁶

1885-ben a régi Podmaniczky-kripta fölé Vigyázó Sándor és felesége kis kápolnát emeltetett, melyet 1886. febr. 8-án, a báró halálának harmadik évfordulóján Dubovszky lelkész szentelt fel.

*

Podmaniczky János minden küzdelmeivel, emberi erőfeszítéseivel porrá lett, elenyészett; de a benne szunnyadó

¹⁵³ 1883. febr. 24. Vigyázó levélt. 89/a. sz. alatt.

¹⁵⁴ 1883. febr. 27.

¹⁵⁵ Dr. Haas József 1000 frt., Polner Dániel ispán 3000 frt., Jamriska János ispán 1000 frt., Polner Lajos ügyvéd 1000 frt., Szemők Kati gazdasszony 3000 frt., egyéb cselédnek 1500 frt. — Továbbá a pesti Josephinum-fiúárvaház 1000 frt., Ósz-utcai szegény gyermekkórház 1000 frt., Protestáns árvaház 500 frt., Rákoskeresztúri ev. egyház 1000 frt., ev. iskola 500 frt., róm. kath. templom 1000 frt., aszódi ev. gimnázium 500 frt.

¹⁵⁶ Polner Dániel ispán 1883. máj. 6. azt írta Vigyázónak, hogy egykori gazdája, vagy tizenöt évvel azelőtt, lakószobái falába egy ládát befalaztatott.

roppant energia, isteni kegyelemből, nem semmisült meg. Naggyá és tiszteltté akarta tenni családját, de az mégis lehanyatlott, legkedvesebbjeiben ki is veszett; a *Podmaniczky név* azonban, a M. T. Akadémiára tett fejedelmi alapítvány révén, mely jórészt Podmaniczky János munkás kezének gyümölcse: *maradandóan él.*

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- Abony 97, 165, 177.
Ács Károly 121.
Ácsa 166.
Acsády Ignác 3.
Adacs puszta 129.
Adám izraelita 171.
Adánd község 155.
adóbehajtás 129, 130.
Adonyiné 155.
ágens, udvari 57, 58.
Aigner pesti polgár 124.
Akadémia palotája 132.
Akadémia, Magyar Tudományos 197.
Alatka-puszta 12.
Albach Szaniszló 56.
Albrecht főherceg 126, 130.
államcsőd 129.
állatbetegségek 164.
állatkert, pesti 84.
Almásy-család 155.
Altér asztalos háza 87.
Ambrózy br. cs. 106, 182.
Ambrózy Lajos br. 104.
Ámonyi Péter 40.
Andrássy Gyula gr. 142.
Antal János 149.
Apaj-puszta 18, 21, 30, 31, 82, 103, 121, 129, 143, 155, 156, 159, 160, 181.
apaji ménés 157.
Apaj területe 102.
Apc község 63, 68.
Apponyi György gr. 134.
Arad 124.
aranykert Földváron 25.
Arany Sas-fogadó Pesten 3, 78, 109.
ármentesítés 70.
árvamegyei nyomor 27.
árverés, földvári állatokra 66, 67.
árvíz 102, 166.
árvíz, Dömsödön 103.
árvízkárosultak 139.
árvíz, pesti 70, 71.
árvíz, pesti pusztítása 71.
— szegedi 139.
Asbóth tábornok serege 122.
aszály, 1863-as 165.
Aszód 4, 17, 19, 62, 63, 87.
aszódi ev. egyház 35.
— ev. gimnázium 196.
— kastély 3, 62, 85, 87, 100.
— kriptá 10, 99, 139.
— szőlő 19.
— vásártartás 128.
Athenaeum-riyomda 183, 185.
Augusz br. 137.
Bachich Gyula 124, 125, 126.
Bach-kormány 127—132., 167.
adó 128—130.
— részrehajlása 167.
Bach Sándor 127, 132.
Balás Jozefa 148.
— Zsiginond 148.
Balatonfüred 114.
Ballagi Mór 79, 80.
Baloghy család 150.
— Elek 148.
— Elekné 150.

- Baloghy László 148.
 bankházi birtokosok 13.
 bankó-áradat 14.
 Bánó-család 9.
 Barát ok-tere Pesten 30, 92, 106.
 Baross-utca Pesten 189.
 Bars vármegye ellenállása (1823)
 59.
 Bartóky Józsefné 77, 80, 115,
 139.
 Basch Fülöp 95.
 Balta Sámuel 123.
 Batthyány József gr. 108.
 — Lajos gr. 122.
 Baumann Károly orvos 142.
 bazilika, lipótvárosi 139.
 Beanvaleff Lujza nevelőintézete
 114.
 Beckers József gr. 38.
 né, gr. özv. 88.
 — gr. család 171.
 Bécs 48, 108, 137, 181.
 Bécsbe utazás 49.
 Bécs szerepe 57.
 Bedekovich Lajos br. 39., 106.
 — -né, br. 109.
 Bégányi-család 9.
 Békés város 34.
 Beleznay-család 181, 184, 185.
 hitbizomány 18, 29, 30, 34,
 51, 102, 180, 181.
 — — felosztása 185.
 — -i házak Pesten 30, 71,
 89, 92, 104, 106, 107,
 108, 122, 182, 183, 185.
 -házak állapota 183.
 -házak eladása 184—
 186.
 jövedelem 105, 107, 182,
 183.
 — kölcsönök 105.
 — — major 108, 185.
 — — örökösök 106, 182.
 — — pénzek 105.
 — — perek 184, 185.
 — — tartozásai 105.
 — — kert 108, 185.
- Beleznay Mihály 30.
 — Miklós 30, 105, 180.
 — — kincsei 184.
 né Podmaniczky Anna
 Mária 18, 19, 29, 32,
 46, 50, 64, 104, 107, 139,
 145.
 — hagyatéka 29, 32.
 — — végrendeletei 29.
 Beleznay—Podmaniczky-per 181.
 Beleznay Sámuel gr. 103.
 Belsősap 37.
 — 1. Sáp alatt is.
 Bene dr. 65.
 Károly 149.
 Beniczky-család 106, 182.
 Ödön 154.
 Sámuelné, br. Prónay Jozefa
 90. 145.
 Benyovszky Péter 13, 17, 34,
 48—50, 63, 65, 95, 100, 111.
 Benyovszky Péter jelentései 60.
 — Zsigmond gr. 148.
 Beöthy Imre 30.
 Bernáth András 14, 23, 43, 52,
 53, 55, 96, 116, 117, 167, 169.
 — halála 117.
 — György 103.
 — Zsigmond 17.
 Berzsenyi szobra 132.
 Besztercebánya 173.
 besztercebányai iskola 186.
 - Mór-hoz címzett gyógyszer-
 tár 17.
 betyárvilág 82, 131.
 Bia község 49.
 Bicske 49.
 birtokolás bizonytalansága 42.
 biztosítás 159, 161.
 Bláer Péter 158.
 Bocskay-csapat 122.
 Boczkó Sámuel 71, 72, 105.
 Bohus Pál 126, 153.
 Bojár-puszta 155.
 Boldogfalva 51.
 Boleman András 74.
 bor-árak 162.

- Borbély Sámuel 155.
 bor-dézsma változása 147.
 Borovszky Samu 14, 31, 59, 73, 156.
 Bory Dániel 149.
 — Emánuel 148.
 — örökösök 150.
 — Pálné Osztróluczky Lujza 148.
 Bossányi Rudolf 171.
 Both, Bajnai, család 52.
 Bökönye-puszta 18, 19, 21, 66, 67, 155.
 — — területe 96.
 Bölcskövy kapitány 183.
 Bószér-puszta 155.
 Böszörményi László 37.
 Bruck osztrák pénzügyminiszter 133.
 Brudern br. család 11, 42, 52, 97.
 Brunswick József gr. 105.
 Buda városa 83, 111, 124, 125, 131.
 Buda ostroma 123.
 Budapesti Hírlap 118, 195.
 Bujanovszky Sylvius-Sándor br. 31.
 — br.-né Podmaniczky Erzsébet 19, 31, 32, 46, 47, 48, 50, 64, 145.
 — — — hagyatéka 31, 32.
 burgonyarothadás 167.
 Buttler János gr. levele 78.
 Büdös-árok Pesten 113.
 bürokratizmus Bach-korban 128.
 Cegléd 97.
 cégtáblák, régi Pesten 109.
 cibakházi uradalom 33, 34, 69.
 Cifra-major Varsányban 85, 90.
 Cinkota 76.
 Clair Ignác 107.
 Coburg hg. 30, 31, 33, 103, 104, 181, 184, 185.
 Cukor-utca Pesten 100.
 Csábor-puszta 155.
 családi levéltár, keresztúri 2, 16, 23, 36, 56, 118, 196.
 családi gyűlések 91, 182.
 Csámpa-puszta 37.
 Csapó Dániel 88.
 Császárfürdő Budán 167.
 csatárok, pesti 121.
 Csecsenka Sámuel 136.
 cselédek konvenciója 39, 40.
 csempészkereskedés 108.
 Csepcsányi Tamás 38.
 Csepel-sziget 70.
 Csepreghy-utca Pesten 186.
 Csorna Zsigmond 52.
 Cziráky János gr. 168.
 Czóbel-család 51.
 Czupra Dávid 9.
 Dab 158.
 Dabas 30.
 Damjanich János 122.
 Darányi Ignác 195.
 Daróc 17, 19, 29, 32, 35, 63.
 Darvas Menyhért 52.
 Deák Ferenc 118, 134, 142.
 Debrecen 124, 161.
 Dedek Crescens Lajos 59.
 Dengeleg 17, 19, 29, 31, 32, 35, 48, 61, 63, 98, 132.
 Derekegyháza 155.
 Dessewffy-család 9, 155.
 Detk község 11, 12, 22, 33, 42—44.
 detki kastély 15.
 Déva 124.
 devalváció 14.
 Diószeghy Ferenc 149.
 - Tádé 148, 149.
 Doby Antal 3, 85, 87, 90, 100.
 Dolgozóház 83.
 Dollinger Sándor 187.
 Doloviczenyi Anna 52.
 Domszló 12, 41.
 domoszlói jobbágyok 41.
 Donner-féle ház Pesten 83.
 Dömény Sándor 111.
 Dömsöd 13, 18, 30, 72, 73, 82, 101, 159, 181.
 dömsödi házhelyek 28.
 — önkéntesek 121.

- dömsödi takarékmagtár 28.
 — szegények 27.
 Dömsöd területe 102.
 Döry-család 106, 182.
 Dubovszky lelkész 196.
 dragonád-rendszer 135.
 drágul az élet 167.
 Draskóczy Sámuel 27.
 Dubraviczky Simon 56, 67, 71,
 110, 141.
 Duchatel nevelőnő 173.
 Dujardins Konstantin 182.
 Dvornikovich-család 13, 171.
 Ecseg 155.
 Ecser 194.
 Eckstein Adolf 93, 98, 99.
 Rudolf 92, 128.
 ligán Jakab 187.
 Eggenberger könyvkereskedés
 106.
 Egri Antal 79.
 egyesség Coburg-családdal 181.
 Kosztolányi-családdal 50.
 Orczy-ággal 51.
 Hóth-családdal 49.
 — Wartensleben-családdal 90.
 egyetem, tudományos, Pesten
 3, 185.
 Egyetértés 195.
 elemi csapás 164, 167, 178.
 — tanoda Pesten 107, 183.
 előfogatok Bécsbe utazáskor 49.
 elzárt szoba Beleznay-házban
 183, 185.
 Endrédy Gábor 148.
 — örökösök 150.
 Eördögh Ferenc 126.
 Eötvös József br. 118.
 eperjesi iskola 139.
 erdő-művelés 163, 164.
 érintkezés Podmaniczky-család-
 ban 60.
 Esterházy Miklós hg. i05, 180.
 ----- utca Pesten 30.
 Esztergályi Mihály 126.
 ev. bányai egyházkerület 135,
 139.
 ev. egyház, földvári 138, 139.
 faárak 163.
 faeladás 164.
 fagykarak 166.
 farkas-pusztítás 132.
 farkas-vadászat 117.
 Fáy András 79, 83.
 — Gusztávné 127.
 fegyvertartási engedély 128.
 Fejér István 34.
 Fejér Oroszlán-fogadó Pesten 109
 felhőszakadás 165.
 — Keresztúron 80, 81.
 felkelő sereg (1809.) 14, 19.
 Felső-Kubinyi Miklós 20.
 Felső-Kubinyi I. Kubinyi.
 Fényes Elek 38, 102, 110.
 Fenyőharaszt-puszta 143, 190.
 Ferenc császár 59.
 Ferenc József 130, 131, 142.
 Ferenciek tere Pesten 30, 122.
 férfi-ági birtok 19, 46.
 Ferihegy-puszta 156, 192—194.
 Festetich Miklós gr. 112.
 Feszi Ágost 112.
 Figdor Zsigmond 93.
 Fischer István 14.
 Fischer Jakab 158.
 Fleisch kereskedő 93.
 Foglár János 168.
 folyóáradások 69—71.
 Forgách Antal gr. 134.
 Forinyák-féle tüntetés 132.
 forradalmak Olaszországban 58
 földesurak gondja 26.
 földesúri jövedelmek 39, 146.
 Földtani Intézet 84.
 földtehermentesítés 151, 181.
 Földvár I. Tiszaföldvár alatt.
 Földvály-család 33—34.
 Földvály Ferenc 52.
 Gábor 103.
 Mihály 195.
 — Miklós 23, 24, 117.
 francia háborúk 4.
 Freiszleder-per 171.
 Freyburg-cég Pesten 109.

- Fuchs János Sámuel 6—8.
 — emlékirata 6—8.
 fűbéres marhák Pesten 110, 158, 188.
 Függetlenség napilap 195.
 Fürdő-utca Pesten 100.
 Füredy Ferenc 132.
 — Lajos jelentései 74, 78, 181.
 gabona-árak 160, 161.
 — eladás 160, 161, 177.
 — termelés Földváron 25.
 galgamácsi malom 33.
 Galícia 1.
 gátépítés Dömsödön 103.
 gazdálkodás Podmaniczky János birtokain 168.
 gazdasági bajok 66, 67.
 Gazdasági Egyesület 83, 188, 189.
 gazdatisztek fizetése 39.
 — kötelessége Podmaniczky Jánosnál 168.
 Geduly Lajos 173.
 Gondviselés útja 197.
 Gosztonyi Antal 44.
 — Pál id. 43, 44.
 Gödi-utca Pesten 123.
 Görgey-család 106, 123, 182.
 — György 52.
 Grabovszky-család 88.
 Grassalkovich-uradalom 156.
 Griff-fogadó Pesten 109.
 Grummne, Mme, nyelvmesternő 173.
 Gulácsy Ferenc 181.
 Guszóna község 51.
 gyapjú Detken 15.
 — eladás 159.
 — Földváron 24.
 gyóni takarékmagtár 28.
 Gymnasztikai Társaság 107, 183.
 Gyömrő 50.
 Gyöngyös 44, 49.
 Gyöngyöspata 91, 143, 153, 155, 159, 176, 177, 190, 194.
 gyöngyöspatai templom 139.
 Gyöngyös-patak 70.
 Györgyei János 125, 131, 172.
 Győry Vilmos 195.
 Gyur-pusztá 63.
 gyümölcstermesztés 163.
 Gyürky Pál 37.
 — Terézia 62.
 Haas József orvos 196.
 Haberern Jonathán 116.
 Habsburg-család 123.
 hadi-adó emelése (1822.) 58.
 — segély 14.
 hadsereg vesz lovat 4, 23, 97, 157.
 hajóhid Pest és Buda közt 111.
 Hajós István 38, 104, 105.
 — János 13, 102, 104.
 — József 128.
 Haller gr. család 47.
 — Péter gr. 51.
 — — gr.-né 46.
 Halas Miska 55.
 Halasy Károly 12, 42, 44.
 — Márton 11.
 Halmaj község 12.
 Hanulik Lajos 148, 150.
 Harkányi-fiúk 156.
 Frigyes 180.
 Harkányi 1. Koppély
 Harnos János 44.
 — Márton 37.
 Három Grácia-cég Pesten 109.
 — Arany Oroszlán-fogadó Pesten 109.
 Hartmann tábornok 131.
 Hatvan 121, 122.
 Hatvány Mihály né 171.
 Haynau Gyula br. 124, 135, 137.
 házirend Podmaniczky Jánosnál 187.
 Hazucha János 42.
 —né 42—44.
 Hazánk napilap 118.
 házi szóttesek 170.
 Heckenast-nyomda 106.
 Heinrich-cég 164.
 Hellenbach Zsuzsi br. 155.
 Hentzi Henrik 115, 123.
 — szobra 130.
 Heréd 17, 19, 63, 90.

- Herédi iskola 139.
 — úriszék 29.
 Hering János 55.
 Heves vármegye ellenállása
 (1823.) 59.
 Hickmann Emília 173.
 himlős borjú 159.
 Hirsch Salamon 159, 171.
 Hodossy András 54.
 —né Láng Anna 54.
 — — Vesztély Teréz 54.
 Hodossy (Hodosi)-család 54, 106,
 125, 182.
 — Ferenc 54.
 -né Hangyás Mária 54.
 Júlia Plachy Mihályné 37.
 Mária, 1. Podmaniczky Já-
 nosné 54.
 — férjhez megy 56.
 házikisasszony 54.
 — jellemzése 54.
 — jó szive 55.
 tisztessége 55.
 - Miklós 112, 125, 145, 148,
 155.
 ---- né Miskolczy Rozália 125.
 — Sámuelné Podmaniczky Júlia
 br. 50, 145.
 Hollaender testvérek 161.
 Homok-pusztá 18, 19, 21, 66,
 67, 70.
 — — területe 96.
 honvéd zászlóalj 121.
 Horog Imre 161.
 Horváth Antal 70.
 — Dénes 148, 171.
 ---- né Huszár Viktória 148.
 — Sámuel 77.
 Hubay József 104.
 Hubeg Teréz 115, 171, 174.
 Huley Pál 148.
 Hunfalvy János 71, 108, 111.
 húsfogyasztás Keresztúron 31,
 169.
 — Pesten 169.
 Huszár Károly 151.
 ---- né 150.
 Huter Ferenc 177.
 Hügye-pusztá területe 102.
 Igei-per 171.
 ifjúság, pesti egyetemi 132.
 Ilkey Sándor 13, 88.
 Illés Adám 82, 119, 131, 166,
 177, 183—185.
 inárcsi jószág 30.
 Illésházy gr. 51.
 Inoka 1. Tiszainoka.,
 Isaszeg 122.
 ispánok fizetése 39.
 — kötelessége Podmaniczky Já-
 nosnál 168.
 Istvánháza 22, 34, 55.
 Ivánka Imre 28, 195.
 Jakubovics Pál 76.
 Jalsoviczky Mihály 66, 154.
 Jamriska János 46.
 — Lajos 3, 9, 10, 116—118, 120,
 136, 162, 166, 168.
 — Sámuel 116, 145, 166.
 Janicsáry Miklós 171.
 Janisch Hermina 173.
 Jankovich-család 182.
 Jászkarajenő 156.
 Jellacsics József gr. 122.
 Jenő-pusztá 34.
 Jermy András 74.
 Jeszenák br.-né 155.
 Jeszenszky Danó 193.
 jobbágyok, nemes származásúak
 82.
 jobbágy-szolgáltatás 26.
 — telkek nagysága 83, 154.
 jogügyi igazgató fizetése 39.
 Jókai Mór 118.
 Josephstadt 126.
 Jósika br. család 182.
 Jósika Miklósné br. Podmaniczky
 Júlia 146.
 — — —1. Podmaniczky Júlia.
 József-körút Pesten 186.
 jövedelem-felosztás Földváron
 20.
 juh-árak 159, 178.
 juhászat Detken 15.

- juhászat Földváron 24.
 juh-eladás 159.
 Justh-család 106, 182.
 — Ferenc 104.
 — József 104.
 Kalap-utca Pesten 106.
 Kállay János 30.
 Kálló község 17.
 Kámánházy Béla 148, 149.
 ----- né 149, 150.
 kamarai jószágok 155.
 Kamionka 2, 3.
 Kápolna 121.
 Kapy Ede 130, 166.
 karhatalom Podmaniczky János ellen 36.
 Karlsbad 175.
 Károly főherceg szálló Bécsben 48.
 Károlyi György gr. 188.
 Károlyi-major Pesten 113.
 Károly kaszárnya Pesten 120.
 kárpótlás, jobbágyföldekért 167.
 Kassai János 66, 72.
 Kassalik pesti polgár 124.
 Kaszapereg 30.
 Katalin cárnő 1.
 Katits Ferenc 132.
 katonai beszállásolások 122.
 kavicsbánya, Podmaniczky Jánosé 189.
 Kecskemét 123.
 Kecskeméti-utca Pesten 3, 109, 110.
 Keglevich gr. család 171.
 — — Miklós 73, 81.
 Kemény Sámuel 195.
 Kemnitzer Zsigmond 111.
 Kempelenné 159.
 Kengyel-puszta 177.
 Kerékgyártó Alajos 187.
 Kerekharaszt-puszta 17, 19, 35.
 Kerepesi-út Pesten 30, 71, 107, 108.
 Keszlerffy János 97, 154.
 Két arany oroszlán-fogadó Pesten 48.
- Kígyó-patika Pesten 109.
 — utca Pesten 53.
 kilenc magra való reductio 18, 32, 63.
 kincstári jószágok 58.
 Királyfalva 175.
 Kisfalud 18—20, 29, 32, 37, 63.
 Kisfaludy Sándor szobra 132.
 Kiskartal 37, 38, 51, 63, 153.
 Kiss Lajos 181.
 — Sándor 37.
 Koháry gr. és hg. család 30.
 Ferenc hg. 30.
 — János gr. 30.
 — Miklós gr. 30.
 kolera-járvány 72, 164.
 — Pesten 73.
 Kolowrat gr. 97.
 Koppely Frigyes 91, 165, 174—177, 179, 180, 191.
 — gazdálkodása 178.
 — -né Podmaniczky Zsuzsánna 176.
 ----- né 1. Podmaniczky és Vigyázó nevek alatt is.
 kor-igények 61.
 kormány-erőszak 81.
 koronázás 16, 142.
 Korpos-Gyalay István 71.
 Kossuth Lajos 78, 118, 120, 123.
 — Hírlapja 118.
 — Nyílt rendelete 123.
 Kosztolányi-család 49, 106, 182.
 — József 13, 61.
 -né Podmaniczky Zsuzsánna 65, 109, 114, 146.
 ----- né 1. Podmaniczky Zsuzsánna.
 Kovács Ferenc 188.
 Kovách György (Dicskei) 36.
 Kozáky Dani 149, 150.
 Kóbánya 111.
 Kökényes 3, 17, 19, 29, 32, 35, 51, 63, 90.
 König-család 182.
 Königratz 142.
 Körmötzy János 131.
 Körös-átvágás 70.

- Körös-híd 34.
 ----- kiöntések 38.
 ----- szabályozás 70, 145.
 Kőrösy Erzsébet 171.
 közséntelep Petényben 140.
 Kövér János 154.
 — Károly 154.
 követjelentések 60.
 ----- utasítások 60.
 Kövy Sándor 9.
 közbátorsági katonai intézkedések 131.
 közbiztonság Pesten 188.
 közigazdasági-kar, egyetemi 185.
 közoktatásügyi minisztérium 185.
 közteherviselés 128.
 Krachenfels pesti polgár 111.
 Kredits Márton 171.
 Kubinyi Ágoston 124.
 — Ferenc 13.
 Kubinyi Miklós 20, 32, 47, 49, 52, 62.
 — 1. Felső-Kubinyi alatt is.
 — Róza, br. Podmaniczky Andorné 62.
 Kunszentmiklós 129.
 Kupecz Leonidás 173.
 Külsősáp 37.
 Külsősáp, 1. még Sáp alatt is.
 Lacháza (Kiskun-) 158.
 Laliért br. család 106, 182.
 Laffert-ügy 126.
 Lajos, XIV. francia király 135.
 Lakihegy-pusztá 143, 155.
 Lánchíd 83, 111, 123.
 Landerer pesti polgár 122.
 Láng Ado.f 195.
 Laszly Pál 68.
 leánynevelőintézetek Pesten 173.
 lefegyverzés 122.
 Lejeune testvérek, bécsi cég 24.
 Lemberg 2.
 Lengyelország első felosztása 1.
 Lessenyei Nagy Imréné 11.
 Lettlinger Antal 97.
 levéltár, keresztúri 2, 23.
 Lieszkovszky Dénes 148.
 — Gusztávné 148.
 Lipót I. császár 135.
 Lisznyai Damó Boldizsár 12.
 lóeladás 97, 157.
 lófürdő Budán 188.
 lóidomítás 15.
 lónevelés Földváron 22,116.
 Lonovics József 78.
 losonci iskola 139.
 Losteiner sebész 65.
 lovak Földváron 4, 22, 23, 97, 157.
 lószállítás hadseregnek 4, 23, 97, 157.
 lőcsei gimnázium 5, 6.
 Lövölde és vívóterem 84.
 Luczenbaclier Pál 113, 189.
 Ludovika Akadémia 35.
 Lufschitz ügynök 191.
 Madách Sándorné 171.
 Madarassy László 128.
 Máday Miklós 52.
 magyar gyarmat Amerikában 127.
 magyar nyelv terjedése 72.
 -----ügye országgyűlésen 74.
 — viselet 132.
 Majláth György 121.
 major-udvar, pesti 65, 110—
 113, 155, 187.
 Majthényi-család 182.
 — Károly 13, 37.
 — Rudolf 149.
 Máj zik András 12.
 Makay Ferenc 79.
 Malomsáp 17.
 Malomsáp, lásd Sáp alatt is.
 Má.yusz orvos 173.
 Mandl Ignác 12.
 Mányoki Ádám 10.
 márciusi forradalom 119.
 Mária Dorottya főhercegnő 72.
 Máriaácss-család 9, 74.
 Mária Terézia 1.
 Mária-utca Pesten 186, 189.
 Marczali Henrik 79, 167.
 Marczibányi Lajos 38.

- marhaállomány Földváron 22.
 ---- vész 164.
 Márkáz község 12, 44.
 markazi jobbágyok 41.
 Márki Sándor 1, 108.
 Martfű-pusztá 18, 19, 21, 66, 67,
 69, 70, 96, 143, 154, 156, 159,
 161, 165, 171, 176, 190.
 Marton János 73.
 Martonfalvyné Bene Lujza 149.
 Masznyik János 140.
 Mattyasovszky-család 182.
 Mayerffy Ferenc 156.
 megromlott készletek 177.
 méhes 162.
 Melczer János 65, 115, 117, 126,
 136.
 Melles István 171.
 ménes Földváron 22, 23, 97.
 Mérges-patak 70.
 Mészáros-utca Pesten 108, 160,
 162.
 Mészáros János 192.
 Metternich Kelemen hg. 58.
 Metzner-család 9.
 mezőberényi ev. gimnázium 74,
 76.
 Mikos Ferenc br. 106.
 Miesbach Alajos 149.
 Mikla-pusztá 155.
 Mindszent 17, 19, 35, 63, 90,
 91, 143, 153, 176.
 minisztérium, felelős magyar,
 második 142.
 — , közoktatásügyi 185.
 Miskolczi Mihály 9.
 Molnár Jánosné özv. 13.
 — pesti polgár 111.
 Monostor-pusztá 12.
 Murgács-vendéglő 120.
 Múzeum-kert Pesten 139.
 Nádosy és Vághy-cég Pesten 109.
 Nagy Antalné özv. 12.
 — Béni 14.
 Nagyberki 41.
 Nagy Frigyes porosz király 1.
 Nagy István 13—14, 86, 124.
 Nagykőrös 84.
 Nagy Leó 155.
 — Pál 49.
 Nagyréde község 43.
 Nagyrev község 154.
 Nagy Tamás 69.
 Nagyvárad 34.
 nagyváradi káptalan 145.
 nánai jobbágyok 41.
 Napkelet folyóirat 116.
 Napóleon császár 16.
 — elleni háború 14, 22.
 nemesek a városokban 54.
 Nemeshegyiné 91.
 nemesi felkelés, utolsó 14, 19.
 nemesség anyagi romlása 167.
 Németh János 59.
 nemzeti felbuzdulás 3.
 Nemzeti Kaszinó 72, 83.
 nemzeti kölesön 130.
 Nemzeti Lovarda 84.
 — Múzeum 73.
 — Színház 107, 174, 183.
 nemzetország Pesten 119., 120.
 Neues Politisches Volksblatt 195.
 Neuwirth generális 141.
 New-Buda 127.
 Nógrád várm. ellenállása (1823.)
 59.
 Nóna Ferenc 187.
 nőági birtokok 19, 46.
 Nyáry Béláné br. Badvánszky
 Mária 172, 193.
 — 1. Badvánszky Mária név
 alatt is.
 Nyugati pályaudvar 110.
 Oberste Kirschenrat 135.
 Ófehértó 155.
 októberi diploma 134.
 Orczy-ág 145, 147.
 Orczy br. család 42, 52.
 Orczy Anna, gr. Hallerné, ivadé-
 kai 46, 51.
 Orczy-fiág 51.
 Orczy Józsefné br. 111.
 Orczy Lőrincné, br., Podma-
 niczky Judit 19, 46.

- Orczy Mária, br. Vécseyné,
ivadékai 51.
- Orczy Zsuzsa, br. Splényiné,
ivadékai 46, 51.
- Orlefl Károly 56, 65, 111—113.
-né Bergeaux Karolin 112.
- orosházi asszony-forradalom 74.
- Orosz Ernő 54, 59, 73.
- Orsóvá 130.
- országgyűlés, 179[II. évi, 3.
1808. évi, 16.
1811. évi, 17.
1825. évi, 59, 60.
1830. évi, 72.
1832--36. évi, 73.
1839--40. évi, 74, 77—79,
166.
1843--44. évi, 81.
1848. évi, 120.
1849. évi, 123.
— 1861. évi, 134.
— 1865. évi, 164.
—i iratok 118.
- Országút Pesten 108.
- osztály, családi 101.
-os egység (1766.) 19, 46,
, testvéri 62, 67, 68, 95, 96,
109.
- Osztroluczky birtokok 17, 148.
-család 182.
Judit Podmaniczky I. Já-
nosné 47.
- Osztroluczky Lujza 150.
Marianna Zmeskáll I.ászlóné
47.
Miklós 124.
- Öcsöd község 38, 70, 73, 82, 87,
89, 96, 105, 143, 156, 176, 190.
bérben 38, 39, 145.
— földtehermentesítési vált-
sága 145.
-i legelő 165.
-i szegények 27.
- örökváltság 167.
Tiszaföldváron 153.
- Rákoskeresztúron 147.
ősiség 36.
- Ősz-utca Pesten 113, 186, 189.
—i gyermekkórház 196.
- öt pacsirta-utca Pesten 30, 107.
- Pacsirtamező városrész Pesten
108.
- páholy-bérlet 174.
- Pál-utca Pesten 186.
- Palaghy László 132.
- Pallavicini Alfonz őgr. 89.
- Pálmaffy Miksa 67, 94, 154.
- Palojta község 18, 19, 29, 32, 64,
93, 143, 148, 149, 176, 192,
193.
- pandúr-rendszer 131, 132.
- passzív rezisztencia 129.
- Patay-család 182.
- pátens, Thun-féle 135, 136.
- Pázmánd 159.
- Péchy Ferenc 131.
- Penc község 18, 19, 20, 29, 32,
37, 38, 63, 64, 86, 135, 143,
148, 149, 156, 157, 162, 163,
164, 176, 177, 190, 192, 193,
196.
- penci borház 92.
— kőbánya 140.
— szőlő 64, 162.
- pénzjegységek 2, 133.
- per Beleznay-családdal 104.
- Coburg-családdal 104.
- perek, családi 51, 67, 103, 104,
105.
per Czobell-családdal 51.
- Perlaky Flórián 12, 44.
- per Orczy-ággal 46—48.
- pertörlés 192.
- Pest 3, 21, 26, 32, 38, 48, 54, 63,
83, 87, 96, 97, 100, 107, 110—
112, 114, 119, 121, 122, 123,
124, 130, 133, 138, 142, 159,
160, 163, 166, 176, 177, 192.
- Pester Lloyd 118, 193.
Post 118.
— Zeitung 118.
Boté 118.
- Pest fejlődése 108.
— határa 110.

- pesti árvíz 70, 71.
 - pusztítása 71.
 Pest idegen jellege 110.
 pesti élet falusias 188.
 — ev. egyház 76.
 ev. iskola 35.
 ev. német egyház 76.
 Josephinuni-árvaház 196.
 fűbéres marhák 110, 158.
 határjárás 110.
 háztartás 159.
 Pesti Hírlap 195.
 pesti major-udvar 65, 110—113,
 155, 187.
 Pesti Napló 118, 189, 193.
 pesti polgárok kiváltságai 183.
 rétek duplán számíthatnak
 190.
 szegények 27.
 Pest Ofner Zeitung 118.
 pest-rákosi rétek 64, 91, 111, 112,
 145, 156, 176.
 Pest, régi 108, 109.
 — vármegye 1823-ban 59.
 — vásárai 108.
 Peszér (Alsó- és Közép-) puszta
 21, 34, 129, 143, 154, 157,
 158, 159, 165, 170, 177, 192,
 193.
 Petény község 18, 19, 32, 64,
 86, 93, 148, 149, 152, 156,
 157, 163, 165, 176, 190, 192,
 193.
 petényi kastély 150.
 Petényi Salamon János 56, 75,
 76, 78, 116, 117, 123, 139,
 143, 167, 173.
 Péterfalvy-Molnár István 183.
 Pethes-család 37.
 Pethe Ferenc 102.
 Petőfi Sándor szobra 132.
 Petrich András 88.
 Petrovay Farkas 12.
 Petrovics István 151, 152, 162,
 164.
 Pfanschmidt-család 9.
 Pilis 97.
 Pista kocsis 169, 170.
 Plachy-család 98.
 — Mihályné Hodossy Júlia 37.
 Plander Sámuel 125.
 Plathy-család 182.
 Podlussányi István 148.
 Károly 150, 165.
 Podmaniczky Amália br.-nő,
 Wartenslebenné gr. 10, 50, 61,
 — Andor br. 10, 50, 61, 62, 65,
 73, 85, 96, 98, 123, 143, 149,
 154, 159, 160, 167, 184.
 anyagi romlása 86.
 — csődpere 87.
 — — halála 88.
 — — jelleme 86, 87.
 — Ármin br. 87, 146, 152, 154,
 183, 184,
 — — ■ családja 140.
 Podmaniczky—Beleznay-per 181.
 — birtokok felsorolása 17, 18.
 Podmaniczky-család br. 14, 29,
 30, 31, 37, 45, 46, 47, 73, 83,
 88, 103, 106, 130, 145, 182.
 adóssága 38.
 alapítványa 180, 186.
 — anyagi bajai 85.
 — és Podmaniczky Frigyes 186.
 Podmaniczky családi ház Pesten
 3, 109.
 -i levéltár 2, 161.
 — kölcsönei 51.
 osztatlan birtokai 17.
 pere a nőággal 46—51.
 - pereit 153, 180, 181, 184,
 185.
 — vagyona 17, 18.
 Podmaniczky-fiúk 68.
 — — és anyjuk 61.
 Frigyes br. 2, 3, 10, 19, 20,
 25, 61, 62, 87, 88, 99, 107,
 110, 136, 140, 154, 162, 184,
 185.
 — Géza 184.
 -ház Pesten 3, 109.
 I. János 17, 19, 36.
 — — — énekeskönyve 74.

- Podmaniczky I. Jánosné Osztro-
luczky Judit 17.
- — — végrendelete 46.
 - II. János ága 19, 30, 31, 36,
105, 106, 107, 182, 185.
 - III. János br. (kiról a könyv
szól) adakozása 8, 79,
83, 84, 99, 120, 140.
 - — — adminisztrátor a családi
javakban 102, 106, 181,
182.
 - — — adománylevele 175, 176.
 - — — adományozási feltételei
176.
adósságai 35, 85, 91, 112,
175.
 - — — agitációja 78.
agglegény 55.
 - — — aggódik Mária leányáért
175.
 - — — alapítványai 76, 83.
 - — — alapossága 8.
 - — — arcképe 52.
 - — — atyai intése 176.
 - — — áldozatkészsége 142, 179.
 - — — állhatatossága 7.
átható értelme 8.
 - — • barátság-bizonyítványa
9.
beruházásai 40.
 - — — Bécsben 49.
 - — — bérletei 34, 66, 89, 95,
101, 102, 112, 145, 154,
155, 181.
 - — — birtok felügyelő 37.
birtokot keres 155.
birtok szerzése 37, 64,
86, 90, 91, 93, 98, 111,
145, 151, 153.
 - — — bizalmatlan természete 7.
 - — — borraivalói 162, 170, 171.
 - — — bölcs takarékosága 195.
 - — — családi vagyon felügye-
lője 17.
 - — — családjáért élt 184.
 - — — demokratikus felfogása
52.
- Podmaniczky III. János br. Det-
ken 11, 12, 15, 40—45.
dicsérete az iskolai bizo-
nyítványban 9.
ébersége 48, 156, 166.
egyesége Gosztonvi An-
tallal 44, 45.
- — — Szabó Lászlóval 44.
 - — — egyházi felügyelő 74.
egyházmegyei felügyelő
79.
 - — — ekhós szekere 167, 170.
eladja pesti telkeit 189.
- eladósodása 175.
 - — — életcélja 197.
életeredménye 197.
ellentéteket kiegyenlít
181.
 - — — elnök családi értekezle-
teken 65.
 - — — előrelátása 47.
emlékeztető feljegyzései
16, 168, 169.
- Podmaniczky János br. emlék-
irata 24.
- — — emlékkönyve 9.
 - — — energiája 197.
 - — — enyhíti a nyomort 27.
 - — — érdekes egyességei bér-
lőivel 186—187.
 - — — érdemei 100, 101, 133,
152, 152, 164, 184, 185.
— erős jelleme 126.
 - — — érzékeny szíve 116.
- érzékenysége 152.
 - — és Andor öccse 86.
— — — anyja 17, 19, 20, 25,
47, 60, 62.
— — — Ármin báró 152.
aszályos esztendő
166.
 - — — atyja 5, 6.
— — — Bach-rendszer 128,
129, 131.
 - — — bácsalmási parasztok
117.
 - — — barátai 52, 116, 117,

- Podmaniczky János br. és Belez-
nay-hitbizomány
103, 181.
és Bernáth András 52,
53, 116, 117.
Buttler János gróf 78.
Coburg hg. 181.
családi gyűlések 92,
93.
— — — családi levéltár 36,
196.
családi osztály 96.
családi vagyon fel-
osztása 87.
— — — családja 16, 17.
— — — csaló kereskedő 169.
— — — ev. egyház 74, 75,
135—137.
forradalom 119, 120,
123, 124.
földvári ev. egyház-
140, 141.
Fuchs János Sámuel
6.
Gosztonyi Pál 41,43.
gazdatisztjei 168.
Haynau br. 124.
házi fenyítés 117.
Hodossy Mária 53—
55.
jobbágysai 28, 29.
br. Jósika Miklósné
182.
József bátyja 25, 32,
33, 47, 48.
Károly br. 25, 26,
99, 100.
Károly br. felesége
100, 101.
képviselőválasztás
134.
kolera-járvány 72,
73, 164.
Koppely Frigyes 174.
közügyek 81, 133.
— — — Lajos br. 89.
— — — lakói 187.
- Podmaniczky János br. és László
öccse 179, 180.
— — és leányai öröksége 190.
— — — leánya válása 178.
- Mihály öccse viszálya
91—94, 97, 98.
— — — Nemzeti Kaszinó 72.
Orlefl Károly 112,
113.
— — öccsei 49, 50.
pandúrok 132.
pesti csatárok 121.
pesti poroszlók 133,
134.
Pest közbiztonsága
133.
— Petényi Salamon
János 75.
— prot. egyházak 77.
— — — Badvánszky Antalné
192, 194.
ref. egyház 75, 76,
139.
róm. kath. egyház
79.
— Sándor br. 36.
- Szabó László 42, 43.
— Székács József 77,
79, 80, 115, 137—
139, 141.
— szőlőpásztorok 163.
— templombajárás 136.
testvéri osztály 96.
Tarródy István 40.
testvérei 49, 50, 61,
63, 68.
Unghváry Gedeon
151.
vadászat 117.
vallása 77.
— varsányi birtoka
177.
Vigyázó Sándor 191.
— — — -né 192.
— — — Zsuzsi leánya 179,
180, 191, 194.

- Podmaniczky János br. és újtestamentum-fordítók
79, 80.
fegyverei 122, 124.
felfogása papok kötelességeiről 136.
fontos szerepe perek vitelében 47.
földesúr 27, 29, 81, 82.
földvétele 112, 143, 146, 148, 149, 162, 156.
gabona-készletei 124.
gabona-raktárai Pesten 160, 162.
gazdálkodása Detken 15, 16.
 közös birtokokon 21—26, 32, 33, 39,
 — saját jószágain 143—168.
gazdasági érdemei 86, 95.
 szakértelme 169.
 — tervei 21.
gondja-baja 26, 27, 29, 32, 39, 66, 181—183.
gyanakvó természete 53.
gyermekkori jelleme 7, 8.
gyümölcsfái 163.
hagyatéka 195—196.
— - halála 195.
 halogató természete 32, 48, 52, 55, 76, 94, 115, 150, 151, 177.
 ház-adója 187.
 házassága 56.
 házbérfelvétele 187.
 házigondnok 187, 188.
 házi cselédjei 170.
 háztartása 169, 170.
 heves-vármegyei ellenzékben 73, 81.
— hitbizományi adminisztrátor 102, 106, 181, 182.
 hitelezői 13.
 humora 165.
 ingadozása 137, 138.
- Podmaniczky János br. ingó vagyona 175.
 játékai 4, 5.
 jellemalakulása 33.
 jellemzése 98, 116, 117, 124, 136, 137—139, 140—142, 177, 185.
 jelölőbizottsági elnök 133.
 jószágfelügyelő 19.
 jövendelme 157.
 kellemetlenségei 33, 40, 42, 106, 151.
 késedelmes volta 32, 48, 52, 55, 76, 94, 115, 150, 151, 177.
 késedelmes fizető 129.
 kibékül Zsuzsi leányával 191.
 kíméli lovait 170.
 kimutatásai 40.
 koporsója 195.
 kölcsonai 12, 13, 175.
 kölcönt ad 13.
 legjobb barátja 53, 117.
 lemond Peszerről 192.
 levelezése 52, 75.
 lobbanékony természete 7.
 lojális nyilatkozata 131.
 lőcsei bizonyítványa 8—9.
 Lőcsén 5—9.
 megkeresztelése 3.
 megrágalmaztatása 120.
 ménese 157.
 mentsége 176.
 mérséklő hatása 122.
 mindent gyűjt 169.
 munkaszerető 8.
 nagyelkűsége 14, 62, 99, 116.
 nehéz helyzete Világos után 124.
— — nem elég tapintatos 8.
 németül levelez 55.

- Podmaniczky János br. nemzetőr-
kapitány 119, 120.
- — neveltetése 4—6.
 - népnevelő 28.
 - nyelvismerete 4, 10.
nyugtalan természete 155.
 - olthatatlan tettvágya 34.
olvasmányai 118.
orvosságai 164.
országgyűlésen 16, 74, 78.
önállóságra vágyik 20.
önkéntesei 121.
öntudata 25.
önzetlensége 8, 137.
örökrésze 64.
örserget szerel fel Pesten 133.
patriarchalis abszolutiz-
musa 82.
példája 176.
penci asszúbora 162.
pénzöröksége 68.
 - perei 13, 35, 44, 76, 94,
95, 129, 140, 141, 147, 148
150, 154, 171, 179, 180.
pere Zsuzsi leányával
179, 180.
pesti árvízkor 71.
pesti házai 112, 113, 186,
187, 190, 191.
 - pesti háztartása 159.
 - — pesti telkei 186—189.
 - nek bére 189.
 - petényi kastélya 150.
pótvégrendelete 194,
195.
Pozsonyban 78.
Radványban 10, 11.
raktárai Pesten 188.
rendszeretete 7.
ruhája 52, 167, 185.
Sárospatakon 9.
sárospataki bizonyít-
ványa 10.
segélyt oszt 27.
- Podmaniczky János br. senior,
családi 31.
serénysége 26.
súlyos terhei 91.
szakértelme, gazdaság-
ban 15, 21.
számadásai 40, 48, 105,
178.
számítgatásai 156, 157.
szegények atyja 195.
szeinelyleírása 122, 127.
szenvedélyes természete 8.
szerepe Bach-korban
125, 126, 128, 129, 237.
szertartásos modora 33.
szigorú önmagához 169.
szívóssága 33.
szőlője Keresztúron 147.
szőlője Pencen 162.
- — születése 3.
takarékosága 124, 167,
168, 170.
teljhatalmú családi meg-
bízott 47.
telkeinek parcellázása
Pesten 189.
terve Lajos br. megmen-
tésére 88.
tervezgetései 24, 156, 189,
190.
tiszteletbeli polgár Pes-
ten 71.
törölteti Zsuzsi leánya
elleni perét 192.
tréfája 80, 81.
tréfaszerető 117.
útlevele 122, 127.
utasítása juhászainak
159.
utasítása lakóinak 187.
---- i 107, 169.
utazása 48, 49, 165.
uzsorásai 175.
vagyon-mérlege 156, 190.
vallási buzgósága 79.
vallási türelme 55, 139.

- Podmaniczky János br. váltói 13, 91, 175, 179.
- — vármegyei életben 60.
 - vásárokon 22.
 - — végrendeletei 193, 194.
 - véleménye rablókról 131.
 - viselete 52, 167, 185.
 - — zsarnoki hajlama 77, 139.
- Podmaniczky Jánosné br., Hodossy Mária 114, 170.
- — , lásd Hodossy Mária alatt.
 - — gyászjelentése 114.
 - temetése 114.
 - Johanna brnő, Róth Györgyné 49.
 - Judit, br. Orczy Lőrincé ága 51.
 - Júlia brnő, br. Jósika Miklósné 182.
 - József br. 3, 4, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 32, 33, 34, 35, 47, 48, 49, 50, 52, 61, 63, 76, 106, 107.
 - József hagyatéka 35, 49.
 - hagyatéki tartozása 35.
 - halála 34.
 - végrendelete 35.
 - Karolina br., br. Prónay Gáborné 108.
 - Károly báró 16, 17, 19, 22, 30, 33, 50, 65, 90, 107, 145.
 - — halála 100.
 - — maradékai 85.
 - né 38, 95, 104, 143, 145.
 - Klaudia, brnő. Weremarthyné 99.
 - kriptá Keresztúron 179, 196.
 - — Aszódon 10, 99, 139.
 - Lajos br. 38, 67, 90, 91, 92—95, 104, 106, 107, 125, 143, 145, 152, 153, 154, 184.
 - Lajos anyagi romlása 88.
 - — jellemzése 88.
 - — vagyommérlege 89.
 - — né 90.
 - Podmaniczky László br. 2, 3, 4, 5, 6, 10, 32, 36, 50, 61, 71, 95, 110, 143, 149, 154, 192.
 - László gyermekei 35.
 - László intelmei 5, 6.
 - kauciója 2.
 - nevelési elvei 5.
 - örökösei 32.
 - szereplése 3.
 - ifj. László-ág 196.
 - László br. ifj. halála 179.
 - hitbizományi alapítási terve 180.
 - pesti telkei 180.
 - végrendelete 179.
 - né Radvánszky Karolin 2, 3, 4, 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 33, 37, 38, 47, 51, 55, 60—65, 67, 68, 72, 108, 109.
 - birtokai 63.
 - cselédei 65.
 - és fiai házassága 55.
 - fiai 61.
 - gyászjelentése 65.
 - jellemzése 2, 10, 19.
 - levelei 20, 21.
 - szerzeményei 37.
 - takarékosága 60.
 - — — tekintélye 62.
 - — temetése 65.
 - Levente br. 180.
 - levéltár 2, 36, 196.
 - Magdolna brnő, Podmaniczky Leventéné 180.
 - Mária brnő, 80, 114, 165, 172, 174, 189, 190, 193.
 - Mária br., lásd Radvánszky Antalné alatt.
 - — **esküvője 115.**
 - — neveltetése 114, 115.
 - — öröksége 190.
 - — vallás-oktatása 115.
 - ménes 23.
 - Mihály br. 10, 32, 34, 50, 61, 85, 91—97, 101, 114, 143, 149, 152, 176.

- Podmaniczky Mihály halála 99.
 — — jellemzése 98.
 — — megaláztatása 97.
 — — vagyoni romlása 93, 98.
 — név 197.
 — Ödön br. 99.
- Podmaniczky Sándor br. 16, 17,
 19, 21, 30, 36, 37, 50, 107, 108,
 183.
 ----- ág 32, 50, 93, 105—107,
 182, 185.
- Teréz brnő, Szirmay Ádámné
 107.
- uradalom 17, 18.
 — — , közös 34.
- Zsuzsánna brnő, Kosztolányi
 gyerekei 50.
- — — gyermekei 50.
- — Vigyázóné 114, 116, 164,
 170, 172, 173, 178, 194.
- — lásd Koppely és Vigyázó
 nevek alatt is.
 Vigyázóné, előbb Koppelyné,
 bánatos lelke 174.
 — — családása 174.
 — — esküvője 174.
 — — kelengyéje 174.
 — — köteles része 190.
 — — külföldön 179.
- — — levelei 174.
- — — neveltetése 114, 173.
- — — otthon 174.
 — — öröksége 190.
 — — perei 179, 180.
 — — szakít Koppelyvel 178,
 179.
- — — számadásai Koppely
 val 178, 179.
 — — vezető atyja háztartását
 179.
- polgárórség Pesten 119.
- Politikai Újdonságok 189.
- Polner Dániel 122, 196.
 — Lajos 194, 196.
- Pomáz község 155.
- Pongrácz-család 51.
- poroszlók, pesti 133,
 134.
- porosz-osztrák háború 169.
- Pozsony 49, 78, 106, 166.
- pozsonyi ev. líceum 35.
- prágai béke 141.
- Preisner András 113.
 — Mátyás 113.
- Prónay br. család 106, 171, 182,
 195.
- Albert br. 14, 94, 139, 156,
 167, 180.
- Dezső br. 2, 10, 21, 52, 108,
 123, 135, 139, 165—168, 177,
 178.
- Gábor br. 14, 87, 89, 90, 123,
 136, 137, 166, 184.
- ---- né Podmaniczky Karo-
 lina br. 123, 145, 185.
- István 140, 148, 149.
- Zsófia brnő 90.
- protestáns árvaház 196.
- protestáns egyházak autonómiája
 135.
- — — a Bach-korban 135.
- Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
 139.
- protestáns-sérelem Békésben 38.
- Protestáns Szemle 79.
- protestáns vallásügy 74.
- Pulszky Károly 104.
- Puskás őrnagy 49.
- Pusztaberki 34.
- Püspökhatvan 166.
- Pusztavarsány, 1. Varsány
- Pyrker János 73.
- ráckevei uradalom 155.
- Ráday-család, gr. 52, 106, 182,
 195.
- Ráday Gedeon gr. 16.
 — ---- né Fáy Zsuzsánna 16.
- László gr. 78.
- Radits Pál 53.
- Radossovich-család 182.
- Radvánszky, br. és nemes család
 2, 9, 68.
- Radvánszky Antal id. 68, 69.
 — Antal 98, 109, 115, 172, 174,
 175, 178, 182, 191.

- Radvánszky Antal gazdasága 172.
 -né Podmaniczky Mária
 brnő 98, 152, 175, 175,
 176, 191, 194, 196.
 -né lásd Podmaniczky
 Mária alatt.
 -né adósságai 191.
 -né és húga válása 178.
 - -né köteles része 193.
 ---- né szerencsétlen gazdál-
 kodása 191.
 br. ifj. 52.
 János 2, 10.
 -né Prónay Éva 2.
 ifj. 172, 191—193.
 Mária br. Nyáryné 172.
 -örökség 50, 63, 64, 68, 69.
 Polixéna, Ujházyné 68.
 Hadvány község 2, 173.
 radványi kastély 10, 172.
 Haisz-család 9.
 Rákóczi Ferenc II. 10.
 Rákos-árok Pesten 189.
 Rákoscaba 122.
 rákosi rétek, lásd pest-rákosi
 rétek.
 Rákoskeresztúr 2, 18, 19, 29,
 32, 48, 63—65, 70, 72, 79,
 90, 115, 122, 123, 126—129,
 138, 143, 145, 146, 152, 156,
 157, 159, 161, 163, 164, 167,
 171. 172, 176, 177, 190, 192—
 195.
 rákoskeresztúri anyakönyv 195.
 bor-dézsma 147.
 borok 130.
 ev. egyház 79, 196.
 ev. iskola 196.
 filegória 79—80.
 háztartás 169.
 honvédek 121.
 jobbágyok 27.
 kastély 31, 72, 80, 81, 195.
 kriptá 114, 179, 195, 196.
 levéltár 2, 16, 52. 56. 118. 130,
 161, 196.
 rákoskeresztúri öröksége Pod-
 maniczky Jánosnak 64.
 regále 147.
 róm. kath. templom 196.
 szérú 165.
 szőlő 147, 162.
 takarékmagtár 28.
 Rákos község 112.
 Rákos-mező 110.
 Rákospalota 161.
 Rákospatak 80, 109.
 Rákosszentmihály 112.
 Rakovszky István 195.
 Réde község 155.
 ref. egyház pesti főiskolája 139.
 reformkorszak 83.
 regále-jövedelem 147, 181.
 változásai 147, 181.
 Reisinger János 65, 72.
 Reiszig Ede 59.
 Reményffy József 125, 126, 1 19.
 -né Görögh Ágnes 125.
 Remolt Laura 173.
 rendőrkapitányi hivatal Pesten
 134.
 Retsky László 13, 23, 52.
 reverzális-kérdés az ország-
 gyűlésen 77.
 Riedl József 187.
 Rimái Egyesület 105.
 Róth-család, Pongyelóki 35, 47,
 49, 95, 106, 182.
 — György tábornok 35, 49.
 — József 107.
 Rottenbiller Lipót 116, 120, 133.
 rozsnói ev. gimnázium 76, 135,
 136.
 Röck Szilárd 91.
 Rössler Ágnes 173.
 Rudnay Dénes 52.
 Ságody pesti polgármester 124.
 Sáfár István 156.
 Sajókaza 10.
 Sala-család 106, 182.
 Sala Sámuel 125, 157.
 Sándor-utca Pesten 188.
 Sándor Vince gr. 52.

- Sáp-pusztá 17. 19, 63, 90, 143,
153, 164, 176, 190.
Sáp, lásd Külsősáp alatt is. '
Sár község 44.
Sárközi Ferenc cigánybandája
120, 142.
sárospataki kollégium 9, 105,
180.
Sárosy György 12.
Sas-fogadó Pesten 109.
Sehaller nevelőnő 173.
Schissler-per 171.
Schmall, Adalékai 54, 71, 121.
Schwartner Márton 108.
Schwechat 121.
Selmezbányai gimnázium 136.
selyemhernyó-tenyésztés 25.
Sennyey Pál br. 164.
Serfőző-u., Pesten 112, 113. 186.
Serglas ezredes 97.
Settenreich Károly 173.
Simkó Frigyes 163.
Singer Sámuel 13.
Sírmező magyar telep Ameriká-
ban 127.
Skultéty Mihály 4, 5, 76.
sóárueltatási jog 33.
Soltész János 105.
Somogyi Ferenc 149, 151.
Soósdý István 37.
-né Halász Krisztina 37.
Sopron 49.
sorshúzás, örökségre 63.
Sóshartyán község 18.
Spannagel-per 171.
Splényi br. család 50.
Splényi Ferenc br. 16.
Gábor br. 4, 48.
- — ivadékai 51.
— -né 46.
József br. 46.
Stáció-utca, Pesten 189.
Stabiléin grófné, br. Hellenbach
Zsuzsi 155.
Steffenberger Alajos 160.
Stockhammer gr. család 38.
Straub János 54.
szabados-telkek Földváron 83,
154.
Szabó Imre 152.
— József 11, 41.
László 1 1, 41, 42, 44, 52.
Richárd 187.
Szakái Jakab 155, 160, 188.
Szakmáry-esalád 9.
Szalatsy Antal 160.
Szalav-család 67.
Szalay László 66.
Mihály 66.
számadások a közös vagyronról 40.
Szántó község 63, 68, 155.
szarvasmarha-árak 157, 158, 178.
Szeberéni Lajos 136.
Széchenyi István gr. 42, 69, 72,
74, 81, 83, 110, 118.
— — halála 132.
Szegedy septemvir 73, 74.
Székács József 77, 79 81, 115,
116, 137, 141, 178, 189.
Székely keresztúri jegyző 135.
Szeless Sámuel 158.
Szermeréd község 155.
Szemián Dániel 120.
Szemük Kati 127, 196.
Széna-tér Pesten 48, 109, 124.
Szent-Ivány László 49.
Vince 128.
Szentkirályi László 32, 49.
-utca Pesten 186.
szent korona 130.
Szentmártony József 43.
Szentmiklóssy József 72.
Szepessy-család 74.
— Ferenc 112.
Szerémy Antal 149.
Szerencsy István 104.
Szilágyi Benő 9.
Szilágyi István 53, 54, 119, 125.
Pál 125.
Szinnyei József id. 4, 6.
Szirmay-család 106, 182.
— Adáin 81. 104, 107, 116.
-né Podmaniczky Teréz br.
145.

- Szirmay Antal 52.
 — István gr. alapítvány 136.
 Szlávny-család 30.
 Ignác 30.
 Szlezák Mihály 73.
 Szloboda Ferenc 137.
 Szniirecsányi-család 17.
 — Renáta 47.
 Teréz, Básthy Sándorné 17.
 Szolnok 122, 126, 161.
 Szolnok-Békés-Arad vasút 161.
 Szontagh Sámuel 156.
 szőlő Földváron 25.
 szőlőművelés 163.
 szőlő-pásztorok 163.
 szőlő-termesztés 162.
 Szövetség-utca Pesten 188.
 Szrogh Sámuel 10.
 Sztrokay Boldizsár 150, 187.
 szüret 162.
 Szüts István 34, 36, 57, 60, 115, 181.
 jelentései 58, 60.
 tagosítás Keresztáron 147.
 — Pencen 151.
 Tiszaföldváron 83.
 takarék-magtárak 28.
 — számvetése 28.
 Tápiószentmárton 155.
 Tapolcsányiné 171.
 Tarnóca község 42, 4 l.
 Tarródy István 11, 12.
 tavaszi hadjárat 122.
 Technika-kert 185.
 tehenek Pesten 188.
 Tehén-u. Pesten 188.
 tejgazdaság 158—159.
 Teleki gr. család 52.
 Józsefné gr. 37.
 Teleki-Róth-ösztdíj 135.
 telekkönyvvezetés elrendelése 129.
 telek-parcellázás Pesten 189.
 Teltsch Mária 171.
 tenyészmарhák 22.
 terményárak 15.
 terményeladás 176.
 terményfuvarozás 160, 161.
 kiállítás 162.
 területmértékek 18, 63.
 Tihanyi Borbála 174.
 Tiszainoka 37, 63, 68.
 Tisza-szabályozás 69.
 Tiszavölgyi-társulat 69.
 tiszttartó fizetése 39.
 tiszttiszviselők, pesti, jelölése 132.
 Tiszaföldvár 18, 19, 21 -23, 28, 51, 63, 67, 72, 82, 85, 86, 88, 89, 94, 97, 116, 129, 143, 154, 156, 159, 160, 161, 166, 176, 177, 190.
 bérbeadása 65, 66.
 bértjévedelme 66.
 — éhezői 27.
 felosztása 86.
 — értéke 89.
 - -i állatállomány eladása 66.
 - evangélikusok panasza 75.
 — ev. egyház 75, 76, 140.
 — ev. pap és tanító 79.
 — ev. templom 139.
 — ménes 4, 22, 23, 97, 157.
 — protestáns egyházak 79.
 — ref. templom 76.
 — szabados telkek 154.
 i uradalom 4, 24, 35.
 — község bérlő 66.
 — területe 96.
 Tiszaszabályozó Társulat 166.
 Thaisz Elek 133.
 theologia, pesti, evangélikus 138.
 Thun Leó 135.
 féle pátens 136.
 Toperczer-család 9.
 Tornósy Mihály 149, 151.
 Tótnána község 44.
 Török gr. család 47.
 — Pál 138.
 törvénytelen rendeletek (1821—22) 58.
 Tripartituin 3, 36.
 Turn Pius 103.
 tüntetések, hazafias 132.

- tűzérési gyakorlótér Pesten 188.
 tűzkárok 165.
 Uborka József 49.
 udvari ágensség 57, 58.
 Ugra község 44.
 ugrai jobbágyság 41.
 Ugronovics—Lessenyei—Dévay-
 örökség 42.
 Újépület Pesten 126.
 újházy-család 9.
 László 52, 68, 126.
 Amerikában 126, 127.
 — — pecsétje 127.
 Újmindszent 63.
 lásd Mindszent alatt,
 újonclétszám emelés (1821) 58.
 újtestamentom fordítás 79, 80.
 Újvilág-u. Pesten 109.
 Ungváry Gedeon 151.
 — né 149, 151.
 úrbériség 26.
 — megszűnése 83.
 úriszék 27, 29, 82.
 Űri-u. Pesten 53.
 utazás Bécsbe 49.
 üdvözlő vers Podmaniczky János
 esküvőjére 56.
 ügyvéd fizetése 39.
 Űllői-Űt Pesten 109, 112, 113,
 122, 123, 133, 141, 155, 160,
 162, 186. 188.
 Űllői-út kiépítése 186.
 Űllői-úti Podmaniczky-ház 172,
 178.
 Űrgés-puszta 155.
 Űrmértékek 160.
 Vác 122, 163.
 váci káptalan 67.
 vacsi arab mén 181.
 vadászat Galiciában 2.
 — itthon 117.
 Vadkert község 155.
 Vagusányi fakereskedő 163.
 vagyonátruházási illeték 195.
 Vahot Imre 142.
 vakok otthona 83.
 vallási szenvedély 78.
 váltótörvény 13, 85.
 vámosgyörki jobbágyság 41.
 Vargha Gyula 13, 15, 42, 108.
 Zoltán 114, 116, 123, 146,
 174, 178, 179, 191, 192, 194.
 Vári Szabó Sámuel 153.
 Várkony (Tisza-) község 194.
 vármegyei ellenállás (1823) 59.
 városi szabadalmak 183.
 Városliget Pesten 108.
 Város-szépítő Bizottság 183.
 Varsánv 17. 19, 20, 21, 35, 37, 61,
 63, 64, 90, 92, 93, 98, 122,
 130, 131. 143, 152, 156, 159,
 163, 165, 168, 176, 177, 190,
 194.
 varsányi gazdaság 177.
 •— öröksége Podmaniczky János-
 nak 6 1.
 Varsánv területe 152.
 Vásárhelyi Pál 69.
 Vasárnapi Újság 118.
 vásárok Pesten 108, 111.
 vasútépítés 83, 161.
 vászonszövés 170.
 Vatya-puszta 155.
 Vécsey Ágoston gr. 97.
 — br. család 47.
 — Károly 122.
 — Miklós gr. ivadékai 51.
 Végh Ignác 121.
 vegyes házasságok ügye ország-
 gyűlésen 77.
 Verebély község 68.
 verpeléti dohány 44.
 Verseg község 17, 19, 33, 35, 37,
 63, 153.
 Veszély Ágoston 54.
 -né Straub Mária 54.
 Vezseny község 18, 19, 21, 28,
 33, 34, 66, 67, 69, 70, 82, 83,
 154, 155.
 — éhezői 27.
 vezsenyi komp 128.
 — prot. egyházak 79.
 — ref. tanító 79.
 — ref. templom 76.

- Vezseny területe 96.
 Vidacs-gyár 164.
 Vigyázó Ferenc gr. 156, 194.
 — — majorátus terve 194.
 — — Podmaniczky alapítvány
 197.
 levéltár 196.
 Sándor 191, 192, 191, 196.
 -né 125, 194, 196.
 -né életrajza 114, 116,
 146, 174, 178, 179. 191,
 192, 194.
 Visonta község 44, 88.
 visontai bor 127.
 jobbágyok 41.
 Világos község 121.
 víziót 161.
 vízszabályozás, dunai 102.
 — körösi 70.
 — tiszai 69.
 Voigt Vilmos 123, 121. 171.188.
 Vörössáp 17.
 lásd Sáp.
 Waldstein gr. 35.
 Wartensleben gr. család 49, 107.
 Ágoston gr. 125.
 -né gr. Patay Borbála
 125.
 — Károly gr. 16.
 Wasserthai alezredes özvegye
 151.
 Wecsey Ferenc 44.
 Wenckheim br. család 52, 164,
 165.
 — László br. 147.
 -né 146, 147.
 Weresmarthy György 99.
 Wesselényi Miklós br. 22. 23.
 Windischgrätz Alfréd hg. 122.
 Wodianer Rudolf 85, 86. 88,
 93—96, 15 1
 — Sámuel 112, 143, 145, 159.
 Wolf Ágoston 173.
 zárlat kolera miatt 72, 73.
 marhavész miatt 165.
 Zay Károly gr. 81.
 Zerdahelyi-család 106, 182.
 — Flóris 184.
 Zichy F'erenc gr. 131.
 László gr. 88, 95, 154, 180.
 Miklós gr. 83, 84.
 Zmeskall-család 182.
 — Lászlóné 47.
 zsandárok 132.
 Zsigmondy Miklós árvái 112,188.-
 Zsivora György 94, 112.
 Zsoldos csendbiztos 82.